

ОЛЕГ РИБЧИНСЬКИЙ

КАРМА СВЯЩЕННИКА

РОМАН

Львів,
СПОЛОМ,
2019

Карма – причина, наслідок, відплата, причинно-наслідковий закон, згідно з яким праведні чи гріховні дії людини визначають її подальшу долю... У повсякденному житті ніхто так ще не зробить людині, як вона сама собі.

Розповідь про Гавриїла Костельника – вдалий тому приклад. Яскраве і трагічне життя цього талановитого науковця, письменника, теолога, філософа, блискучого проповідника, соратника Митрополита Шептицького, настоятеля Преображенського Храму у Львові, голови ініціативної групи зі скасування Унії та заборони Греко-Католицької Церкви в Україні на Львівському псевдособорі 1946 року описаний в романі львівського письменника, члена Національної спілки письменників України, лікаря Олега Рибчинського, автора успішних романів «Чорні морелі», «Солодкий гріх, або анатомія зради» та «Через пекло до раю».

*Автор висловлює подяку
ТІГРАНУ АРУТЮНОВУ
за підтримку
у виданні цієї книжки*

Від автора

Поставивши крапку в останньому реченні, я задумався: як там моєму роману буде в чужих руках: затишно чи, навпаки, холодно й самотньо? Звичайно, час покаже... А почалося все із знайомства з чудовою і, без сумніву, доброю і талановитою людиною Миколою Сінтюком, який свого часу розшукав мене, прочитавши мій роман «Чорні морелі». Він запропонував мені написати книгу про відомого філософа, священника Гавриїла Костельника. Я довго вагався, але все ж погодився на пропозицію. Пан Микола вручив мені матеріали про священника, які збирав упродовж двадцяти років.

Мої відвідини могили отця доктора Костельника на Личаківському цвинтарі, містичні явища, які мені довелося пережити там, відкрили для мене дорогу до потаємного життя відомої людини, без сумніву, безпідставно знеславленої.

Важка дорога фізичного, морального, матеріального випробування дісталася мені впродовж усього часу написання цієї книжки. Всі, з ким мені довелося спілкуватися, хто так чи інакше був причетним до імені Костельника, в минулому також зазнавали важких випробувань долі (Гавриїл Костельник вивчав духів, деякою мірою практикував спиритизм).

Коли стало надзвичайно нестерпно, я звернувся до свого знайомого науковця і священника отця Олега Гірника (доречно сказати, що він вивчає наукову спадщину Г. Костельника). Отець порадив мені відвідати крипту Митрополита Шептицького в Соборі Святого Юра і, можливо, отримати від нього пораду. Я так і зробив...

Хочеться сказати про людей, котрі жили в епоху Костельника і які, напевно, чекали моєї зустрічі з ними, щоб оповісти про цю непересічну людину, а потім спокійно відійти у вічність. Випадкове знайомство з Джоном (Іваном Борецьким), 98 років, жителем

Лондона, корінним львів'янином, сусідом і добрим приятелем отця Гавриїла; 99-річною Надією Самчук, сусідкою Костельника, яка мешкала напроти Преображенського Храму; 98-річною Любов'ю Терлецькою, сусідкою; 97-річною Теодозією Прошак, прислугою в домі Костельників, мешканки Погулянки; 98-річним Іваном Мамчуром, гімназистом професора Костельника; Людмилою Самолотовою, жителькою Львова та іншими людьми, імена яких не запам'ятав, але щиро вдячний долі за зустріч з ними.

В далекому 1982 році я випадково познайомився в Києві з відставним полковником КДБ, тоді вже незрячим Сергієм Тарасовичем Даниленко-Каріним. Не думалось, не гадалося, що через багато літ його спогади знадобляться мені у висвітленні образу отця доктора Костельника в подіях на теренах Західної України 1920–48 років.

Окремо хочу висловити подяку своїй дружині, психологу-фізіогномісту, майстру читання характеру людини по фотографії, за змогу кращого і ближчого пізнання особи отця доктора Костельника.

Також щиро вдячний друзям, які підтримували мене своїми порадами у важкий час написання цього роману.

В романі використано уривки з творів Г. Костельника, а також наукових праць: «Г. Костельник на тлі доби: пошук істини».

Олег Рибчинський

Розділ перший

1.

У кімнаті було мрячно, лише по боках трохи вузької фіранки кольору водянистої гливи проникали мляві промені вуличного газового ліхтаря – дві тонкі тремтячі ниточки світла. Одна з них, та що ширша, відтворювала колір фіранки: невизначено зеленувата й мерехтлива, вона освітлювала схрещені дитячі ручки. На них безсило лежала велика чоловіча долоня і час від часу здригалася. Отець Гавриїл Костельник клякнув на ліве коліно і притулився скронєю до дитячої труни. По його обличчю поволі стікали сльози. Ані стону, ані схлипування – все як у справжнього, сильного, із залізними нервами чоловіка. Тепер отець Костельник нарешті залишився один на один зі своєю бездиханною донькою. Чотири свічки, що стояли у високих мідних підсвічниках, ніби окреслювали потаємну зону, куди не можна ступати людській нозі. Все навколо наглухо закрито, і вітер, який наліплював ззовні на шибки перші сніжинки, ніби хотів загасити племін'я тих свічок, і вирвати з лабет смерті мертву Святославу. Якось невідома сила час від часу ворушила повітрям, і тоді племін'я свічок відхилявся від Гавриїла, ніби цурався його могутньої постаті.

Донечка Святослава мертва, і отець знав, що її ніколи не воскресити, і завтра вона фізично залишить цей теплий і привітний дім, в який свого часу принесла щастя і радість молодому подружжю. А вже завтра... завтра зійде сонце, і його проміння більше не торкнеться її дитячого красивого личка. Завтра Святослава поміняє світло на вічний морок підземелля. Отець Гавриїл важко дихав і тепер навіть боявся глянути на доньку, бо вогники свічок,

які коливалися в такт його дихання, тінями пробігали по її личку, затиснутих синюшних губах і, здавалося, вона зараз ось-ось живе і покладе свою голівку йому на коліна, зазиратиме батькові у вічі... і проситиме погойдати її, ніби на «коніку», на колінах.

– Ніколи не було в мене часу на тебе, моя доне, а тепер вже й непотрібно... – слова ворушили його потріскані од горя вуста. – Твоя смерть змусила мене стати перед тобою на коліна, а я завжди клякав лише в церкві, перед Господом... і ніколи не сподівався, що саме ти змусиш мене це зробити, але тепер вже мертвою...

Отець Гавриїл старався не вдивлятися в обличчя покійної доні, але не тому, що це лякало його, а зовсім з іншої причини: боязнь відчутти насолоду надії на її воскресіння і жорстоку гіркоту розчарування. Він підняв голову, глянув у вікно, за яким вітер й собі своїм могучим стоном завивав по смерті минулого, тепло-го літа і в розпучі жбурляв віджитим, струхлявілим, земельного кольору осіннім листям. На розі вулиці Довгої¹, яка завжди притягувала до себе жажливі біди і катастрофи, і вулиці Корнякта з даху звисала бляха, яка від поривчастого вітру терлася об стіну і час від часу дивовижно скреготіла, що нагадувало пронизливий крик жінки, яка волає про допомогу. Отець Гавриїл повернув голову на той звук і затримав погляд на парі червоних дитячих черевичків, що сором'язливо стояли в кутку кімнати. «Не забути завтра одягнути на Святославу, адже на вулиці холодно! – подумав він і відразу схаменувся: гірка усмішка ледь-ледь торкнулася його лица. – Що це я, що це зі мною твориться? Чи не втрачаю часом глузд?...».

Костельник повернувся на чверть плеча до домовини і тепер вже притулився до неї чолом. Опустився на друге коліно, поклав праву долоню на холодні дитячі руки. Повернув голову: ще раз глянув на черевички, що сиротливо дивилися в бік дитячої труни, і, затиснувши міцно губи, щоб не розридатися, знову опустив голову на домовину. Йому зараз зовсім не хотілося думати про свою мертву доньку. Усамітнівшись у цій кімнаті від родини, тепер він був у пошуку причини цієї сімейної трагедії, після якої мертва тиша поселилася в кімнатах, де ще недавно дзвенів

¹ Тепер Театральна.

дитячий сміх. Останні кілька безсонних ночей, незважаючи на зусилля, вибили Костельника з колії, повіки самі закривалися.

Зараз чомусь набігла на пам'ять давня розмова з батьком перед останнім від'їздом до Львова. Чому тоді батько так скрупульозно і з якимсь особливим, тужливим відчуттям своєї провини перед сином розповів про його, Гавриїла, народження? Цієї миті через примружені повіки отцю Гавриїлу не було видно свічок, а лиш червоні плями, які рухалися, немов хмаринки, і несли його на собі у далекий спомин. Йому здавалося, що батько знову переповідає про його, Гавриїла, прихід у цей світ. Костельник навіть провів чолом по дитячій домовині, чи, бува, все це не здається йому зараз?

Стоячи на колінах, Гавриїлу Костельнику ввижався старий батько, який, здавалося, з закутку кімнати повторював йому ще раз цю далеку історію. А було все так...

...Стежка стрімко повела до річки, яка розпласталася і здавалося, що вона завмерла в очікуванні дива. Червнєве сонце стояло в зеніті, і знайти в цю пору тінь було надзвичайно важко. Болотяна місцина Руського Керестура парувала, викидаючи назовні неприємний випар, тому дихати ставало дедалі важче і важче. А ще ця волога у повітрі змушувала людей шукати собі захисту біля невеличкої і мілкої річки.

Федір став попереду Анни, щоб вона, борони Боже, не оступилася, і тоді невідомо чим могла б закінчитися ця нікому непотрібна затія – прогулянка до річки. Жінка обережно спустилася звивистою стежинкою, втоптаню ще дуже давно невідомими людськими стопами.

– Федорку, сцерп ше, подзвиг'нем сукню и змочим дакус ноги до води...¹ – весело лепетала Анна. – Так на драже цепо же аж мло и круци ше у бруху!²

– Немош тоби...³ – старався переконати жінку чоловік, але та вже зайшла у воду.

¹ Тільки стривай, я підгорну спідницю і замочу трохи ноги у воду! (Бачвансько-сремський варіант русинської мови).

² Так на вулиці тепло, що від того млосно і крутить мене в животі!

³ Тобі не можна.

– Яй, teraz ми легчейше. Насправди, Федорку, teraz ми легчейше!¹ – ніби виправдовувалася за свою витівку жінка.

Анна зробила кілька кроків у воді і тепер вже стояла у ній по коліна. Федір глянув угору, в небо, потім озирнувся навколо. За якихось сто метрів від них жінки мирно прали домашню білизну, ніби перегукуючись, плескали праниками об тканину. Цей звук відгомоном губився у верховітті дерев, які ніби прикривали село високим парканом від злого ока і видавали дивну, не завжди ритмічну музику. Якась магічна сила змусила Федора ще раз глянути у бік жінок. Ніби магнітом, його притягувала пара очей смарагдового кольору з-поміж тих жінок, що стояли у воді, за-дерши подоли вище колін. Чоловік тепер не чув, що говорила до нього його Анна. Та він і не міг чути, бо та серед жінок, яка мала дивне ім'я Романна, припікала його до себе поглядом. Так, він не помилився, то було його дивне минуле кохання. Федір навіть почервонів від спомину. Тоді, багато літ назад, він заприсягався Романні у коханні, а вже через місяць усе село гуділо від новини, що молодий Федір Костельник – Гомзов не одружиться. Романна з розпуки залишила село і подалась на заробітки. Відтоді Федір більше не бачив її. І ось він знову зустрів Романну, у переддень народження сина...

На заході, не знати звідки, дві свинцеві хмаринки жваво пронеслися наввипередки повз людей і так неочікувано пропали, як і з'явилися.

– А, ниа, будзе дижджу, боме будзе дижджу!² – мовив Федір, зазираючи з-за спини жінки на хмари.

– Ой, як ми добре ту... – не замовкала жінка. – Та и ти ше зоблеч, овлаж себе ноги, та ци будзе легчейше, бо, опать, цале чоло ци орошене зоз знойом!³

Федір здригнувся від цих слів. «Невже Анна побачила, як я почервонів при зустрічі з моїм коханням?».

¹ Йой, мені стало легше! Правду, Федорку, стало мені легше...

² Анно, буде дощ, бігме буде добрий дощ!

³ Ой, як мені добре тут. Та й ти роздягнися, тай трохи замочи собі ноги, легше буде на голову, а то, дивися, все чоло орошене потом!

– Чом ши ше упар на тоти женски? – не вгамовувалася Анна. – Ноле, прицагні ше гу мнє¹.

Анна поволі опустилася у воду, лягла на дно, вода заледве поглинула її випуклий живіт. Федір закотив ногавиці по коліна і став упритул до жінки. Він спочатку поцілував її у скроню, погладив голову рукою, а потім заходився пестити їй живота, а сам тим часом не зводив очей з Романни.

– А знаш ти, як ме болі долу под брухом!² – повідомила Анна.

Та Федір не чув її, бо випростався на весь зріст, немов хотів, щоб саме таким його побачила Романна. Він примружив очі, наче хотів притягнути своє минуле кохання якнайближче до себе... Романна глянула, тепер уже навіженим, обпікаючим поглядом, і Федір в цю мить пожалів, що звернув на себе увагу. Можливо, це збіг, а може й ні, бо саме в цю мить все навколо потемніло, закрутило пилюкою і як гримне... Два рази гримнуло так, що затремтіло під ногами дно річки (потім хтось із родичів говорив, що це недобрий знак). Погляди Федора і Романни зустрілися, і він, не витримавши цього, відвів очі вбік.

Того вечора Анна народила сина, якого нарекли, як і архангела, Гавриїлом...

...Розповівши тоді історію його народження, батько на завершення тричі повторив: «Бійся, синку, смарагдових очей!».

Отець Гавриїл наблизив спітніле чоло до домовини, примружив повіки і глянув на Святославу.

– Чим завинила ти перед цим жорстоким світом, моя квітко? Чиє прокляття затиснуло у своєму кулаці твоє чисте, безгрішне дитяче серце? А може, я завинив перед тобою, скажи?

Через вузьку щілину мертвих повік Святослава дивилася на нього скляним поглядом. Йому здалося, що вони, ці очі, хотіли щось сказати важливе, а, можливо, випередити в часі вчинки свого батька і попередити його не робити фатальної помилки. Костельник нервово перебирав у пам'яті своє минуле, вперше порушивши нароблений літами спокійний і виважений аналіз всього, що могло турбувати його в побутовому і науковому житті.

¹ Чом си вставив так на тих баб? Давай-но лізь до мене.

² Ти знаєш, мене менше болять внизу живота!

Прилітали до нього і відлітали на чужину солодкі миті насолоди, які зберігалися в скорбонці його пам'яті разом з потаємними юначими недоспаними ночами, смакуванням заборонених плодів з райського саду і гіркою долиною з вуст однієї незабутньої дівчини. Така ж історія, як і в батька, повторилася в сина. То було так давно і так неждано, негадано. Тоді було не до батькового застереження...

Отець Костельник раптом відвів свій погляд від мертвої доньки і мало не викрикнув у мертву тишу кімнати:

– Так, я, напевно, пригадав і знаю, коли все почалося...

2.

Елеонора стояла, обіпершись об скриню і склавши руки на грудях, і через всю кімнату дивилася крізь щілину між дверима й одвірком у вітальню, де лежала у труні її маленька донечка. Ні, вона не підглядала. То було ненавмисно: двері самі відхилилися, і вона не в силі була прикрити їх. Годину тому Гавриїл попросив усіх вийти з кімнати і залишити його наодинці з донькою. Час йшов так повільно, що, здавалося, вічність було ніщо порівняно з тим очікуванням. Елеонора так любила свою Святославу, що годна була зараз проміняти весь світ і навіть кохання до Гавриїла на життя її дитини.

– Ах, Габоре, Габоре! – важко зітхнула Елеонора, дивлячись у щілину дверей на згорьоване обличчя коханого. – Цвіт плоду нашого кохання зів'яв і згас так раптово і неждано, як і ти з'явився у моєму житті тоді, у Перемишлі, коли зійшов на перон з поїзда. Тоді ти запалив у моїй душі вогонь нашого кохання, від жаги якого забилося серце маленької Святослави, те серце, що вчора навечно застигло у її грудях, покривши всю нашу родину чорною пелериною... За ці кілька днів хвороба нашої крихітки спустошила джерело моїх щасливих сліз. Тепер я не маю більше сили думати про смерть нашої дитини, думки висохли, як потріскана від спеки земля, залишивши в пам'яті глибокі тріщини... Пройшли ми з тобою, Габоре, дорогу завдовжки у неповних сім літ. І весь час між нами була щаслива Святослава, яка міцно тримала нас за

руки. Її тендітними дитячими ручками текла гаряча кров нашого кохання від тебе до мене і навпаки. Що буде з нами далі, мій коханий Габоре? Пам'ятаю, що тоді, вперше побачивши тебе на пероні у Перемишлі, я уздріла, ні, радше відчула в тобі якусь двоїстість. Вона з перших хвилин лякала мене: ти – молодий, стрункий, повен неймовірної сили й енергії, яка ніби вибризувала з тебе і притягувала всіх і все до себе, ти – привабливий серцеїд, на перший погляд легковажний, і водночас якась далеко захована задума, розум, що іскрився з твоїх очей, а під час розмови кожне слово ніби витримане у часі, не могло дати співбесіднику ніякого шансу заперечити твою правоту. З першої хвилини знайомства ти отримав таку владу наді мною, що й донині я не можу отямитися... Так, так! Я не встигла зважити, чи кохаю тебе, чи це лишень ілюзія кохання, як я стала твоєю ще до нашого шлюбу... Я знала тебе ще задовго до першого знайомства як талановитого богослова зі Львова. Ніколи не мріяла, не гадала, що доля проведе мене за руку тут, у рідному Перемишлі до перону і залишить там очікувати своє щастя. Минуло стільки літ і я, ось зараз тут, за кілька метрів від тебе, у сусідній кімнаті, споглядаю за тобою у прочинені двері і ніяк не наважусь зайти до тебе і до своєї крихітки, стати поруч з тобою і клякнути на коліна, щоб відчуті хоча б тут другу твою половину єства. Можливо, ще тоді, у Перемишлі, а потім і в подальшому спільному житті мене приваблював не тільки твій талант мислителя і філософа, але й поза тим особливий дар милуватися тобою на відстані та неможливість наблизитися – твоя внутрішня їжакуватість вселяла в мене страх. Ой, що це я про тебе зараз думаю? Там, перед теобою лежить наше мертве щастя... Я повинна думати і ще раз думати лишень про неї, про згаслу навіки зіроньку. А, можливо, саме те, що згадую про тебе в цю мить, якось зігріє душу нашої первістки і віділить нам більше часу для відчуття тепла нашої любові...

Від втомленого багатоденною гарячкою мертвого личка Святослави промінь тьмяної свічки падає на твоє обличчя, утворюючи позаду тебе тінь. Ще тоді, на початку наших зустрічей як у Перемишлі, так і у Львові, я зауважила, що, будучи біля мене і розмовляючи зі мною, в очах твоїх світилися чисті, кришталеві іскринки і, здавалося, що вони хочуть обійняти і зігріти собою

цілий світ, захопивши і мене в цей життєвий вирій. Проходила якась мить, і ти ставав зовсім іншим, зовсім не схожим на того, ким був щойно... Тоді цей світ був відомим лише тобі одному і недоступним для мене, твоєї коханої. Цих два різних світи у твоїй душі спочатку інтригували мене, а згодом почали лякати. Зараз я бачу тебе, твоє згорьоване обличчя у світлі пломенючої свічки, а за ним суцільна темнота твоєї таємничості, потаємності твого роздвоєного життя. Ось і зараз між нами маленька домовина – дім нашого кохання, що навечно залишить нас одних, осиротить наші почуття і душі.

Що чекає нас завтра, позавтра, Габоре? Невідомість? Чи сила нашого почуття збережеться, а чи дасть воно нам нове життя? Якщо і так, то чи буде цей паросток рости і зможе дати нові плоди, щоб нас не чекала знову гіркота втрати? Звичайно, у цю мить мені потрібно було б сидіти біля тебе, моя доне, дивитися на тебе мертву і запам'ятати назавжди твій образ. Але мені видається, що, розмовляючи з твоїм батьком, Святославо, я подовжую ще на якусь нікчемну мить твоє життя на землі... Ось так, моя дитино! А ще я пам'ятаю твої, Габоре, слова: «...добро треба вдержувати й побільшувати, а зло треба спиняти, винищувати. Зло само накидається, а добро треба здобувати. Життя мусить безупинно боротися, щоби відстоятися. Сахара спершу не була пустелею. Пустелею зробили з неї сили смерті та руїни. Щоби хату збудувати, треба праці, догляду, напруги. Щоби хата зруйнувалася, треба полишити її без догляду – самій собі. Сили смерті і руїни зметуть її з лиця землі, бо зло само накидається, а добро треба здобувати!». Я більш ніж впевнена, що ти зараз, стоячи на колінах перед своєю донею, мислиш: чому згасла зоря над нею? Кому вона заважала в цьому світі? Ми ж з тобою, Габоре, робили добро людям, старалися як могли, щоб допомогти знедоленим і потребуючим нашої допомоги. Життя повинно безупинно боротися! Ось так і наша Святослава боролася за своє життя, і ми разом з нею, допомагали їй, але...

Я впевнена, що ти вперше у своєму житті, тепер вже на практиці, не маєш для себе відповіді. Ще зовсім недавно ти тлумачив мені: «...що людське життя – це не тільки пізнання, але й діяння. Треба людині, насамперед, у пізнанні шукати доброго: в цьому

безмежному лісі всяких моделей єства шукати найбільшого добра – Бога...». Так, ти шукав Його і знайшов, але як ти поставишся до Нього завтра, коли наша доня забере в сонця найтепліший промінчик і понесе його у підземелля, залишивши нас обділених теплом і ... вірою? Ще не забула я, як можливо вперше на рівних (що не було ніколи досі), незадовго до хвороби нашої маленької, ми з тобою дискутували над двома законами, що є у світі: закони в світі і в людській душі, що ведуть до будови й життя, і закони, що ведуть до руїни і смерті. Одні закони тягнуть нас, щоб ми порвали свій зв'язок з вічністю й Богом та й жили собі лишень сьогоденням, а другі закони кажуть людині не піддаватися, а служити вічності. Сьогодення йде навмання, тягнучи нашу душу за собою, підмовляючи нашу душу не зважати ні на кого і ні на що. А вічність врозумляє нашу душу: числитися з усім – з тим, що було вчора, й з тим, що буде завтра, позавтра, числитися з правдою, розумом, совістю, з Богом! Ой, що це я зараз усе про смерть і про Бога! – Елеонора ступила крок до своєї доньки, їй видалося, що це вона зараз притягує до себе. Тіло подалося вперед і повисло між дверима і одвірком. Присутнім видалося, що вона через щілину поглядає у кімнату, де була її донька. Тіло раптом знесилено повалилося на підлогу.

3.

Паротяг хрипло засвистів: поїзд неквапливо рушив, ніби очікуючи якогось запізнитого пасажира. Почорнілі вагони від постійного диму та кіптяви з труби паровоза обережно подалися вперед. Молодий, спортивної статури чоловік увійшов у купе другого класу і відразу ж повалився на сидіння.

– Пронесло! – пошепки промовив він сам до себе і мимовільно піднявся, витягнувши шию до дверей, щоб ще раз переконатися, що польські прикордонники пішли геть. Молодий чоловік надіявся, що в купе більше нікого не буде і до ранку йому ніхто не заважатиме добре відіспатися. Попереду важкі дні, а можливо, і роки випробування його як перспективного співробітника ГПУ. Прошло кілька хвилин, і він, напівлежачи на сидінні, прикривши

набряклі від недоспаних ночей повіки, глибоко вдихав повітря, медитуючи. Потім раптово змінив положення тіла, випрямився, задерши голову назад, потер долоні.

– Тепер можна і перекусити і навіть пригубити з такого приводу!

У відчинене вікно вагона набивався у попутники теплий, літній духмяний вітер, насичений ароматом полів. Поїзд набрав швидкості, і це відчувалося, бо вагонами почало покачувати і тепер здавалося, що вони зійдуть з рейок. Але це було недовго, бо, можливо, саме ця ділянка дороги після війни ще не була відремонтована. Чоловік глянув на свої руки, вони були, як і вікно у купе, у кіптяві.

– Піду помію руки, а заодно і освіжу обличчя! – промимрив про себе чоловік. – Шкіра липка від поту.

Біля туалету не було нікого, тож він полегшено зітхнув, взявшись за клямку. Руки мив поволі, педантично ополіскуючи їх після кожного намилювання. Те ж робив і після миття лиця. За той час біля дверей утворилася колійка з охочих справити не тільки нужду, але й освіжитися холодною водою.

Поїзд зупинився на невеликій станції буквально на хвилинку. Шарудіння в туалеті припинилося, галас за дверима також помалу вщухав, все ж таки санітарна зона і користуватися туалетом суворо заборонялося. Чоловік обережно, щоб не зачепити когось за дверима, потягнув клямку на себе. Пасажир, що стояв першим разом з хлопчиком років восьми, відразу ж зник у вбиральні. Інші пасажери відвернули голови хто куди.

Чоловік, не поспішаючи, почимчикував у бік свого купе. Зупинився. За дверима почулось якесь шарудіння. Він приклав вухо до дверей і прислухався – там справді хтось був. Глянув на номер і пересвідчився, що це саме його купе. Постоявши хвилину все ж таки наважився і відхилив двері.

– От несподіванка! – не очікуючи побачити в себе у купе вродливу жінку, вигукнув чоловік. – Оце доля!

– Dziendobry!¹ – артистично усміхнулася жінка, любо привітавшись.

¹ Добридень! (польск.)

– Witam!¹ – допитливо глянувши на незнайомку, відповів чоловік, і, щоб підтримати розмову, повів далі: – На цьому мій польський словниковий запас і скінчився. Але чому ви заговорили до мене польською? Хіба можна про мене сказати, що я поляк?

– Звичайно, що можна... Такий інтелігентний, а головне, що надто вже вродливим може бути лише поляк...

– Вперше у житті мені роблять такий комплімент, коли я ще не встиг й переступити порога! – зізнався пасажир. – Почути улесливі слова та ще з вуст такої красивої жінки з дивним кольором очей, то великий дарунок для мене! Але як на мене, то ви перебільшуєте...

Чоловік підійшов до незнайомки, простягнув до неї руку, вона легко і невимушено простягла йому назустріч свою.

– Олекса! – цілючи руку, коротко відрекомендувався він.

– Марія... – затримавши на новому знайомому свій погляд, кокетливо відповіла жінка. – Я не створю вам жодних незручностей. У Львові я виїду...

– По-перше: ви для мене не створюєте жодних незручностей, навпаки, мені приємно буде провести з вами час у дорозі, самому важко картати час, а по-друге – я також виходжу у Львові.

– То ви львів'янин?

Олекса, трохи подумавши, недвозначно відповів:

– Навіть будучи далеко від Львова, я завжди подумки був з ним і переживав разом з ним його нелегку долю. А ви теж львів'янка?

– Ні, але вважаю себе львів'янкою вже багато літ, – загадково усміхнулася Марія, – можна сказати, все своє свідоме життя.

– Я би не сказав, що ви тутешня...

– Чому?

– Балак у вас не тутешній! – почухав себе в шию Олекса. – Я радше вважав би вас з великої України...

– Помиляєтеся, добродію, – Марія розвернулася у півоберта від Олекси, ніби щось зважуючи, потім обернулася до нього,

¹ Вітаю! (польськ.)

усміхнувшись, – у полячок при зустрічі з такими красивими чоловіками тремтять губи... Jestem krewna polka¹.

– Ось і познайомились! – усміхнувся на те Олекса. – Може, нарешті присядемо?

– Звичайно, звичайно! – Марія, сідаючи на лавку, провела руками по талії, потягнувши сукенку донизу, щоб вона здалася довшою. Так завжди роблять жінки, коли хочуть підкреслити грацію своєї фігури.

Олекса – тонкий знавець жіночої психології – зрозумів, що з цією нежданою пасажиркою можна буде домовитися на вечір. Від цієї думки він повеселішав і відразу взявся до справи:

– У мене знайдеться пляшечка хорошого вина! Можемо навіть випити львівської кави, якщо провідник дасть окропу.

– І в мене знайдеться щось на зуба! – весело промовила Марія. – Тим паче, що маю свої продукти, домашні...

Олекса потягнувся рукою в куток лавки, де стояла пляшка французького вина, приготовлена ще задовго до перевірки документів. Він планував її посмакувати відразу ж по перетині кордону, але цьому завадила поява незнайомки. Потім добув сувенірний пакетик з кавою, урочисто поставив усе на столик і посунувся в самий куток біля вікна, не зводячи очей з букету польових квітів, що лежали на горішній сітці. Тим часом Марія розкладала на кольоровій серветці смажених, запашних курчат, як вона сказала, «домашнього хову».

– Окропу чекати не будемо, я маю про запас термос! – усмінулася вона.

– Яка ви передбачлива! – відповів на те Олекса. – Це рідкість, щоб жінка, будучи такою вродливою, водночас була такою господинею. З мого боку це додає вам додаткової симпатії.

Марія встала, щоб дістати термос, і в ту ж мить зі свого місця піднявся Олекса і став напроти неї. Від руху поїзда вагони гоїдалися, і тому він час від часу своїми грудьми торкався її грудей. Дотики їхніх тіл завдавали йому і, напевно, не тільки йому, масу задоволення, бо Марія не зробила спроби відсунутися, тільки мовчки дивилась йому у вічі. Йому здалося, що жінка вдавано, а

¹ Я справжня полька.

чи насправді природно примружувала праве око, ніби прицілюючись в нього. Йому, як в недалекому минулому військовому, це було дуже знайомо. За якусь мить його почала заводити така її витівка, тому Олекса запропонував випити. Жінка не заперечувала. До вечора було ще далеко, тому розраховувати на миттєвий успіх було б з його боку не галантно.

Випите вино почало затушовувати цю її витівку з примружуванням ока, і тепер Олекса вирішив опустити вікно у вагоні. Марія встала, оперлася на вікно, він обійняв її за талію, відчуваючи обпікаюче тепло жіночого тіла. Вітер куйовдив запашне, кучеряве, з особливим запахом, смолянисте волосся. Олексі несила було вгамувати свою чоловічу пристрасть, і він вже зробив перший крок до задуманого: почав пестити жіночі скроні, пучками свого вказівного і великого пальців обережно намацував лабіринти її вух. Це до божевілля збуджувало жінку, враховуючи, що поміж його пальців закрадався вітерець і також прикладався до особливого відчуття задоволення. В цю мить у двері купе постукали, і від цього Олекса здригнувся:

«Хто б це міг бути? – промайнуло у голові. – Кордон вже далеко за плечима, переживати нічого! Хіба що... Та ні, ні, це неможливо. Ще не проїхали Броди...».

У двері знову постукали, тепер вже тихіше і м'якше. Дверна ручка обережно опустилася додолу, і в щілині з'явилась голова провідника.

– *Zamowiles herbate?*¹ – усміхнувся провідник. Цієї миті Олекса годен був розірвати того рудого, з великим ластовинням на обличчі чоловіка на дрібні частини і розвіяти їх по полю.

– *Czy Pan bedzie tak laskawy spojrz do nastepnego przedzialu?*² – стримуючи себе як тільки міг, видавив Олекса. Правда, зараз в нього закрався сумнів, чи не шпигують за ним, а може, за цією новою приятелькою. Адже він нічого не знав про неї. Хто вона і звідкіля з'явилася в його купе?

– Ви, прошу пана, дуже добре розмовляєте польською, а говорите, що короткий запас слів... – сказала Марія, повертаючись

¹ Замовляли чай? (польск.)

² Чи не будете такі ласкаві заглянути у сусіднє купе? (польск.)

на своє місце в купе. – Голова крутиться від вина... трохи полежу, з вашого дозволу, гаразд?

– Гм... – все, на що лиш спромігся, мугикнув Олекса, кивнувши головою на знак згоди.

Марія миттю заснула, а Олексію нічого не залишалося робити, як стати біля вікна і милуватися краєвидами, в житті яких ще недавно сам брав активну участь. Олекса прикрив трохи вікно, щоб не задувало на Марію, сам обіперся на раму. Випите вино після збудження дало зовсім протилежний ефект – пригнічення й трохи песимізму. Щойно райдужні думки смакування жіночого тіла змінилися спогадами про ті буремні часи у Львові, коли смерть ходила за його спиною навшпиньки, щоб не спошити молоду душу... І ось тепер зовсім поруч знайомий йому світ – криті соломою хати, ліси, що навскіс перетинали дороги. Скільки разів він прощався з життям, сумно малюючи десь там, на Янівському цвинтарі свою запущену могилу, порослу глухою кропивою... Та не сталося так! І тепер його ім'я з особливим піднесенням звучить на вустах співробітників ГПУ, як про особливо обдарованого, перспективного молодого чекіста. Доля знову вберегла Олексія від смерті, як і тоді, кілька літ назад, коли його, як і сотні померлих од жакливих мук черевного тифу, кинули до трупів на підводі як безнадійного... «Улюбленець долі! – усмінувся сам до себе чоловік, махаючи в такт стукоту коліс вагона головою. – Досі вона мене не підводила, моя доленька, дай Боже, не підведе і тут, в Галичині?»

Поїзд загальмував, вагонами раптом захитало, ніби хтось перевіряв їх на міцність, потім все стихло. Пасажири висунули голови з вікон, шукаючи причини неочікуваної зупинки – час був важкий і непередбачуваний: навколо гуляли озброєні банди, рештки польських, совітських, а також петлюрівських військових формувань. До якої нації не належали б пасажири – всіх їх старалися пограбувати, а то навіть і вбити. Олекса також висунув голову з вікна і відразу ж заспокоївся – семафор був опущений – значить, колія зайнята іншим паротягом. Попереду виднілося місто, в цьому чоловік був упевнений стовідсотково.

Олекса пригадав, як він, будучи ще студентом під прізвиськом Степан Черненко, втершився у довіру петлюрівському емісару

Миколі Новицькому, через якийсь час був відісланий за кордон, сюди, у Львів для виконання важливого завдання. А потім, кілька літ потому, просувався разом з Юрком Тютюнником, начальником штабу, генерал-хорунжим УНР до східного кордону, перечікуючи у цьому лісі польські облави. Тепер це вже історія... Хоча арешт невловимого генерал-хорунжого Тютюнника – то його особиста заслуга! Правда, тоді у Львові все могло закінчитися для нього трагічно, якби не незнайома жінка, яка раптом з'явилася на його шляху.

«Ох, ці жінки! – усміхнувся красунько Олексій, сідаючи на лавку. – Недарма ж говорять, що слово «доля» жіночого роду. Хто любить жінок, того й оберігає доля! Невже цю також підселила до мого купе та ж невгамовна доленька?». Олекся глянув на лице Марії: тінь зі столика падала на її обличчя, закриваючи його наполовину темрявою. Світла сторона усміхалася, напевно сонцю, а ця, що була внизу, в тіні, залишалася нерухомою.

Цієї миті вагонами знову смикнуло і, піддавшись на розтерзання паровозу, вони поволі покотилися слідом за ним. Марія розплющила очі, стріпнула головою, ніби наводячи різкість, потім знову опустила повіки і десь так з хвилину лежала нерухомо. Тепер Олекся зосередив свій погляд на тілі пасажирки. Спідниця її чи то ненароком, чи спеціально задерта господинею, оголила верх стегна, і це видовище все більше збуджувало чоловіка. Врешті він не витримав і, обійшовши столика, підсів до неї. Від дотику Марія підняла голову і з якоюсь особливою награною привабливістю усміхнулася. В Олексі щось ворухнулося внизу, якась млість зводила ноги, і цієї миті йому захотілося позбутися цього вже звичного для кожного чоловіка відчуття... Зараз він не знав, що робити: чи гладити дівчину по колінах, чи потягнутися до пляшки з недопитим вином.

«А що, коли вона відмовить мені у цьому? – зашепотіла чоловікові на вухо перша ліпша думка. – Що тоді? Таке в мене вже траплялося...».

Олекся підвівся, нахилився через увесь стіл і дотягнувся до пляшки.

– Вип'ємо за вдале приземлення у Львові! – вилетіло з рота. Від цієї пропозиції він і сам усміхнувся, але сказане не повернеш.

– Можна за те також... – томно відповіла пасажирка, піднімаючись на сидіння, і зачепила п'яткою своєї ноги його матню. – Можна і за це...

Призахідне сонце вичісувало своїм промінням струнки верховіття дерев. Через відкрите вікно у купе занесло довгоочікувану прохолоду, настоящу на запахах скошеної трави. Гарячі поцілунки, які синкоповано перебивали монотонний стукіт коліс та рух їхніх молодих тіл викликали в Олексі сміх, котрий він гасив у своєму естві. Враз усе вщухло і стало, як було й досі. Лише глибоке дихання двох пасажирів говорило про те, що у купе не порожньо.

– Скільки тобі років? – тихо запитав Олекс, підтримуючи свою голову на кулаці.

– Скільки мені років? – усміхнувшись, перепитала Марія, дивлячись у стелю купе. – Питаєш скільки мені років?

– Так! – байдуже повторив Олекс в нікуди. Зараз йому нічого не хотілося, лишень подрімати, а запитав її лиш тому, щоб якось заповнити цю чудернацьку паузу і напевно ще тому, щоб вона не запитала, як і всі дівчата, які були в нього до неї почуття: чи кохає він її.

– Вперше зустрічаю такого чоловіка, який, переспавши зі мною, потім питає скільки мені років! – Марія повернула обличчя до чоловіка. – Добре, що перед тим запитав мене як мене звати, хоча... Дев'ятнадцять минуло...

– Це за метрикою чи з додатком?

– За метрикою, нащо мені ховати свої літа? Ти ж не збираєшся женитися на мені? – дівчина притулилася до чоловічого плеча і потерлася головою до нього. – Я ж тебе знаю не перший день.

– Як? – стрепенувся Олекс. – Я тебе бачу вперше!

– Це тобі так видається, а насправді... За дверима купе почувся стукіт чобіт і зчинений чоловічий галас. У сусідньому купе закричала напівсонним голосом якась жінка, напевно, вириваючись з обіймів ґвалтівника. Перед їхнім купе кроки стихли, обережно постукали у двері, потім ще і ще, але тепер вже настирливо. Олекс та Марія з острахом переглянулися.

4.

Елеонора йшла у глибокій задумі – щойно хтось з вікон покликав додому свою дитину, на ймення Святослава, яка гралася десь тут на вузькій вуличці Бурлярда¹ з дітьми у схованку. Жінку ніби хтось ножом штрикнув під серце, знову оголивши незагоєну рану в душі. Вона вже вкотре згадала свою небіжку-дитину, яку також ніжно колись називала Святославою... Гірчить минулий час... Не може вона забути ці трагічні дні смерті свого первістка. Поява у сім'ї, після Іриня, другого хлопчика Богдана, названого в честь Бога, який подарував його взамін родинним стражданням, викликало в Елеонори особливе материнське почуття до другого сина. Звичайно, вона однаково любила синів, але Богдан... Їй видавалося, що цей синочок несе у собі дві душі, одне серце, адже коли зупинилося серце її доньки, в її (Елеонори) утробу вже вселилася душа померлої доні.

– Еля! – раптом почулося за її плечем. Елеонора зупинилася, але не обернулася на оклик. Вона пригадувала цей голос: десь уже чула його, до трепету знайомий і, можливо, чимось їй нагадував її дитячі літа. Але це ж було у Перемишлі...

– Еля, це ти? – тепер вже почула цей голос зовсім близько.

Тепер Елеонора вже обернулася, і яким було її здивування, коли перед нею повстала подруга дитинства – Людвіга Демушинська.

– Люлька! – на радощах викрикнула Елеонора. – Ти... і тут, у Львові?

– Як бачиш, саме я, і саме у Львові! – розпливлася в усмішці подруга-колежанка.

Вони палко обійнялись і довго не відпускали одна одну з обіймів. Навіть просльозилися.

– Ти змінилася, Еля! – зауважила подруга. – Я би навіть сказала дуже змінилася...

– В гіршу сторону?

– Ні, звичайно, що ні! – Людвіга оцінююче ковзнула по тілу Елеонори. – Пам'ятаю тебе тендітною, завше спокійною

¹ Нині вул. Нижанківського.

і врівноваженою, але трохи необтесаною дівчинкою, а тепер справжня пані... Бери хоч зараз на глянцевого бік журналу...

– О, дякую тобі за такий комплімент! – усміхнулася жінка. – Враховуючи, що я народила п'ятьох дітей, то твій комплімент має велику вагу...

– Як п'ятьох дітей? Хто б міг подумати, що саме ти, одна з нашого ансамблю, матимеш стільки дітей...

– Так, моя дитяча подруго, саме мене Господь наділив таким великим скарбом...

– З твого вигляду не скажеш! – здивовано відповіла Людвіга – Значить, материнство пішло на користь не тільки для здоров'я, але й на твою «вітрину».

– А як ти? – поцікавилася Елеонора. – Скільки ж літ ми з тобою, подруго, не бачилися?

– Вважай, перед закінченням гімназії мої батьки переїхали до Варшави... Десь років так з сімнадцять...

– І на якому хлібі ти зараз стоїш? – по-діловому запитала Елеонора.

– На якому хлібі, кажеш? – Людвіга, трохи подумавши, вирішила не спішити з відповіддю. – А давай сходимо на каву, там я тобі і розповім...

– Дякую, але мені якось не випадає...

– Ах, так-так... я розумію, – співчутливо подивилась на неї Людвіга, – тобі ж сутужно... п'ятеро дітей...

– З чого ти це взяла, подруго?

– Я зауважила тебе, коли ти виходила з вулиці Баторія ¹...

– Не розумію, а як це стосується моєї сутужності?

– Як? – знизилася плечима Людвіга. – Це ж Фундація святого Лазаря, яка надає допомогу бідним і особам у важкій ситуації, в дусі християнської етики! – випалила жінка. – Я сама особисто читала вивіску на стіні, коли йшла до музичного інституту... колишньої консерваторії. Ти ж вийшла зараз саме з вулиці Баторія і саме з будівлі під номером 5?

– Так... – розсміялася Елеонора, поклавши руку подрузі на плече. – Дякуючи Господу, я не потребую допомоги. Сьогодні

¹ Тепер вул. Князя Романа.

чоловік відпустив мене трохи на шпацер. Ось я і вирішила заодно віднести деякі речі і гроші для нужденних як пожертву до цього закладу...

– Вибач, подруго, що зробила тебе на хвилину бідною... – виправдовувалася Людвіга. – Сьогодні настали такі скрутні часи, що можна всякого чекати... Ще раз прошу вибачення.

– Звичайно, звичайно, вибачаю!

– У такому разі, я зрозумію, що справді вибачена, лише якщо ми вип'ємо по філіжанці кави...

– Давай прогуляємось центром, по Гетьманських валах¹, а там побачимо, – запропонувала Елеонора, взявши подругу за лікоть. – Погода сонячна, тепло, і мені хочеться трохи походити... Побачимо людей і покажемо себе.

– Нехай буде по-твоєму! – махнула рукою Людвіга, відразу погодившись на пропозицію старої гімназійної подруги.

Вийшли на площу Галицьку, залиту сонцем, звернули наліво на Марійську², а вже звідти на Гетьманські вали.

– Ось тут колись протікала наша славнозвісна Полтва, а тепер, як бачиш, ростуть дерева і людно від перехожих! – показала рукою Елеонора в бік Великого театру³. – Навіть не віриться, що все це рук людських справа, як далеко пішла цивілізація... Давай присядемо ось тут на лавочці біля пам'ятника Яну III Собеському.

– Справді, з того часу, коли я востаннє була у Львові, дуже багато змінилося, – зауважила Людвіга. – Місто стало охайнішим, прибраним, не те що раніше...

– Скільки ж пройшло літ, як ти була у Львові?

– Напевно, дуже багато, – зморщила чоло подруга, ніби пригадуючи, коли ж справді це було, – можливо, ще в гімназії...

– Значить, ще за царя Гороха... – розсміялася Еля. – Тепер коли знову тебе побачить моє місто?

– Навіть не знаю... – роздумуючи відповіла Людвіга. – Гастролі і знову гастролі... Таке в нас, артистів, життя на чемодані!

¹ Нині проспект Свободи.

² Тепер площа Міцкевича.

³ Театр опери і балету ім. С. Крушельницької.

– Ой, я ж забула тебе спитати, де ти зараз і чим займаєшся, – спохватилася Елеонора. – І чому тебе занесло до нас у Львів?

– То довга історія, яка потребує свою гіркоту засолодити хорошим, вистояним вином... – сумно помахала головою Людвіга, згадуючи минуле. – Ось бачу «Гранд готель»¹, можемо там посидіти.

– Дорога моя подруго, я ж сказала, що мені не личить ходити в такі місця... – повторила Елеонора, – давай посидимо тут, попліткуємо над перехожими...

– Знаєш, мені ці лиця ввижаються не тільки на концертах, але й вдома, уві сні!

– То ти артистка?

– Так! Ти ж пам'ятаєш наші виступи з концертами у гімназії?

– Звичайно, але це було на аматорському рівні, і, чесно кажучи, ти тоді не виділялася талантом з-поміж інших, – зніяковіла Елеонора.

– Терпіння і важка праця все можуть зробити з людини, навіть не конче обдарованої! – гордовито відповіла Людвіга. – А те, що тут так людно, ти маєш рацію. Тут, як на П'ємонті за кордоном, можна побачити різні зразки європейської моди. Тільки чому тут вештається така велика кількість людей?

– Ось там, – Елеонора показала рукою ліворуч, – там з вулиці Академічної² через Марійську площу і сюди на Гетьманські вали проходить прогулянкова зона – так звані Корзо. Саме тут львівське жіноче панство показує свою розкіш на собі... А ось просто перед тобою, через вулицю, відомий львівський кіно-театр «Казино»³. Туди час від часу я навідуюся, щоб остаточно не відірватися від сьогодення і трохи розвіяти монотонність сімейного життя! Вибач, але я не запитала, як склалася твоя особиста жіноча доля. Те, що ти маєш успіх в італійському Ла Скала, я не сумніваюся, але особисте... воно не залежить від нашої важкої праці і бажання, адже так?

¹ У 1992 році його відновили знову.

² Тепер проспект Шевченка.

³ Тепер тут розміщено торговий центр «Плазма».

– Маєш рацію... – Людвіга опустила очі додолу. – Це від нас не залежить. Не кожному усміхається Фортуна, деколи вона може стати до когось спиною...

– Вибач, подруго, що зачепила особисте і, напевно, болюче...

– Та чого, я не ображаюся, хоча воно болить мене і вдень і вночі, – Людвіга зробила маленьку паузі і додала: – Я самотня... Давай все ж таки присядемо десь під парасольками, посмакуємо львівської кави, гаразд?

– Звичайно, звичайно, – відразу ж погодилася подруга, розуміючи, що Людвіга хоче вилити комусь усе, що зараз на душі. – Хіба що зайдемо до «Віденської кави».

– Ось і добре! – зраділа Людвіга.

Незважаючи на буденний день, у кав'ярні «Віденська кави» було гамірно, і Елеонора вже жалкувала, що запропонувала саме цю кав'ярню. Проте кельнер, побачивши двох красивих і особливо привабливих пань, запропонував їм місце у віддаленому кутку, неподалік рояля, щоб їх добре було видно присутнім. Напевно він вважав, що жінки прийшли, щоб завести знайомства з чоловіками.

– Нам дві кави, тістечка до них і дві склянки зимної води, – строго замовила Елеонора, після чого пересіла на інший стілець, щоб бути до публіки спиною. Лише після того трохи заспокоїлася. Першу мить каву смакували мовчки. Жінки відчували на собі уважні погляди чоловіків, і це не давало зосередитися Людвізі, щоб почати розмову.

– Ти знаєш, Елю, – пригубила філіжанку з кавою, потім відставила її на стіл, – не сподівалася я, що так кепсько складеться у мене доля. Спочатку по молодості я перебирала женихами. Чесно кажучи, не дуже хотіла виходити заміж, бо це могло вплинути на кар'єру. Напевно, лишень один раз в мене зародилося бажання це зробити... бо справді покохала чоловіка, з котрим могла розділити спільну життєву дорогу, але... не судилося!

– Він відмовив тобі?

– Напевно, ні, – невпевнено мовила Людвіга, – швидше, що ні... Прикра доля розвела нас в різні краї: мене на Південь, а його на Схід. Навіть сьогодні, коли минуло стільки буремних літ, я з боєм згадую наші щасливі дні...

– Напевно, він був лагідний з тобою і говорив п’янке слова! – підтримала розмову Елеонора. – Таке буває у житті і особливо підкуповує, не дає забути це нам, жінкам, адже чоловіки люблять очима, а ми, жінки, вухами...

– Знаєш, подруго, мені видається, що я його покохала саме за його холодність, – зовсім тихо, щоб, бува, ніхто не підслухав, почала свою сповідь Людвіга. – Звичайно, тебе це здивує, я й сама не розумію, чому саме це в ньому мене приворожило. Його гострий розум, глибоке переконання у своїй правоті, властивість легко перемагати опонентів в суперечках зачаровували і водночас лякали. Ти собі не уявляєш, як я чекала кожної зустрічі з ним, щоб потім потонути в його міцних і надійних обіймах. На кожне наше побачення я бігла, ні, радше летіла, щоб знову через зовсім короткий час мучитися в очікуванні наступної зустрічі...

– Але життя йде, вносячи свої корективи у стосунки молодих людей, – перебила Людвігу Елеонора, поклавши свою гарячу долоню їй на руку. – Молодість тому деколи й помиляється, що вісь хребта її можна відхилити в той чи інший бік. Невже ніхто тобі більше не стрівся на шляху, з ким би ти могла поєднати долю?

– Яка ти наївна, моя подруго! – важко зітхнула Людвіга. – Тобі, напевно, пощастило, бо ти закохалася і отримала те, чого хотіла відразу, з першого разу. Ах, як важко у житті порівнювати весну з дошкульною осіннюю, дощовою негодою... Звичайно, в мене була надмірна кількість шанувальників, які, насамперед, думали, як би переспати зі мною, а про юридичне узаконення стосунків чомусь забували. Думаю, вони боялися зради з мого боку, бо кожному, хто признавався мені у коханні і пропонував своє серце, я відповідала: тіло може належати обранцю, але серце закрите терновим вінком і воно належатиме лиш тому, кого само обрало багато літ тому... Ось так, подруго моя, ми, митці, вміємо кохати один єдиний раз. І ніякі овації не заглушать цього святого почуття!

– Давай, подруго, я замовлю ще по філіжанці кави, адже ця вже вистигла, – запропонувала Елеонора, коли настала пауза. – Я не хотіла перебивати твою сповідь...

– З приємністю смакуватиму львівську каву! – погодилась Людвіга. – Смачно готують тут у вас...

– Так, справді львівська кава смачна і особлива. Після неї хочеться звернути неосяжні гори... – кивнула головою Елеонора. – До речі, я також люблю нашу каву, навіть, ба, беру її з собою до церкви, аби випити після причастя...

– Принагідно хочу запитати тебе, моя подруго дитячих літ, – Людвіга тепло усміхнулася до Елеонори, ніжно проводячи рукою по її передпліччю. – Я все про себе, тай про себе... А як ти, чим живеш? Бо знаю лиш з твоїх слів, що маєш п'ятірко дітей...

– П'ятірко... – задумалася Елеонора, – було п'ятірко, а стало четвірко... Перша доня, Святослава, вже більше п'яти років літає ангелом у небесах, постійно зайнята у небесних клопотах і не має часу хоча б уві сні провідати свою маму. Іриней, Богдан, Зенон і останньою з'явилася на світ моя друга доня – Христина...

– Заздрю тобі! – втрутилася Людвіга. – Добре і щиро заздрю! Це подвиг з твого боку!

– За те потрібно дякувати чоловікові, бо це саме його ініціатива... Мені також хотілося зробити кар'єру, як це вдалося тобі... Через рік по смерті Святослави народився Богдан. Тоді я думала зупинитися на цьому, але чоловік наполягав, що лише по народженню дівчинки можна буде говорити на цю тему... Так і сталося. Доречно сказати, що мій чоловік чимось подібний характером на твого коханого, якого ти щойно описала мені.

– Так, так, я й забула запитати, кому ж пощастило мати таку прекрасну жінку? – поспішила виправитися Людвіга.

В цей час на Ратуші бамкнуло чотири рази, і це свідчило про те, що треба було збиратися додому. Розмовляючи, жінки навіть не зауважили, що за сусідній від них столик присіло двоє чоловіків і тепер приглядалися до жінок.

– Давай цю розмову продовжимо в мене вдома! – запропонувала Елеонора, підводячись. – Бо боюся, що ці двоє, що присіли поближче, вже ділять нас як свою здобич...

Швидко пройшли площу Святого Духа¹. Зупинилися біля костелу Єзуїтів². Озиралися. Їх ніхто не переслідував.

¹ Нині площа Івана Підкови.

² Тепер гарнізонний Храм Петра і Павла.

– Прекрасний Львів! – захоплено вигукнула Людвіга. – Я проїхала багато міст Європи, і всі вони чимось нагадують твоє місто... Мені видається, що Львів – віночок Заходу, бо саме тут провідні майстри та архітектори залишили свої серця... Надіюся, що скоро воно стане і моїм!

– Ти що, вирішила проміняти «Ла Скалу» на наш Великий оперний? – здивувалася Елеонора.

– Звичайно, хоча тобі не зрозуміти мене, бо твоя доля у житті знайшла своє місце, а моя все ще у пошуку...

– Тепер мені зрозуміло, чому ти ходила до нашого музичного інституту і чому ти у Львові, – помахала головою Елеонора. – Тільки не розумію тебе...

– Я вирішила покінчити з минулим. Спочатку думала на старості жити в родинному Перемишлі, але згодом зрозуміла, що моє місце там, де живе моє кохання. Не можу, Еля, без нього, навіть якщо він має сім'ю. Не можу! Нехай собі живе, лиш би я була якщо не поруч з ним, то хоча б недалеко. Ох, як мені хочеться дітей...

– Видно, він глибоко осів у твоєму серці! – співчутливо мовила Елеонора, взявши подругу попід руку. – Можливо, він неодружений, або раптом став вдівцем... Всяке буває у житті! Не опускай рук, борись, подруго, за своє щастя!

– Як добре, що я тебе стрінула, тепер мені буде легше, а то одній якось лячно у такому великому місті. Тай матиму підтримку у твоїй особі у скрутний час.

– Дай Боже, щоб його в тебе не було! – оптимістично відповіла на це Елеонора. – Ходімо через плац Трибунальські¹, так буде швидше додому, познайомлю тебе зі своєю сім'єю. Діти особливо зрадіють. Так що готуйся до сотні запитань Іриня.

По Краківській йшли повільно, бо Людвіга ніяк не могла налюбуватися архітектурою будинків. Елеонора почала навіть нервувати. Людвіга оглядала кожен будинок, кожен напис читала вголос. Особливо довго затримувалася біля кам'яниці Абреків, де розміщалося ательє дамського одягу, та біля ювелірного магазину Глянца і ательє дамських капелюшків Гроссзанга.

¹ Тепер площа С. Яворського

– Ось тут я мешкаю, – на видиху промовила Елеонора, – але підемо не через 17 номер, сюдою завжди ходить мій чоловік, коли не має настрою, а пройдемо через парадний вхід з боку вулиці Корнякта.

– То видно, що твій чоловік з характером!

– О, так, характер особливий! – відповіла подруга. – Якщо йому щось спаде на гадку, коли ми йдемо на концерт чи в гості, то тут же просить, та ні, швидше наказує повернутися додому, щоб записати думку у щоденнику. Вважай, забава вже пропала!

– Тобі не позаздриш, Елю!

– Я вже звикла, і діти теж...

Зайшли у великий коридор і поволі почали підніматися дерев'яними сходами, що повертали стрімко вліво на поверх. Під ногами вони скрипіли, і це потішало Людвігу.

– Йдемо так, ніби незмащений віз котиться по бруківці...

Елеонора натиснула на дзвінок. Двері відчинила молода симпатична особа, підперезана акуратним, чистим фартушком. Людвіга чемно привіталася делікатним кивком голови.

– Це не родичка, а моя прислуга, – зауважила Елеонора.

– Ось це вже цікаво, подруго! – захоплено відповіла Людвіга. – Бачу, що ти добре прилаштована...

Увійшли до великого коридору з височенними стінами. Людвізі навіть стало якось не по собі: таких апартаментів вона не мала навіть у Римі, хоча і належала до заможних людей. Доки Елеонора зачиняла вхідні двері, на шум вийшов господар і тут же від здивування відкрив рота.

– Габоре! – пересилиючи хвилювання пошепки видушила з себе Людвіга.

5.

Олекса обережно відсторонив Марію вбік, ставши напроти дверей.

З коридору хтось знову почав смикати за клямку.

– Чого потрібно? – спокійно, але голосно запитав Олекса.

– Відкривай, стерво, бо виламаю двері.

– Зараз! – раптом змикитив Олекса. – Зараз відкрию, лиш нехай одягнеться жінка... Вона гола...

– То нехай не вдягається, і так доведеться знову роздягатися! – почувся за дверима чоловічий регіт.

– Вискакуй через вікно! – тихо наказав Олекса. – Так є хоча б малий шанс залишитися живою.

– Візьми! – Марія протягнула чоловікові револьвера, якого, доки Олекса розмовляв з чоловіками, добула зі своєї сумочки.

– Де ти взяла його? – здивовано запитав Олекса.

– Не питай! – ледь усміхнулася жінка і додала: – Добула з панталонів... Давай ти вискакуй першим, а я їх затримаю!

– Ні, виконуй мою команду! – наказав строго Олекса. – Я встигну вистрибнути за тобою, а револьвер запхай назад в панталони, може трохи його підігрієш... пригодиться.

Почувся скрегіт коліс. Вагонами знову трусонувало так, що Марію зненацька кинуло на Олексу. Вона обняла його.

– Ну, давай мерщій, зараз не час прощатися! – відштовхнув жінку чоловік. – Може, ще й заплачеш?

– Потрібен ти мені! – зневажливо махнула рукою Марія, спритно пролізши у вікно і тут же полетіла з насипу додолу.

Олекса щойно встиг просунути за нею свого тулуба у віконну раму, як двері від сильного удару розчахнулись і в купе влетіло четверо озброєних мужчин. Один з них відразу ж стрімголов кинувся до вікна, наполовину висунувшись з нього.

– Немає нікого!

– Де ж ця жінка? – запитав чоловік у папасі. – Чи ти ручною дрезиною задовольняєш себе?

Купе знову наповнилося чоловічим реготом. Маленький, миршавий чоловік, який постійно чмихав носом, підскочив до Олекси і миттю витягнув з кишені маринарки портмоне.

– Та тут є чим поласувати, братва! – від задоволення луснув себе по стегну чоловік. – Один годинник на руці чого вартий!

– Кому тут так весело? – до купе увійшов чоловік у військовому без знаків розрізнення. На ньому була гімнастерка без облямівки і кашкет захисного кольору, також без окантовки. Олекса зрозумів, що це не армієць, а радше зібрані для мародерських цілей недобитки з військових частин. Йому стало легше.

– Ваші документи! – строго запитав чоловік.

– Ось, – Олекса добув із задньої кишені штанів згорток з документами і протягнув їх старшому. Той уважно, можна сказати навіть прискіпливо, розглядав кожен папірчик, підставляючи його до світла. Видно було, що ця людина мала якусь контролюючу практику. Чоловік пильно глянув на Олексу, примружив очі, ніби щось пригадуючи. Потім наказав присутнім вийти з купе.

– Хто б міг подумати, – покивав він головою, – хто ж міг подумати, що дорога в житті буває такою вузькою...

Олекса проковтнув клубок слини, що настирливо просився назовні. Обличчя цього чоловіка також здавалось знайомим. Десь уже бачив його, тільки де? На мить примружив очі. Пригадав і здригнувся. Знову прикрив очі, щоб переконатися, чи справді пам'ять не підводить. Але ні, пам'ять в нього ідеальна. Тільки як його звати? Але навіщо зараз йому, Олексі, що це змінить за цих обставин? Треба думати, як вийти з цієї пастки живим.

– Не можу пригадати твого справжнього прізвища, – покрутив у руці документи військовий, – але це точно не твоє, правду я говорю?

– Гадаю, що ви, шановний добродію, помилилися! – впевненим голосом, не видавши хвилювання, заперечив Олекса. – Я дійсно є той, хто вказаний у документі.

– Е, ні, – примружив ліве око чоловік, – може, тобі про щось говорить прізвище отамана Новицького, га? Чи не про райдужні перспективи повстанського руху в Україні? Ні? Тоді, може, ти пригадаєш інформування Тютюнника з цих питань?

– Ви глибоко помиляєтеся! Доїдемо до Львова і ви переконаєтесь, що все сказане в мою адресу нісенітниця.

– Думаю, що тобі доведеться розколотися і відповісти за законом воєнного часу, – військовий, не повертаючись, покликав до себе чоловіка на кумедне прізвисько «Кацап». До купе відразу ж прибіг той, хто щойно нишпорив по Олексиних кишенях, шукаючи поживи.

– Взяти під охорону! З цієї хвилини ти відповідаєш за нього головою! – наказав чоловік. – Зараз я тільки довідаюся, чи поїзд поїде далі, чи тобі доведеться супроводжувати цього типа до Задвір'я, до нашого штабу.

– А ну, ставай до стінки лицем і руки за спину! – наказав Олексі маленький «пеньок», як тільки військовий щез в коридорі вагона, і зворушено додав: – Хоча б дав Господь, щоб цей клятий поїзд таки нарешті рушив.

Олекса хотів повернутися лицем до конвоїра, щоб запитати, чи можна вийти по нужді. Але той відразу ж ткнув йому в плече карабіна:

– Не смій рухатися, а то загачу кулю в спину і то не одну!

Олекса зрозумів, що відкупитися у конвоїра буде неможливо. Так він простояв лицем до стінки з добру годину, доки не повернувся військовий.

– Ось що! – кахикнув він, оглядаючи знову Олексу. – Веди його вздовж колії до Задвір'я, а там запитаєш, де наші стоять. Здаси цього типа під розписку, зрозумів?

– Так точно, пане Станіславчик! – стукнув ногою об ногу «пеньок».

Почувши прізвисько військового, Олекса пригадав, точніше підтвердив свою думку про те, що військового точно він бачив у штабі Юрка Тютюнника у Львові, на Підзамче. Власне Станіславчик тоді постійно дивився на нього недовірливим поглядом і, напевно, здогадувався, що Олекса є підставною фігурою, засланою зі Сходу. Раптом Олекса відчув за спиною різкий поштовх повітря, потім постріл, за ним ще один. Рефлекторно помацав себе по лиці: рідка гаряча рідина стікала по скроні.

«Мене вбито? Ні, я ніби свідомо мислю, що діється навколо... – Олекса відкрив очі і побачив біля себе на підлозі два бездиханні тіла. – Значить я живий. Живий я, живий, бо чітко бачу своїх ворогів, але що це за цівочки стікають з мого обличчя, напевно поранений?».

Торкнувся обличчя і з жахом висмикнув свою руку від скроні: з тім'я стікала холодна кров. Кинувся до вікна. Почув короткий свист. Придивився – неподалік на дереві, напроти вікна вагону, сиділа Марія і настирливо махала йому рукою. Олекса перекинув ногу у вікно і вже збирався скочити, як пригадав, що документи його залишилися у Станіславчика. Миттю підскочив до мертвого військового, забрав з його кишені документи і відразу шугонув у вікно. Марія стояла за стовбуром дерева, пригнувшись, пильно

вдивлялася навколо, тримаючи револьвер перед собою, готова в будь-яку мить влучити у ціль.

– Швидше, мерщій за мною, бо дорога кожна хвилина! – гукнула йому, махаючи револьвером.

Олексі раптом стало смішно: чи то від шмаркачки, яка вирішила командувати ним, бувалим воякою, чи то від щасливої долі, котра знову ж таки усміхнулася йому, подарувавши життя. Страх гнав їх лісом: густі зарості заважали швидко пересуватися, і вони вирішили зупинитися. Пройшло добрих пів години, якщо не більше.

– Давай, Сергію, перепочинемо, – захекавшись, запропонувала Марія, – думаю, що тепер ми недосяжні, як ти гадаєш?

Олекса стрепенувся від несподіванки, що саме тут, далеко від дому, на чужині, в лісі, почує своє справжнє ім'я і від кого? Від випадкової людини.

– Звичайно, звичайно, хочеться трохи віддихатися, але треба заховатися у чагарнику, – погодився Сергій, але тепер щось заважало йому говорити, – так буде надійніше!

Він відійшов трохи далі, глибше в ліс і зупинився біля поваленної сосни, спробував відкашлянути згусток, що застряг у горлі та заважав дихати. Сказати щось в цей час в нього не виходило: горло від кашлю вивертало.

– Що, перелякався, гепеушнику? – злорадно познущалася над Сергієм Марічка. – Знаю, що тебе мучить, звідкіля я знаю про твоє минуле і хто ти насправді?

– Ні, в жодному разі я не перелякався! – приховуючи правдиве хвилювання твердо мовив Сергій. – Мені відняло мову, бо ніяк не второпаю, як ти могла на відстані, через вікно двома пострілами вбити моїх кривдників, га?

– Якщо я зараз розповім тобі всю прелюдію нашої зустрічі, то на це піде не одна година для запитань та відповідей. – Давай, насамперед, обговоримо подальший план наших дій!

– Можливо, ти маєш глузд... – спокійно, виважено мовив Сергій.

– Організацію проведення відпочинку я покладаю на тебе, – значуще сказала Марія, підморгнувши Сергію. – Тільки не під копицею, ми все ж таки інтелігентні з тобою люди. Думай, а я піду

тим часом по маленькій нужді, бо хотіла ще тоді, у вагоні, як віддавалася тобі... Цікаво, а що ти тоді подумав про мене? Напевно, що я курва! Думаю, що запросто розвію твою думку.

– То-то і воно, а я думаю, чому в тебе такі баньки під очима, гадав, що це жир, а виявляється сеча... – пожартував чоловік.

Марія зникла у гущавині, де низько присіла, але не спускала з Сергія очей. Сергій тим часом мислив, як краще податися до Львова: йти вздовж залізниці, то значить накрутити зайвий десяток кілометрів. І так дорога довга – до сорока кілометрів накрутить... Прямувати лісом – великий шанс заблукати, адже місцевість незнайома, тай можна викликати підозру у зустрічних. Сергій добре знав з минулих часів про продажність місцевого населення. Йому про це не раз нагадував Юрко Тютюнник у Львові.

«Цікаво, що зараз думає генерал-хорунжий УНР про всю цю історію свого полону? – згадав Сергій, прикривши на мить очі. – Там, в Харкові, він так і сказав, що ніхто не зміг заманити його у пастку, а це вдалося лише мені, «молокососу». Тоді він встав і у присутності начальника потиснув мені руку. «З нього вийде справжній чекіст!». Саме так і сказав він про мене».

Його п'янки спогади перервала Марія:

– Ну, що ти надумав, командире? – запитала вона, стоячи за плечима Сергія. – Може, ти згадував солодкі минулі дні, проведені з Вербицькою?

– Ні, – спокійно заперечив чоловік, – я власне думаю, що з кількох варіантів лише один вартий уваги: вийти на трасу і добиратися до Львова попутнім транспортом. Вигляд в нас не викличе у зустрічних підозри, бо ми просто молода, щойно одружена пара львів'ян, що повертається з подорожі. Звичайно, грошей в мене залишилося обмаль, все, що в гаманці. Доречно сказати – він двічі побував у руках моїх кривдників: спочатку у плюгавого малого, а потім в руках його начальника. Але я вирішив повернути його разом зі своїми документами – їм він все одно вже не знадобиться.

– Міг би забрати заодно і їхні гаманці!

– Вибач, подруго, але я не мародер...

– Так, так, мені говорила твоя коханка, що в цьому ти справді джентльмен, чужого не береш...

– Про яку ти говориш коханку? – не зрозумів Сергій.
– Добре, давай обговоримо нагальне питання, а про твоє бурхливе минуле поговоримо після....

– Ти так зі мною розмовляєш, ніби я твій полонений, або підлеглий! – злостився чоловік.

– Припустимо, ти не мій полонений і тим більше не підлеглий... – Марія скорчила кислу міну, оглядаючи Сергія з ніг до голови. – Але... ти труп, що помалу відживає... Ти забув, що було зовсім недавно з тобою?

– Це заслуга моєї долі...

– І моєї також! – Марія дістала з-за пазухи зігнутого вдвоє капелюха і подала його Сергію. – Вдягни, це дасть тобі впевненості і відведе підозру, що ти російський шпигун.

– Діти його взяла? – беручи в руки капелюха, запитав Сергій. – Я думав, що він залишився у купе... Тоді мені було не до цього...

– Я добре обізнана, що головний убір для тайників хороше місце. До речі, там заховані інші документи, окрім грошей... Тому, стрибаючи з вікна вагона, я прихопила твого капелюха, що лежав неподалік...

Сергій лише знизив плечима – такого він не міг очікувати при першому знайомстві в купе з цим дівчиськом.

– Ти викапаний співробітник ЧК, повір мені, тобі навіть не потрібно проходити курси.

– То вроджене в мене, так як і стріляю... без промаху!

– Камінне серце в тебе, безжалісне! – констатував Сергій.

– Помиляєшся, друже! – сумно позіхнула дівчина. – Ти ж не раз убивав, також...

– Ні, в мене інша методика боротьби. Я вбиваю порадами, а руки в мене чисті!

– Давай не будемо вияснити тут, хто з нас праведний, а хто грішний! Що робимо?

– Йдемо до найближчого села, там шукатимемо трасу.

Сонце вже примірялося котитися на захід, коли Сергій та Марія допленталися до ближнього села. Поруч була дорога на Львів. Тепер потрібно було надіятися на доленьку, аби вона наслала їм авто. Прочекавши добру годину, вони вирішили податися до когось на нічліг. Коли пройшли метрів так зо сто, на

горизонті показалася стара вантажівка, за якою курилася безпросвітна хмара диму. Сергій миттю побіг назустріч.

– Підвезіть, ради Бога, скільки можете, нам треба до Львова! – благальним голосом вимовив Сергій, пригадавши свої артистичні здібності, розвинуті ще в двадцятих роках. – Я задром не хочу. Можете розраховувати на подяку.

– Не можу, бо ледве кочуся, – мовив водій, рудий з задиркуватим носом, подібним на бульбу, низькорослий чоловіча, весь прокопчений бензиною кіптявою, і підморгнув Сергію. – Та з такою молодницею я б нікуди не поспішав! Дивіться, який запашний сосновий ліс, там, заодно, і погодуєте комарів...

– То моя жінка... – сором'язливо відповів Сергій. – Ми також хочемо того, що ви запропонували, але вже з комфортом у Львові!

– Дуже гарна пара з вас... – покивав головою водій. – Можу підвести вас до Борщович... далі не можу... не виходить ніяк. І то не гарантую... Там вранці буде потяг на Львів.

Сергій глянув на Марію, а та у відповідь лише здвинула плечима. Він добре знав цю місцину ще з часів перебування у загоні Тютюнника, і йому не конче хотілося відчутти ту атмосферу тепер. Якщо б в ньому знов впізнали шпигуна, то так просто вже не обійдеться. Доля, як бомба – не потрапляє в одне місце двічі...

«Звичайно, вибору немає... – подумав Сергій, – може, то краще, ніж вештатися лісом, де можна напоротися знову на щось...».

– Добре, то я поїхав! – цямкаючи губами, сказав водій. – Видно, в ліс підете. Гай, гай! Де мої молоді літа...

– Ми поїдемо з тобою! – вирішив Сергій, підморгнувши Марії. Вона зрозуміла чоловіка...

6.

Доктор отець Гавриїл Костельник, обіперся ліктями об акуратну дощечку, яка слугувала в купе столиком, і розводячи вказівними пальцями рук міжбрівну складку, аналізував зустріч з Людвігою в себе вдома і її здивування від зустрічі з його особою, яку вона шукала стільки літ.

«Чи правильно я вчинив, що тоді, на здивований погляд Елеонори, не розповів їй про свої стосунки з Людвігою багато літ назад? – мовчки запитував себе Костельник. – Але ж нічого не було між нами серйозного: ніяких обіцянок, пропозицій, мрій про спільне майбутнє... Випадкова зустріч так і закінчилася випадково... Хоча... вона спочатку дуже імпонувала мені, можливо, навіть більше. Напевно саме протилежність моєму характеру: її вітряність, постійна усмішка на красивому, театральному обличчі, відсутність аналізу своїх хвилевих, необдуманих учинків притягували мене до неї. Ця протилежність характерів деколи засвідчує щасливий шлюб. А, може, саме страх перед тим, що вона не дасть мені спокійно жити, мислити, філософствувати розвело наші долі, як боксерів на рингу? Людвіга – протизага моєї Елеонорі, яка навіть тоді, коли прийшла з гімназійною подругою додому, не запитала мене про неї. Ця сліпа відданість прикувала жінку до мене. Самопожертва заради щастя іншого – ця риса характеру не кожній жінці дана Богом. Таку можна кохати! Ні! Таку потрібно кохати, бо це назавжди, – отець Гавріїл ледь усмінувся сам до себе. – Таку, як моя Леона, не можна не кохати! Людвіга ж, як кожна жінка, яка бачить єдину здобич – чоловіка не дає йому шансу уникнути її близькості, навіть якщо на дорозі їй стоїть найближча гімназійна подруга, подруга щасливих дитячих літ, коли округлість дитячих характерів стирає грань ревності, злопам'ятності і наділяє їх божественним прощенням. З літами все це тане, мов березневий сніг... Чим далі від дитинства, друзів стає все менше... То істинна правда! Так, перебуваючи часто в нас у гостях, Людвіга шукала постійно можливості усамітнитися зі мною. Навіщо? В мене щасливий шлюб... А, може, все це я тільки надумую? Можливо, що ця березнева провесінь дається з літами чути, як рани, отримані колись на тілі, а можливо на серці?».

– Прошу вибачення пана батюшки... – перепрошуючи російською мовою, перебив роздуми Костельника старенький лисуватий чоловік із золотим пенсне на носі. – Чи ми вчасно прибуваємо до Відня?

– Так, мені видається, – сухо відповів пасажир Костельник англійською, – по дорозі ніяких непередбачуваних зупинок не було. Тож рухаємося за графіком.

– О, вперше бачу, щоб батюшка так вправно розмовляв англійською... – здивувався панок.

– Не знаю, як там у вас, в Росії, а ви, напевно, й справді звідти, ми, греко-католицькі священники, навчені володіти кількома іноземними мовами, – відповів отець Гавриїл, – а по-друге, я не батюшка, а отець... отець Гавриїл Костельник.

– О, так, я чув це прізвище! – захоплено відповів дідусь. – То правда, що ви не тільки батюшка, ах вибачайте, ради Бога, отче Гавриїл, ви ще й відомий філософ, богослов та письменник?

– Я – священник, а все інше, то похідне від цього... – відповів Костельник, аби той відчепився від нього з такими простими питаннями. Він узяв свій саквояж, дістав з нього конспекти і почав щось писати.

Старенький в пенсне зрозумів, що на цьому їхня розмова закінчилась. Він також добув книгу і почав гортати її ззаду наперед. Це виглядало трохи кумедно.

Лиш під вечір, коли вони добряче зголодніли, вийняли свої харчі, розклали на столик, отець Гавриїл пригостив сусіда добрим закарпатським вином і зробленими прислугою Дозею канапками (кожна з канапок була шедевром!). Товариш Льоня, як відрекормендувався Костельнику сусід по купе, перш ніж їсти канапку, розглядав її і за кожними разом махав головою і приказував:

– Зі смаком і від душі вам готувала цю їжу попададя...

Отець Гавриїл дав собі спокій і вже не робив зауваження своєму сусідові. «Поп так поп!» – усміхався він сам до себе.

Слово по слову й розговорилися. Товариш Льоня був відомим ученим і проживав у Ленінграді. За кожним словом вихваляв свою владу. Жовтнева революція сімнадцятого року в Росії вибила йому з голови релігію. Він доволі легко став атеїстом, бо Ленін для нього був вищим за Бога. Пообідавши, отець Гавриїл став і помолився, товаришу Льоні не залишалося нічого іншого, як також встати, і тепер він сам собі щось мугикав під ніс.

– У вас прекрасно готує попададя! – поправив своє пенсне професор, – тільки не розумію, як ви примудрилися женитися, коли в греко-католиків celibat?

– Ну, добродію, моя дружина не попададя, а їмость! – стримуючись, щоб не образити, промовив Костельник. – А по-друге, їжу

готує нам прислуга. Щодо женячки, то я це зробив до висвячення, церковні канони це дозволяють. Я бачу, що ви надто далекі від церковного життя?

– Я завжди з прохолодою ставився до релігії, а після приходу червоних я став комуністом і тепер справжній атеїст, у жодну з релігій не вірю! – гордо признався Льоня.

– Ваші погляди не завадять нам продовжити поїздки в одному купе? – хитрувато усміхнувся отець Гавриїл. – Чи не пасує часом одному з нас вийти передчасно з вагона?

– Звичайно, що ні, прошу пана, як то говорять у вас, я з великою радістю розділю з вами час поїздки! – ламаною українською відповів товариш Льоня. – Бачите, я також можу розмовляти вашою, малоросійською мовою, якщо сказати правдиво, це і моя ... Мої предки були з України, точніше з Малоросії... Ми ж культурні люди і не будемо сперечатися щодо релігії.

– Я й сам такої думки... – не то усміхнувся, не то просто розслабився отець Гавриїл. – Кожного з нас мати як могла, так і виховала, і за це кожен цінує свою матір. Щодо мови, то, шанований мною сусіде, я не погоджуюся, що це малоросійська мова. Українська мова – мова моїх батьків, і я не можу не пишатися цим.

– Але ж ви не українець, а ... – тут товариш Льоня затався і не знав, як повести розмову далі. – Мені видається, що ви десь з Адріатичних окраїн?

– Я родом з Руського Крестура, а батьки батьків моїх – вихідці з України, а точніше з Закарпаття... Тож я не цураюся мови своїх батьків, а навпаки прищеплюю її у душі моїх односельчан, а бачванську мову, якою вони і я також, розмовляю, пропагую у світ.

– Наскільки мені відомо від тих, хто цікавився вашими публікаціями, ви – розумна людина і махати кадилом в церкві – це не зовсім правильний ваш вибір, – сумно помахав головою професор. – Якщо б ви були в нас, у Росії, то повірте, мали б велике поле для наукової діяльності... А так... Церква в Росії поволі втрачає своє майбутнє.

– Почну з того, що ви призналися у безбожництві, у безвір'ї: атеїзм – це своєрідна нова релігія, думаю, сотворена вашими, – отець приклав долоню до рота і тихо відкашлявся, – поправлю

себе – точніше вишколена від ваших попередників, адже раніше атеїсти не виступали так відкрито і тотально у цілій державі, налягаючи на своїй правоті, як це робиться зараз у вас, в Росії, – отець Костельник вивчаючим поглядом глянув на миршавого професора. – Хочу ще раз запитати, щоб ви підтвердили свої щойно сказані слова, ви вірите в Бога?

– Не вірю! І це правда така, як знаю і вірю, що завтра зійде сонце!

– Отже ви в ніщо не вірите?

– Я не вірю в Бога! Бо тільки впевнено вірю в те, що у світі Бога немає і матеріалізм був, є і буде завжди первинним! А в іншому, що ви доводите людям, немає жодної віри!

– Значить, ви самі собі заперечуєте, бо все ж таки вірите, і це є своєрідна релігійна віра! Релігія ходить за вами тінню, і вам здається, що вона заважає вам будувати свій атеїстичний Храм. Значить, ви ніяк не можете позбутися релігії. Дивно, але я хотів почути про те, що у вас є деякий сумнів, деяка довга дорога пошуку істини, а не глибоке заперечення щодо нашого релігійного пошуку істини...

– В нас, комуністів, не було і не може бути сумнівів, ми впевнено йдемо правдивою дорогою!

– Вам рано ще говорити про праведну дорогу, якою ви маршируєте у світле майбутнє за цих кілька літ вашого існування, як новоутвореної держави, бо це просто ніщо порівняно з багатьма країнами, що оновлювалися впродовж багатьох віків. Церква в Росії завжди була батогом для бідноти і закликала до смирення. Російська православна церква залишилася в стані глибокого зачаття ще здавен. Якщо хтось і наважувався порушити те чи інше питання в плані поєднання науки і релігії для спільної координації, то такі люди потрапляли відразу ж у божевільню.

– Не говоріть так, пане отче, – сусід по купе зробив невеличку паузу, ніби роздумуючи, чи говорити те, що думає, чи змовчати, та вирішив продовжити розмову. – Церква в Росії одна, як і народ, тому ми зробили революцію в сімнадцятому році і захистили не тільки себе, але й сусідні народи від поневолення капіталістів, а у вас, в Україні, що не область, то своя релігія. Та й про Мазепу ви чули, як про зрадника українського народу...

– По-перше: хочу вам зробити комплімент, що ви не погано обізнаний у релігії, хоча силкуєтеся стверджувати, що далеко від неї, а по-друге: більше двісті років так зване «українське духовенство» по своїх церквах ганило і навіть проклинали ім'я Мазепи заради власних меркантильних і політичних інтересів, і то не без участі російських правителів та церковних верховод. Хоча ви повинні були б знати правду... Міркую собі так, що ви її знаєте... Але це так, не в образу вам... Погоджуюся з вами, що церква в нас справді не одна. А поки що кожен, хто вірить в Бога, втішається тим, що має, бо кожен ходить до тієї церкви, яка з тих чи інших причин миліша і ближча до душі. Настане час, коли нарід стане одним цілим, однією душею і до нього нарешті дійде, що для його народу дає Константинополь, Москва, що – Рим.

– Якщо я правильно вас зрозумів, то ні одна з тих Церков не може увійти в душу до кожного українця, зокрема, і для всього народу загалом?

– Ви щойно говорили, що Московія, як держава, має свою Церкву і тому об'єднує навколо себе всі інші народи, з-поміж них і українців.

– Так, і по духу вона найближча...

– Ви так гадаєте, шановний тимчасовий опоненте? – отець Костельник підняв праву брову (він так робив завше, коли його щось нервувало, або викликало надмірно глузливий сміх). – Дух, що тіло рве до бою... для знищення церков у Росії, навіть не як Дому Культу, але й історичних пам'яток, як втрати своєї російської церковної і національної ідентичності.

– Так ви ж не українець, а так рветесь надвисоко зависнути в українській історії? – шпигнув Костельника товариш Льоня.

– Повторюсь ще раз саме для вас, пане професоре, що я – українець, але якщо б навіть не був ним, а живу і дихаю українським повітрям, то зобов'язаний своїм належним вихованням цінувати, поважати і навіть допомагати як науковець розібратися в історії! – тепер вже Костельник сказав це з утиском, вважаючи себе не просто співбесідником в купе, а строгим учителем в Духовній академії чи просто проводячи курс релігії у гімназії. – Покажіть мені нарід, який живе без релігії? Не можете! Ну, хіба що мислю собі так, це атеїсти і якщо здерти з них пристосовану

до певних умов шкіру, то виявиться нутро побожне... Народ народжується і помирає у релігії, тому релігія генетично увійшла в долю людини і ставить собі за мету зав'язати її у людську спільноту зі своєю національною ідентичністю... Дивіться, українці ще здавна не створили своєї держави, а також і віри. Вони завжди свій генетично міцний хребет гнули в той чи інший бік, шукаючи свою колись Богом надану і безглуздо втрачену віру. Чи маємо ми право осуджувати греків, єгиптян, римлян чи навіть москалів за їхню релігію? Звичайно, що ні! Це їхня релігія, релігія душі народу. А ми? Що не такі як вони, ми гірші?

– Це тепер звучить з ваших вуст переконливо, пане професоре, – улесливо промовив товариш Льоня, нахиливши голову у бік Костельника. – Гадаю, що після такої вашої лекції в Україні народиться своя Церква... Костельникова...

– Я ніколи не ставив собі за мету іменувати все те, що роблю заради церкви, своїм іменем... хоча, – з іронією відповів отець Гавриїл, – в кожному жарті маємо мати часточку правди.

– Скажу вам, пане професоре, свою думку про унію, – професор Льоня зробив мудрий вираз обличчя, очікуючи, що заінтригувавши, він продовжить діалог з отцем Костельником. – Унія, укладена з Москвою для українського народу, була дуже корисною для міжнаціональних релігійних та інших практичних контактів...

– А чи відома вам історія укладення унії з Москвою? – поцікавився Костельник.

– Звичайно... – але трохи подумавши, додав: – Мені буде цікаво ще раз почути це, але тепер вже з ваших вуст...

– Не буду вдаватися екскурсом в глибоку давнину і зачіпати покійних Аскольда, Володимира, Ольгу та інших людей, причетних до хрещення Русі. Думаю, що ви, як вчений чоловік і російський інтелігент, носій культури і просвіти серед злиденного російського комунізованого народу, знаєте хоча б поверхнево про той час. Давайте почнемо з того, що ніхто не давав права москалям на створення по Флорентійській унії своєї власної Православної Автокефальної Церкви! Протягом усіх минулих віків й донині ви твердите, що лишень ваша єдина праведна «православна віра» є носієм всього святого, божественного і непорочного! – отець

зробив невеличку паузу, щоб купейний опонент міг насолодитися почутими останніми словами Костельника. – Але, думаю і впевнений в тому, що зі створенням вашими церковними ієрархами своєї національної церкви, вона ставала тою чи іншою мірою залежною від свого вседержителя – російського царя. Це був далекоглядний шаховий хід, який передбачав сприяння політичній та церковній уніїзації України з Москвою. Запитаєте в мене, чи була можливість і що завадило нам відновити з старих, позапам'ятних часів, а можливо створити заново в тім часі Українську національну Церкву, яка б істотно відрізнялася від вашої Православної Церкви? Напевно, що так! Хочу пригадати вам нашого Митрополита Могилу, який свого часу приклав багато зусиль для закладення фундаменту під будівництво нашої Церкви. Проте не судилося: у 1654 році славнозвісні події, пов'язані з Богданом Хмельницьким, посприяли Московії без жодного пострілу захопити Київ політично, а через двадцять два роки і релігійно. Ваші правителі в найкоротший час, щоб, бува, не відродилась наша Церква, доклали всіх можливих зусиль, щоб знищити її до тла, щоби й запаху не було на рідній землі нашого, національного, українського! Так Наша церква стала юридично підпорядкована і залежна від Московії.

Настала пауза. Отець Гавриїл глянув на склянку з водою, яка стояла в купе на столику і билася об стінки, ніби хотіла вибратися з неї. Костельник узяв склянку, надпив трохи з неї, бо пересохло в горлі, потім поставив її знову на місце.

Професор Льоня напівсонно дивився на свого співбесідника. – Ось бачите, професоре, як б'ється вода у склянці? – філософськи промовив Костельник. – Чи це часом вам не нагадує теперішній стан нашої Церкви?

Професор не відповів, а лиш мовчки заклав руку за руку.

– Пройде ще чимало часу, допоки розженеться локомотив і вода зі склянки виплесне назовні, отримавши довгоочікувану свободу! Я впевнено вірю, що бути нашій Українській Національній Церкві, а поки що, як відгомін поневоленої московською православною церквою, Київська Церква в кайданках, а ми, галичани, продовжуємо її традиції й несемо ці уламки у серці в Греко-Католицьких Церквах.

Російський попутник не витримав, його так хилило в сон, що він почав по справжньому куняти. Напевно, йому було соромно слухати про прикрощі, які завдає його церква поневолею народам.

– Мені було приємно поспілкуватися з вами як з російським атеїстом, а тепер час спати, бо насправді проспите свій Відень. На добраніч! – сердито мовив отець, дивлячись у вікно.

Ще якийсь час Гавриїл дивився у вікно, але таємнича темінь прикрила собою прекрасні пейзажі неподалік місцини, в якій пройшли його дитячі літа... Як зовсім недавно і все ж таки як давно це було. Тепер вже не цікаво було дивитися у вікно і він знову, вкотре, пригадав далеку розмову з батьком перед від'їздом в Україну. «Чому все це пригадується тоді, коли мова заходить про Церкву?». Після такої емоційної розмови з «атеїстом» отець заснув міцним сном. А коли пробудився, то купейного опонента вже не було, речей також. Отець відслонив вікно і побачив вивіску «Відень».

«Тепер мені нарешті вдасться попрацювати. Набридливий попутник висів! – Костельник вийняв журнали і поглинув у них. Тепер, як і завше, від самотності він отримав велике і блага задоволення. – Усамітнення ... допомагає мені розправити творчі крила. А без самотності, у життєвій метушні, геній горить, як падаюча комета, а талант, на жаль, зноситься до нікчемної нитки!».

То ж він взявся за роботу. Там, у Римі, Костельник має покласти на лопатки теологічну знать своєю напрацьованою творчою роботою з філософії, логіки, теології. Тепер він непорушно сидів над своєю працею, забувши про обід і загубившись у часі. Лише тоді, коли провідник оголосив, що наступна станція – кінцева, отець подивився на годинник і здивовано звів догори густі чорні брови.

За якусь мить у двері обережно постукали. Костельник прислухався.

«Це жіноча рука. Дивно!», – подумав він і тихо мовив:

– Хвилечку, прошу зачекати, – сунув ноги у тапочки і, поправивши на собі одяг, запросив: – Прошу заходити!

Двері повільно відчинилися і в них з'явилася голова ... Людвіги.

– О, ти що, один? – здивовано запитала жінка. – А я думала, що цей лисий тип з тобою їде до Риму! Виходить, що він, старий прищ, перебив мені всі плани. Я нервувала всю дорогу, мені так хотілося усамітнитися з тобою, як багато літ назад... Коли б знала, то давно б провідала тебе...

7.

Влодко – водій не то українець, не то ополячений українець, довів Сергія і Марію до Борщович, за що отримав злогого. Від цього він так подобішав, що вирішив запросити їх до себе на нічліг. Маленька, під почорнілою від часу соломою хатина прогнулася і просилася до землі на вічний спочинок. Коли Влодко відхилив двері і запросив гостей увійти, то перше, що кинулось їм у вічі, глиняна підлога і купа маленьких дітей, які зустріли їх голодними очима.

«Добре, що я не покінчив з Влодзьом і не забрав авто. Стільки було б сиріт», – уперше в житті пожалів ймовірного покійника Сергій. Йому нічого не залилося, як відмовитися від запропонованого.

– Ми, якщо можна, перебудемо до ранку на сні, бо завтра вставати рано. А так дітей побудимо. Тож краще буде на стриху... Будити нас не потрібно, ми самі станемо і якось доберемося до станції.

– Як вам хочеться поспробувати себе на сні, то я не заперечую, – Влодко знизив плечима, не приховуючи радості від того, що не доведеться їм усім тіснитися у кімнатині. Сергій додав ще злогого і вони вийшли на подвір'я, за ними й господар. – Ось там, на стриху, є сіно і ковдра, якщо раптом стане холодно, а вранці прийдете на квасне молоко... – тихо запропонував господар.

– Гарзд! – відповів Сергій.

Він першим піднявся по драбині на стрих, потім повернувся і махнув Марії рукою. Вона не забарилася і піднялася слідом. Ковдра була постелена на свіжому сні, від якого йшов аромат таємності, що збуджувало молоді тіла. По всьому було видно, що хтось на ній вже спав до них.

– Це тобі не готель, щоб була постелена свіжа постіль, – усміхнувся Сергій, беручи Марію за лікті, – вдовольняємось тим, що Бог послав, могло бути і набагато гірше...

Лягли на сіно. Сергій поклав голову на руки, якими огорнув її, мов кашкетом. Марія поволі клякнула, спочатку хотіла лягти по-одаль від нього, але раптом передумала і прилягла поруч. Сергій на те навіть не зреагував. Марія чекала, що він повернеться до неї обличчям, але марно. Сергій нерухомо дивився в одну точку на стрісі. Через неї було видно зоряне небо.

– Навіть не віриться: ще кілька годин тому все могло бути інакше, – так в нікуди промовив Сергій, повертаючись на спину.

– Дорогий мій невдаха попутнику, за цей час ти міг би вже покритися трупними плямами, якби не мій прицільний постріл, – обережно, щоб хтось не підслухав, тихо мовила Марія.

– Добре, бо ти мені нагадала, що я мав тебе запитати, – спохватився Сергій, – звідкіля тобі відоме моє справжнє ім'я, і, надіюся, прізвище також?

– До ранку ще далеко, то, напевно, встигну тобі розповісти те, про що ти ніколи б не розповів мені... – Марія обернулася до Сергія, і їхні лиця були одне біля одного. – Ти знаєш таку собі Алісу Вербицьку, ні?

Почувши прізвище колишньої коханки, Сергій від несподіванки мало не підстрибнув. Йому здавалося, що все, що зв'язувало його з Алісою, то давня і давно забута ним історія. Аж ні, не забута, але як могло це дівчисько бути посвяченою в його інтимні стосунки з Вербицькою?

– Давай, раз почала, то продовжуй далі... – Сергій лежав нерухомо. Про якісь повторні інтимні зв'язки тут, на сіні, в нього не було навіть натяку. Він мовчав, чекаючи розв'язки історії свого минулого кохання. – То чому ти мовчиш, Маріє?

– Ось лежу і думаю: розповідати тобі, чи стриматися...

– Як хочеш, для мене це ніякої ролі не грає... – тепер, приховуючи своє хвилювання, байдуже промовив Сергій.

– Перш, ніж я розповім тобі звідки мені знайоме твоє минуле, я хочу повернутися у ті часи, коли ти був у загоні Юрка Тютюнника... – здалека почала Марія. – То було кілька літ назад... Я була також там, де й ти. Бачила тебе. Якось навіть хотіла до тебе

підійти, але чомусь засоромилась, а було тоді мені шістнадцять літ... Мене взяли в загін, бо я від природи дуже добре стріляла. З десяти пострілів десять у десятку. На мої показові стрільбища збиралися всі маститі військові. Тоді вперше я відібрала у людини життя. Та смерть довго переслідувала мене. Звичайно, прикро, повір, але мені було лише шістнадцять, і в такому віці з мене могли робити все, що завгодно. Ця міміка, передсмертні муки вбитого мною першого чоловіка мені часто сняться. Повір, мені досі страшно. – Марія поклала свою руку йому на плече, ніби хотіла отримати від нього співчуття, а можливо і ласку, та Сергій непорушно лежав. – Ти кажеш, що нікого не вбивав. А знаєш ти, людино, лежача на цьому свіжому сні, знаєш ти, що це означає, коли у прицільній мушці ти бачиш живу людину, яка після твого натиску на курок тут же помре? А чи бачив ти, як після такого замовленого пострілу корчиться його тіло, як посинівши, нігті щупають порожнечу, шукаючи опори і як неприродно харчить горлянка. Як очі вилізають з орбіт від жаху, що все закінчено, що настає вічна пітьма... Бачити безпомічне тіло, стікаюче кров'ю, без змоги йому допомогти, бо саме ти спричинив це. А бувало й таке, що вбитий мною в останню мить повертав до мене очі, наші погляди зустрічалися, і я читала останні рядки в його житті... Ні я не можу тобі описати це... Я читала в них молитву і бачила його руки, протягнуті до мене, ніби до Спасителя. О, ця страшна мить між життям і смертю. Я поклялася собі, що більше такого не повторю, але, на жаль, кохання до тебе змусило це зробити знову. Я бачила через вікно в купе ці лиця, які за мить стали мертвими, але я не могла вчинити інакше, бо кохаю тебе...

– Звичайно, вбити людину, це не тільки гріх, але й вічний страх перед Господом, – видушив з себе Сергій, покриваючи словами свою зацікавленість в головному: хто видав цьому напівдівчиську інформацію про нього? – Ще довго ти будеш під тим враженням, ще довго...

– Тоді, коли тебе побачила, то зрозуміла, що саме ти витісниш з моєї пам'яті те вічне видіння смерті. Це не було кохання з першого погляду. Напевно, було значно глибше... – Марія голубила рукою його кучеряве чорне пасмо на голові. – Мені постійно доводилося бачити тебе, коли ти розмовляв з генерал-хорунжим.

Я була його особистим охоронцем. Не подумай, що він в чомусь не довіряв тобі. Навпаки, швидше симпатизував... А я охороняла Тютюнника, бо так було заведено. До того ж я письменна, і тому постійно писала розпорядження під його диктовку.

– То ти була для Тютюнника лиш особистим охоронцем, чи ще чимось? – Сергій знав, що зараз потрібно перевести розмову на болючу для Марії тему минулого, щоб швидше наблизитись до того, що його найбільше цікавило тепер. – Добре, добре не потрібно, я тебе не ревную до нього. Все це було до мене, правда?

– Я навіть не мріяла, що настане час, коли ти заволодієш моїм тілом... І де? У вагоні поїзда! Мені навіть не віриться! – дівчина опустила руку на Сергієві груди. – Ось як буває в житті. В майбутньому нічого не можна передбачити.

Марія важко, глибоко зітхнула, ніби викинула слідом за словами минулі митарства і душевну біль.

– Я й навіть не підозрював, що навколо мене ходить моя доля, мовчазна і прихована! – спробував пожартувати Сергій. – І все ж таки, як ти знайшла мене, і чому ми опинилися в одному поїзді і навіть цікавіше – в одному вагоні?

– Ти знаєш Алісу Вербицьку? – ще раз нагадала Марія Сергію про його кохання з цією актрисою...

– Ну, як тобі сказати... – нехотячи відповів Сергій, – десь трохи знав, але то так...

– Так я тобі нагадаю, що Вербицька – вдова вбитого офіцера армії УНР, свого часу була арештована за доносом такого собі Юрченка, якому вона відмовила в інтимі... Думаю, що це ти добре знаєш! Ваше палке кохання в твоєму рідному селі і театр, створений спільно з нею, потім арешт. Врешті вона вийшла заміж за працівника держбезпеки, а ти, можливо за її протекцією, опинився також у відповідних органах, але вже не як затриманий, а як співробітник. Правду я говорю?

Сергій тільки глянув на Марію і перевів свій погляд на дірку в стрісі.

– Склалося так, що я після походу генерал-хорунжого Тютюнника за кордон Польщі на Схід, опинилася на нашій спільній з тобою малій батьківщині, де і познайомила з Алісою. Вона стала для мене справжньою подругою до деякого часу, доки я...

Внизу в stodолі щось зашаруділо, і Марія зі страху притулилася до Сергія.

– Мені лячно!

– Ха-ха-ха! – розсміявся чоловік. – Навіть не віриться, що те, що ти розповіла мені спочатку – правда: тепер мені здається, то марево, твоє дівоче марево... Ти, безстрашний молодий снайпер і перелякалася миші, чи то щура?

– Щоб ти знав, жінки можуть перевернути світ, якщо захочуть, а баняка з окропом – не під силу їм! На чому ж я зупинилася? Клята миша перелякала мене!

– Закінчила ти цю фантазійну оповідь знайомством з Алісою...

– Так, я пригадала! Враховуючи те, що я постійно була серед чоловіків, то знайомство з такою красивою жінкою, і повір, такою відвертою і мастаком розповідати, було для мене справжнім відкриттям. Вона просто полонила мене. Коли я розповіла їй про своє минуле, не приховуючи нічого, то вона сприйняла кожне моє слово. «Не журися за тим, що було за спиною! – тоді порадила Аліса, – прилаштую тебе через свого чоловіка в органи безпеки, – такий твій талант тепер на вагу золота!». І я стала тим, хто я є тепер. Аліса багато розповідала про тебе і все, що творилося навколо вас. Особливо про ваші інтимні зв'язки, коли вона була у шлюбі з іншим. Вона твердо знала, що все сказане в мені вмере. Жіноча психологія така, що жінка мусить комусь вилити свою душу. І це природно. Повір, я не знала, що її героєм був ти. Я щиро заздрила їй, і коли вона розповідала про миті вашого спільного блаженства, я уявляла на її місці себе. Мені хотілося чути про ваше кохання щодня. І вона розповідала ще і ще... А недавно мені наказали збиратися у довготривале відрядження супроводжувати резидента до Польщі. Проводжаючи мене, Аліса повідомила, що саме за її рекомендацією мене призначили для цього завдання, тому що цей співробітник секретної групи «у церковних справах» – її коханець. І знаєш, вона навіть попросила, щоб я дивилася, чи часом ти не волочишся за полячками, і проінструктувала, як себе поводити у такому разі.

Сергій був заскоченим, почувши цю історію. Такий збіг буває настільки рідко, що ним можна знехтувати, а тут, дивися,

трапилося це саме з ним! Звичайно, щось приховувати йому тепер не було потреби, бо ця жінка знала все, що стосується його минулого, теперішнього і, можливо, майбутнього... Тепер Сергію було зрозуміло, чому вона тоді, в купе, віддалася йому: таке може бути тільки від зголоднілої любові...

– Ти собі не можеш уявити, що я відчула, коли на станції побачила тебе! Спочатку я подумала, що це результат мого навіювання від розповідей Аліси. Я довго здалеку дивилась на тебе, поки повірила, що це – реальність! Що діялося зі мною, доки ми не перетнули кордон з Польщею, важко передати. Я не могла опанувати своїми нервами. А далі ти знаєш...

Після такої відвертої сповіді Сергію нічого не залишалось, як ще раз задовольнити зголодніле тіло і душу Марії, проте він вирішив не заходити далеко, бо практика вчить: все зло від жінок. Попереду важке і ризиковане завдання, і не відомо чим воно може закінчитися...

– Залишилася година-друга до поїзда, пора хоч трохи прилягти, – сухо промовив Сергій, позіхаючи. – Попереду нас чекає важкий день.

Він поцілував Марію в чоло і повернувся до неї спиною. Крізь сон йому було чутно, як стогне зголодніле по любові тіло і час від часу жмакається у жіночих жменях сіно...

Прибули до Львова, коли на вулицях древнього міста сіріло. Трамваї ще не ходили, тому вирішили пройтися пішки Городоцькою доріжкою. Праворуч, на горбі, через крислаті дерева виднівся Собор Святого Юра.

– Давай присядемо на лавочку і помилуємося цим витвором світового мистецтва, – запропонував Сергій.

– Добре, бо я й раніше не раз милувалася ним.

Ранковий туман своєю невагомою ковдрою огортав втомлені з дороги тіла. Марія, тепер вже не стидаючись, прихилила голову до Сергієвого плеча. Вона прикрила очі і згадувала купе. Так, там не було ніжності і ласки, бо все вийшло на скору руку. Та вона не ображається і прощає Сергію і собі цей майже не людський, але жагучий тілесний потяг.

– Скажи, Сергію, як так сталося, що ти залишився живим тоді, коли тебе переслідували польські жандарми? Генерал-хорунжий

Тютюнник уже втратив усяку на надію на твоє повернення. Два дні ти не давав про себе жодної вісточки.

Хоча зараз Сергію не хотілося згадувати ці події, але він вирішив коротко розказати.

– Все було дуже просто і водночас складно, але коли я біг з Підзамча, мене переслідувало троє жандармів. Повертаючи на Краківську вулицю, почув за собою постріл. Думаю: все, мене зараз застрелять. Раптом на моєму шляху з'явилася молода, красива (я встиг помітити, бо мав вже набите око на це!) жінка в строгому чорному одязі і штовхнула мене в підвір'я брами номер 24, що напроти храму. Вона міцно обняла мене. О, ніжність цього тіла я відчуваю досі! Незважаючи на смерть, яка чатувала на мене, я захотів її тіла. Жандарм, який зупинився напроти брами, глянув у наш бік і, махнувши рукою, побіг далі. «Пересидите тут до завтра і підете своєю дорогою! – з якоюсь особливою добротою і ніжністю мовила вона, відчинивши ключем двері помешкання в глибині подвір'я. – Тут до завтрашнього вечора не буде нікого. Повторюю, не буде нікого. Господиня поїхала на село. Всього найкращого!». Більше її я не бачив, а жаль, так хотілося віддячити... З такою не одну ніч провів би...

– Ти дивися мені, взнаю, задушу... – усміхнулася Марія.

Сергій опустил голову, згадуючи цей непростий, напружений, але цікавий життєвий епізод. Завдячуючи цій невідомій особі його минув арешт, а, можливо, і смерть. Саме вона тепер постійно хвилювала його молоде єство, снилася йому часто, не даючи спокійно спати...

8.

Костельник якусь хвилину стояв мовчки, оторопівши від побаченого. Спочатку він навіть заплющив очі, чи, бува, йому не привиділось. Та ні, справді перед ним стояла його колишня знайома Людвіга. Тоді, коли вона вперше прийшла до нього додому разом з Елеонорою, дружина не побачила здивування подруги від такої неочікуваної зустрічі, так як ще стояла за дверима, тому вона відрекомендувала її чоловікові, не

знаючи, що вони давно знайомі. Він навіть розгубився, хоча це йому не було властиво. На щастя, за вікном заскреготіли гальма на колесах вагону, поїзд поволі зупинявся.

– Заходи... – невдоволено мовив Габор, – правда, ми вже приїхали. Не сподівався зустріти тебе тут, у Римі... А звідкіля ти знала, що я збираюся до Риму?

– Звичайно від Елеонори! – ім'я Костельникової дружини Людвіга вимовила з особливою неприязню. – До речі, ти сказав Елеонорі, що ми знаємося давно? Так чи ні?

– А навіщо їй про це знати, що від цього змінилося б? Це моя законна дружина. Що було колись, то павутиною поросло, годі й згадувати про це... минуле.

– Які все ж таки ви, чоловіки, недолугі у своїй пам'яті! – з бо-лем вимовила Людвіга, ніби їй хтось став на наболілий мозоль. – Таке не забувається, повір!

– Повторюю, то було минуле, а потрібно жити майбутнім. Тим більше, ти добре знаєш, що між нами не було ніяких зобов'язань, – у голосі отця чулося роздратування. – Нам пора виходити, а то зараз прийде поліція і викине нас на перон. Це Рим, а не Львів.

– Звичайно, нам пора... то справді не Львів, – Людвіга не змогла приховати свого розчарування, що не здійснилось задумане нею. – Я піду до себе, візьму валізи, а ти попроси носильника, щоб підійшов у третій вагон, добре?

– Добре, – невдоволено відповів Костельник. Йому так не хотілося зараз затримуватись на пероні. Адже справ дуже багато, а часу обмаль... Коли згодом він побачив валізи Людвіги, які ледве вмістилися на візку носильника, то від здивування ахнув:

– Навіщо тобі стільки речей, Людвіго?

– Як навіщо? – перепитала жінка. – Щоб тебе спокушати!

– Ти мене спокусила багато літ тому, тож навіщо це повторювати знову? – криво усміхнувся отець, поправляючи наплічника.

– Це я, я тебе спокусила? – засміялася жінка, поклавши на плече Гавриїлу свою тендітну руку. – А... можливо, що було таке, але зараз я не пам'ятаю...

– Кинь, Людвіго, займатися цим неподобством! – тепер вже серйозно промовив Гавриїл. – В мене хороша сім'я, і не варто

руйнувати її, хоча б через те, що один з нас, а це стовідсотково я, не хоче того і не допустить до цього!

– Погано знаєш жінок, мій любий! – зловтішно усміхнулася Людвіга, презирливо зміряла Габора з ніг до голови. – Та й ти не зміг вивчити мене за такий короткий час... Ти про це не думав, коли...

Носильник переступав з ноги на ногу, ніяк не розуміючи, якою мовою сперечаються клієнти, а час стрімко біг, як і пасажир, що потребували його допомоги.

– Монсеньйоре... – ніяково промовив він. – Час...

– Так, так! – спохватився Костельник. – Людвіго, нам пора прощатися, бо чоловік втратить за нашими безглуздими розмовами хліб для своїх дітей! Здається, він має їх багато...

– Не суди по собі! – різко відповіла жінка, сунувши йому до кишені папірець. – Це моя адреса. Можеш зателефонувати мені. До речі, запрошую тебе на свій прощальний концерт в Ла Скала... і на святкову вечерю заодно... – Людвіга повернулася, махнула рукою носильнику і ступила на хідник. – Ти все одно будеш моїм! – тільки й вимовила.

Цього Костельник вже не чув, бо побіг до авта, яке зупинилося напроти колони з оголошеннями. Зручно влаштувавшись на задньому сидінні, він глянув на постать, яка віддалялася від нього, котра свого часу не давала заснути його їству в юні літа... Швейцарський Фрайбург...

– Молоді літа... гай, гай! – Костельник потер рукою скроні, ніби збирався стерти з пам'яті те, що час від часу ятрило його душу. – Ви, мої літа, як непосидючі діти, потребуєте постійної опіки дорослих розумом і віком мудреців. Як добре, коли є хтось з них поруч, але коли ти сам на сам і не даєш собі ради у буянні подиху весняної відлиги...

Гавриїл ще раз глянув назад, але від його колишньої пасії і сліду не залишилось. Авто поволі просувалося по дорозі вистеленій ще хтозна-коли сіруватою бруківкою роботягами-рабами. «Ось так і ми, раби-науковці, прокладаємо своїм потом дорогу у філософію, по котрій колись підуть наші нащадки, щоб правильно зрозуміти сенс життя, відкривши у собі Бога...». А поки що отець жадібно вдивлявся вдалину, де виринали дивовижне

місто на хвилястому обрію, вдало розкладене кимось на сімох горбах, спокусливо підморгуючи золотими банями церков та храмів серед кипарисових дерев тим, хто марив Римом у сні після прочитаних книжок. Рим! То тут, то там виринали із-за обрію знамениті давньоримські споруди – одні кращі інших. Десь далеко у закутки своєї пам'яті відклав Гавриїл неприємну зустріч з колишньою дамою серця. Знаючи досконало італійську мову, отцю було легко домовитися з темпераментним італійцем-водієм про короточасну прогулянку містом. Тож поклавши йому у кишеню кілька купюр, він попросив його їхати поволі за ним. Костельник, немов мала дитина, перебігав заліті вранішнім південним сонцем площі з водограями, мандрував вузькими вуличками середмістя, перерізаними красивою річкою з назвою Тибр. Невгамовне захоплення побаченням час від часу переривалося сигналом водія, який вже замучився їхати за ним. Тоді отець Костельник знову підбігав до авто, давав купюри і біг далі. Був чистий безхмарний ранок, який ніби вимив Вічне місто скупкою ранковою росою, додавши тим особливого полиску будівлям. З бічних вуличок поволі виходили поодинокі ранкові молільники в керунок до святині – Собору Святого Петра.

Гавриїл відпустив водія і звернув на площу. Якось з особливою таємністю перейшов її впоперек і спинився біля входу до Собору. Зупинився. Перевів дух. Помолився. «Господи, невже я стою тут, де колись, багато віків тому назад ступала стопа Святого Петра?». Глянув у Храм і його заворожила глибина, що тонула в потоках яскравого світла, яке враз засліпило очі. Воно таємниче спадало з високих вікон, грайливо відбивалося у мармурі долівок, вилискувало на дзеркальній гладі стін і філігранних колон. Це божественне проміння розсипалося міріадами краплинок, утворюючи золоті вогнища, від яких раптом запалювалися всіма барвами предмети і глибокий потаємний простір Собору.

– Ось цей незримий вогонь Ватикану своєю силою доноситься до нас, в Галичину! – міркував Костельник. – Це і є свята, особлива, незбагненна сила серця Господнього!

Він стояв, любувався і ніяк не міг збагнути і сприйняти те, що перебуває в реальному часі і місці. З якимось страхом отець увійшов під склепіння Собору. В глибині, в залітій вранішнім

промінням сонця перспективі разив очі вітар. Величаві подвійні сходи, обрамлені неугасимими вогнями віри, ніби запрошували ступити на них. Поруч, між мармуровими колонами ніби принишкли бічні трансепти¹ і обов'язковий церковний атрибут – хори. Ступивши обережно кілька кроків вперед, отець глянув уверх, на велетенське склепіння, і в ньому він уздрів неосяжне, бездонне, голубе небо – теперішню домівку Господа нашого Ісуса Христа. Було настільки тихо, що йому здалося, що ця тиша випромінює тепло. Отцю здавалося, що таке ж тепло і відчуття святості він отримає від людей, що живуть там, в соборі світу, в храмі самого папи, отця і володаря земного світу! Проте...

Поселили отця Гавриїла в конвікті². Правда, виділили окрему кімнату, з якої добре було видно площу Святого Петра, де постійно збиралася велика кількість люду. Це нервувало Гавриїла і не давало плідно працювати не тільки вдень, але й у передвечір'ї. Аудієнція з каноніком³ для отця була назначена на третій день, тож в нього раптом з'явилися непередбачувані ферії⁴. Цілу ніч отець Костельник провів за писанням. Лишень кілька разів ставав і підходив до невеличкого вікна і глядів на площу. У тих сутінках він вгледів жіночу голову з пишним волоссям. Так, йому ввижалась Людвіга, і він, зденерований тим, знову спішив до свого стола, щоб втопити у вирієві філософських думок її магічний образ. Так повторялося протягом ночі чотири чи п'ять разів. Нарешті під ранок, втомлений, він приліг на ліжку. І навіть там йому не давала спокою настирлива у домаганні його серця Людвіга... Рівно о дванадцятій годині Костельник, помившись холодною водою, стояв перед великими дубовими дверима папської курії⁵. Він переступав з ноги на ногу, вагався йти чи не йти. Але двері повільно відхились, і в щілині з'явилася голова молодого монаха.

¹ Поперечні нефи церковної будівлі.

² Монастирський гуртожиток.

³ Католицький священник на посаді в соборі, член капітулу, що обирає єпископа.

⁴ Канікули.

⁵ Центральна адміністрація католицької церкви.

– Ви прибули з Росії?

– Ні, шановний, я з Галичини, – Костельник наголосив на слові «Галичина». – Чекаю отця каноніка. Маю з ним аудієнцію.

– Так, то справді ви... – монах зморщив чоло. – Підете зі мною!

В невеличкому рефектарі¹, окрім квадратного столика і двох фотелів, не було нічого.

– Монсеньйор Гвідо Парассіні, – відрекомендував молодий монах щупленького чоловічка глибоко поважного віку, із заглибленими далеко у забрів'ї сірувато-водянистими очима, який зразу подав отцю Гавриїлу свою кістляву, знекровлену руку (можливо, для поцілунку), але Костельник чи то не зрозумів, чи вдав, що не зрозумів, а тому лишень назвався – хто він і звідкіля.

– Дуже начуваний вашим розумом! – обережно усміхнувся Монсеньйор², жестом руки гостинно запрошуючи отця Костельника до столу. – Ваш Шептицький високої думки про вас... Думаю, що нам буде про що поговорити? Опріч основної роботи в конгрегації³, я – ритор⁴ в Коледжі св. Терези. Так що, як бачите, ми майже колеги...

– Буду дуже радий обмінятися думками щодо стану логіки, філософії, догматики, – ввічливо відповів отець Гавриїл.

Йому з перших хвилин знайомства канонік став якимось зовсім далеким і не цікавим. Незважаючи на «затертий» зовнішній вигляд, який нічим не приваблював знайомих і незнайомих людей, отець Гвідо Парассіні насправді мав дар глибоко проникати у людські душі. Недарма він за сумісництвом працював у такій установі, як Коледж св. Терези, де готують відповідні кадри для пропаганди католицизму на Сході.

Келійник⁵ приніс інкрустований чайничок, два горнятка і солодке печиво. Отець Гвідо непомітно махнув монаху головою, і той вийшов.

¹ Кімната для відпочинку.

² Персонально присвоєний титул церковного сановника.

³ Відділ папського уряду, своєрідне міністерство Ватикану.

⁴ Учитель, наставник.

⁵ Черговий монах.

– За доброю гербатою можна і бесіду продовжити, – отець Парассіні усміхнувся куточками очей, усміхнувся вимушено, бо, правду кажучи, йому також не сподобався отець Гавриїл, і на те були певні причини. Гвідо, перш ніж зустрітися з Костельником, докладно ознайомився з його працями і поглядами на православ'я та католицизм на Батьківщині. Можливо, саме це і послужило причиною їх зустрічі. – Бачу по ваших очах, отче Гавриїл, що ви закохалися у Ватикан, як колись, багато літ назад вперше те почуття пережив і я... А хто ж прищепив цьому вічному місту найчистішу любов і милосердя, не знаєте? Це ж перші апостоли християнства. А для чого служить Апостольська церква? – Костельник уздрів в очах отця Гвідо, який, ніби Господь, сам тепер розпинався на незримому хресті, ніби він зараз там, у Коледжі св. Терези переконував майбутніх носіїв католицизму на Схід, а в цю мить переконує його, отця Гавриїла, зрілого священника в тому, що йому давно відомо і без Гвідових повчань. Покрутивши кумедно головою, отець Парассіні продовжив: – А служить вона для оборони моральних і релігійних основ, а також для організації та об'єднання всіх католицьких сил для мудрого проповідування, поширення католицької віри на Схід.

– Чому саме на Схід? – не втримався Костельник.

– А тому, що зараз, після перемоги Російської революції, люди Росії зневірилися у релігії, а ще більшовицька пропаганда дала своє. Утворилося релігійне провалля, і врешті-решт скоро люди затужать за новою церквою, яка б виправдала їхні надії і сподівання. То хто ж по-вашому в цьому світі найуспішніше стоїть ближче до тих нещасних, як не Католицька Церква? Хто ж по-родинному візьме в обійми і зігріє своєю любов'ю тих нещасних, зголоднілих без Бога на просторах російської держави, як не Ватикан? Може, у вас інша думка, отче?

Отець Гвідо враз підняв голову вгору, широко відкривши небесні очі, долонею підпер підборіддя, глибоко замислився. Костельнику нарешті випала мить, щоб прискіпливо глянути на обличчя співбесідника, а то він, постійно жестикулюючи і граючи мімікою лица, не давав отцю Гавриїлу вловити прямий доступ до внутрішнього світу співбесідника, до його суті, емоцій і справжньої життєвої позиції. Костельник знав, що очі – дзеркало душі,

і вони ніколи не обманюють. Вони, очі, карають міміку за брехню і віддзеркалюють істинну суть людини. Гавриїл, оцінивши очі отця, тепер лиш підтвердив своє перше враження, яке склалося в момент їхнього знайомства. Він вирішив поки що не висловлювати свою думку, очікуючи від отця Гвідо продовження, яке тепер вже знав наперед. Тому й мовчав.

– Сину мій, уявляєте собі, коли б ми захопили всю Росію: від західних кордонів Малоросії, попри весь Сибір, заволодівши й дикими народами Півночі, через всю малограмотну Азію, дикий далекий Схід і вийшли б аж до берегів Тихого океану, – мрійливо на одному вдихові промовив отець Парассіні. – Уявляєте, мій друже, як би це було добре? Один папа, одна віра, одна Апостольська церква! Що скажете на те, мій отче?

– Що скажу? – ніби перепитав сам себе Костельник. – Що скажу... на те? Звичайно, ви маєте право не тільки мріяти, але й сподіватися на здійснення своїх мрій. Але...

– Що «але», мій сину?

– У релігії не може бути насильства, – почав отець Гавриїл, – кому як не вам це дуже добре відомо. Людина повинна віру пустити через свою душу і як прищепу прищепити у серці. Тоді ця любов, як і деревце, буде надійною, справжньою і природною. Як ви собі уявляєте те, про що ви щойно розповідали мені так захоплено і вірили у реальність? Це ж не буде другий Хрестовий похід на Схід, навіть, якщо ваші місіонери заповнять пів світу. Яка тоді участь в цьому моєї Церкви? Може, ви проминете її, як вітер самотнє дерево у полі? Ми ж не католики, а греко-католики. Чи, може, нас також спіткає участь православних Сходу?

– Давайте розсудимо так, мій любий отче, – в голосі отця Гвідо забриніли нотки наростаючого незадоволення, – ви віруючі Східного обряду, отже Візантійського, так?

– Так, отче!

– Так то так, але Візантійської держави давно вже немає!

– Ну й що?

– А те, що ви не є Церквою Східного обряду, бо не існує Візантії. Значить, ви католики! Ви – поляки!

– Думаю, поважний отче Гвідо, що ви помиляєтеся, адже ми українці, ми виховані і виплекані своєю матір'ю, рідною матір'ю!

– Де ви бачите Україну, покажіть її мені? Пів країни у москалів, а інша у поляків. Тоді де ж ваша Україна? Немає держави, немає і церкви! Ви – католики.

– Погоджуюся з вами, отче, погоджуюсь: справді, коли немає країни, то немає й своєї Церкви, – тонкі губи Костельника від нервового напруження стали ще тоншими, і тепер здавалося, що він втратить рівновагу і тоді не відомо, чим усе закінчиться, але він продовжив у тому ж спокійному ключі роздуму: – Я свято вірю у те, що колись наша матір огорне нас, своїх дітей, і об'єднає не лише землею, але й Церквою.

– Добре сказано, отче Гавриїл, але це лишень ваша фантазія... не дарма ж говорять, що ви вроджений не тільки філософ, але й митець! – піднімаючись з крісла, холодно відповів отець Гвідо, і це означало, що розмова на цю тему закінчена. – Запам'ятайте, отче, що Рим – це потужна вулканічна лавина, це вічне місто, як би ви не намагалися сюди сунути свою ще ненароджену Україну. Рим віками стояв і стоятиме непорушно, і йому ніхто не протиставить рівного!

– Вибачайте, отче Парассіні, але я лише відстоював свою матір перед величавим Римом і в жодному разі не хотів принизити його величі. Щиро кажучи, Ватикан багато дав і ще дасть для становлення моєї рідної Церкви. Так, нас чекає далека і важка дорога з невідомими перепонами, і думаю, ніхто не заперечить, що вона приведе до рідного Храму! Наш нарід завше пам'ятатиме про вашу матір Церкву, яка огортає своєю милістю Ватикан і у важкі хвилини ділиться своєю домівкою з нами, але наша матір-Церква нам буде ріднішою і милішою!

На тому припинилася розмова про погляди на релігію і конфесії. Тепер з великою приємністю отець Парассіні запропонував Костельнику поділитися враженнями про стан логіки, філософії та догматики на сучасному етапі розвитку суспільства. Його особливо цікавила саме ця тематика, бо в ній він купався у любові, а доктор – отець Гавриїл тепер був ніби у своїй тарелі – забувши, хто перед ним, він провадив цілу наукову лекцію. Тепер, мовчки слухаючи щойно бурного свого опонента по конфесії, отець Гвідо отримав змогу спостерігати за мімікою Костельника. Так, отець Парассіні свого часу спеціалізувався на методиці тлумачення по

обличчю. Ці таємні знання передавалися з покоління в покоління родини отця Гвідо. Володіючи таким особливим талантом, він використав його у своїй службі для Ватикану. На це особливо зважали, і всі зустрічі з перспективними майбутніми служителями віри чи то у Ватикані, чи за межами його завжди проходили через пильний погляд отця Гвідо. І ось тепер черговим піддослідним став отець Костельник.

Важко сказати, чи отець Парассіні справді так захопився науковим тлумаченням отця Гавриїла, чи лишень вдавав, але отець-канонік в цей час був зачарований його риторикою. І справді він уважно слухав саму лекцію, бо чекав, коли Костельник скине зі свого обличчя маску таємничості й послабить інстинкт самозбереження, коли не контролюватиме себе, свої справжньої міміки і виразу обличчя. Десь на п'ятнадцятій хвилині отець Гавриїл так поринув у близьку до серця тему, що насправді забув про небезпеку, яка чатувала з боку особи отця Гвідо, і той використав цей шанс: він проникнув у душу лектора... Тепер отцю Парассіні не потрібно було прикладати великих зусиль, щоб крок за кроком читати минуле та можливе майбутнє свого недавнього опонента.

«Особливо виражена структура лицьових костей говорить про те, що Костельнику характерно чинити жорстоко не тільки щодо інших, але й щодо себе, – констатував Гвідо. – З ним важко буде встановити тісний контакт, а його схильність до нестерпного самовихваляння і повної відсутності самокритики не вписуються в жодні рамки людського буття і прикривають собою егоцентризм і брак гнучкості в різних життєвих ситуаціях». В тому, що Костельник є добрим оратором і вміє логічно аргументувати свою думку, отцю Гвідо не потрібно й читати по його обличчю, бо ось він зараз стоїть перед ним і викликає до себе увагу завдяки своєму розумові та вмінню знаходити шлях до успіху. «Його обличчя і постава викликає і викликатиме у майбутньому ще сильніше захоплення і буквально магічно притягує інших людей, – занепокоєно думав отець Гвідо. – «Металеве» лице Костельника вміло ховає в міміці строгості справжні почуття. Власне його високий інтелект і прагматизм, вдало підбурюваний егоцентризмом, дають всі шанси на досягнення визначеної цілі».

Костельник раптом перервав свій монолог і запитав:

– Вам не цікаво, отче, те, що я говорю?
– Ні, що ви таке вигадали, звідки ви взяли?
– Я бачу по ваших очах, що ви далеко літаєте поза межами рефектари, – усміхнувся отець Гавриїл.

– Просто я вловлюю інтонацію кожного сказаного вами мудрого слова, повірте, я не обманюю, – тінь, яка падала на лице отцю Гвідо, не дала змоги Костельнику побачити рум'янці на знекровленому старечому обличчі, – продовжуйте. Я обов'язково використаю вашу лекцію на заняттях в Коледжі св. Терези.

Хвильку отець Гавриїл стояв мовчки, нахмуривши брови, видно було, що пригадував, на чому зупинився, потім, притуливши долоню до чола, згадав. Тепер отець Парассіні справді слухав Костельника і відклав на потім спостереження за його обличчям. Було цікаво і, чесно кажучи, отець Гвідо багато чого не знав з того, що оповідав гість. Та літами набута звичка вивчати співрозмовника взяла верх, і він знову глибоко поринув у спостереження.

«Людина з таким обличчям, як у Костельника, – розмірковував отець Гвідо, – не впускає нікого у свій внутрішній світ. Схильний до депресії. В нього виражене почуття справедливості, він з великою пристрастю захищає свої переконання. Частий перепад настрою стає проблемою не тільки для нього самого, але й часто для сім'ї. Люди такого типу, як в отця Гавриїла, всю свою енергію спрямовують винятково для досягнення влади. Їхня бурхлива діяльність викликана не природним бажанням зробити кар'єру, а деякою жагою влади й егоцентризмом. Широке чоло Костельника вказує на високий інтелект. Його гострий розум готовий завше відповісти на виклик і миттєво налаштуватися на будь-яку нову ситуацію, задля чого він розвиває дику енергію, але... але боїться невдач. Отець Костельник належить до людей суворих, нерідко безсердечних. Брови у Костельника розташовані низько над очима і тим виказують його безмежне честолюбство, цікавість, володіння даром переконувати. А глибоко посажені очі свідчать, що він занурений у власний світ, і це характерно для романтичних людей. А ще, ще таким людям властива психічна нестабільність».

Отець Гавриїл важко зітхнув і замовк. Отець Гвідо усміхнувся собі під ніс і зробив висновок зі свого спостереження: отець

Костельник твердий горішок для Ватикану, але не буде і легким в себе на Батьківщині.

– Мені видається, отче Парассіні, що ви не так слухали мене, як вивчали. Чи не так?

– Хочу признатися вам, що з особливою увагою слухав вас, окрім цього дійсно вивчав риси вашого обличчя, і це не заважало мені. І хочу зазначити, що нелегко вам буде у цьому світі. Напевно, вибравши чисту філософію, ви забезпечили б собі спокійне, врівноважене, безпечне життя, яке б не принесло вам матеріального задоволення, але світову славу точно! Ваші риси характеру постійно висуюють вас на передову, де чатує всюдисуща небезпека і навіть смерть, не озираючись на особистості й ваше положення. Хто, як не ви особисто відповідаєте за себе, і право вибору завше залишається за вами, дорогий мій отче Гавриїл, – він піднявся з фотелю, випрямився на весь зріст, розправив плечі, і тепер Костельник побачив перед собою не такого собі дідугана, згорбленого і, здавалося б, немічного, а людину впевнену в своїй правоті. – В долі людській, отче, не може все бути передбаченим; доля надає шанс використати те, що далось вам Господом з локом матері. Ключ до щастя на Господній ниві все ж таки лежить у ваших руках, погодьтеся зі мною! І тільки вам вибирати.

– Дякую вам, отче Парассіні, за такі потрібні для мене слова, ще відносно молодого і не обтертого служителя Церкви. Чи скористаюся я вашими порадами? Не знаю, можливо...

– Почувши останні ваші слова, я твердо впевнений, що правдиво охарактеризував вашу особу і сказав правду! Не все те миле Господу, а тим паче вам, що говориться в ім'я Боже. Часто цю мудрість повторюють тут, за великими стінами Ватикану.

– Кому, як не вам знати те, отче Гвідо, що твориться тут... – якось притишено мовив Костельник.

Цих слів отець Гвідо не почув, бо якраз вітер, який налетів невідомо звідки, смикнув віконницями, що трималися на завісах...

– А тепер можете відпочити від мене десь у затишку оливкових дерев, – отець Парассіні вийшов з-за столу і, взявши Костельника під лікоть, повів його до дверей. Вже на виході пригадав: – Завтра я влаштую для вас екскурсію по місту. Будете мати змогу порівняти свій Львів з Римом...

Коли двері за отцем Гавриїлом зачинилися, отець Гвідо ще постояв якусь хвилину-другу в глибокому роздумі. Потім підійшов до вікна.

Перед його очима ціла площа Святого Петра вирувала від юрби молільників, що сходилися з навколишніх вузьких вуличок і нагадували розлогі струмки, що несли в озеро життєдайну воду. Запалені свічки у їхніх руках буди схожі на промінчики сонця, що виблискували то тут, то там. Ось нарешті серед них з'явився, вийшовши з дверей рефектари, отець Гавриїл. Його широка і впевнена хода змусила декого з молільників дати йому дорогу. Отець Гвідо, побачивши це, спохмурнів.

Двері кімнати рипнули, і за плечима отця Парассіні зупинився папський нунцій¹.

– Ну, що доброго скажете на те, отче Парассіні?

– Треба буде написати митрополиту Шептицькому листа про те, кого він пригрів біля себе своєю правицею...

9.

Крокуючи Городоцькою вниз, вони легко добралися до готелю «Асторія». Марія чекала на вулиці, допоки Сергій не оформив номер у готелі. Звичайно, після такого напруженого дня хотілося помитися, та щось врешті перекусити. Він не дуже хотів світитися разом з Марією у вестибюлі і тому запропонував дівчині зробити покупки на місцевому базарі, що був, до речі, у п'яти хвилинах ходьби. Проте, трохи зваживши, вирішили податися на площу Ринок. Там більший вибір, враз пригадав Сергій свої мандрівки п'ятирічної давнини.

Пройшлися повз Великий театр: на Гетьманських валах було людно. Тож Марія взяла Сергія попід руку і навіть притулилася до нього. Звичайно, коли була б інша ситуація, то він відсторонив би її, але зараз вважав це за конспіративний жест, тому навіть

¹ Дипломатичний представник папи римського в державах, які мають дипломатичні відносини з Ватиканом, як суверенною державою.

усміхнувся до неї. Перейшлися вулицею Довгою і потрапили на Краківську. Минули магазин церковного інвентарю. Напроти Преображенської церкви зупинилися.

Сергій глянув праворуч себе і остовпів: перед ним був будинок з номером 24.

– Дивися, Маріє, – він вказав на під'їзд, – це власне там, у глибині подвір'я мене заховала від поліція та жінка у чорному.

– Яка ще жінка? – не зрозуміла Марія.

– Це та, про яку я тобі вчора розповідав, ти забула?

– А... – дівчина вдала, що справді забула, і щоб Сергій не здогадався, що в цю мить її душила шалена ревність, мовила: – Чутно, що підходимо до базару, бо гамірно від людської мови і здається, що поряд гуде вулик.

– Дивися, приліпко, щоб ти часом не загубилася у тому життєвому круговороті! – пожартував Сергій, а насправді він цього тільки й бажав.

Зараз вона зовсім не вписувалася у його плани, і йому потрібно було за кілька днів доповісти «нагору» про результати підбору агентури у Львові. А ще... ще він не любив зв'язувати себе інтимними стосунками тільки з однією коханкою. Сергій любив жінок. І він визнавав у собі цю слабкість.

– Знаєш що, Сергію, не забудь, що нам потрібно знайти нічліг для мене, а то доведеться мені заночувати з тобою в готелі! – нагадала Марія, коли вони вийшли на площу Ринок.

Сергій зупинився напроти ресторану «Атлас», а дівчина, роззявивши рота, з цікавістю розглядала фонтан Мелеагра.

– Цей заклад я вперше відвідав під час знайомства зі Львовом, – похвалився Сергій, коли Марія підійшла до нього. – Тут завше збирається львівська богема, серед них можна уздріти відомих артистів Великого театру. А також знаменитих художників, письменників і музикантів.

– Думаю, що в нас буде ще багато часу, щоб ти познайомив мене з цим прекрасним містом, адже я, чесно признаюся, що жила тут колись, але в передмісті. Тож не маю уяви про Львів. Їздила хіба що на базар з батьками... – зітхнула дівчина, пригадавши, напевно, минулі роки. – Давай швидше купимо щось

перекусити, бо помираю з голоду. У животі ніби весняна громова виця. От що люблю, то повеселитися, а особливо поїсти.

– Бачу, тебе дешевше поховати, ніж прогледувати, – на те віджартувався Сергій, – нехай буде по-твому, сьогодні я фундую!¹.

На площі Ринок нічого не змінилося впродовж цих літ його відсутності. Обійшли її і зупинилися напроти фонтана Діани. Тут, поруч, припарковано вози з глиняними чорними виробами різноманітної кухонної посуду, глечиків й іншого начиння, ретельно виставленими у рундуках славних заїжджих майстрів. Марія за короткий час, допоки Сергій докурював цигарку, встигла перемацати руками весь посуд.

– Обов'язково придбаю, коли одружусь з Сергієм! – мріяла дівчина.

З будок, що стояли рядком, доносився запах свіжоспечених пиріжків, зваблюючи гостей та пересічних громадян Львова. Тепер вона бачила людей і замурзаних сажено непосидючих горобців, які, переспівуючись, весело клювали розсипане на бруківку зерно. Сергій глянув на Марію, усміхнувся біля кліток, в яких заклопотано кудкудакали кури, перекликаючись невідомою мовою з галасливими качками, що були теж у клітках, тільки більших за розмірами, напроти. Навколо гудів серйозний торг, і це розважало дівчину.

– Ходімо! – сказав Сергій, кивнувши головою в бік статуї серйозного Нептуна. – Насправді ми прийшли сюди за їжею, а не вибирати курей!

– Так, так, – усміхнулася Марія, прискоривши ходу за чоловіком, – за такими куриними оглядинами забула й про їжу! А ти знаєш, чому я так довго стояла біля кліток?

– Ну, не знаю, – зробивши невдоволену міну, відповів Сергій. – Тож говори.

– Я пригадала своє село, і мені стало дуже сумно...

– То чому ти стоїш, сідай на воза і чимчикуй до свого села. Ти мені тут зовсім не потрібна.

Марія змовчала.

¹ Оплачую (місцевий діалект).

Мовчки підійшли до м'ясної крамниці, де був великий вибір м'ясних смаколиків. Від них пахло копченим, що викликало в животах бурчання. Сергій з Марією, не зговорюючись, переглянули й одночасно розсміялися. Раптом між двома чоловіками, які про щось жваво сперечалися, Сергій побачив охайну, зі смаком одягнуту жінку. Це було на розі вулиці Краківської. В нього кольнуло під серцем.

– То вона! – прошепотів чоловік. – Вона!

– Хто вона? – не зрозуміла Марія. – Ти що, збожеволів?

Дівчина поглянула на Сергія і навіть перелякалася від білизни його завше червоного обличчя. Дівчина зупинила його за рукав маринарки, бо саме в цю мить Сергій вже збирався бігти кудись. – Що з тобою? Ти втратив конспіративну увагу.

Сергій витер носовичком спітніле чоло і ступив назад.

– Ти мене спам'ятала, мій ангеле-хоронителю! – він пригорнув дівчину до свого плеча і непомітно усміхнувся. Закупивши запашних булочок, м'яса та овочів на обід, вони подалися вулицею Шевською до Гетьманських валів. На розі Шевської та Довгої йому знову впала у вічі струнка жінка в темному капелюшку з вуаллю. Сергій зупинився, але тепер не проявляв так бурхливо своїх емоцій.

– Маріє! Підеш слідом за цією симпатичною дамою і простежиш за нею аж додому, – Сергій перевів подих від хвилювання. – Спробуй вивідати хто вона і все, що зможеш, про неї, зрозуміла?

– Ти ж знаєш, що я ревную тебе навіть до цієї кам'яниці! – Марія показала рукою на Єзуїтський костел.

– Перед костелом не показують рукою, а хрестяться! – усміхнувся чоловік. – Це моє завдання, булочку прихопи з собою, перекусиш, а я тим часом в готелі приготую вечерю на двох. Виконання мого доручення і заодно прибуття до Львова відзначимо пляшкою смачної львівської наливки. Ніч проведемо разом, – він непомітно ущипнув Марію за сідницю. – А ревнувати не потрібно, запам'ятай: нас чекають великі життєві випробування і, можливо, не кожному з нас доля щедро усміхнеться, ясно?

– Зрозуміла!

Сергій неспішно попрямував повз Єзуїтський костел на вулицю Легіонів¹. Зупинився біля кам'яної статуї гетьмана Станіслава Яна Яблонського.

– Ти командував порятунком Львова від нападу кримських татар, а тепер мені доведеться рятувати православних віруючих від ваших місцевих греко-католиків! – прошепотів Сергій.

Підійшов до Великого театру, на хвилину затримався, зачаровано оглядаючи унікальну споруду. Потім подався до готелю «Асторія». Знявши недорогий номер, маленьку кімнатку на четвертому поверсі, вікна якої виходять на гамірну вулицю Городоцьку, Сергій взявся за приготування святкової вечері. Поміж цим його не полишала думка про жінку, котру зустрів сьогодні. «Так, це була вона, жінка, яка врятувала мені життя кілька літ тому!». Він навіть примружив на мить очі, щоб знову відтворити у пам'яті цю подію. А найголовніше, що його тоді полонило якесь особливе відчуття її обіймів і запах тіла, які так зачарували його і не відпускають вже стільки років! «Хто ж вона, ця таємна незнайомка?». Час швидко минув за приготуванням вечері та роздумами про цю жінку. Призахідне сонце вже встигло огорнути промінням тюрму «Бригідки», яку добре було видно з вікон номера, коли у двері постукали. Від цього Сергій аж здригнувся. Спочатку він навіть забув, що існує така собі Марія, але коли побачив її голову в прочинених дверях, то усміхнувся не так від радості зустрічі, як від свого ляку.

– Ну, дорогий мій! – весело з порога промовила Марія, ще навіть не зачинивши за собою двері в номер, – сьогодні такий улов, що тобі не обійдеться однією наливкою.

– Що ж такого радісного моє янголятко принесло мені на своїх білих крилах? – міцно обійнявши дівчину, мовив Сергій.

– Розповім, але за умови, що ти не будеш мене підганяти, бо тут важлива кожна деталь, зрозумів? – Марія поклала свій вказівний палець товаришу на верхню губу. – Даєш мені чесне слово?

– Звичайно, мій янгелочку!

В цей час за вікном враз прогрімилі звуки маршу. Сергій з Марією кинулися до вікна: по Городоцькій сірою львівською

¹ Нині проспект Свободи, непарна сторона.

бруківкою з боку Великого театру марширували в супроводі оркестру військові у парадній формі. Бадьорий, оптимістичний ритм маршу змусив цікавих виглянути з вікон не тільки готелю, але й з сусідніх будинків. Звичайно, в такій ситуації без дітей не обійшлося.

Тож Марія тепер споглядала не стільки за жовнірами, скільки за дітьми: незважаючи на свій юний вік, їй хотілося мати й собі маля... і не від кого-небудь, а від самого Сергія. Ох, це сліпе жіноче кохання з першого погляду! Добре, що Сергій в ту мить не дивився на Марію: напевно, не дійшло б до вечері, тепер навіть ліжко дивилося на дівчину з острахом.

– Що це за таке свято нині, що поліцаї не дають спочити людям після робочого дня? – запитала в нікуди дівчина, хоча насправді цей марш заводив її нутроші на добре діло.

– Дурненький мій янгелочку, – Сергій повернув Марію до себе, обійняв, притулив до грудей і витер долонею невідомо звідкіля і з якої причини раптові сльози на її щоках. – Тож для нас грає оркестра, а причина відома – наш приїзд у Галичину. Ось пройде не дуже багато часу, і ми почуємо свій військовий оркестр на вулицях цього древнього міста. Тільки б дожити і не спіяматися нам у закинутий нами капкан.

– Страшно... – розридалася Марія, ткнувшись носом у його мужнє плече, – тепер мені особливо страшно!

– Ти ж снайпер, і тому не личить плакати. Скільки разів ти бачила смерть і, як ніхто інший, знаєш, що то таке!

– Це було справді так, але лиш до тієї миті, допоки ми не зустрілися в купе, а тепер все по-іншому, по-новому...

Найгірше, що завжди нервувало Сергія, то жіночі сльози: вони роззброювали його тверду міць, дедуктивне мислення, вміння зорієнтуватися в ситуації і прийняти єдино правильне рішення. Він не любив, маючи особливе завдання, зв'язуватися з жінками, а, особливо з молодими дівчатами, хоча у різних життєвих ситуаціях саме вони його і виручали.

У двері постукали.

– Хто це може бути? – запитав Сергій. – Ти, часом, не привела за собою нишпорку?

Марія знизила плечима.

За якусь мить у двері знову постукали, і Сергій, пройшовши до передпокою, запитав:

– Хто там... заходить, відчинено!

Зайшла молода симпатична покоївка і невинно запитала пи-склявим голосом:

– Вам принести вечерю в номер, чи спуститися до ресторації?

– Напевно, ні те, ні інше, – прицмокуючи губами, відповів чоловік. Так, справді, дівчина була дуже вдало підібрана для обслуговування клієнтів.

– Може, тоді хоча б шампанське?

– Добре! – відповів Сергій, піднявши пальцями її підборіддя і спокусливо глянувши в її чарівні небесні очі. – Хто ж сотворив тебе, таку прекрасну фею?

– Мама з татом... – зашарілася дівчина. Вона геть застидалася, бо це був відвертий погляд впевненого мисливця за жіночими тілами. – То що, шампанське?

– Так, і не забудь прихопити з собою чорного львівського шоколаду, гаразд?

Вже виходячи, дівчина удріла на вішаку жіночу сумочку і беретку. Вона ще раз глянула на Сергія, демонструючи свій по-див, але, нічого не сказавши, вийшла.

«Непогана собою!» – подумав чоловік і повернувся до Марії.

Запалені дві воскові свічки надавали вечері особливої урочистості та інтимності. Дівчині ніколи ще не доводилося бути в такій обстановці. Зараз, дивлячись на Сергія, вона ладна була виконати будь-яку його захцянку, лиш би він був її. Хоча б на ніч... а, можливо, і на все життя. Вона годна була стати його рабинею, хоча б устілкою у мештах, щоб лишень відчувати тепло його тіла.

– Ну, розповідай, мій янголе, що тобі вдалося вивідати про нашу незнайомку? – запитав Сергій, коли вони випили по першому разу.

Звичайно, зараз, мріючи про Сергія, їй зовсім не хотілось розповідати про цю жінку, тим більше, що її сьоме відчуття, влас-тине всім закоханим, підказувало, що незнайомка не просто так його цікавить. Вона не могла не виконати наказу начальника, але... але вирішила боротися до останнього, щоб відсунути цю ревальку і самій заволодіти Сергієм назавжди!

– Що з тобою? – потрусив за плече Марію Сергій. – На тобі лица немає! Ти що, може ревнуєш?

– Звичайно! – ледь усміхнулася дівчина, опустивши голову. – Але це не стосується справи.

– Давай домовимось так: наші з тобою стосунки ніяк не залежатимуть від службових справ. – Сергій вирішив піти на хитрість, щоб отримати достовірну інформацію про незнайомку, водночас не зачепивши дівочого самолюбства.

– Після того, як ми з тобою розійшлися, я пішла за тією жінкою по вулиці Довгій, – Марія почала «доповідати» притишеним голосом, ніби боялася, що хтось може підслухати, але з кожним реченням її голос ставав впевненішим і тепер відтворював її емоції. – Спочатку вона зупинилася на розі вулиці Корнякта, щось подумала і раптом розвернулася і пішла в бік вулиці Легіонів. До речі, я бачила, як ти стояв там біля якоїсь кам'яної споруди. Спочатку я подумала, що саме там чекаєш на мене і навіть хотіла підійти до тебе. Якраз тієї миті до жінки, за якою я йшла, підійшла інша жінка, напевно, добра приятелька, бо вони навіть привіталися поцілунком. Про що вони говорили – мені невідомо, бо я не могла підійти ближче, а «моя жінка» стояла до мене спиною і важко було розібрати зміст тої розмови. Думаю, що вони говорили про музику...

– Розповідай далі, моя красуне! – приспішував доповідь Марії Сергій, йому з великим нетерпінням хотілося довідатись про цю жінку все. Якимось особливим передчуттям він вірив у велику удачу. – Так до ранку не зможеш оповісти про все, а ніч коротка... Вона не запитає, чому ми так нехтували виділенням для кохання часом.

– Тож я перечекала, доки вони наговоряться, а жінки, ти добре знаєш, люблять поговорити вдосталь, – в тому ж тоні продовжила свою оповідь Марія. – Так «моя жінка» нарешті пішла назад по Довгій до Корнякта, впевнено зайшла в перший під'їзд. Я піднялася за нею по сходах. На другому поверсі вона ключем відімкнула двері і це було для мене знаком, що то її квартира. Правда, перед тим, як відкрити двері, вона повернулася до мене лицем, а я спокійно піднялася поверхом вище, натиснула на кнопку дзвінка першої, що втрапила мені під руку, квартири.

Думаю, що ця «твоя» жінка чула, що я дзвонила, бо відразу за собою зачинила двері. Це говорить про особливу обережність цієї особи. Повертаючись назад, я побачила, як з вулиці Корнякта в бік оперного театру йшла жінка з дитиною, як з'ясувалося, то була мама з донькою, чотирьох-п'яти років. Коли вони присіли біля фонтана, я також зупинилася біля них. Дівчинка якраз завередувала, і тут я пригадала, що в мене у кишені завалялась кісточка цукру. Я дістала і дала їй.

– Дороженька моя, – перебив Сергій, – давай головне, бо я вже не можу так довго терпіти, очікуючи.

– Я ж тебе просила не перебивати мене, бо всі ці, на перший погляд нудні, марудні речі мають важливе значення! А тепер найголовніше: жінка виявилася надзвичайно балакучою і всезнаючою. Слово за словом я почала розмову здалека, тому так пізно і прийшла до тебе, так от, ця твоя «жінка»... – Марія свідомо зробила велику паузу, щоб заінтригувати Сергія.

– Чого ти зупинилася? – Сергій почав нервувати, бо ось-ось він почує щось надзвичайно важливе.

– Цю жінку звати Елеонора Костельник!

– Не може такого бути! – зірвався зі свого крісла Сергій.

– Так, справді це Елеонора Костельник, жінка священника Преображенської церкви.

– То виходить, що моє життя врятувала та, з чоловіком якої я маю розпочати свою «трудову» діяльність! Оце тобі й пощастило! Як сліпий курці просо...

– І це ще не все: Елеонора народила п'ятеро дітей.

– Не може бути, це з розділу фантастики! – вигукнув, не стримуючи емоцій, Сергій. – Така молода і вже п'ятеро дітей!

– Не зовсім так: залишилося четверо, а найстарша Святослава померла від ускладнення скарлатини кілька літ назад... Залишилися Іриней, Богдан, Зиновій та найменша, не так вже давно народжена, Христина.

– Ніколи б не подумав на Елеонору, що вона така багата... на дітей. А виглядає дуже молодою і надто вже доглянутою! – Сергій відчув, як в нього раптом народилося якесь особливе, поки що невідоме йому самому, бажання стати мисливцем за такою дорогою здобиччю...

– І ще... – перебила роздуми Сергія дівчина.

– Що ти можеш ще сказати важливого про неї? – долаючи перепону з набіглої слини у горлі перебив на пів слові чоловік.

– Елеонора Костельник до безтями закохана у свого чоловіка, педантична, заощадлива, навіть, зі слів тої жінки, жадібна, гордовита, зверхня до домашньої прислуги, спілкується тільки з обмеженим колом людей і то, здебільшого, з чоловікового товариства. Надзвичайно любить своїх дітей, напевно, як і кожна мама... Нелегко тобі буде, мій любий пане!

– О, потрапивши до Львова, ти робиш перші очікувані успіхи у звертанні! – усміхнувся на те Сергій. – А якщо ти вважаєш, що мені не під силу цей горішок, то глибоко помиляєшся: в моїй горлі визрів цікавий план щодо їмості.

– Не знаю, що ти тут затіяв, але врахуй те, що я ревную тебе навіть до стовпа! – Марія ступила крок до Сергія, притулилася до його грудей і закохано глянула йому у вічі. – Думаю, тобі відомо таке почуття, як ревність? Тож вважай собі на скрутах, бо взнаю, то пір'я полетить не тільки з неї, але й з її чоловіка, зрозумів?

«Напевно, справді любить і дорожить своїм коханням! – подумав Сергій, в душі усміхнувшись. – Ніколи нам, чоловікам, не зрозуміти жіночу логіку! Ми, будучи на їхньому місці, набили б пику не лише коханцю, а, насамперед, своїй жінці. А вони видно берегині, бо вважають своїх чоловіків недоторканими»...

10.

Отець Гавриїл дуже поспішав, бо не бажав, щоб отець Гвідо Парассіні, будучи в таких поважних літах, чекав на нього. Костельник майже всю ніч сидів за столом і описував свої перші враження від Риму і, особливо, від Ватикану. Сьогоднішня зустріч не буде офіційною, і тому отцю випаде нагода вільно подискутувати з каноніком на різні життєві теми, з-поміж яких стосунки між Греко-Католицькою та Російською Православною Церквами. Зустрілися вони неподалік Венецької площі. Костельник думав, що в товаристві меланхолійного отця Парассіні йому швидко набридне спілкування з ним. На вигляд

сухорлявий, блідолиций, на лице якого, здавалося, ніколи не падали проміння обпікаючого, південного сонця, хворобливий – поза межами Ватикану це була зовсім інша людина. Костельник ніяк не міг зрозуміти, де в такої, літами старшої за нього людини, стільки береться енергії? І, головне, отець Гвідо був прекрасним, ерудованим гідом. У кожному коментарі до тієї чи іншої церкви, чи до архітектурної споруди він додавав власне бачення і робив зауваження. Саме це не давало отцю Гавриїлу приводу для втоми, а навпаки, смішило його. Щоб не видати себе, Костельник весь час кивав головою, прихвалюючи співрозмовника. Все єство отця Парассіні під час розмови чи в коментарях сяло доброзичливістю і теплом душі, проте очі, очі були повні смутку і журби... і, деколи, переходячи з світла в тінь, зіниці збігалися й водночас неприродно загострювалися, як в хижого звіра. Непомітно ступили на площу Навона. Зупинилися. Гавриїл підняв голову вгору, обвів поглядом навколишні церкви, ніби привітався з ними після тривалої розлуки. Отець Парассіні зауважив це.

– Багато церков у Римі, всіх не осягнеш і, тим паче, не провідаєш, залишивши у кожній з них часточку себе...

– Та-ак, – погодившись, відповів отець Костельник, – таке відчуття, що всі вони, як перелітні птахи, не долетіли до своїх країв, а залишилися на вічний спочинок у теплому, родинному краї!

– Гарно сказали, отче Костельник, – похвалив Гавриїла кано́нік, – гарно! Недарма ви пишете таку славу поезію...

Отець Гавриїл промовчав, і те мовчання було вдалим, бо вони якраз підійшли до церкви «Святої Марії Спокою».

– Яка краса, яке багатство! – не міг приховати свого задоволення отець Гвідо. Здавалося, що він ніби тут вперше і все його дивує. – Ось тут, в Римі, у вічному місті, куди не глянеш, неперевершена краса душі, яка своєю сліпучою білизною вуалі огортає бані церков, ніби наречених... – отець Гвідо прихилився до Костельника і ніби крадькома, щоб, бува, ніхто не підслухав, промовив: – Рим, друже мій, треба розуміти, як мале дитя, треба мати вміння його бачити, але по-особливому, тоді він навіки твій! Мені так хочеться, дорогий мій брате, щоб це дивне, щире у своїх помислах місто, стало і твоїм... Знаєш, після занепаду Риму мало хто вірив у реальне воскресіння, відновлення Ватикану, а

ще більше, що він стане повноправною незалежною державою, яка підкорить пів світу, активно просуваючись на Схід. І ось прийшов той час, коли розчинилися ворота Ватикану і папський Рим повернувся в рідні обійми своєї землі, яка марила ним всі ці літа!

Отець Гавриїл терпляче вислуховував отця Гвідо, хоча знав не менше від нього про історію, що той оповідав. Костельнику кортіло заперечити деякі вислови каноніка, але, пам'ятаючи крилатий вислів, що один з найбільших талантів людини – це вміння вислухати співбесідника, неабиякими зусиллями змусив себе промовчати.

– Ви одружені? – запитав отець Парассіні, коли вони спинилися на Есквілінському пагорбі.

– Так, отче!

– Прикро, звичайно!

– Чому, отче?

– Такий філософський авторитет міг би прикрасити Ватикан...

– Коли б я не був одруженим, то обов'язково став би Митрополитом Галицьким, а так...

Отець Гвідо в цю мить мало не розсміявся від такого зухвальства, але тільки зробив те, що зайшовся від кашлю.

– Наскільки мені відомо, шановний, ви симпатизуєте Московському православ'ю?

– Не зовсім так...

– Ви знаєте, отче, що тут, у Ватикані, всіх нас зворушують страшні злочини в Росії проти людей, які вірять в Бога! – отець Гвідо поквапився і перебив думку Костельника, знаючи, що його це денервує, і тепер вже й сам увійшов в азарт опонента. – До чого тільки дійшли комуністи: ці безбожники переслідують не тільки священників і віруючий простолюд, вони вдовбують атеїстичні настрої не лише молоді, а ще й зовсім малим дітям! І найстрашніше, отче Гавриїл, що ця атеїстична лавина пре з Великої України до хитких кордонів Галичини, а значить, Польщі!

– Тут ви, отче Парассіні, маєте рацію, бо я також переживаю за нашу Церкву, за нарід, який по своїй волі, чи поневолі, вибрав собі різні конфесії, різні дороги до Бога. Роз'єднана віра завжди дає слабкість і непорозуміння між людьми... А щодо Московського православ'я, то я ніколи не погоджусь з їхньою

думкою. Їхня релігія перебуває в стані зачаття. Життя йде, народжуються нові думки, підсилені філософськими поглядами, навчаючись, ми більше пізнаємо Бога, а отже, удосконалюємо нашу Святу Церкву.

– От бачите, отче Гавриїл, – отець Гвідо використав мить паузи Костельника для роздуму і тепер, взявши верх, настирливо вирішив насаджувати йому свою думку. – Католицька Церква також не стоїть на місці. Ми, як і ваша Церква, стараємося прищепити їй сучасне бачення того чи іншого модернізованого винаходу. Маючи наукові досягнення, ми поширюємо все нове, прогресивне в Апостольську Церкву. Воно добре вписується і не вводить у протиріччя із законами релігії. Тут, отче Гавриїл, я можу сердечно потиснути вам руку. Ми йдемо однією дорогою, дорогою правди! Але, на відміну від вас, ми багато працюємо з вірними, ведучи проповідницьку роботу не тільки серед сімей, але й родин далеко за межами Риму. Вірні, які займають певні щаблі влади у різних суспільствах та мають великий вплив на різні прошарки населення в різних державах, ми віддаємо їхньому авторитетові пропаганду нашої віри. Ми прагнемо, щоб кожен з католиків вважав би за важливий життєвий обов'язок поставити поруч з собою переконаного одного, двох, сотню майбутніх католиків.

– Не завше скрипить віз через відсутність мастила! – пофілософськи промовив Костельник на щойно сказане отцем Парассіні. – Де є одна нація, Церква, там і є держава. На жаль, отче Гвідо, вам не зрозуміти смаку вирощених ягід у нашому саду. І це не є ваша проблема, то наша біда, вирощена на нашому городі, леліяна під серцем кожного українця, на жаль...

Незчулися, як опинились внизу, біля овалного лона кам'яного Колізею. Здавалося, що він ніби відпочивав під склепінням південного неба, пройшовши довжелезну дорогу за вдовжки багатьох століть. Далі на півдні стирчали невгамовні руїни Каракалових купалень, а ген, далі на захід, священний храм богів, Капітолій.

– Бачу, що ви й справді втомилися, отче Гвідо? – запитав Костельник отця, зауваживши, що той ледве пересував ногами, коли вони зупинилися біля одинокого піщового каменю, якого ніби навмисно хтось поклав для перехожих, щоб

ті відпочили. – Може, трохи присядемо, бо вже недалеко до Собору Святого Петра...

– Маєте рацію, шановний добродію, отче Гавриїл, – крекучи, промовив отець Гвідо, опускаючись на каменюку, – літа дають про себе знати. Як би не хотів їх заховати, а ноги – мірило людських літ, виказують нас... Думки і наші помисли завжди ворогують з нашими ногами... Думки наші хочуть, а ноги не можуть! Ось так, мій коханий філософе. Вам молодим будувати, а потім з року в рік надбудовувати нашу Святу Церкву, і тим самим зміцнювати нашу державу. Жаль, що ви не нашої конфесії, жаль...

Костельник настільки зрадив, що знову отець Гвідо порушив своїми останніми словами тему держави і віри, що від задоволення навіть припіднявся на ноги:

– Зараз, трохи відпочиваючи, – впевнено почав він, – я маю можливість, з вашого дозволу, шановний отче Гвідо, трохи розповісти вам про історію нашої віри та Церкви. Ви доволі гарно захистили свою католицьку віру і Вселенську Церкву. І це честь для вас. Ви – єдині у вірі, у вас єдина Апостольська Церква. Тепер давайте відкладемо вбік вашу об'ємну книгу про історію вашої Церкви і подивимось, що ж робилося тай робиться зараз у нас. Наскільки себе пам'ятає українська нація, вона так і не спромоглася закласти хоча б фундамент своєї цілісної держави, заодно, відповідно і своєї віри. З прадавніх давен наш нарід поклонявся різним богам і мав статус язичників. Ці боги ніколи не були українськими, і тому не міг формуватися українець як феномен. Після хрещення Київської Русі християнство вже дало тріщину у своїй єдності: поділ на Східну (Константинопольську – грецьку) і Західну (Римську – латинську) Церкву. Не буду вдаватися в далеку церковну історію. Зупинюся лишень на Греко-Католицькій Церкві. Напевно вам відомо, що наша Греко-Католицька Церква до 1774 року мала назву Унійна Церква. З того часу наша Церква ніби отримала друге дихання, але даремно Австрія надала нашим священникам можливість здобути в своїх провідних навчальних закладах відповідну богословську освіту. Окрім цього ще й відкрила в Галичині духовну семінарію і постійну метрополію у Львові. Австрійські правителі були далекоглядними, бо саме зміцнення Греко-Католицької Церкви давало змогу

утворити щит проти російської державної і релігійної експансії, а також за одним помахом і позбавити можливості здобуття своєї незалежності північно-східних сусідів поляків. Ґрунт, в який впа-ло добротне зерно науки, невдовзі дав свої плоди: з середовища освіченого парафіяльного духовенства Галичини з'явилися перші українські освічені інтелектуальні діячі. І знову ж таки, саме свя-щенничні родини найбільше приклалися до народження справж-ньої Галицької еліти. Забігаючи наперед хочу сказати, отче Гвідо, що треба віддати належне нашому Митрополиту Андрею, що він усякими правдами чи не правдами упирається проти заведення цілібату в духовних семінаріях на Галичині. Тут, як і в інших пи-таннях, я твердо підтримую Митрополита!

Отець Гвідо ліниво підняв повіки і хитрувато зиркнув на сво-го галицького співбесідника.

– Хочу сказати, шановний отче, – Костельник підвищив голос, щоб якось зосередити увагу дрімаючого отця Гвідо до проблеми, яку не змогло подолати з тої чи іншої причини духо-венство Галичини, – що саме завдяки вирощеному на нашій ро-дючій землі новому паростку нашої інтелігенції, наші села, міс-течка засіялися церковними братствами, школами, товариством «Просвіта». І не остання роль в цьому належала участі парафі-яльних священників та їх близьких родичів. Здавалося, що ніщо не завадить нам розбудовувати нашу Церкву, але зовсім по ін-шому дивилися на наші досягнення там, на Сході. Царський уряд щедро фінансував москвофільство на теренах Галичини, і багато вдалося. Вище духовенство Галицької митрополії закрило очі на штучне введення до старослов'янської російської мови, тим ви-тісняючи рідну українську.

Але не тільки до цього приклалася вища духовна знать Галичини. Будучи Австрійською «глибинкою», галичани стикну-лися з другим незримим ворогом – пропольськими політичними та релігійними колами, які, до речі, також симпатизували москво-філам щодо введення українцям латинізації. Ще одна біда була в нашої національності: розділення українців на різні конфесії. Словом, не було єдності.

– Ваша релігійна розрізненість щодо вибору однієї Церкви, як у нас, на Заході, не прийшла від нас, католиків, – отець Гвідо

ніби й не куняв, а мотав собі на вус промову Костельника, – і ваша пасивність, я би сказав точніше, ваша боязнь зачепити сусідню Церкву призвела до втрати своєї ідентичності.

– Хочу зауважити, шановний отче Гвідо, що це не зовсім так, бо вам важко судити про нашу ситуацію, живучи за мурами Ватикану, – отець Гавриїл ледь стримував себе, аби не наговорити зайвого, бо слова отця Гвідо якраз зачепили його національний гонор. – Звичайно на Східних Українських територіях, окупованих не тільки політично, але й релігійно, Московський царат наводив свій великодержавний порядок. Він дуже вміло скористався нашою розрізненістю. В цьому я погоджуюся з вами.

Хочу повідомити вас, шановний отче, що перед Першою світовою війною значно посилювався український національний рух, який тут же підхопила в Галичині наша Греко-Католицька Церква, яка особливо правильно обрала позицію з часу приходу на архиєрейський престол відомого вам Митрополита Андрея. Хочу сказати вам, що відтоді наша Церква зберігала і дбайливо охороняла українську ідентичність. Додам, при всій повазі, що не зовсім вірно вас проінформували про нашу боязнь чи навіть пасивність. Це ніколи не було притаманно нашій нації, бо в часи Першої світової війни було створено Легіон січових стрільців, перед яким стояло завдання визволення України від москалів. Цей невеличкий військовий утвір безстрашно вступав у бій з численною російською армією, озброєною до зубів. Високим патріотичним духом були наповнені серця січових стрільців. І ми віддаємо їм глибоку шану. Окупувавши Галичину, російському царату вперше випала нагода не заочно, а віч-на-віч зустрітися з Греко-Католицькою Церквою і завдати їй підступного смертельного удару. На теренах Галичини відразу ж було заборонено всі видання українською мовою, закрито всі установи, заборона виступати в публічних місцях рідною мовою. Хочу зауважити, що російський царат разом з підвладною собі Російською Православною Церквою робили все можливе, щоб не відпустити такий ласий шматок. Вони всілякими шляхами руйнували наші підвалини розбудови своєї Української національної Церкви.

Костельник глянув на отця Гвідо, який куняв, сидячи на камені-пісковіку і зрозумів, що марно прикладав зусилля, щоб

ввести в курс справи каноніка, а головне, що саме зараз він тільки дійшов до важливого, до змоги створення Української національної Церкви та будівництва своєї незалежної держави. Сумно зітхнувши, додав: – Ось чому я ніколи не визнаю Російської православної Церкви.

– Ніколи не говоріть, ніколи! – раптом отець Парассіні відкрив очі, ніби й не куняв, і прискіпливо глянув на отця Костельника. – Сину мій, шляхи Господні тернисті й повні різних трафунків! Колись, вже по моїй смерті, згадаєте мої слова!

Розділ другий

1.

Сергій зупинився біля Великого театру. Навколо фонтану гралися діти, а гувернантки, як і всі грішні жінки, плескали язиками, мило обговорюючи своїх хазяїв. Марія затримувалася, і тому Сергій почав нервувати. Час минав. Сьогодні, саме зараз, в цю мить є шанс реалізації його плану. Ось зовсім недалеко, біля лавочки з солодощами, якими торгувала молоденька селянка, задивившись на привабливі півники з цукру, роззявивши свого маленького ротика, стояла маленька дівчинка. Цукерки, то була одна з найважливіших слабкостей дитини. Продавець підізває дівчинку і подала їй цукерка. Спочатку вона не наважився ступити до жінки, але спокуса підштовхнула, і вона боком попрямувала до неї. Марія запізнювалася. Христинка відійшла від хазяйки і підбігла до своєї няньки, показавши їй свій трофей.

– Чому ти взяла цукерку у незнайомої пані? – строго запитала нянька. – Тобі ж мама наказувала цього не робити?

– Так, але це дуже потішна цукерка, дивися... – Христинка вказала на гребінчик півника, який був розмальований в яскраво-червоний колір. – Я обов'язково трішечки залишу для мами, і вона не буде мене сварити, правда?

– Не знаю... – знизил плечима нянька, – більше так не роби, а то твоя мама вижене мене на вулицю.

Христина тих слів уже не чула, бо, заховавшись за ліхтарем напроти входу до театру, смакувала цукрового півника. Вона час від часу виглядала з-за ліхтаря, показуючись, щоб няня не нервувала. Сергій стояв біля театрального стовпа з яскравими афішами, і Христинка була зараз в п'яти-шести кроках від нього.

– Де ж ти вештаєшся, Маріє? – з розпачу промовив Сергій, відчуваючи, як горить його задуманий план. Саме в цю мить по Гетьманському валу продзеленькав трамвай і зупинився на зупинці. З нього, не поспішаючи, зійшла Марія. На ній була довга, різнобарвна спідниця, темна, не її розміру маринарка, на голові кольорова хустина. Просто собі натуральна циганка. Сергій пирснув собі під ніс. Вона озирнулася і зупинила свій погляд на Сергієві. Він хотів підняти руку, щоб прискорити її ходу, але інтуїтивно зупинився, оглянувшись вбік, де сиділа нянька Христини. В цю мить до неї підійшла... Елеонора.

– Дозю, де Христина? – строго запитала їмость.

– Ось там, ховається від мене за ліхтарем, – викрутилася нянька. – Вона в мене на очах.

– Мамо, я тут! – дівчинка визирнула з-за стовпа. – Ану, спробуйте мене знайти. Тільки прикрийте очі, а я заховуюся!

– Добре, донечко, тільки не далеко! – тут же погодилась Елеонора, помахавши їй рукою. – А ти, Дозю, іди додому і займися пранням. Христинку я припильную сама.

Надійшла пані Соломія з консерваторії, з якою вони і мали зустрітись біля театру.

Привітавшись, Елеонора взялася до справи:

– Сьогодні перегляну ноти і зроблю закладки, які з них перепишеш. Дам тобі завдаток. Наступного разу принесеш, і тоді я повністю розрахуюся з тобою, добре?

– Гарзд! – відповіла подруга.

– Мамо, мамо! – підбігла захекана Христинка і, шарпаючи її за поли довгого плаща, тикала їй цукерку. – Ось я залишила й тобі трохи... Ти ж мене повчала, щоб я не була ніколи скупю, то можеш разок лизнути!

– Це повчання ти запам'ятала, але інше ні!

– Яке ще? – скорчила мудру міну донька.

– А те, що треба вітатися, коли підходиш до незнайомої пані, – нагадала Елеонора.

– Добридень, пані! – випалила Христинка. – Можете попробувати й собі лизнути цукерка, але тільки один раз!

Соломія усміхнулася, а Елеонора, вдаючи невдоволення, строго сказала:

– Так не можна, дитино. Ти добре знаєш, що зі свого рота не можна пропонувати цукерки іншим!

– Знаю, знаю, мамо, але пані так жадібно дивилася на мене, що я вирішила її пригостити!

– Та ні, Христинко, – втрутилася у розмову Соломія, – я просто тебе дуже давно не бачила і навіть не впізнала тебе, так ти виросла!

– Доню, не заважай нам! – пригорнула до себе донечку Елеонора. – Йди ще раз заховайся, щоб я не змогла тебе знайти. Ось ще хвилику перегляну ноти і піду тебе шукати, гаразд?

– Так, мамусю! – зраділа донька. – Я заховаюся так, щоб ви мене довго шукали!

– Ось так я живу! – кивнула головою Елеонора, щасливо усміхнувшись. – Нема права щось в хаті зробити, коли вона поруч. То про те, то про інше питається. Все навколо її цікавить, і здається, що не вона, а земля крутиться навколо неї. Няньці вже немає про що з нею говорити, бо все Христинка знає!

– То ця нянька, що я тобі рекомендувала? – поцікавилася Соломія.

– Так, звичайно, я тобі безмежно вдячна за рекомендацію! – Елеонора поклала руку на Соломійчине плече. – Незважаючи на зовсім юний вік, Дозя дуже відповідально ставиться до своєї роботи, а як смачно їсти варить, то не раз дістає компліменти від мого чоловіка! Я вже не говорю про те, що Дозя з Христиною споріднені душі!

– Я дуже рада, що змогла допомогти тобі у вдалому виборі прислуги! – задоволено сказала подруга. – А твоєму чоловікові до вподоби Дозя?

– Звичайно, вона догоджає йому, як тільки може!

– Ти не боїшся, що між ними може щось виникнути?

– Звичайно, що ні! Я впевнена у своєму чоловікові, це перше, а по-друге, вона боїться втратити роботу, ти ж знаєш, що у Львові не так легко за такі гроші щось знайти путнє...

– Можливо, ти й справді маєш рацію... – Соломія насупила брови. – А як зі сном, вона спить у вас?

– Спить, правда, не завжди. Тільки тоді, як Христина була ще зовсім маленькою, то допомагала мене вночі, і коли Габор

у від'їзді. До речі, він зараз перебуває разом з Митрополитом Шептицьким у Руському Керестурі, – похвалилася Елеонора.

– А як з пров'ятом?

– Готує собі їсти сама осібно, за такі гроші, що їй платить мій чоловік, то певна річ, харчується осібно!

– Ну, мені пора! – якось холодно сказала Соломія. – Я постараюся за кілька днів переписати тобі ноти...

Лиш зараз Елеонора згадала, що має шукати доньку. Спочатку вона спокійно пройшлася повз фонтан, ніби імітуючи, що справді шукає Христину. Навколо були одні жінки, які мирно про щось розмовляли, лише один молодий чоловік стояв до неї спиною і уважно розглядав реклами про майбутні спектаклі. Коли вона обійшла навколо ліхтаря і не побачила доньки, то тільки тепер вона захвилювалася.

– Христинко! – спочатку упівголоса, а потім голосно покликала доню мати, але та не відгукнулася. Тоді вона, прискіпливо оглянула навколо себе і, не побачивши Христини, подалася повз будівлю оперного театру до вулиці Городоцької. Там також не було її. – Христино, доню моя, де ти?

Жінки, що сиділи на лавках, презирнулися. На благальний оклик обернувся навіть Сергій.

– Кого ви шукаєте, жінко? – стурбовано запитав чоловік.

– Донька... донька пропала! – ледь вимовила Елеонора.

– Яка вона з себе?

Елеонора описала Христину, заливаючись слізьми.

– Може, вона пішла додому? – запитав чоловік. – До речі, де ви живете?

– Тут, недалеко, через вулицю. На Корнякта. Лиш перейти вулицю Довгу. Можливо, ви маєте рацію... Я з того всього навіть не припустила думки, що вона могла піти додому, – крізь сльози погодилась жінка. – Зараз же піду...

– Ви йдіть і гляньте, а я тим часом перейдуся через Гетьманські вали до пам'ятника Янові Собеському¹ і по вулиці Легіонів назад до Великого театру, може довідаюся щось!

¹ У 1950 р. перевезений до Варшави, в 1956 до Гданська, де стоїть досі.

– Я буду вдячна вам, пане добродію! – ледь знайшовши в собі сили, вимовила Елеонора. – Я так буду вдячна...

Сергій, не поспішаючи, прогулявся алеєю до пам'ятника Яну Собеському, через Марійську площу вийшов на площу Галицьку, вулицю Баторія¹ і через скверик потрапив на вулицю Панську², зупинився на вулиці Асника³ і тут, у невеличкому скверику, почув дитячий плач. Підійшов поближче і побачив, як циганка впрошувала Христинку перестати плакати, тикаючи їй під ніс цукерку.

– А ну, клята циганко, відпусти зараз же дівчинку! – нагрімав на жінку Сергій. – Відпусти, а то викличу на тебе поліцію.

– Це моя дитина! – театралізовано, демонструючи свої емоції, викрикнула циганка. – То моя дитина!

Дівчинка знову заплакала, але тепер ще дужче.

– Ні, вона говорить неправду, я хочу додому, до мами, – дівчинка вирвалась з рук циганки і заховалася за Сергієм. – Заведіть мене до моєї мами!

– То моя дитина! – циганка різко ступила крок вперед і простягнула до дівчини руки.

– Якщо хочеш загриміти до буцегарні⁴, то я це влаштую тобі миттю! – Сергій зламав жінку за лацкани маринарки і відштовхнув від себе. Жінка зашпорталась об грудку твердої землі і впала на бруківку. Сергій тим часом скористався таким моментом, взяв дівчину за руку і побіг на вулицю Панську. Там зупинив фіакр.

– Де ти живеш, дівчинко? – запитав спаситель.

– Біля церкви... – почулося крізь плач.

– Ти сама потрапиш до помешкання? – запитав Сергій, коли фіакр зупинився біля під'їзду на Корнякта. – Чи провести тебе?

– А та пані не забере мене знову?

– Ні, дитино! – усміхнувся на те Сергій. – Ту пані вже забрали поліцаї!

Перейшовши Довгу, Сергій знову опинився на алеї біля Великого театру. Тут біля фонтану на нього чекала вже Елеонора.

¹ Тепер кн. Романа.

² Тепер вул. І. Франка.

³ Тепер ак. Богомольця.

⁴ Тюрма.

– Прошу пана, я не знайшла своєї крихітки. Не знаю, як поведеться мій Габор, коли взнає про пропажу доньки! – заливаючись слізьми з зусиллям вимовила жінка.

– Не хвилюйтеся, пані! – Сергій спеціально зробив невеличку паузу, привертаючи увагу Елеонори до того, що зараз він скаже. – Ваша дитина знайшлася.

– Як знайшлася, де вона? – не повірила словам жінка. – Не жартуйте, прошу пана, так жорстоко!

– Я правду кажу. Вона вдома, на Корнякта.

– Але ж я була вдома і не бачила її!

– Правду говорю, – Сергій артистично усміхнувся до Елеонори, – знайшов її аж на Панській у товаристві циганки. Зараз відвіз вашу доньку додому на фіакрі. Можете йти і переконалися у моїй правоті! – він чекав, що жінка тут же кинеється йому в обійми на знак глибокої вдячності, але глибоко помилився. Можливо, за іншої ситуації вона вчинила б саме так, але... але їй не личило, як жінці відомого священника.

– Я так вдячна вам, повірте! З цієї хвилини, шановний добродію, я буду вашим боржником! – Елеонора глянула на Сергія, і він відчув, як до грудей підповзає блаженний клубок чоловічого бажання та солодкий присмак перемоги. – Двері моєї квартири завжди відкриті для вас, вибачайте, як вас величати?

– Сергій, – коротко, без всякої емоції представився чоловік, назвавши своє справжнє ім'я. – Сергій.

– Пане Сергію, я обов'язково познайомлю вас з моїм чоловіком, видною постаттю у львівському духовному товаристві. Він священник.

– Священник? – здивовано перепитав Сергій.

– Так. Він зараз за кордоном, – Елеонора зробила невеличку паузу. – В нас не прийнято запрошувати чужих чоловіків додому, коли відсутній господар, але для вас... зроблю виняток і запрошую на каву.

– Ну, що ви! Мій вчинок не вартує такої подяки, – засоромився Сергій. – На моєму місці так вчинив би кожен!

– Звичайно, я не відмовляюся від свого запрошення і тому наприкінці наступної неділі ми з чоловіком чекатимемо вас у

гості, десь після обіду. Вибачайте за нескромність, але я не знаю, як до вас звертатися за прізвищем?

Сергій зам'явся, бо дійсно не знав, як представитися цій прекрасній дамі, яка бентежила його єство вже кілька літ. Ось вона зараз перед ним, вистраждана за цю годину пропажею своєї доньки. Так, тепер її можна брати голіруч, хоча, як йому відомо з інформації Марії, цю даму неможливо взяти не те що руками, але й відповідними військовими засобами. «Як представитися їй: Даниленко чи Карін?»

– Карін!

– Тоді до зустрічі! – Елеонора подала Сергію руку.

Від несподіванки Сергій замешкався.

– Не обіцяю, шановна пані, бо в мене інші плани, а по-друге: все те, що я зробив сьогодні, не вартує таких почесей, можливо, колись ще зустрінемося, а якщо й ні, то нехай залишається так, як воно є... – Сергій потиснув Елеонорі руку ніжно і з деяким змістом. Звичайно, що йому не хотілося йти від цієї розкішної дами. Він стільки літ марив її тілом, а тепер в нього народився шалений кавалерський азарт: заволодіти нею, але зробити це саме так, щоб вона була ініціатором цього дійства. Сергій був у цьому ділі справжнім професіоналом: йому падали до ніг ще не такі гордовиті скелі. Так, він святкував свою чергову перемогу над жінкою, але поки що теоретично!

2.

Отець Гавриїл вийшов з митрополичих палат зовсім зрезегнованим. Ще б: Митрополит дуже делікатно, але провчив його не подавати на люди того, що не пройшло апробації на практиці. Правда, Кир Андрей це зробив настільки коректно, а це, власне, було характерним для нього, що злість Костельника не була навіженаю. Інша річ єпископ Сліпий. Той зловтішався над отцем Костельником. «Яка самостійна Українська Православна Церква? – лютував Сліпий, апелюючи до отця доктора Костельника, розмовляючи про майбутнє Церкви в Галичині. – Ми повинні бути лише у парі з Ватиканом!». Гавриїл

Костельник і на цей раз пропустив його слова повз вуха, бо між ними давно, ще з перших днів знайомства «пробігла чорна кішка», що і вилилося в обох у внутрішню неприязнь. Про їхні стосунки знали всі і тому старалися не порушувати питань, під час розгляду яких міг виникнути словесний конфлікт між вченими.

Отець Костельник вирішив не спускатися вулицею Шептицьких, а пройтися Єзуїтським городом¹ донизу, щоб погасити нервові збудження. Сьогодні справді був ослизлий день не тільки надворі, але й на душі в отця Гавриїла. Ось повз нього проішлися двоє студентів духовної академії, гречно привітавшись.

«А що буде завтра? А позавтра? Можливо, студенти вже забудуть мене і не будуть вітатися зі мною, а мої лекції буде читати хтось інший. Невже вони не згадають мене?» – розмірковував отець. Завтра йому, Костельнику буде заборонено стати за кафедру і, обвівши поглядом аудиторію, запитати, чи не відвідували когось з них вночі духи. Тоді студенти, як завжди, хором відповідали, що «ні!», а по залу проходив поголос. Це вже у минулому. На жаль!

Отець присів на лавку, що притулилася до стовбура здорового, крилатого бука. Вирішив ще раз пригадати, про що говорив сьогодні в конвікті. Він, Костельник, повторив усе те, про що було давно відомо Митрополиту та всім, хто був присутній ще кілька років тому на ювілеї Кир Андрея з нагоди його двадцятип'ятиріччя приходу на Митрополичий престол. Можливо, трохи додав, бо час щодня приносить щось нове у лоно історії Церкви.

«Без української ідеї, – ще раз прокручував у мізках отець Гавриїл те, про що говорив у конвікті, – ніяка нація не може розвиватися: ні нація, ні держава і, звичайно, ні Церква! Тільки національна ідея може надихнути на перемогу і добитися заповітної мети. А Росія, яка домоглася занапастити унію (з'єднання) на своїй території, ніколи не зможе мене перетягнути на свій бік, тому слова Йосифа Сліпого на мою адресу, що я хочу приєднатися до москалів, безпідставні! Світ зараз настільки неспокійний, невідомо, що чекає нас завтра. Так, без своєї національної ідеї

¹ Тепер парк Івана Франка.

унія не зможе існувати. А чи потребують нашу унію всі, хто біля керма держави, хто панує на нашій землі? Звичайно, що ні! Вона потрібна лише українському народові. Вороги зі сходу не просто хочуть, вони стараються втопити нашу віру і Церкву, як це свідомо зробили в себе. Така непроста ситуація змушує нас, братів по вірі, подати одне одному руки і забути, що нас роз'єднує. Не раз в історії були випадки порозумінням між Сходом і Заходом, але, на жаль, історичні унії були завжди слабкими і не виправдовували сподівання свого народу. В процесі еволюції життя довело, що кожен народ хоче розвивати свою індивідуальність, що нарід шукає сили, щоб якщо не мати незалежності, то хоча б щоб на нього зважали. Колись Візантія відпала від Риму, бо свого часу домінувала над Заходом. Але все пливе, все йде і минає, і ця самовпевненість Візантії погубила її, бо Захід, увібравши в собі все прогресивне, нове, науково підтверджене, раптом відірвався від Сходу. Колись Візантія, могутня, квітуча, тепер зів'яла, прогнулася перед Римом. Ще задовго до роз'єднання Візантії з Римом, вони були єдиними у вірі. Сильний Східний індивідуалізм, окрім стабільності в себе, приносив неоціненні плоди для Католицької Церкви. Власне унії на Сході завжди укладали тоді, коли там траплявся занепад. Отже, слабший підкорявся сильнішому! Все це призвело до втрати самостійності і незалежності».

Замислившись, отець Костельник лишень зараз зауважив, що почав накрапати дощ. Він зіщулився, відчуваючи поза комірем холодні краплини. Піднявся з лавки і рушив уздовж алеї Єзуїтського городу додола на вулицю Міцкевича¹, продовжуючи обдумувати наболіле: «З того часу наші богословські книжки – суцільний плагіат – переклади, або переробки західних книжок. Все, що творилося на Заході, то взір, це просто канон для наших думок і вчинків. А коли цього не визнаєш, то тебе вважають симпатиком православ'я. Тепер Візантійське, що колись було для нас ідеалом, є «гріхом». Така наша доля! Одних дорога веде на Схід, іншим показує на Захід. А це вічна болячка нашої Церкви – ота внутрішня невизначеність, постійна залежність, сліпе сприйняття чужого. Така унія не може бути показовою для Сходу, не може

¹ Теперішня вулиця Листопадового чину.

мати майбутнього. Хто ж винен, що унія прийняла такий характер? Православні кажуть: Рим не дозволяє жити унії своїм життям! Але це мови ворогів Риму. По совісті можемо сказати, що в усьому цьому винні... ми самі. Незорієнтованість наших предків і лиха доля – ось де треба шукати причину, що унія й досі не змогла стати світлом для православного Сходу. Ідеологами унії були чужі люди, які одверто розуміли під унією міст до цілковитої латинізації. Ще й нині польські ідеологи, всі без винятку саме так розуміють унію. Вони ж мають свої категорії думання й відчуття і, звісно, свої цілі. А наші предки були такі необачні, що дали вмовити себе на те розуміння унії. Життєвою ідеєю унії може бути тільки реставрація старої Візантії. Реставрувавши її стан, який вона мала, будучи ще в єдності з Римом, ця висока ідея, яка Сходові багато каже і яка не вичерпається ніколи...».

Отець Костельник зупинився біля Національного казино¹. Дощ завадив іти далі, тож він став у брамі, вирішив перечекати зливу. Поруч не було нікого, тож йому нічого на залишалося, як продовжити аналізувати сьогоднішню зустріч у Митрополита. «Ми, українці, впертий нарід і мусимо створити щось нове, своє, щоб переконати Захід, що не дарма їмо хліб! І ще: лиш об'єднавшись до купи, католики східного обряду можуть виступити перед Заходом як одне ціле, а не розсіяними по своїй землі уламками одного кулака, як це зараз маємо. Не потрібно гаяти час. Адже своїм прикладом наша унія зробить набагато більше, ніж різними диспутами. Саме в цьому я дійсно вбачаю свою роль в епохальній місії унії...».

– Габоре! – справа від нього, з рогу вулиці Браєрівської² почувся жіночий голос, але він не був упевненим у цьому, бо у ринві шуміла дощова вода, стрімко стікаючи у каналізаційний люк. Отець Гавриїл ступив назад у під'їзд, щоб не замочити черевики.

– Чого це ти ховаєшся? – тепер вже зовсім поруч пролунав той же голос. – Не чекала тебе зустріти саме тут!

– А, це ти? – здивувався Гавриїл, визираючи з під'їзду. – Я й не сподівався на таку зустріч.

¹ Теперішній будинок вчених.

² Тепер вулиця Богдана Лепкого.

– О, Габоре, ти неперевершений! – Людвіга розсміялася, показавши рівненькі білосніжні зуби і кивнувши головою в бік оголених атлантів, що підпирали балкон. – Не чекала й не гадала, що ти при своєму положенні відвідуєш такий сумнівний заклад!

– Не розумію тебе...

– Після такого задоволення... ти й справді можеш не розуміти мене!

– Про що ти говориш, Людвіго? – ніяк не міг второпати отець.

– Не прикидайся, ти ж знаєш, що це казино має особливу славу в місті.

– По-перше: я тут випадково...

– Так-так, тепер ти вже можеш говорити все, що завгодно, – перебила на пів слові Людвіга, – на видумки ти майстер, це я добре усвідомила ще з тих далеких, але таких приємних часів, бо я часто згадую Фрайбург...

– Людвіго, в мене і так настрій, як погода, – вів своє Костельник, – а в серці суцільний дощ, як бачиш...

– Тепер можеш перекладати на що хочеш... Але те, що це підпільний, багатющий бордель з вишуканими повіями, прикритий вивіскою національного казино, думаю, ти не заперечиш? – жінка підступила до Гавриїла і взяла рукою за лацкан маринарки. – Зізнавайся, тобі набридла твоя Елеонора? Ну, так... народивши п'ятірко дітей, вона вже не така смачна, як раніше...

– Людвіго, на нас дивляться люди, схаменися! – отець Костельник хотів забрати її руку зі своїх грудей, але в цей час повз них пройшов молодий чоловік, гречно привітавшись помахом голови з отцем. – Ти, ти... не знаєш, що зараз твориш зі мною...

– Не виправдовуйся, Габоре, – вела своє Людвіга. – Ось цей молодий панок єхидно усміхнувся до тебе, думаючи, що я твоя жінка і злала тебе на гарячому...

– Це мій парафіянин...

– Раджу тобі для утіхи відвідати елітний бордель на вулиці Мохнацького¹, або на вулиці Райтана² 7, бордель в казино «Де парі», а найкраще в кав'ярні «Пекелко», на Краківській, доречно

¹ Теперішня Драгоманова 25, зараз тут Військовий місцевий суд.

² Тепер Леся Курбаса.

сказати, неподалік твого будинку... Там на змонтованому танцювальному майданчику у формі пательні, під якою горить вогнище, танцюють на голяса повії. Там ти можеш вибрати собі до смаку... і додому недалеко! – в очах у Людвіги горіла ненависть за нерозділене ним кохання. В жінки з'явилася нагода познущатися з нього, принизити гідність колись коханого чоловіка.

– Ні, Людвіго, я ніколи не зраджу своїй Елеонорі, як би ти цього не хотіла, – твердо промовив Гавриїл. – Зрадити їй, це значить кинути себе свідомо в болото і принизити не стільки її, а, власне, себе. Вона, як жінка і мати, вартує моєї вірності!

– Глибоко помиляєшся, друже! – почувши ці слова, Людвіга годна була зараз, тут же, з ревності розтерзати Костельника, – ти зрадиш своїй судженій і не з ким-небудь, а зі мною, чуєш? – жінка стала на віддалі подиху, і Костельник уперше у житті відчув, що таке жіноча лють. – Чуєш, ти той, хто розтоптав моє кохання, поглумився над ним і витер об нього свої ноги, а такого не прощають! Ти будеш моїм, або нічийм – я вб'ю тебе. Закарбуй собі у своїй дірявій пам'яті!

– Зрозумій, я перед тобою і твоїм коханням нічим не завинив! – отець Гавриїл говорив спокійно, викарбовуючи кожне слово, бо давно вже вивчив її істеричні поведки, властиві для артистів. – Я нічим не завинив! Це шалена маячня, несвідомо видумана тобою. Я... я ніколи тобі нічого не обіцяв! Давай залишимося друзями і збережемо у душах своїх далеку і квітучу весну. Без неї в людини сиротливе серце...

– Я, я хочу від тебе дитини... – крізь сльози видушила з себе Людвіга.

Але цих слів отець Костельник уже не чув, бо, піднявши лацкан маринарки, ступив під зливу. І швидко поспішив додому.

– Габоре! – склавши руки на груди, здивовано і налякано вигукнула Елеонора, коли отець щойно переступив поріг. – На тобі лиця немає, а вже не говорю, що одіж промочла до нитки.

– Не питай мене ні про що... Сьогодні не мій день! – сухо відповів чоловік. – Принеси мені переодягнутися в сухе і накажи, щоб Дозя подала обід до кабінету. Гавриїл добув з етажерки свою вистраждану працю «Нова доба нашої Церкви» і, не переодягаючись, почав переречитувати її.

– Так, я все вірно сказав, навіть з відповідною інтонацією! – переконливо мовив сам до себе отець. Десь не більше ніж за пів години, пообідавши, Гавриїл покликав до себе Елеонору.

– Хочу тобі сказати не дуже приємну новину... – отець зробив вимушену паузу, – мене позбавили участі у веденні лекцій в академії і ... редактора «Ниви».

– Господи, що ж тепер буде! – вирвалося в Елеонори, вона затиснула руки в кулаки, ніби збиралася йти в бій з тим невідомим, хто своїм розчерком пера позбавив її чоловіка улюбленої справи. – Хто це смів так учинити з тобою?

– Думаю, що це робота Сліпого... Мислю так, але не впевнений стовідсотково. Хоча душа підказує, що саме він запропонував Митрополиту так вчинити.

– Але ж Кир Андрей так добре ставиться до тебе! – ще не вірячи у почуте, розгубилася Елеонора.

– Таких, як Митрополит, рідко зустрінеш на життєвій дорозі, – не відриваючи погляду від брошури «Нова доба нашої Церкви», сказав Гавриїл. – Його змусили так зробити звідти, – кивком голови вказав отець в стелю. – Це ще раз говорить про мою правоту щодо Ватикану. Я, власне, будучи в Римі, висловив свої припущення щодо Візантії, а там вже сприйняли мої слова, як симпатію до Сходу.

– Звичайно, без тих грошей, що ти заробляв, ми можемо якось обійтися, але... але це ж твоя улюблена справа, якою ти живеш, то як ти собі даси тепер раду?

– Митрополит узяв мене до Собору Юра проповідником, то матеріально я майже нічого не втрачаю... – вгамовуючи десь глибоко в душі хвилювання, відповів на те Гавриїл. – Окрім цього, буду продовжувати викладати, але вже не як професор, а гімназійний викладач. Життя покаже, як робити краще! А на Митрополита я не маю жодного жалю. Я розумію його. Йому не легко було поступитися нашим спільним поглядом щодо Церкви. Але поки що ми залежні від Ватикану, та мине час і розставить все на свої місця...

– Що не кажи, Габоре, але нас почали постійно спіткати різні такі неприємності! – Елеонора прикрила долонями лице, щоб Гавриїл не побачив її сліз. – Одна неприємність змінює другу...

– Що то ще за неприємності? – не зрозумів Костельник.

– Як які? – тепер Елеонора зважувала, чи розповісти чоловікові про Христю, чи, можливо, відтягнути цю звістку на потім. Вирішила, що розповідь, нехай вже разом ці недобрі новини, що зібралися у цьому домі, нарешті відійдуть у минуле. – Я не хотіла тобі казати, що нашу дівчинку викрали...

– Як викрали? Коли? Адже я щойно чув її голос у дитячій. Чи то не вона? – піднявся з-за столу отець Гавриїл.

– Ні, коханий, то справді її голос, – заспокоїливо мовила Елеонора, – все вже давно минулося... Сталося те більше року тому...

Елеонора розповіла чоловікові все і навіть встигла визнати свою провину.

– Де той хоробрий чоловік і чи ти віддячила йому? – запитав, вислухавши уважно жінку до кінця, Гавриїл. – Я хотів би з ним зустрітися!

– Це дуже скромний молодий чоловік. Він відмовився від моєї пропозиції взяти віддяку, – винувато відповіла Елеонора, бо, власне, вона й не пропонувала йому ніякої подяки. – Цей чоловік навіть не хотів назвати свого прізвища, лиш на прощання він ледь витиснув із себе «Карін», а про добрий свій вчинок він відповів, що на його місці це міг зробити кожен галичанин!

– Ось воно як!

– Саме так він і відповів! – полегшено відповіла Елеонора, тепер їй стало набагато краще на душі, бо нарешті викинула з-за пазухи важкий камінь втаємничення своєї вини.

– А якісь свої контакти він залишив, чи, можливо, сказав, де його знайти?

– Ні! Він лише знизив плечима і промовив, що якщо воля Божа буде такою, то неодмінно зустрінемося... – відповіла жінка, – але стривай, мені все ж таки видається, що я його вже колись бачила!

3.

Сергій полегшено зітхнув, коли поїзд врешті рушив. Він помахав Марії рукою. Тепер на якийсь час він буде один. Правду кажучи, вона йому набридла, як та гірка редька. Тай ще з тою своєю любов'ю!

"Ох ті жінки! – усміхнувся Сергій. – Не приділяєш їм уваги, зляться. А з повагою до них – це вже любов! Де знайти цю золоту серединку?"

За стільки літ перебування у Львові, Карін уже вважав себе корінним львів'янином. Навіть розмовляв місцевим діалектом. Знаючи, що Львів – дуже побожне місто, він всіляко старався якомога ближче бути до місцевих священників і через деякий час вже міг вільно дискутувати з ними на різні релігійні теми. Мало того, він навіть мав своє новітнє бачення релігії сьогодношньої доби. Сергій твердо знав, що компромат на священників треба шукати в місцевих лупанаріях¹. Присутність Марії не давала йому змоги відвідувати ці заклади. Тепер вона далеко від нього у Підмосков'ї на курсах снайперів, напевно, вчить тих, чиї руки забиратимуть життя неугодних людей. Зараз її відсутність для нього сам раз! Чи Сергій схвалював роботу жриць кохання? Напевно, що ні, бо для нього вибір серед дівчат був особливо великим.

"Коли випаде вільна хвилина, обов'язково завітаю до національного казино, що на вулиці Міцкевича б. Якраз ця вуличка веде до Собору Святого Юра. Як з'ясувалося, у цьому казино найдорожчі повії, особливо молоді єврейки, віком до 25 років, які мають найдорожчу клієнтуру у Львові. Можливо, саме туди, у народне казино, під виглядом постійної клієнтури на різних кінних перегонах проникають служителі Церкви". Карін подався по Сикстуській вулиці² на головну пошту. Він один раз в два тижні відправляв листа до Києва зі звітом про проведену роботу. Відверто кажучи Сергій знав, що у листі, якого щойно отримав і зараз тримав у руці, буде не подяка за роботу, а суцільний наганяй за те, що робота з агентурою ведеться дуже мляво. «А як

¹ борделях.

² Тепер вул. Дорошенка.

же інакше? Можна робити так, як це виконують другі резиденти: підберуть кількох перших ліпших на гачок агентів, а вони через місяць, два «сплять» усю роботу. Треба діяти на перспективу, знаючи, що за них, тобою завербованих, ти можеш заручитися стовідсотково! Там, нагорі, думають лише, щоб отримати відповідне підвищення по службі за виконану роботу, а далі що?». Карін звик педантично ставитися до отриманого завдання та виконувати доручення сумлінно. Власне, шеф не дарма довірив йому таку відповідальну роботу. Напевно начальник главку навіть не читав, що написано заступником у листі-відповіді на звіт...

Ставши в кутку просторого коридору, Сергій акуратно розгорнув конверта і побіжно переглянув написане. І яке було його здивування, коли побачив внизу особистий підпис начальника главку. Повернувся до написаного в середині листа ще кілька разів, перечитав два рядки, в яких була інформація про подяку за проведену роботу, яка дала позитивний результат, а далі подання про нагороду, яка чекатиме його, Сергія, по прибуттю додому. Звичайно, він ніколи не користувався шифром, читаючи листи, бо ключ до нього знав напам'ять. На radoщах він прикрив очі, уявляючи себе вже у званні і з медаллю на грудях.

– Молодий чоловіче! – від несподіванки вигукнула симпатична жінка, відштовхуючи Сергія від себе. – Невже потрібно ось тут, прилюдно лізти на мене?

– Вибачайте, пані, я нехотючи наштовхнувся на вас. Це від радості, ось листа отримав! – виправдовувався Карін.

– Що дівчина, яку покинули, виходить заміж?

– Не вгадали, – усміхнувся Сергій, – ось і не вгадали. Теща написала, що дуже скучає за мною...

– То, видно, ви справді того...

– Ні, не подумайте дурного. Я вірний своїй жінці, як пес!

– Вірні пси лишень на прив'язі у господаря, а так...

Сергій вже хотів обійти незнайомку, але внутрішній голос наказав зупинитися. Він своєю долонею пройшовся по її довгій чорній спідниці, витерши пасмо пилюки, можливо, від свого черевика.

– О, ви такі люб'язні! – прошепотіла над його вухом жінка та так, що у Сергія раптом стерпло всередині.

– Перед такою дамою я можу встати на коліна і вилізати не лише цю пилюку, до якої я спричинився з необережності, але що інше...

– Людвіга! – представилася жінка, подавши йому назустріч свою руку.

– Сергій! – вирвалося в нього з вуст. Правда, знайомлячись з незнайомими молодими людьми він представлявся Олексою, а тут воно все якось вийшло само собою. Хотів поцілувати їй руку, але пригадав, що на Галичині руку дамі на вулиці не цілують. Він простягнув назустріч свою долоню, прикривши її зверху лівою рукою. – Це за честь для мене відчутти тепло вашої руки.

– Ви другий у моєму житті, хто з особливим теплом і лагідністю ставився до мене.

– Чому ставився, що помер?

– Невже ви думаєте, що коли слово стоїть у минулому часу, то обов’язково людина повинна відійти у потойбіччя?

– Я, власне, так не думаю, а орієнтуюся з вашої інтонації.

– О, ви добре обізнаний у жіночих душах!

– Я би не сказав так...

– Ви, напевно, артист?

– Ні, священник... – вихопилося в нього самовільно.

– Так, прошу пана отця, ви другий священник у моєму житті! Перший був таким же лагідним, як оце ви.

– Він католик і тому не одружився з вами? – серйозно запитав Сергій.

– Ні, звичайно, він греко-католик, але не одружився з простої причини – покохав іншу...

– Нерозділене кохання... Ви заміжня? – поцікавився Карін просто так, щоб продовжити розмову, адже був упевненим, що доля не дарма зупинила його перед цією жінкою. – Ну, добре, добре, не відповідайте на моє нерозумне запитання. Вся краса жіноча у незаміжжі...

– А ви тонкий психолог... жіночої душі... Вибачайте, але мені потрібно йти до театру... – делікатно сповістила чоловікові Людвіга.

– Звичайно, звичайно! – прогнувшись до жінки сказав Сергій. – На вас чекає там коханий чоловік?

– А ні, не вгадали! – усміхнулася Людвіга, повернувшись у півоберта, щоб іти.

– Тоді щасливої вам зустрічі!

– Можете мене провести, але підемо дуже швидко, бо я і так вже запізнююся, – напросилася Людвіга.

– Обов'язково проведу, адже це для мене усміх долі.

Пройшлися по Словацького, повз університет і зупинилися напроти Костюшка 6. Людвіга глянула на Сергія. Він, широко відкривши очі, дивився на дивовижний будинок, який прикрашали два атланти, підпираючи верхній балкон.

– Знайомий заклад? – поцікавилась Людвіга.

– Здається, що так, – невпевнено відповів Карін. Він навіть не здогадувався, що мала на увазі Людвіга.

– Всі ви, священники, помішані на тому, про що постійно говорите парафіянам, щоб не согрішали. Спочатку в мене склалося хороше враження про вас, однак виявилось, що воно хибне. Доречно хочу запитати, в якій ви церкві правите?

– По-перше: мене цікавив не стільки цей заклад і що діється в ньому всередині, скільки його неповторний фасад. Тільки не розумію, для чого тут стільки чоловічих статевих органів наліплено?

– Це народне казино, а заодно в ньому прихований бордель. Хіба ви цього не знали, Сергію?

– Бачите, як вам сказати... Через свою професію я часто відлучаюсь зі Львова, і тому в мене немає часу ходити по таких сумнівних закладах...

– Вибачайте... даруйте, отче Сергію, за таку безтактність щодо вашої персони! – зніяковіла Людвіга, поклавши обережно свою руку йому на плече. – Недавно біля під'їзду цього казино я зустріла свою першу любов. Він дуже змінився на лиці, коли побачив мене, адже він, як і ви, священник.

– Не може такого бути! – награно заперечив Карін. – Не вірю, щоб священник міг собі дозволити таке неподобство. Можливо, він очікував тут свого парафіянина, щоб вправити йому мізки?

– Це не той тип, Сергію! Не той! – Людвіга стала перед Сергієм, заглядаючи йому у вічі. – Він багатодітний батько, і думаю, ні, я впевнена, що в нього вже пропав інтерес до своєї жінки. Але ви не відповіли, в якій церкві правите?

– Хочу розчарувати вас, або навпаки, потішити, бо я не священник, а фотограф, і займаюся цим ремеслом давно і професійно. Щодо священника, то скажу, що залишив стіни духовної семінарії, не провчившись і року... – на ходу фантазував Карін. – А те, що ми зараз стоїмо біля розкішного львівського таємного борделю, то ви перша, хто мені це сказав!

– Ось бачите, як все гарно вийшло, тому прошу ніколи не зупиняйтесь тут, проходячи повз, бо наштовхнетесь на нездорову думку.

– Дякую за слухну пораду, пані Людвіго, – і ніби так, між іншим, промовив: – Не ображайтеся на цього свого священника, він напевно молодий, а що з них, молодих, візьмеш?

– Ні, цей священник не такий вже й молодий, а шанований у Львові професор, викладач у духовній академії і настоятель у Преображенському храмі!

Почувши цю новину, Сергій мало не підстрибнув од радості, і йому так зараз захотілося потерти від задоволення руки: ще б, сьогодні справді його день, рибка, о, яка велика рибка сама лізе у сачок! Не потрібно й закидати вудочку! «Невже це Костельник? – подумав Сергій, взявши жіночу руку у свою. – Значить, це дарунок долі!».

– Йдемо, швидше йдемо з цього місця! – Людвіга приспішила ходу. – Мені справді пора. Запізнюватися не моя звичка, тим паче, що це моя робота!

– Так, так, поспішаймо! Перше, що мені спало на гадку, коли я вас побачив, що ви, напевно, акторка, – Сергій зараз хотів чимшвидше спекатися нової знайомої, тому перший подав руку для прощання. Йому потрібен час, щоб осмислити все, що відбулося протягом останньої години. «О, ця моя доля! Вона як кохана, завжди поруч і так бажана!».

– Надіюся, що наступного разу ви будете уважнішим, щоб не збити мене з ніг? – Людвіга щиро усміхнулася і навіть підморгнула йому, що давало надію на любовну перспективу. – До речі, мій новий знайомий, не забудьте дочитати свого листа від ... тещі!

– Ай, справді, я вже й забув про нього! – поплескав себе по стегну Сергій. – Що значить хороша жінка трапилась на дорозі! Тож не забудьте й ви запросити мене на концерт.

– Не будемо відкладати у довгий ящик, – вона нахмурила рівні, майже наведені під лінійку чорні брови, ніби щось зважувала, – давайте до суботи. Перед шостою чекатиму вас біля службового входу. Тільки не запізнюйтесь, домовились?

– Звичайно, перед шостою біля службового входу... я із кошиком найкращих квітів! – повторивши з модифікованою інтонацією, запевнив Людвігу Карін.

4.

Великі залізні двері Преображенської церкви, пофарбовані начорно, були відкриті навстіж. Це створювало враження якоїсь особливої утаємниченості. Дверний проріз нагадував глибокий вир, що втягував у себе все, що було поруч. Багато людей приходили сюди навіть здалеку, щоби послухати проповідь отця Костельника. При вході, обліпивши сходи, мирно і байдуже чекали закінчення Літургії каліки та бездомні з наміром не пропустити жодного парафіянина, щоб не отримати хоча б мізерної милостині. Кожного, хто переступав поріг Преображенського Храму, святково зустрічало величне нутро Церкви, осліплюючи блискучо позолоченими барвами розмальованих святих, що відпочивали в іконах справа і зліва на стінах. Особливо виділявся іконостас, пройнятий казенним і водночас по-домашньому теплим, близьким, душевним випромінюванням поглядів святих, звернутих у вишину склепіння центральної бані Храму, закликаючи смертних до покори в цьому швидкоплинному, безупинному земному житті.

Отець Гавриїл закінчив читати Євангеліє, підійшов до амвону, оглянув присутніх парафіян, що уважно зорили на нього. Він завжди отримував особливе задоволення від своєї відправи, коли бачив з-поміж інших парафіян своїх учнів гімназії. Переступаючи поріг Храму, отець Костельник поринав у зовсім інший світ і старався ставитись до богослужіння не як до буденної, механічної, як це часто буває у багатьох священників роботи, а вносив у це театралізоване дійство своїми жестами, рухами, інтонацією і виробленою літами паузою (можливо, для роздумів і залучення

мирян у внутрішній світ Літургії) особливе тепло своєї душі, що робило це дійство живим. Якесь магічна сила була у цьому богослужінні, у блисківі престолу з поєднанням могутнього, впевненого у правоті сказаного слова настоятеля. Слова народної мови, доступної, зрозумілої. Отець знав, як важко вникнути вірним в усю складність богослужебних відправ. Тому він вважав себе на такому дійстві не тільки священником, але й Учителем, та навіть, ба, наставником.

Костельник старався словом святої Євхаристії відчинити для пастви ворота до душі Бога живого, допомогти повірити у Його тілесну присутність, що спутившись на землю у вигляді хліба і вина, Він був не тільки під склепінням цього Храму, але й у кожному серці. І ось зараз отець приступить до казання¹. Він завжди підбирав тему розмови, актуальну до дня відправи.

Отець Гавриїл повільно піднявся на амвон, ніби про щось роздумуючи. Так він робив не раз. І це інтригувало парафіян. Знизу здавалося, що він ось-ось буде витати над вірними, бо їхні обличчя звелися догори разом з парохом.

Сергій, стоячи неподалік, також підняв очі вгору і уздрів там, на стіні, вище над головою Костельника ангела, розмальованого колись талановитою рукою майстра. Карін приховано усміхнувся, подумавши, що отець зараз справді перебуває у лоні святих та їх ангелів. Тієї миті отець Гавриїл нагадував сонце, яке своїм промінням пронизало кожного, хто стояв у цьому Храмі. Священник поглядом добрався навіть до тих, кому не вистарчило місця у центральній частині Церкви, і тепер вони мусіли обходитися у закутках приміщення тим, що Бог послав. Праворуч від нього стояли жінки, дівчата, а по ліву, як і заведено в Церкві, були чоловіки. Отець постояв якусь мить, закріпивши на собі зацікавлені погляди парафіян, що очікували дива.

– «...на початках Господь сотворив світ і все навколо нього щасливим, але дуже вже й недосконалим... – Костельник навмисне зробив паузу, щоб паства змогла від цих початкових слів зосередитись на продовженні казання. – Запитаєте мене, чому? Відповідаю: для цього Господь вирішив дати людині можливість

¹ Проповідь.

удосконалювати започатковане Собою, але не переступивши Законів Божих. Тисячі літ люди творили, змінювали, проштовхували всупереч законам природи свої винаходи, словом, старалися якомога швидше цивілізуватися... Знання, накопичені впродовж тривалого часу, стимулюють наші бажання жити краще, замінювати важку працю технікою та іншими винаходами, щоб була можливість більше приділяти уваги собі та відпочинку. Але чи, викроївши цей час, ми більше проводимо з молитвою? Напевно, що ні... І то правда! Чим далі ми йдемо у часі від жертви собою Христом Спасителем, тим дрібнішає дорога, тим більше віддаляємось од Заповіту Господнього. Саме науку, як інструмент, дав Всевишній нашому розумові, щоб удосконалюватися самим, удосконалювати світ і зрозуміти, чому саме Я, Господь, дав цей інструмент для людини. Дав, щоб зрозуміти Мене, приблизитися до Мене, удосконалитися самим і все навколо себе. Але не замінити Мене. Чому сьогодні я зачепив саме питання науки, зрозумієте трохи пізніше. Отже: «...для кожної глибшої пізнаної правди треба духом дорости, щоб її гідно прийняти, інтерпретувати, бо інакше нова правда може стати спокусою, духовною катастрофою, трагедією». Христос дуже добре знав цей психологічний закон людського життя і звертав на нього увагу щодо себе самого: «Блажен, хто не соблазниться мною».

Якби європейська наука була живою особою, то й вона, для добра людей, мусила би раз у раз звертати увагу на цей закон: «Блажен, хто не соблазниться мною»¹. Наука... Вона як отрута змії: в малих дозах і правильному використанні стає ліками і лікує людину, а у великих дозах смертельно карає її. Творячи науку без відповідного аналізу перспективи її, людина забуває про її наслідки. Вона просто забуває «...блажен, хто не соблазниться мною». І що ж ми тепер маємо? «Горда наука втратила розуміння релігії, обезцінювала й фальшувала її характер та значіння»², – отець Гавриїл замовк на верху проповідниці, оглядаючи свою паству. Ні, він тепер вважав себе не тільки священником, а проводирем у той таємний світ змагання релігії та науки, яку вона

¹ Г. Костельник «Релігійні фальші нових часів».

² Там само.

породила. Прошло більше години проповіді і, здавалося, парафіяни мали б уже налаштуватися на завершення відправи, але в їхніх поглядах Костельник уздів бажання слухати ще і ще!

Сергій, захоплений такою цікавою проповіддю, навіть не відчув незручності від незвички стояти нерухомо на одному місці, втоми в ногах. Каріну пощастило, бо стояв майже посередині Храму, ближче до жінок. Йому було добре чути кожне слово настоятеля, він навіть міг вільно вловити міміку священника.

– Дорогі парафіяни, нині нас чекають не конче добрі часи, – отець відкашлявся, ніби хотів привернути увагу тих, хто, можливо, втомився від його проповіді, – доходить вже навіть до того, що все більше появляється у пресі, зокрема в москальській, інформація про домінування науки над тою святою релігією, що породила її. Яйце повчає курку... Виходить так, що діти відрікаються від своїх матерів, мають їх за нерідних, ніби зачаті вони, виношені й зігріті теплом інкубаторського витвору. «... Наука твердить, що людина може жити без релігії, представляє людину в такому світлі, наче б релігія була видумкою людей, і то наївною, яка в часі науки ніби вже пережилася. Але релігія має всеобіймаючу вартість: вона інтерпретує не тільки характер первопринципи світа, але й характер світа та людської природи. Релігія навчає про Божеське, високе походження людини. Наука, заперечивши Бога, мусила послідовно заперечити й Божеське, високе походження людини»¹.

Так чому ж я заговорив про науку? Так, я не помилився у виборі теми для проповіді. Як не крути, а нас чекають непевні часи, коли до нас завітають гості зі Сходу. Більшовики не відпустять з рота ласий шматочок нашої землі. Будьте уважні! – не раз я застерігав тут, у Храмі кожного з вас, а сьогодні повторюю: будьте особливо уважними при зустрічі з антихристом! Ось, нарешті, ми підійшли до науки, яка в нечесних руках може принести людям, тай не тільки їм, а можливо цілому суспільству горе, тотальну пожежу не тільки Храмів, але й людських душ. Пам'ятаймо, що смолоскип у руках психічно неврівноважених людей несе не тільки мізерне тепло, чи світло, але й велику небезпеку! Більшовицька

¹ Г. Костельник «Трагедія науки».

пропаганда поливає медом свої криваві сліди, щоб ми, Галичани, по своїй доброті спокусилися на їхнє добро. Кожного дня наша церковна прислуга знімає зі стіни Храму приклеєні листівки з советською пропагандою. Ах, як там красномовно вихваляють життя на Великій Україні! Як заможньо живеться селянам після проведеної колективізації! А про шалений розквіт письменності, культури, українського театру, вищої та середньої школи та мистецтва годі навіть щось погане говорити. Все для людини. Одним словом – «рай» на землі. Так чому цей «рай», прикрашений добрим словом більшовиків, змусив нарід Сходу України перетворитися на тварин, поїдаючи не тільки траву, лободу, але зазіхнути на м'ясо своїх рідних і близьких? – отець затиснув губи, склав руки до молитви, опустив голову.

Сергій, почувши про голодомор, миттю зіщулився, ніби від холодного, пронизливого вітру, що раптом неочікувано остудив спину. Непрошена, гаряча сльоза краплиною застигла на його повіці, потім, окреслившись дугою, зволожила щоку і понеслась по щетині донизу. Він не встиг змахнути її, бо власне цієї миті відчув на собі чийсь допитливий погляд.

Злегка повернув голову вліво, так, ніби не прореагував на нього. Та яке було в нього здивування, коли між головами жінок він побачив прекрасне лице... Елеонори. Вона, напевно, не очікувала зустрітися поглядом з Каріним, бо навіть здригнулася від цього. Жінка рефлекторно, кивком голови делікатно привіталася з ним, і Сергій відповів тим же. Елеонора поправила хустину на голові, зосередила погляд на настоятелі і більше не поверталася до нього.

– Пам'ятаєте, любі мої, коли ви, відриваючи останній шматочок хлібини від рота, приносили сюди, до Церкви, а також все, що можна було їсти, а хто не мав, то приносив останню копійчину? Думаю, що так... Звичайно, ми не могли кинути наших братів з Великої України у біді на поталу голодній смерті. Це не по-християнськи, – продовжив далі отець Гавриїл. – Ось цей «рай» на землі може перекочувати і до нас. Тоді нам буде особливо сутужно: з одного боку почнуться репресії за політичними мотивами, а з іншого – переслідування нашої матері – Греко-Католицької Церкви. Зрозуміло, в якому стані буде наша матірня

Церква, коли більшовики відкрито говорять про ліквідацію нашої та й інших церков. Радянська влада знищить не тільки церкву, церковне добро, садиби, але й віру взагалі. Все, що потрапить під чобіт окупанта, зітреться з лиця землі: від Церкви до останнього священника. А нас всякими способами будуть змушувати стати атеїстами! Ми бачимо наслідки діяння більшовиків на Великій Україні: палять, руйнують Храми, а ті, які невідомо як збереглися, перетворюють на будинки так званої культури, а інакше кажучи – політичні борделі. Церкви, де люди віками молилися, зараз використовуються під машино-тракторні станції та під сховища гною... Комуністи забули, що релігія завжди була невід'ємною частиною людини, цілого народу. Вона слугувала і донині слугує тут, на Галичині, духовним цементом, що зводить до купи людей в один нероздільний моноліт, в одне духовне ціле. «Будьте пильні!» – закликав Господь. Це повторюю сьогодні і я. Невідомість примарою стоїть на нашій землі. Ось чому саме нині про ті тяжкі часи, що чекають на нас, я вирішив розповісти з цього амвону.

Сергій глянув туди, де щойно стояла Елеонора, але те місце вже було зайнято іншою жінкою. Озирнувся навколо, та Елеонори не побачив, а так хотілося зустрітись з нею!

Люди поволі у задумі йшли до виходу, ніби ще раз осмислюючи останні слова настоятеля. Правда, сьогодні вони чекали знову почути у проповіді отця його козирну тему про духів, але не про те йшлося нині. Хоча, згадувалося про духів, але чорних, безбожних, новоявлених, совітських...

Карін зупинився біля розп'яття, перехрестився і тут його осінила думка, що потрібно дати на службу Божу за своїх покійних батьків. Він повернув у глибину Храму і зупинився праворуч від дверей, що вели у невідомість.

– Ви до отця? – раптом за своєю спиною Сергій почув писклявий чоловічий голос.

– Навіть не знаю, як вам сказати... – відповів Карін, обернувшись. – Мені потрібно подати на Службу Божу за померлих...

– То, прошу пана, ось там, – старенький чоловік, а це був дяк, що прислужував Костельнику на службі, показав рукою на столик біля сірої стіни за колоною, – ось там можете написати на папері ім'я померлих і вказати дату Служби Божої.

Цієї миті двері широко розчинились і прямо перед Сергієм з'явився отець Гавриїл. Каріну часто довелося бачити його, але в інших умовах, і не так близько, а це ось зараз він просто перед ним, на віддалі руки.

– Ось цей пан хоче подати на Службу Божу, а не знає як... – винувато промовив чоловік і ще більше зігнувся перед настоятелем. «Боїться чи так сильно поважає?» – майнуло в голові Сергія, але соковитий голос Костельника перебив його думку:

– В такому віці вже пора знати, як подавати на Службу Божу, – промовив отець, поклавши свою важкувату руку на плече Сергію. На його обличчі з'явилась ледь помітна усмішка. – Добре, добре, не ображайтесь... Краще пізно, ніж ніколи!

Сергій хотів виправдатися, що це дяк невдало пожартував, але під вивчаючим поглядом Костельника вирішив промовчати.

Отець підняв ліву брову вгору:

– Видно, що ви не місцевий...

– А по чому ви це визначили?

– Під час проповіді я спостерігаю за парафіянами, щоби відчувати як вони сприймають мої слова. Вас важко було не помітити...

Так, справді, в церкві Сергій розслабився, забувши основну заповідь чекіста – бути завжди пильним. Саме під час проповіді він оглядав церковний інтер'єр та ікони і вивчав присутніх на молебні.

– Правду кажучи, отче, то не зовсім так. Я тутешній, з Галичини...

– Я думаю, що ви дуже емоційна людина! – примружив очі настоятель.

Сьогодні йому чомусь захотілося поспілкуватися з ким-небудь. А тут випала така нагода. Можливо, десь глибоко в душі отець відчув внутрішню силу цього молодого чоловіка, хоча, окрім краси, Сергій нічим не відрізнявся від пересічної людини.

– З чого ви взяли?

– З того, шановний, що ви стояли якраз між чоловічою і жіночою частиною у Храмі, а це кидається відразу у вічі, – серйозно відповів Костельник, знову піднявши ліву брову. – Окрім цього, коли я заговорив про голод на Великій Україні, ваші очі заблищали.

– Ось воно що? – Сергій подумки усміхнувся, тепер можна вільно продовжувати розмову в потрібному для себе руслі. – Отче, голодомор забрав рідних моїх: батька та матір... Напевно, на моєму місці і ви, при згадці про смерть рідних, не втримали б сльозу. А емоції тут ні до чого...

– Справді, смерть близьких людей завжди вивертає назовні внутрішній світ людини, але годі про це. Напишіть імена своїх батьків і подайте на Службу Божу. Я особисто проведу.

Слова Сергія розчулили Костельникове серце. Настоятель поплескав Каріна по плечу і пішов до виходу. Кожен раз, покидаючи після служби порожній Храм, він відчував себе ніби батько, що відпроваджує дітей у далеку життєву дорогу...

Залишившись у Храмі на самоті, Сергію стало якось не по собі і навіть моторошно. Щось незбагненне тиснуло йому на плечі й одночасно хотілося слухати отця Гавриїла ще і ще... Збираючи досє про настоятеля, Сергію не раз доводилося чути від агентури про те відчуття, яке його огортає зараз, у цьому порожньому Храмі. Невже отець Гавриїл володіє чарами гіпнозу, чи, можливо, духи, в яких він вірить і яким присвячує свої наукові праці, допомагають заповнювати вщерть людьми цей Храм? А тепер ще присутність на службі Елеонори не давала спокою Сергію. Його чоловічий шал постійно нагадував йому про неї.

Ще з дитячих літ він мав особливий дар, наданий природою: будь-якою ціною домагатися задуманого. Ця риса з літами особливо загострилася. І ось сьогодні, несподівано побачивши в церкві цю жінку, він знову відчув невагомне бажання заволодіти нею...

З такою думкою Карін вийшов на залиті сонцем сходи Храму. Його повіки рефлекторно прикрилися від надміру світла, а коли він відкрив очі, то від здивування знову на мить прикрив їх: на розі Корнякта і Краківської стояла вона... Елеонора поруч з отцем Костельником. Вона усміхалася до Сергія. Він не вірив своїм очам. Отець Гавриїл вже йшов до нього.

– Ось ви який, спаситель нашої доньки! – притишеним голосом, щоб не почули люди, які ще стояли біля церкви, промовив отець. – Дружина, – він лагідно глянув на Елеонору, – розповідала мені про вас, і нарешті я можу з вами познайомитися. Як

добре, що Господь послав вас у таку важку для нашої сім'ї хвилину. Моїй Леоні тоді не вдалося випросити у вас адреси, щоб я міг запросити пана в гості. Але тепер вам ніяк не минути нашого дому. Тож запрошуємо вас на каву. Спробуєте, як її готує моя жінка... (тут отець перебільшив, бо каву завше в домі готувала прислуга Дозя).

– Звичайно, ваша пані дуже перебільшила мою участь у спасінні вашої доньки, – артистично вдавав, що зніяковів, Карін, – на моєму місці...

– Не треба так говорити, пане Сергій! Я можу так до вас звертатись?

– Так, але...

– Ніяке але, – вирішив Костельник, – якщо у вас є трохи часу, то прошу до нас на каву!

– Гарзд! – погодився Сергій, – але це лише заради вашої прекрасної дружини...

Вони перейшли вулицю Корнякта і зупинилися. Елеонора глянула на свого чоловіка, а він, насупивши брови, на неї. Потім отець почухався за вухом, стримано усміхнувся і сказав:

– Не сприйміть, любий пане, цю паузу як вагання. Просто завше, як я не маю настрою і щоб ним не заразити свою кохану пані, то йду додому через вулицю Краківську сімнадцять, це на хвилину довше. За той час на другому поверсі я обтираю свій паршивий настрій об стіни вузького коридорчика, що з'єднує внутрішній балкон з нашою домівкою, і тоді світлішає мій образ...

– Так, прошу пана, так і є! – все, що спромоглася видушити з себе Елеонора.

Сергій, спостерігаючи за цією парою, зауважив, що Елеонора біля свого чоловіка зовсім інша, ніж коли сама.

– Сьогодні я зроблю виняток заради такого особливого гостя! – Костельник обережно взяв Карина за лікоть. – Підемо парадною брамою, Леона!

Громіздки дубові двері легко піддалися під рукою отця, і вони разом потрапили у темний коридор, зверху якого з маленького вікна, яке було між поверхами, пробивалося сонячне проміння, освітлюючи стрімкі дерев'яні сходи, що змійкою вели на поверх. У стінній ніші Сергій помітив барельєф Святої Марії. Її мудрі очі з

осторогою дивилися на нього. Навіть коли Сергій минув її, за плечима і далі відчував на собі її пекучий, докірливий погляд.

Справа двері восьмої квартири були відчинені: напевно, служанка чула шум на сходовій клітці, або дивилася у вікно, щоб догодити господареві. Перше, що кинулося Сергію в очі в помешканні, то височенна біла стеля. Власне ця білизна ще більше витягувала кімнату вгору. На стінах безліч різних витворів з дерева. Особливо Каріна замилювала робота з майстерно викінченого коріння. Сергій знав про хобі настоятеля Храму, але вирішив підкинути ще позитиву, щоб похвалити господаря. Костельник це любив.

– Якого це майстра така прекрасна робота – різьба на дереві? – витримавши паузу і не переводячи погляду з дерев'яного витвору, поцікавився Сергій.

– Це праця мого Габора, коли йому не вдавалося приборкати свіжу думку з філософії, то брався за це ремесло, – відповіла Елеонора, стоячи у проміжку дверей (у цей час отець Гавриїл міняв сутану в коридорі).

Сергій якраз сидів за столом напроти відчинених дверей, що вели у велику вітальню. Старий рояль з вітальні ніби визирав з-за дверей, заграючи з гостем. На підлозі в кутку, біля вікна, прикритого напівпрозорою тюллю, стояла пара червоних дитячих черевиків.

«Цікаво, хто ж іще живе тут з таких малих дітей? – майнула думка. – Ніби всі дорослі, хіба Христинка, та й вона за віком не може носити таке мале взуття».

Загалом, на його погляд, помешкання виглядало дуже строго, напевно, в стилі характеру самого господаря. Нічого зайвого, просто, але зі смаком.

Отець Гавриїл увійшов до кімнати, принісши з собою запах ладану. Сів напроти Каріна, заклавши ногу за ногу, не поспішаючи, оглянув накритий Дозею стіл.

– Маємо нагоду посмакувати смачної львівської кави, – промовив Костельник, беручи філіжанку до рук. – Леона наша – кавоманка, жоден ранок не проходить в неї без цього чудодійного напою... Правда, не можу сказати, чи обходиться вона без неї, коли йде до сповіді?

– Отче мій земний, – усміхнулася на сказане Елеонора, – грихи свої від тебе не приховую навіть під філіжанкою кави...

Сергій взяв крихке печиво, делікатно надкусивши його, поклав на блюдечко, огорнув долоньями філіжанку з кавою.

– Скільки мені не доводилось мандрувати світом, але ніяка кава не може замінити львівську...

– Так, кава в нас знаменита, як і нарід, що заселяє наші терени! – підтримав розмову Костельник і поцікавився: – А де ж вам доводилося мандрувати, пане Сергію?

– Багато країв я проїхав, а Європу об'їздив вздовж і впоперек всю! Але миліше моєї Галичини не знайти ніде.

– Стривайте, стривайте! Ви ж казали, що ви галичанин, а як же батьки померли голодною смертю на Великій Україні? – брови отця нахмурено зібрались до купи, а потім стрибнули догори, напевно, очікуючи відповіді на провокаційне запитання. – Ви, все ж таки також зі Східної України, а не з Галичини?

– Батьки поїхали в гості до матиного брата, що одружився зі східнячкою, там залишилися, щоб заробити якусь копійчину. Та вийшло так, що ні копійчини не привезли, а поховані в чужій землі... – на ходу фантазував Карін. – Кляті більшовики-безбожники... Тепер не знати, як я можу провідати їхню могилу, а чи вона справді є десь, чи...

– Давайте не будемо про погане, воно ніколи не стоїть у черзі, а біжить поперед батька в пекло, – Костельник поплескав Сергія по плечу. – Коли роковини за вашими батьками?

– Завтра...

– Отож завтра чекаю вас о пів на восьму в Храмі, я особисто проведу Службу Божу за ваших померлих батьків.

– Дякую, отче, але ранесенько від'їжджаю зі Львова.

– А не можна відкласти поїздку, враховуючи такі важливі сімейні обставини?

– На жаль, ні, бо я фотограф, а хазяїн не терпить відмовок, тож моя дорога завтра веде до Варшави, поки що...

– Тоді можете бути спокійним, я все владнаю сам!

– Дякую вам... – Сергій знову глянув через плече отця у прочинені двері до сусідньої кімнати і, щоб перевести розмову подалі від своєї особи, запитав: – Ви, отче, граєте на фортепіано?

– Ну, це не можна назвати грою... так, деколи заспокоюю нерви. Самі знаєте, яке нині життя через таких правителів, – серйозно відповів Гавриїл і перевів погляд на дружину. – Ось моя Леона – це професійний музикант... Її люблять не тільки діти, які, доречно сказати, також роблять серйозні кроки в музиці, але й клавіші фортепіано, які дуже тужать за її пальцями.

– Навіть не міг подумати, що ваша дружина така талановита не тільки як вихователька своїх дітей, але й музикант, – вирішив кинути в бік Елеонори кілька компліментів Сергій. З досьє він абсолютно все знав про сім'ю Костельників. – Звичайно, для мене була б велика честь послухати гру вашої дружини.

Елеонора, яка весь цей час, доки точилася розмова, сиділа непорушно на своєму громіздкому кріслі, крадькома оглядаючи гостя, не брала участі в розмові, а тепер, почувши своє ім'я, раптом заворушилася. Вона перевела свій погляд з Сергія на чоловіка, чекаючи розпорядження.

– Звичайно, Леона порадує нас своєю грою! – незаперечним тоном промовив отець. – Тим більше, що й мені рідко доводиться чути її гру...

– В такому разі, – Елеонора піднялася з крісла і, ніби студентка на екзамені, випроставши руки по швах, чітко оголосила: – Враховуючи те, що завтра річниця смерті батьків нашого дорогого гостя, я виконаю «Місячну сонату» Людвіга ван Бетховена. Вона буде доречною до такої дати. Слухаючи цей твір, відлітаєш у вічність. Скільки туги, ніжності, любові! Губишся у просторі, і не знаєш, в якому світі перебуваєш... Політ душі у вічність і височінь. Невагомий і водночас світлий цей твір...

Костельник підвівся, пройшов до прочинених дверей, розчахнув їх навстіж і запросив Сергія до просторої вітальні. Кілька дорогих картин, великий розсувний стіл, декоративна ваза з чотирма давно засохлими трояндами і концертний австрійський рояль посеред вітальні. Ось і все.

Ні, неправда, неподалік рояля при стіні сиротливо стояла пара дитячих червоних черевичків...

Карін зупинився біля вікна, з якого так близьенько було видно сірі, масивні стіни Преображенської Церкви. Ну, просто рукою подати!

Елеонора довго вмощувалася на кріслі, шукаючи на ньому вигідне положення. Завмерла. Підняла вверх тонкі, делікатні руки, які поволі, немов у невагомості, опустилися донизу, а потім, тремтячи, піднялися вгору і тепер вже знову, мовби перший осінній туман, торкнулися клавіатури. Сергій заворожено дивився на ці ніжні руки, що багато літ назад загородили його від жахливих катувань в поліції, а може і від самої смерті. Скільки за той час він мав на собі жагучих жіночих рук, навіть не пам'ятає, але ці стали незабутніми, вічно і таємничо притягуючи до себе...

«Що зараз зі мною робиться? – раз у раз перепитували його думки. – Не знаю і не хочу знати! – шепотіло серце. – Живу лиш тим, що, окрім тіла, мені хочеться забрати ще й душу цієї жінки, жінки утаємниченої, наділеної особливим, тихим даром зачаровувати присутніх чоловіків, і ніколи їм так і не вдається зрозуміти саме чим... Тільки Господь на небі знає, які він творить на землі чудеса...».

Отець Костельник заклав руки за спину і обпершись до стіни, заворожено прикрив повіки. Слухав музику. «Чому Леона раніше не грала цю сонату так, як це робить зараз? – міркував він. – А після смерті Святослави вона взагалі ні разу не згадала про цей твір».

Гавриїл Костельник підняв голову догори, глянув на стелю, потім поступово промацав поглядом протилежну стіну, зупинився на кришці рояля, на якій йому раптом привидівся відблиск дитячих червоних черевичків.

Здригнувся. Придивився. Засумнівався. Напружив зір – то справді були дитячі черевички його коханої Святослави. Вони носочками направились вверх по кришці, ніби хотіли покинути це приміщення, яке й жило лиш теплом, залишеним у тих червоних черевичках покійною донькою багато літ тому. В цих черевичках зупинилося життя... мрія і любов, залишивши по собі сум і недотлілу надію.

«І невідомо, що ти залишила нам, моя кохана доню, спасіння, чи безодню?» – подумав отець, непомітно змахуючи гірку сльозу з повіки.

А музика звучала, розчулювала, змушувала непомітно перескакувати думкам з однієї нотки на другу. Цю сонату колись,

тепер вже дуже давно, залюбки слухала і намагалася повторити на роялі Святослава. «Завжди я думав, що потрібно було пережити, щоб написати такий геніальний твір? Соната живе разом з нами у цьому помешканні й по смерті доньки, здається, вона увібрала в себе увесь світ. З кожною ноткою знаходжу нові грані, нові емоції».

Стільки літ Костельника не полишала думка, що залишені Святославою, тоді, у дощову осінню ніч, червоні черевички, подавали надію на її повернення. Ось і тепер вона повернулася лише у «Місячній сонаті»...

Пальці Елеонори плавно пливли по клавіру, ніби самотній вітрильник в морі, шукаючи жаданого берега, щоб відпочити і тепер переглянути довгу дорогу, нестерпну дорогу втрати... В цій музиці стільки смутку і самотності, що Елеонора вперше почала відчувати це: навколо одна пустота і більш нічого... Музика божества...

Все. Зависла страшенна тиша. Ще десь у віконній рамі затримався і не встиг виплигнути на вулицю останній звук сонати. Ще серця бриніли від почутої «Місячної сонати», а впевнені кроки отця Гавриїла направились у передпокій. Він навмисне хотів розрядити гнітючу до болю напружену, неочікувану атмосферу.

– Я часто чув цей твір, але сьогодні я вперше побачив, як виконується він наживо, – пересилиючи хвилювання, чи то всерйоз, чи награно промовив Сергій, сідаючи до столу. – Тепер я буду згадувати вас, пані Елеонора, вашу заворожливу гру на роялі, коли чутиму деінде «Місячну сонату!». Щастя, що це? Це коли ти поруч з тим, хто дорогий тобі...

– Дякую за похвалу... – зніяковіло відповіла Елеонора і перевела погляд з Сергія на свого чоловіка, лагідно усміхнувшись до нього. – Як добре, що поруч дорога твоєму серцю людина, мій чоловік, і не потрібно нічого говорити, тільки відчувати його тепло...

– Через композитора Господь старався диктувати музику Всесвіту, щоб донести її до смертних... цю мелодію вічності! – зовсім без емоції мовив отець.

– Дуже перепрошую, але мені потрібно йти, завтра в дорогу, тому потрібен час, щоб потім, у метушні, не забути

чогось, – підводячись промовив Карін і, побачивши в очах господаря задоволення від почутого (а Сергій знав, що отець завжди дорожить своїм часом), додав: – Я і так змарнував ваш дорогоцінний час.

– Що ви, пане Сергію, нам було сьогодні особливо приємно провести з вами час, – заспокоїв Каріна отець Гавриїл. – Думаю, що тепер ми налагодимо зустрічі. Тим приємніше спілкуватися з людиною, яка так глибоко поціновує музику!

Отець першим попрощався. За ним підійшла Елеонора і також простягла руку. Сергій затримав глибокий погляд на її делікатній руці, відчуваючи лагідне тепло, що пульсувало з серця, не свідомо затиснув своєю долонею, потім поцілував її.

Розділ третій

1.

Настю привезли до Львова. Це було єдине правильне рішення місцевої польської влади, щоб забезпечити спокій не тільки в селі, де стався екстаз з дівчиною, але й по сусідніх селах. Річ у тім, що дівчина зі стигмами¹ непокоїла селян всього повіту, а вони тисячами заповнювали подвір'я господаря, порушуючи спокійний ритм сільського життя. Тоді вона не стала просити дозволу попрощатися з рідними, бо була далеко від свого дому і була всього лишень наймичкою в селі Млинки, що неподалік Яворова, і це дівчина добре розуміла. Адміністрація повіту погодилася на вивезення Насті до Львова тільки за умови неповернення стигматички назад додому.

Кілька тижнів її протримали у лічниці на Кульпаркові. Атмосфера і контингент, що були там, її дуже вразили. Особливо не могла вона переносити бруд, який був повсюду, а також прокльони, що чулися звідусіль.

Якось перед неділею їй наснився сон, що до неї прийдуть троє поважних людей, але серед них Настя вибере одного, сивоголового, який відразу ж припаде їй до серця. Навіть уві сні їй стало млосно, бо в цьому мимовільному сні, вона відчувала справжнього сильного, непохитного чоловіка, можливо, навіть трішечки самозакоханого, але, незважаючи на цю ваду, він притягував до себе особливим чоловічим шармом: саме таке відчуття вона пережила вперше у своєму дівочому житті. Їй враз захотілося піднятися над світом, щоб вирвати з душі той дівочий

¹ Христові рани на тілі.

незабутній щем і жбурнути його у всесвіт, викрикнувши: «Я народжена жінкою!». Той сон Настю переслідував, ніби тепла, жива її тінь. Та пройшов день, другий, третій, і вона вже засумнівалася у здійсненні цього віщого сну. Але настав понеділок, і в лічницю справді прийшли очікувані нею гості.

– Я так чекала на вас вчора, бо ви мали бути в мене не пізніше першої години дня. Чому ви так довго йшли до мене? – поцікавилася Настя, хоч не знала їх і ніколи з ними не зустрічалася.

Найбільше вразили ці слова о. др. Костельника. Він справді збирався до Насті в гості в неділю, але завадила термінова праця над заміткою до часопису.

– Я знаю, як вам тут важко, – заспокоїв дівчину отець Гавриїл, коли Настя Волошин стала напроти нього, і в її очах він побачив якийсь страх, який був втоплений у сльозах дівчини.

– Заберіть мене звідси! – твердо мовила вона. – Я не витримую і не можу дивитися спокійно на душевно хворих людей!

– Заберемо, заберемо в найближчий час! – поклавши свою могутню долоню Насті на плече, ледь видувивши з себе глибоку посмішку з присмаком гіркоти, заспокоїв отець. – З благословення Митрополита та його особистого клопотання, якщо на це, звичайно, буде ваша згода, погодитися, то поселимо вас в монастир. Чи ви приймете це?

– Звичайно, пасторе, краще мені залишитися на самоті, щоб розібратися не тільки в собі, але й в людях! – відповіла Настя, опустивши очі перед сильним, наскрізним поглядом отця.

Четвертого дня її вже чекали в монастирі. Сюди встиг долетіти поголос про її надзвичайно особливий, надприродний дар. Монашки у потребі, та й частіше без жодної потреби ходили біля її келії і за найменшої нагоди заглядали туди. Розлючена таким зухвалим неподобством настоятелька гримала на них. Та це їх не зупиняло. Ще б, такого дива, яке траплялося з Настею, їм ніколи не доводилось бачити.

Настя проводила дні у виділеній для неї келії. Вона несла свій послух смиренно, спілкувалася хіба з доктором отцем Костельником і ще з кількома священниками. О, цей отець Костельник! Він не давав спокою Насті своїми запитаннями. Одного разу вони раптом мало не зіткнулися у довгому, але

досить вузькому коридорі монастиря, саме тоді др. отець Гавриїл дуже поспішав і якось не зауважив Настю, що йшла назустріч, як завжди з опущеною головою. Саме цієї миті отцю вперше Волошин видалася не стигматичкою, а особливою, добре збудованою сільською дівчиною, з природною інтелігентністю, якій, можливо, хотілося любові. Природна білявка, з волоссям кольору достиглого збіжжя, з привабливими рум'янцями на щоках, з глибоко замисленими блакитними, як небо, очима, вона відкрилася для Костельника зовсім в іншому, не таємничому, а звичайному, буденному образі. Тоді, в коридорі, вона виглядала ніби загнаною овечкою у куток хліва. Настя шукала очима пристанища, де б можна було заховатися від погляду свого рятівника.

– Настю, тобі личить цей образ, в якому ти зараз перебуваєш! – сказав у коридорі монастиря отець, щоб якось розрядити оту несподівану, але приємну зустріч.

– Я не люблю нещирості, тому завжди живу простим життям. Таким, яким воно є насправді, – опустила очі стигматичка.

– Я завтра завітаю до тебе!

– Добре, отче...

Отець Костельник весь свій вільний час, викроений у сім'ї, проводив у монастирі, біля Настиного ліжка. Анастасія Волошин стала ніби Господнім даром для отця на дорозі пошуку практичної відповіді на питання спиритизму, медіютизму¹, які його давно цікавили.

Якось отець Гавриїл сидів на кріслі біля ліжка і чекав наступної Настиної стигми.

– Я прийшов сюди не для того, щоб розмовляти з вами про нецікаві для мене речі, а для того, щоб ще раз переконатися у ваших надприродних властивостях тіла і душі! – зовсім дивно промовив отець, навіть не сподіваючись на те, що це прозвучить з його вуст. Він навіть озирнувся навколо, чи, бува, хтось інший не сказав за нього ці слова. Його тягнуло до цієї щирої, селянської

¹ Містико-ідеалістична течія що визнавала існування потойбічного світу душ померлих, які після своєї смерті не втрачають зв'язку з землею і можуть вступати в контакт з особливими особами – медіумами, даючи відповіді на їхні запитання.

дівчини, від якої пахло свіжим пареним молоком, нагадуючи йому безтурботне босоніге дитинство і вабило не тільки задля проведення експериментів чи досліджень, а навіть... Парох відігнав від себе такі думки і, здається, навіть почервонів. На жаль, з боку Насті він також відчув взаємність ще тоді, коли вперше побачив її у шпиталі. Вона, за своєю щирою вдачею, не могла приховати почуття до нього. Тоді дівчина не зауважувала тих двох людей, що прийшли разом з ним: отця кришолата доктора Лабу і Ковальського. Вся її увага була зосереджена на Костельнику, і навіть відповідаючи на запитання цих людей, дивилася тільки на отця Гавриїла. Зустрічаючись з нею, він завжди згадував золоте життєве правило: «Пам'ятай, задля чого ти прийшов сюди!»

– Я чекаю екстазу, – тихо мовила Настя втомленим голосом, – прошу не хвилювати мене. Нехай почуття наповнюють мою душу, як вода джерело... Коли душа буде повною, я залишу вас...

Отець Костельник зосередив всю свою увагу на Насті. Зараз він контролював кожен її рух, кожен клаптик її тіла.

– Не забувай про мене, коли твоя душа мандруватиме, покинувши своє тіло... – дав отець настанову Насті та так тихо, що й сам добре не почув, що сказав.

– Я покладаюсь на свою долю... – слабким голосом прошепотіла дівчина. – Я вже відчуваю, що настав час Ангелові забрати мене звідси, і я віддаюся цій течії... – Настя показала поглядом на сестру Аполлонію, яка постійно перебувала біля неї, і отець зрозумів натяк, щоб та вийшла, залишивши їх одних.

Вона замовкла. «Ісусові терпіння» ще не почалися, напевно. Настя готувалася до них, бо, відкинувшись на подушку, безсило опустила ліву руку з ліжка. Отець підхопив Настину кисть і міцно огорнув своєю масивною долонею. Відразу відчув, як по його тілу розлилося блаженне тепло, якого йому не доводилося відчувати за всі прожиті літа... Видно було, що Настя перебуває в особливому напруженому стані, можливо, відчуває нестерпний біль, бо рука час від часу здригалася. Вона силилась тримати повіки закритими, проте їй це вдавалося дуже непросто, і тому відкривала їх, ніби шукаючи у вікні клаптик неба, щоб поринути туди... Потім перевела свій васильковий погляд на Костельника. Раптом

тремтіння з рук передалося їй на тіло, попливло кудись вниз до ніг. Настю почало викручувати. Зморшки, які появилися на її молодому чолі, свідчили про нестерпну муку, яку вона силувалась приховати від людського ока. З-під рясних пшеничних повік виглядали великі, чорні зіниці, обрамлені голубою китицею. Душа Настусі якось дуже поривалась кудись, затісно було їй у своєму тілі. Стигматичка втратила мову, її тіло стало випружене, штивне й зимне. Отцю Костельнику вперше у житті випала нагода побачити таке явище виходу душі з тіла. Зараз здавалося, що її очі або зазирають у глибину своєї душі, або, проникаючи через оточуюче, розрізняють десь там, вдалині минуле чи майбутнє. Раптом вона погладила своєю долонею руку отцю і запитала, чи є хтось поруч.

– Ні, нікого немає, Настю, – тривожним голосом відповів отець. – Сестра пішла. Ми одні.

– А хіба ви не бачите поруч з собою Ангела?

– Звичайно, що ні! – здивовано відповів отець, але озирнувся навколо. – Ні, немає нікого!

Якась невідома сила змусила його прихилити свою голову до Настині долоні. Він припав пересохлими губами до її кисті.

– Мені сказав мій Ангел, що ви маєте на меті, зацікавившись вивченням моєї поведінки під час стигматії, і свою корисливу ціль: забрати від мене даний Господом дар яснобачення! Одним словом – привласнити собі, oprіч іншого, й мене... Драбина, яку ви приставили до небес, щоб облаштуватися там навічно, хитка і небезпечна: вона може підняти вас у безконечність, або... швидше за все, так воно і буде... – Настею почало трусити так, що вона була не в змозі вимовити й слова, – хоча... вас не зрозуміють... Не чіпайте духів, вони підступні... І ще: я не можу довірити вам своє тіло і душу, бо бачу зраду і прокляття на вашому шляху...

Отцю Гавриїлу стало не по собі після почутих слів. Його лице почервоніло. В цю мить йому здалося, що сказане Настею почули всі, хто проживав у монастирі. Від почутого отець навіть зіщулився. Так було йому зле...

– Помовчіть... – все, на що спромігся отець, – не забувайте, за чим я прийшов сюди...

– Так, я знаю! – підвищеним тоном мовила Настя. – І знаєте ви, але вам навіть в голову некладається, що моє серце – це

могутній смолоскип, тепло якого з такою силою прокладає мені дорогу до... Господа, що сльози мої, пролиті ночами після першої зустрічі з вами, висохли, не залишивши у серці жодного сліду...

За цими словами з Настею почалося щось неймовірне. Так, це були напади стигматизації в екстазі «Христові муки», або, як вона завше говорила, «терпіння». Тепер отець Гавриїл особисто бачив Настине «терпіння». За тим заняттям він відразу ж забув про грізне попередження стигматички. Він сидів і з олівцем в руці прискіпливо нотував на папері все, що міг зауважити у поведінці дівчини: ось вона розвела руки в боки, піднісши їх вгору, ніби підставляла їх на розп'яття, потім знову складала їх на грудях навхрест, закриваючи тіло від бичування, в тім часі горіла од гарячки, жадібно облизуючи язиком пересохлі від спраги губи. З глибини грудей від нестерпного болю в неї виривався назовні протяжний стогін, що зараз нагадував Костельнику тужливий гул відлітаючого в далекі, чужі краї журавлиного ключа. Опісля тих мук Настя схилила голову, наче мертва.

Скільки тривало це дивне дійство, отець Гавриїл не пам'ятає. Весь цей час, коли душа Насті залишила своє тіло, отець тремтів: холодний, липкий піт виступав у нього на лиці, і йому ставало гидко од свого тіла, тіла земної спокуси і похоті. Здалося, що серце перестало битися, бо вже не чув пульсації у скронях.

«Невже Настина душа забирає мене зі собою?» – в пориві майнуло в Костельниковій голові. – Було б непогано для мене стати співучасником стигматизації. Побачивши, що Настине тіло стає бездиханним, від нервового напруження отець затиснув губи, піднявся зі стільця і нахилився до Насті.

– Господи, вона мертва! – отець Гавриїл охопив її тіло руками і силувався підвести його. Та, окрім непідвладного тягара, він не відчув життя в цьому тілі. – Невже вона мертва?

Він нахилився до неї ще нижче, ось вже на віддалі подиху її, недосяжні щойно для нього затиснуті дівочі губи, що враз перетворюються з вишневої м'якоті в глибинну морську облямівку.

«Вона мертва... – йому видалося, що в Настиному міжбрів'ї утворилася велика, зіяюча безодня... – то, видно, порожнеча, що настала від залишеного душею тіла», – міркував у цю мить отець.

– Тобі тяжко підняти тіло Настуні, бо воно обездушене, – молодечим голосочком промовив юнак, світловолосий, від якого випромінювало надзвичайно м'яке тепло. – Зараз її душа допомагає важко недужому чоловікові ген далеко в інших краях. Цієї миті замість неї я говорю Настусиними губами до тебе...

– А ти хто такий? – обернувся на голос, що лунав із-за його плечей, – хто тебе впустив у жіночий монастир?

– Я – Ангел, що опікується Настею. Я завжди поруч її плеча і стаю незримим, коли хтось є біля неї.

– Не вірю тобі... Не може такого бути!

– Дійсно це так, що ти не віриш цьому чуду, але говорю тобі щиро, я справді Ангел-охоронець Насті, яку Господь наш милосердний цю сильну сільську дівчину нагородив особливим даром яснобачення. Одного разу Божий голос промовив до неї, що саме Він зняв з її очей пелену і відкрив їй простір до людського ества, щоб вона бачила світи і допомагала у спасінні людських душ... Саме на неї Він вказав своєю правицею. Щодо тебе, то скажу, що нелегко тобі буде в житті, і те, що ти хотів сотворити з Настею впродовж недавніх кількох хвилин навіть у помислах, то не личить тобі не тільки яко священнику, але й як простій грішній людині...

Костельник від цих зовсім неочікуваних слів у свою адресу навіть знітився. Він похапцем озирнувся на своє рамено, чи, бува, не стоїть й за ним його Ангел-охоронець, щоб захиститися ним, та марно...

– Залиш у спокої душі померлих! – наказав Костельнику Ангел. – Душі, як і їхні господарі, бувають різними... В часі осінньої тиші, коли всі птахи світу замовкають на мить, бачу твоє лежаче, розпластане тіло засмученим, а душу щасливою...

Отець Котельник похилився до Настиного тіла, яке нерухомо лежало в ліжку, поклав свою голову на її груди, ніби шукаючи у нього захисту. Раптом з глибини її грудей почувся такий журливий стогін, як тоді, коли залишала душа її тіло. Отець підвів голову, глянув на Настине обличчя: повіки поволі розімкнулися і він уздрів, як небесна облямівка її очей почала витісняти чорну безодню її зіниць. Отець охопив Настю руками, щоб підвести її і, о диво! Тіло стало легким, мов пір'інка. Стигматичка обвела

присутніх блукаючим поглядом, усміхнулась до свого Ангела, який миттю щез. Це чітко відчув Костельник, бо відразу ж настало полегшення. За його спиною тепер стояли сестри Софронія і Василя. Ще якийсь час Настя про щось важливе роздумувала, бо отець побачив її зморщене чоло. Потім вона поклала руку йому на зап'ястя і тихо промовила, щоб не було чутно присутнім:

– Душа моя бачить багато хрестів. Серед них і твій, на якому маєш бути і ти розіп'ятим. Бачу за тобою три хрести: один вже видніється добре: він висушений вітрами, пекучими морозами, обпалений сонцем... За ним бачу в тумані другий хрест, але він не торкається землі... Кровний хрест! Він підпертий твоїм хрестом і буде тиснути на твою душу, скільки житимеш... І забудуть про твоє добро всі. Тебе переслідуватимуть чужі гріхи... чужих душ. І ніхто не підставить тобі свого плеча помічі. Тебе гризтимуть людські страждання, ніде в тебе не буде спокою... Твоя будучність затреться поміж трьох стін, кожна з яких бажатиме твоєму тілу Голгофи... І ти це отримаєш, але ніхто ніколи не знатиме, котра з них причавила твоє серце... котра з них покладе твій гонорниць... І ще: до твого сходження на Голгофу прикладеться жіноча рука, яку ти так пестив, пестиш і будеш пестити до сходження на Голгофу, правда, ця жінка сотворить тобі ту тернисту дорогу неусвідомо... Це четверта, незрима стіна.

Отець Гавриїл оціпенів од почутого. Він рвучко обернувся назад, бо щось неймовірно нестерпне почало пекти його у ділянці потилиці. Костельник побачив у вікні два промені, які зловіще дивилися на нього. За тим промінням десь зовсім далеко, з сирії могильної глибини на нього вступилися два ока. Йому здалося, що він уже бачив ці очі, а, можливо, чув про них, але де? Ці два смарагдового кольору ока... Отець став навколішки, вперше став навколішки перед простою послушницею Настею. Цієї миті отець не усвідомлював, що творив. Здавалося так, що він зараз хотів почути від Насті інші слова, слова виправдання сказаного нею в екстазі... Бо не про нього вона говорила, не про нього! Просто вишло непорозуміння і накладка з долею іншої людини, можливо, навіть злочинця. Але Настя мовчала. Вона надто болісно реагувала на «Христові рани» на руках і ногах, які ятрили. Можливо, в цю мить її боліла душа, що так жорстоко сказала правду людині, яка

для неї все ж таки була не просто Пастором, а набагато більшим незбагненно вагомим... Настя здригнулася, немов її обпекло окропом. Отець Гавриїл й собі змахнув із себе непосильний тягар правдивого слова стигматички. Не усвідомлюючи, він заглянув у вічі дівчини і знову там побачив, як розширюються її зіниці. Отець зрозумів: напевно, почалося... душа в лету, і втоми вона не знає... Душа відлітає...

– Залишіть займатися стигмацією... і ... духами... – настирливо вмовляли отця Гавриїла знесилені дівочі вуста, які цієї миті нагадували два витончені, споріднені ангельські крила.

2.

Львів жив своїм, властивим лише для нього, розміреним життям. Площа Ринок біля міської ратуші оживала першого дня після святої неділі й нагадувала переповнений трударями-бджолами вулик аж до суботи. Розмаїття свіжих овочів та фруктів принаджувало око перехожих. За сірим, буденним прямокутником Ратуші все частіше почав збиратися простолюд на стихійні мітинги. Чарівна Діана, повернувшись до натовпу напівоголеними сідницями, показувала, що їх чекатиме у майбутньому по визволенні більшовиками міста від поляків. Львів жив у вичікуванні соціальних змін, змін на краще життя.

Було добре видно Краківську вулицю, по якій чимчикували стихійно сформовані групки людей. Вони голосно, випереджаючи одне одного і не даючи сказати й слова, не кажучи про те, щоб почути співрозмовника, про щось сперечалися. Натовп поспішав до Ратуші. Елеонора взялася за циркування чоловічих шкарпеток. Зазвичай, це робила прислуга, але сьогодні жінці просто захотілося самій за цією роботою провести час. Через кілька днів розпочнуться маївки, і тоді в місті будуть мітинги з безпричинними зойками, а подекуди й бійками.

Елеонора ніколи не була байдужою до людського насильства. Не раз в домі вона заводила розмову з синами про цей стихійний бунт, про боротьбу робітників за свої права, але повчала дітей, що завжди можна домовитися на тих чи інших умовах,

можливо, навіть жертвуючи чимось... Тому фізичне насилля, як подолання проблем, в домі Костельників ніколи не культивувалося. Десь інтуїтивно пані Костельникова відчувала, що з кінцем тридцятих років прийде в Галичину неспокій. Щодня щось траплялося на її вулиці: то поліцаї тлумили протестантів, то навпаки, і часто все це дійство закінчувалось кров'ю на бруківці. В жодному разі, гадала Елеонора, як би хотілося, щоб було, як колись: тихо, розмірно і надійно. Згадки про минуле оповили їмось гризучим, тихим сумом. Вона відклала вбік шкарпетки, похилилась і обіперлася на підвіконня. В цю пору дня на вулиці не було так багато людей і тому їмось мала змогу вдивитися в лиця перехожих. Їхні обличчя, ніби крізь віконне скло, ввібрали в себе той перший настроєвий передосінній вітровий Елеонорового бабиного літа.

«Я вже в літах, а чому молодь у такому песимізмі? – подумала Елеонора, витираючи рукою шибку вікна, що покрилася паром з її вуст. – Час, як втомлена коняка, день в день тягне воза з нашими прожитими літами бруківкою невідомої життєвої дороги. І все важче їй дається ця ноша. Тягне її в невідоме, в нікуди, час від часу пригальмовуючи зі скреготом на вибоїнах. В цю мить ми озираємось назад, наспіх думкою повертаємось у далекі минулі щасливі дні, дні, заповнені незбагненною молодістю, обрамлену почуттям кохання». Їмось важко зітхнула, видихнувши з глибини грудей тугу за молодістю та теперішньою одноманітністю свого життя. В далеких дівочих літах їй навіть не снилося таке майбутнє. Велика сцена, рампи разючих вогнів, бурхливі овації прихильників її таланту і нарешті великі букети квітів від шанувальників, яких вона обожнювала, – все це кануло в лету, пішло за водою, за водою пам'яті... з тої хвилини, коли зустріла свою долю, свого Гавриїла.

Жінка перевела погляд з бруківки Краківської вліво догори. Тепер перед її очима, як і впродовж усіх спільних літ з Габором, була ось ця могутня стіна, сіра стіна Преображенської церкви, яка назавжди закрила їй доступ до світського життя. Навіть зайти до кав'ярні на філіжанку кави самій чи з кимось з приятельок не пасувало: вона це робила поспіхом, щоб, бува, ніхто зі знайомих чи парафіян не побачив... І ось тепер вона заповнила цей,

без сумніву, безпричинний сум, біль душі, думками про найдорожчих у світі людей: п'ятірко, ні тепер четвірко дорогих дітей (Елеонора перехрестилася, згадавши про покійну Святославу) і Гавриїла, котрого ревнувала навіть до філософії. Цій панянці він приділяв усе своє життя, а залишки ділив поміж Церквою, літературою та жінкою і дітьми. Що їй залишалося? Напевно, уламки теплих споминів...

А ще... ще вона згадала... Сергія. «О, Господи! Прости мене грішну! Що це нині зі мною?» Вона піднялася, щоб глянути, котра година, як раптом у її поле зору потрапив юнак, що зіщулившись, пересік вулицю Корнякта і побіг Краківською – в ньому Елеонорі уздріла Богдана. Він увійшов господарським ходом через балкон до кухні, прикриваючи правою рукою скроню. Богдан навіть не зауважив матір, яка стояла у прочинених дверях. Їй видалась якась стурбованість у рухах сина. Ще рік тому вона усвідомила, що він вийшов з тих літ, коли вона могла тримати всі його дії під контролем. Він став дорослим. Напевно, ще більш їжакуватим, ніж його батько...

– Що сталося? – не на жарт перелякавшись, запитала мати.

– Та так... нічого, а батько вдома?

– Ні, а що?

Богдан повернувся до матері, обняв її. Вона встигла уздріти в нього на правій брові подряпини, що скапували кров'ю.

– Що це? – стурбовано запитала.

– Не хвилюйся... це випадково...

– Чує моє материнське серце, що то не так... – прискіпливо поглянувши на рану, говорила Елеонора. – І поведінка в тебе не така, вона виказує нещирість твоїх слів. Признавайся негайно!

– Мені важко про цей інцидент говорити... – провівши долонею по рані, сказав Богдан.

– Бійся Бога, сину! – заламала руки мати. – Побився за дівчину?

Саме зараз настала та мить, коли йому випала нагода на решті розповісти комусь про таємницю, яку ховав не тільки від своїх братів, але й від батьків. Він пильно глянув у вічі матері і зрозумів, що їй можна довіритися. Богдан промовив стишеним, трохи боязким голосом:

– Ні, не із-за дівчини перепало мені сьогодні...
– Тоді за що?
– Я щойно з площі Ринок... Там на розі Друкарської відбулися сутички між націоналістами і прихильниками комуністів...
– Ну й що з того? – полегшено зітхнула Елеонора. – Ти випадково втрапив на роздачу стусанів?
– На жаль, ні... – Богдан обвів маму коротким вивчаючим поглядом, ніби вагаючись: чи залучати її до цього таємного світу, в якому жив останнім часом, чи зупинитися. – Я бив симпатиків більшовиків...

– Ти і бив? – мовила мати здивованим голосом. – Хоча... з деякого часу я тебе не впізнаю, сину... В дитинстві тобі було шкода клавіш рояля, бо по них стукали, створюючи мелодію, а сьогодні... Розповідай...

Богдан замовк і це означало, що його взяв сумнів щодо вчасності відкриття матері своєї таємниці. Вона ніби прочитала його думки:

– Якщо вважаєш, що ще завчасно мене вводити у цю таємницю, тоді непотрібно це робити, – мовила пошепки.

Богдан зауважив, як материнські очі наповнювалися слізьми, а на її обличчі з'явився страх. Насильно усміхнувся, підійшов до матері впритул і обійняв.

– Я зараз у такому віці, коли маю право самостійно вибрати те, що мене хвилює. За це я особисто відповідаю! Я в молодіжній, націоналістичній спілці... вже деякий час.

Богдан почав ділитися з нею всіма подробицями, не втаївши нічого. Час від часу Елеонорі здавалося, що син старається переконати її у вибраному ним шляху. Тепер, увійшовши у синову таємницю і зрозумівши, який тягар впаде їй на плечі, мати присіла на крісло, відчуючи себе зовсім безпорадною у цій ситуації.

– Вважай, що я, як мати, на твоєму боці, але...

– Отож-бо й воно! – полегшено зітхнув Богдан. Він навіть не розраховував, що мати так легко може піддатися, почувши таку новину. – Я це зробив свідомо і ніхто мене не силував, і не переконував!

– Але, сину, бачиш, які настали часи... А якщо прийдуть сюди більшовики... – мати зробила паузу, ніби хотіла опам'ятати

сина. – Якщо вони прийдуть до нас, то... горе буде тобі і біля тебе й усій нашій родині...

– Я це усвідомив ще тоді, коли вирішив вступити до організації.

Елеонора зрозуміла, що її син говорить щиро зараз про те, що коїться у цьому молодому, без сумніву, відважному, безкорисливому серці.

– Дозю! – покликала Елеонора прислугу. – Піди хутко до аптеки і купи «Aquae plumbi»¹.

Коли за служанкою зачинилися двері, мати запитала сина:

– А батько знає про це?

– Ні, мені якось було боязко йому повідомити...

– Тоді батькові ні слова, – шепнула вона, вперше усміхнулася до нього, думаючи про те, що діти є завжди дітьми і, взявши на себе такий важкий, відповідальний тягар, він злякався в легкому – признатися батькові. – Я буду молитися за тебе, а потім, згодом, сама розповім йому...

Година вже підпирала Елеонору, і тому їхня розмова на цьому закінчилася. Вона поспішала на зустріч з Людвігою. Спустилась звивистими парадними сходами донизу, при тому не забувши перехреститися перед фігуркою Богоматері, що була вмонтована у виїмці стіни. Прикривши за собою великі дубові двері, Елеонора підняла голову ввверх і з радістю вдихнула насичене весняними ароматами повітря. Сонце якраз освітлювало всю вулицю Корнякта і здавалося, що саме тим покращувало настрій перехожим. Зупинилася на розі Краківської.

– Напевно, піду по Скарбковській² ввверх до Порохової вежі. Так буде спокійніше і не мулятиму людське око на площі Ринок своєю присутністю, – мислила їмость, – там, у скверіку, на лавочці, мене, напевно, вже чекає моя Людвіга!

Минаючи сходи Преображенської церкви, Елеонора зупинилася, оглянувшись на відчинені двері. Вона знала, що в цю пору дня її Гавриїл не буває там. І все ж таки якась невідома сила змусила її піднятися сходами до входу. Перехрестилася.

¹ Свинцева вода, у ті часи слугувала для виведення синців на шкірі.

² Нині вулиця Л. Українки.

Обережно пройшла всередину, щоб не сколихнути тишу. Десь там, на хорах, перекликалися чорно-руді горобці, які після зимівлі у коминах сусідніх будинків ніяк не могли вичистити своє пір'я від сажі. До них і причепилася кличка «церковні». Пройшовши праворуч попри стіну, вона клякнула на коліна біля розп'яття Ісуса Христа і тихо помолилася. Не забула попросити в Господа опіки для Богдана.

Вона ніяк не могла заспокоїтись після розмови з сином. Недобре відчувало раниме після смерті Святослави материнське серце. Час від часу до Елеонори доносилося збоку вітваря жіноче схлипування. Воно заважало їй зосередитися в собі над молитвою. Елеонора піднялася з колін і рушила до виходу, але жіноча цікавість перемогла, і вона повернулася на стогін. Підійшла ближче і побачила жінку в темряві, яка лежала, розпластавшись ниць на східцях вітваря, почала стогнати, глибоко зітхати і ревно молитися. Звичайно, Елеонора пішла б геть, а вона справді завжди із зневагою ставилась до вуличних зівак, які з насмішкою спостерігали за різними дивами, що трапляються на вулицях міста, коли б не розкішне взуття на жіночих ногах. Саме його вони разом з Людвігою недавно купляли на Краківському базарі. Підійшла ближче до жінки і відразу ж впізнала в ній Людвігу. На якусь мить Елеонора навіть оторопіла.

– Що трапилося, Людвіго? – пересилиючи хвилювання тихо запитала подруга.

Людвіга замовкла. Лежала нерухомо, ніби прислуховуючись до чогось. Елеонора знову повторила запитання, але тепер уже голосніше. Жінка повернула голову в бік подруги. На її чолі Елеонора побачила блискучі крапельки поту, які виступили з глибини цери¹, і тепер, змішавшись докупі, струмком повзли по недавно утворених зморшках, стікали на щоки, а потім униз, на одяг. Людвіга то плакала, то раптом раділа від зустрічі з дорогою подругою дитячих літ, а то знову лице покривав неспокій і лють. Спершу виглядало так, що Людвіга просто зійшла з розуму... Саме так може виглядати жінка у нестямі від горя, у глибокому відчаї по втраті чогось безповоротно сокровенного... Людвіга шукала в

¹ Шкіри.

Храмі тишу, присмеркову тишу, щоб не відволікатися від думки про нього, єдиного, а отримала бурхливі потоки вивержених згорі, з-під склепіння Храму, розкотисті громовиці, буревій емоцій і стогін усіх святих в образах, що висіли на стінах. Зараз вона таїла в собі морок, тінь і тишу, особливу тишу, яка наповнювалася дивовижними звуками минулого...

– Людвіго, тобі зле? – перелякано запитала Елеонора, порушивши цю прийдешню миттєву тишу спогадів та роздумів подруги. – Може, тебе холодна вода втямить?

Виглядало так, ніби Людвіга щойно прокинулася від глибокого, моторошного сну, бо вона озирнулася навколо, ніби заблукала у просторі, і тепер шукає місце виходу: вона виразно чекала, коли до неї повернуться сили і свідомість, щоб піднятися з колін, стати на ноги. Елеонора обережно взяла подругу під ліктя, давши зрозуміти, що Людвіга може надіятися на її допомогу.

– Дякую, подруго! – нарешті отямившись, відповіла Людвіга. – Я просила кохання, як жебрачка, просила у Бога милостині, щоб Він повернув мені цю мить назад, коли я відмовила серцю людини, котру кохала, кохаю і буду кохати до самої смерті... Ох, Еля, не зрозуміти тобі те, що маєш у своїх руках...

– Не розумію тебе, про що ти говориш?

– Та... так... про ніщо... – спохватилася Людвіга, – вибачай, це я в пориві... хоча сама не знаю, що говорю...

Елеонора допомогла їй піднятися з колін. Людвіга затиснула долонями скроні. Навіть тут, у темряві було видно, що їй справді нездужається. Вона повернулася спиною до подруги, зробила кілька кроків у бік вітваря і, ставши знову на коліна, поцілувала підлогу.

– Я цілую твої сліди, щоб вони нарешті повернули до мого серця! – прошепотіла сама до себе жінка. – І сприйму тебе таким, яким ти є, незважаючи на твою гординю...

У Храмі, здається, не було нікого, за винятком лишень одного єдиного старця-ченця, який нагадував горбуна з дитячих казок-страшилок. Він ретельно витирив шматкою в одному місці образ Святого Миколая, який висів ліворуч на стіні, ховаючись, споглядав на те дійство з-під своєї руки. Елеонора бачила все це, і їй з цього стало смішно, а щоб не образити подругу, запропонувала

чимшвидше залишити Храм. Піднімаючись вверх до скверика біля Порохової вежі, Елеонора запитала:

– Чому ти раптом опинилася в Храмі, коли ми домовились зустрітися саме тут?

– Навіть не знаю, як тобі відповісти на це просте й одночасно складне запитання, – розпливчато відповіла подруга, їй не хотілося розповідати гімназійній подрузі про свій тягар, який несла впродовж десятка літ, несе й досі.

Не домовляючись вони вибрали одну й ту саму лавку перед спуском на Підвальну. Присіли. Хвилину помовчали, ніби віддихуючись після виснажливої, важкої дороги з Преображенської церкви до Порохової вежі. Одна несла непосильний, душевний тягар з дорогим серцю іменем, друга за своєї, можна сказати, ще дитячої наївності підсоблювала цьому, хочаби й собі взяти одне рамено цього хреста на свої крихкі жіночі плечі.

– Розповідай, що могло трапитися в тебе, в такої оптимістичної натури по житті, щоб довести себе до такого стану, свідком якого я стала в церкві? – запропонувала Елеонора. – Можеш не називати дійових осіб і виконавців. Це нехай залишиться за лаштунками твоєї душі. Поділися тягарем, і тоді його стане наполовину менше. Тобі стане легше, повір! Можеш розраховувати на мою підтримку. Знаю, як важко жити, не відчуючи у житті дружнього плеча...

– Не можу повірити своїм вухам і тим словам, які чую від своєї кращої подруги! – вловивши ноту смутку в словах подруги, вирвалося з вуст Людвіги. Їй тепер здавалося, що все, що відбувалося кілька хвилин тому в Храмі, було не з нею. «Невже Еля незадоволена своїм сімейним життям?» – подумала вона і додала: – Я заздрю тобі білою заздрістю... В тебе так добре склалася доля...

– Коли надворі щоденно несамовито палить сонце, це не означає добрий врожай! – похитала головою Елеонора. – Коли комора замкнена, це ще не дає підстави думати, що в засіках повно хліба...

– А я-то думала, що ти щаслива за Гавриїлом...

– Не можу, не можу ствердно сказати про своє щастя, збудоване своїм послухом у своєму домі. Але давай поговоримо про щось інше... наше жіноче, приємне!

– Смішно виходить, Елю! – обійняла подругу Людвіга, поклавши голову їй на плече. – Щойно ти мене заспокоювала, вивівши з Храму, а після слів про твою сім'ю це доводиться робити мені...

Від цих слів розсміялися обидві і так щиро й правдиво, що навіть перехожі озиралися на них.

– Дивися, Людвіго, оце напроти нас Успенська церква, або її ще називають Волоською. – Елеонора показала рукою, прикриваючи очі від сонця, в бік церкви. – Мій Габор завжди порівнює архітектуру церкви з нашою сім'єю. Оці три бані на церкві, то наші сини Іриней, Богдан та Зиновій, а там, при вході з подвір'я до Каплиці трьох святителів три менші бані, то я посередині, а праворуч Христинка, по ліву руку маленька покійна Святослава. Сам же отець Гавриїл возвеличив себе Каплицею трьох святителів, або ще її називають вежею Корнякта. До слова, ти ж добре знаєш, що ми мешкаємо на Корнякта... Дивний збіг обставин, чи якась закономірність? Триярусна дзвіниця має ще одну особливість, наявність великого дзвону, який іменується «Кирилом», і чути його не тільки по всьому Львову, але далеко за його околицями. Власне, можливо саме тому Габор і привласнив цю вежу, бо голоси у «Кирила» і мого коханого чоловіка співзвучні... А ще ця вежа найбільша у Львові. З неї видно ген-ген далеко за місто. Елеонора, трохи подумавши, додала: – Знаєш, подруго, Габор не подумав про те, що церква без дзвіниці може існувати, а дзвіниця без церкви, то просто споруда... З цього виходить, що він дуже помилився, зробивши такий несправедливий розподіл...

– У твого отця Гавриїла – завищена самооцінка, – сухо зреагувала на розповідь Елеонори Людвіга. – Звичайно, філософ з нього був би кращим за священника. Гординя завше передуде краху!

Тим відвертим словам, трохи гіперболізованим, тоді Елеонора не надала великого значення, хоча, правду кажучи, гімназійна подруга настільки влучно охарактеризувала її чоловіка, що вона навіть запідозрила подругу.

– Ти так це ствердно говориш, що, здається, тобі пощастило з моїм Габором прожити ціле життя! – пожартувала Елеонора. – А, зрештою, ти в гімназії найкраще розумілась на людях...

– Гімназія... як це було давно і навіть здається, що все це неправда! – співчутливо похитала головою Людвіга. – Навіть не віриться... А знаєш, моя дорога подруго, ти все своє життя присвятила чоловікові і сім'ї, а я весь той час чекала і надіялася на повернення свого коханого. Та не судилося... До мене вже скоро прийде друга молодість, але я все вірю у повернення коханого в лоно моєї любові... Ти знаєш, в мене було багато чоловіків, і набагато перспективніших, ніж цей, кого кохаю донині. Але зле око долі застудило мої почуття до них.

– Щоб покінчити з тим маячінням назавжди, треба мати надзвичайну силу волі! – дивлячись в очі подрузі, спокійно сказала Елеонора. – Коли б твій коханий був поруч, то не відомо, чи ти б зазнала щастя... Зараз ти вільна пташка і випиваєш сповна все, що дає тобі доля, а діти... Зрозумій, що нам природа дала право вибору дітей так, як вона дала несправедливе право вибору чоловіками жінок! Ти – митець і митець з великої букви! Ти живеш на сцені життя і граєш одну, але надзвичайну роль, роль у вигаданій тобою ж виставі. Ти сама режисер, сама постановник і граєш головну роль. Чи тобі під силу буде блискуче вивчити нову роль героїні, глибоко сумніваюся... Кожна з нас грає свою визначену роль, хоча деколи хотілося б попробувати помінятися з тобою ролями....

– Діти, ось що мене зараз непокоїть, – хвилину помовчавши, бо була вражена останньою, так бажаною для себе фразою, з утиском промовила Людвіга. – Тобі що? Маєш в старості до кого притулити голову, а мені хоч згори та в ополонку...

– Діти... то квіти на могилах батьків. Ростиш їх, чекаючи віддачі, а вони... Вони знають своє і не мають навіть у помислах запропонувати тобі склянку холодної води, коли тобі зле на душі... Так що невідомо кому краще: хто має їх цілу копу, чи кому відмовлено у святому болі материнства.

– 3-поміж усіх твоїх дітей мені найсимпатичнішим видається Богданчик, – призналася Людвіга. – В нього в очах особливий шарм, який так до вподоби жінкам. До речі, в нього вже є панянка?

– Та де там! Ніколи не повіриш... В його голові... політика.

– Звичайно, це не найкращий варіант...

– Отож і я так думаю... Уяви собі, сьогодні, перед тим, як я збиралася до тебе, Богдан прийшов додому з синцем під оком.

– Це, напевно, із-за дівчини. В такому віці вони, як молоді півники, виставляють на показ свою силу...

– Та про що ти говориш? – в серцях вирвалося в Елеонори. – Ходив до Ратуші вияснити з симпатиками більшовиків свої погляди...

– Можливо, він тобі просто так сказав...

– Ні, напевно це так!

– Скажи мені, подруго, а чому ніхто з твоїх синів не став священником?

– Нелегко, ой нелегко нині бути священником, справжнім священником! – важко зітхнула Елеонора, – тим паче, що безбожники зі Сходу, коли прийдуть на нашу землю, а вони справді загарбають її – ми це спостерігаємо кожного дня, як багато із галичан очікують їх приходу, тоді вони не залишать від нашої церкви живого місця. Власне, тому і бідкається мій Гавриїл. Ось на Сході позакривали церкви, забрали землю, відправили священників до Сибіру. Що доведеться робити тепер нашому священству? З торбою йти по світу, чи вступати в большевицьку партію? Ще тоді, перед нашими заручинами, Габор вперше питав моєї поради щодо свого майбутнього. Звичайно, присвятити життя філософії, то приректи сім'ю на вічне жебрацтво. Я бачила по ньому, як він переживав, очікуючи моєї відповіді. Коли я сказала йому, що треба висвятитися і обґрунтувала свою раду, то він, нехотячи, але погодився – «Краще піду священником, там хоч якась, але буде копійка!». Правда, вникнувши в суть священства, він знайшов для себе віддушину і своє призначення у служінні Богові та Церкві. Ось так воно було насправді, моя дорога подруго! Не знаєш, де справжня любов, яка дасть восени здорові плоди: думаєш, ось це – моє навіки, а виходить так, що саме неподалік у сусідньому саду цвіте, в очікуванні ласки, твоє самотнє деревце. Напевно, доля ніколи не кладе нам у долоні те яблуко щастя, яке кожен з нас очікує, а подає драбину для того, щоб ми підтягнулись і на верховитті зірвали його. Тяжка праця завше увінчається успіхом.

– І все ж таки, з Богдана вийшов би хороший священник!

– Звичайно, погоджуюсь з тобою, – мовила Елеонора. – В нього прекрасний голос, постава і добре розвинене мислення, особливо логіка.

– Так, саме так, цього в нього не забереш, весь в свого татуся... – усміхнулася Людвіга. – І дівчатам не буде проходу...

– Не знаю, як тепер бути мені з Богданчиком, – зітхнула Елеонора.

Викликавши свою подругу на щире, відверте розмову, Людвіга вирішила якомога більше витягнути з нею інформації про закулісне, особисте життя, на жаль, далеко не свого Гавриїла. Як мало вона знає про нього! Можна сказати, що нічого, за винятком неповторної ласки тих далеким молодечих літ, літ надії і негаснучого тепла.

В той же час Елеонора, яка, переїхавши до Львова, так і не змогла знайти належної кандидатури у друзі, тепер сліпо довірилась Людвізі, бо вважала її найдостойнішою з тих, хто просився до неї у приятельки. Монотонне життя втомлювало її художню натуру. Дім, діти, прислуга, з якою не можна було ні про що поговорити, окрім цін на продукти, та хто з ким гуляє по Погулянці, вводило Елеонору у стан депресії. Зі священниками, які часто бували у її домі, також велась одна й та сама розмова про Церкву та Бога.

Єдиний промінець надії, то поява у її родинному колі Сергія. Розумний, ерудований, красень, він, напевно, не одну жінку звабив. Щось глибоке, навіть таємниче було в ньому. Йому хотілося не тільки довіритись у своїх сокровених таємницях, але й... Елеонора почервоніла від цієї думки. «Гнати треба його, треба гнати навіть з думок того Сергія! А то буде лихо...» – вирішила жінка. Людмила зауважила схвильованість подруги і вирішила скористатися цим для себе.

– А як в тебе з Гавриїлом? – запитала вона обережно, щоб не розбудити пильність Елеонори. – Він любить тебе?

– Мені навіть важко тобі відповісти на це просте і водночас, ох, яке непросте запитання...

– Можливо, з його боку ця невизначеність має під собою певне підґрунтя? – вела далі своє подруга. – Може йому не дають спокою молоді літа?

– Я зрозуміла, на що ти натякаєш! – усміхнулася Елеонора і навіть на мить задумалася. – Напевно, що ні. Правда, одного разу, а це було доволі давно, що й важко пригадати, він назвав мене чомусь «Лігою».

Людвіга несвідомо присунулася до подруги і навіть притулилася до неї, ніби хотіла заново увібрати в себе те дороге ім'я, яким її називав колись, у хвилини шаленого почуття, Гавриїл.

– І що ти сказала йому на те? – приховуючи своє занепокоєння, запитала вона. – Ти влаштувала йому допит?

– Ні, – спокійно відповіла Елеонора, – він сам сказав, що так називав свою колишню дівчину.

– Ти повірила йому, що це правда? А можливо, це його теперішня любов?

– Про що ти говориш, подруго? – в голосі Елеонори почулися нотки впевненості у сказаному, – Габор ніколи мені не брехав. Його слово не похитнеш нічим!

– І він тобі признався, що кохав цю дівчину?

– Звичайно, що ні!

– Ось бачиш, – перебила подругу Людвіга, – видно, він кохав її і тому пригадав через багато років це ім'я!

– Навпаки, Габор признався, що ніколи не кохав її, бо то було лишень мимовільне захоплення.

Людвіга відчула, як божеволіє. Вона, щоб не повалитися на землю, вчепилась пальцями правої руки в плече Елеонори.

– Помста! – все, що змогла видушити з себе Людвіга. – Помста за втрачені молоді літа...

Елеонора не чула тих слів, бо й сама від болю, що спричинив міцний потиск пальців коліжанки, мало не втратила свідомості.

3.

В церкві стояла незвична для травня вранішня задуха, і отець Гавриїл вирішив по закінченню відправи вийти у коридорчик біля бічних дверей, де було трохи прохолодніше, ніж у самому приміщенні, всередині. Паламарю все це було добре видно, і він послужливо подав фотель.

Костельник з насолодою опустився на м'яке сидіння. В повітрі від такої спеки стояв насичений теплом тремтячий мідний передзвін. Згори тиснуло звучанням від дрібного калатання маленьких дзвоників, що нагадувало посівання зерном. Здавалося, ніби вони хотіли заявити, що є головнішими перед великим, авторитетним дзвоном і тепер глушать його.

– Глянь, чи не стоїть фіакр! – звернувся отець до паламаря, який так і не відходив від нього, допоки той протягом всього того часу сидів у фотелі. – Здається, що дяк не забув замовити його.

Паламар виглянув через бокові двері на вулицю і повідомив.

– Отче, фіакр стоїть тут при входних дверях церкви, тільки з боку вулиці Корнякта.

– Нехай чекає на мене! – наказав Костельник, піднімаючись з фотелю, і сердито додав: – Завжди в них немає часу трохи зачекати. Гроші правлять не тільки світом, але й фірманами... Ох, ті гроші, вони нікого до добра не доведуть...

Отець перейшов через середину церкви, сів у сповідальницю і вже традиційно висунув руку через віконечко, обіперши її об підлокітник, холодно усміхнувшись.

– Тепер, шанобливий Гавриїле, висповідайся перед отцем Костельником і то так висповідайся, як належить священнику... – отець Гавриїл Костельник полюбляв час від часу проводити над собою експерименти в часі сповіді.

– Чому саме сьогодні тобі так кортить відвідати монастир св. Васильянок? – запитав Гавриїла отець Костельник після того, як увівся зручніше в сповідальницю і побачив у застеленому образі чудотворця св. Миколая, що висів напроти, своє лице.

– Сьогодні відбудуться святкові обличчини послушниці Насті Волошин у монахиню-Васильянку.

– Бачу смуток на твоєму обличчі, хоча такій події радіти треба!

– Так, справді, мені не весело з деяких причин...

– Тоді, сину Божий, розповідай, в чому річ?

– Перш за все, мені буде незручно проводити експерименти вже на титулованій монахині. Окрім цього, не дуже давно Настя Волошин, будучи в екстазі стигматизації, повідомила мене про зраду мною щодо моєї Церкви...

– І ще? – дивилися на Гавриїла допитливі очі отця Костельника зі скла образу святого Миколая-чудотворця.

– Вона повідомила мені неприємну для мене новину...

– Яку? – отець глянув з-під чола, нахмуривши брови.

– Настя сказала, що... мене зрадить жінка, – отець Гавриїл опустил очі донизу, рука затремтіла і стала ніби не своя... – Прикро, звичайно, після стількох прожитих пліч-о-пліч важких літ отримати це як вдячність подружній вірності, зраду... І ще раз Настя нагадала мені, щоб я залишив загравати з духами.

– А може то не твою дружину мала на увазі Настя? – дивилися з ікони на Гавриїла добрі й ласкаві очі чудотворця Миколая.

– Не знаю... – тривожно промовив отець Гавриїл. – Теж саме, що і Настя, говорила мені й Євстахія Бохняк...

– Але ж свідомо подав надію Насті в тому, що її особа для тебе небайдужа не тільки в науковому значенні, але й в особистому, – свердлов своїм пекучо-пронизливим поглядом отець Гавриїл Костельника, – ти ж добре знав, що ваша потаємна симпатія не дасть не тільки плоду, але й цвіту... Ти зараз думай не про себе, а лиш про те, як все це перенесе Настя!

У цей час у дверях церкви з'явилась постать паламаря.

– Візник сказав, що більше чекати не буде! – захекано промовив він, переступаючи з ноги на ногу.

– Затримай його! Скажи, що я вже на виході! – невдоволено буркнув Костельник із сповідальниці. Йому залишилось ще якихось кілька хвилин, щоб «висповідатися» перед самим собою.

Вийшовши з церкви, він зупинився на сходах, глянув вгору на вікна своєї квартири. Відхиливши гардину на вікні, на нього згори дивилася його Леона. Вона делікатно, непомітно, ніби боязко, помахала йому рукою. Гавриїл не відповів, бо в голові ще щеміли його ж слова, мовлені у сповідальниці. Він швидко вліз у фіакр, і ранкову тишу на Корнякта порушило в'їдливе цокання підкованих коней.

– На Потоцького¹, в монастир сестер Васильянок²! – наказав отець.

¹ Тепер вул. Генерала Чупринки.

² Тепер Лісотехнічний університет.

Фіакр легко котився вулицею Сикстуською догори. Раптом ліворуч від Костельника у дверях брами духовної семінарії¹ з'явилась постать Йосифа Сліпого. Отець Гавриїл насадив на чоло капелюха, щоб ректор не побачив його, і ткнув візника пальцем.

– Чого так поволі їдеш? – сказав йому у спину отець. – Не встигаю на святкові облачини.

Фірман, видно, про щось задумався, бо якусь мить не зрозумів, про що йдеться, а лиш за мить спохватився і приспішив коняку. Отець Костельник не мав жодного бажання зустрітися, а тим паче їхати в одному фіакрі зі Сліпим. Давня неприязнь з часом не лише не стихала, а навпаки, з новою силою ятрила душу священнику.

На подвір'ї монастиря було людно, особливо гамірно від щасливого, дитячого крику. Спершу вони притишились, гадаючи, що прибув їхній опікун Митрополит, але побачивши, що з фіакру вийшов отець Костельник, якого вони відразу ж упізнали, заспокоїлися і продовжили грати. Костельник зайшов до каплички, перехрестився і вклонився до образу Ісуса Христа та Богородиці. Тут було так світло від величезної кількості різноманітних барв весняних квітів, що справді здивувало священника, адже весна прийшла в Галичину зі значним запізненням. Костельник вирішив зайти в келію, де мала бути Настя. Він хотів переговорити з кандидаткою в облачини і навіть приспішив ходу, коли у вікні побачив, як на подвір'я монастиря в'їхав самохід з Митрополитом. Отець Гавриїл поглянув на годинника: було рівно 10.30.

– По його Преосвященству можна звіряти годину! – усмінувся отець і незадоволений тим, що не вдалося переговорити з Настею, повернувся назад на подвір'я. За тих кілька хвилин відсутності Костельника на подвір'ї монастиря зібралися священники на чолі зі стареньким отцем Мітратом Войнаровським. Монахи-студити утворили живий коридор. Дітвора стишилася, побачивши Кир Андрея і, пройшовши живим коридором, направилась до свого Опікуна й Добродія Митрополита Шептицького з дзвінками вигуками «Слава»! Раптом людський гомін вщух, коли діти, своїми напрочуд чистими і щирими голосами, заспівали

¹ Тепер географічний факультет університету.

католицький гімн. Митрополит обійняв двох найменших дітлахів, що опинилися поруч нього, і з ними попрямував до каплиці сестер Василянок, де мало відбутися святкове облачення Анастасії Волошин у монахиню-Василянку. Отець Гавриїл став трохи осторонь від Митрополита, поруч з парохом Величком з Млинів, Яворівського повіту, звідкіля була Настя. Чи це спеціально, чи так сталося, невідомо. Він пильно вдивлявся у зачинені дерев'яні двері.

По тілу пронісся обпікаючий жар, коли старенька монахиня відчинила двері і перед присутніми повстали монашки на чолі з ігуменею монастиря. Вони тримали у руках довгі, білі, немов лілії, запалені свічки, утворивши собою півколо, всередині якого йшли дві претендентки в монахині: Анастасія Волошин і Пелагія Ковтун. Отець Костельник стояв нерухомо, серце обійняв щем. З'явилась неочікувана задуха і провалля в душі. Їх відділяло всього лишень кілька кроків. Настя була одягнута в білу одіж, у вельоні та з міртовим віночком на голові. Чи отцю Гавриїлу видалося, чи насправді очі Насті були наповнені особливим полиском щастя, відблиском неземного щастя від миті, що відмежовувала її від давньої, а тепер нарешті здійсненої мрії стати на стезю служіння Господу. Вона підвела голову, глянула на присутніх і раптом здригнулася, побачивши перед собою ті очі, котрі не давали їй спокою від найпершої хвилини знайомства і дотепер. Ті очі бездонної глибини, жагучі очі пізнання невідомого в позапланетних світах. Настя боялася втратити свідомість, вона старалася відірвати погляд від очей отця, але марно: він також був прикутий поглядом до неї. Можливо, вперше у житті Костельник визнав поразку перед поглядом цієї рідної і водночас недосяжної стигматички.

Кандидатки в монахині підійшли до престолу, поклали на себе тричі хреста з поклоном до землі, в знак того, що стають обручницями Розп'ятого Хреста і з любові до Нього вмирають для себе й для світу, щоб жити лиш для одного Спасителя! Настя ще раз глянула на Костельника і вперше за час їхнього знайомства чітко побачила другу половину його обличчя. Тепер вона могла йому сказати все те, чого не сміла розповісти отцю раніше. Так, Настя зараз підійде до нього і розповість йому таємницю його майбутнього, можливо, навіть відверне отця Гавриїла від

фатальної помилки. Кандидатка у монахині ступила крок вперед, нехтуючи наслідками, які могли її чекати. Так, вона зараз підійде до нього, такого далекого і водночас такого близького і... навіть рідного. Але не судилося: монахині, тримаючи в руках палаючі свічки, затиснули кандидаток у монахині щільним кільцем. Хор відспівав 26-й псалом. Стигматичка Настя ще раз глянула в бік отця Костельника. В куточках ніжних, голубих дівочих очей заблищала одинока сльоза, яка враз потонула в її глибоких колодницях. Отець Гавриїл зрозумів, що це кінець за давним мріям, ще мить і між ними виросте неприступна стіна. Кандидатки в монахині ступили до Митрополита і обидві клякнули перед ним. Кир Андрей поклав руки на плечі кандидаток і тут же забрав їх. Настя відчула на плечі тепло від руки Митрополита, яке враз розійшлося по всьому її тілу. В роті пересохло.

– Що привело вас сюди? – прозвучав з його вуст голос строгий, який немов те тепло з його руки, став раптом по батьківському теплим і привітним. Він заспокоїв кандидаток.

– Ми бажаємо життя постнического¹, – не задумуючись, відповіли кандидатки.

– Чи виношуєте в серці думку в тім, щоб стати на подобу ангелів і бути зачисленими до числа монахинь?

– Так, бажаємо, Ваша Екселенція! – відповіли твердо і переконливо обидві кандидатки. – При Божій допомогі!

– Чи з власної волі і не примусово приступаєте до Господа Бога? – запитав Митрополит.

Настя підвела очі й глянула на Костельника. Тепер він уздрів у них байдужість до своєї особи і якусь нездоланну прірву, яка ось враз навіки роз'єднала їх.

– Так, при Божій допомогі! – за обох відповіла Пелагія Ковтун.

Митрополит Шептицький взяв зі столика приготовлені заздалегідь ножиці, підійшов до Насті, погладив рукою її голову, тепло усміхнувся і надтяв в ділянці тім'ячка трохи волосся у вигляді святого хреста на знак, що задля Бога зрікається світа. Потім взяв габіт, пояс капту, каптур і вервицю, що є духовним мечем для Христових воїнів, притулив все це до грудей. Помолився. Віддав

¹ Покутничого: бути послідніми в цьому житті і всім слугувати.

Анастасії. Перехрестив її запаленою свічкою на знак, що відтепер наступне життя монахині має ясніти християнськими чеснотами.

Отець Гавриїл любувався тепер уже здійсненою монахиною Маріям. Так їй була до лица ця весільна біла одіж. Він навіть на мить думкою полинув у минуле, коли приїздив до дому в Руський Керестур на вакації і весь вільний час проводив у полі, вимальовуючи в бурхливій юначій уяві святість жіночого тіла. Саме такою світлою, непорочною, тут у каплиці монастиря сс. Василіянок зійшла з минулих літ і стала перед ним омріяна, світла душа Анастасії. Доктор отець Костельник прищурих на мить повіки. Ось такою, яку бачить зараз перед собою, він вкарбував у пам'яті її, послушну й покірну, а в часі екстазу принципову й недоступну, свою, а тепер вже не свою стигматичку Настю. Так, отець добре знав, що Настя вийде до клявзури¹, де змінить свій білий весільний одяг на чорний габіт, і вже як Сестра Маріям повернеться назад із запаленою свічкою в руці до каплички. Потім клякне на клячницю перед престолом, усамітнівшись у молитві. А опісля буде святе Причастя для новооб'явлених Сестер. По закінченню урочистого облачення в монахині, отець Костельник вирішив пройтися додому пішки. Вперше за всі минулі роки він знехтував своїм вільним часом і присвятив його не науці, а глибокому аналізу вранішньої сповіді перед самим собою.

– Як можна взагалі зрадити Церкві, а своїй церкві зокрема, коли все своє життя я йшов дорогою до Бога, тернистою дорогою шукав правди, навіть жертвуючи часом особистим? – не вгамовувався отець, пригадуючи неприємну новину, виказану Настею в екстазі і підтвердженою стигматичкою Євстахією Бохняк. – Не вкладається мені в голову й зрада жінки. Невже то може зробити моя Леона? Щось не віриться... Не в'яжеться в дійсності між тим, що сказала Настя, хоча я вважаю її правдивою прозорливою людиною, і реальністю. Може, то жіноча фантазія, все ж таки Настя спочатку народжена жінкою, а потім Господь наділив її надприродним даром? – Гавриїл Костельник глянув на годинника: до зустрічі з Максом Шлосером залишилося зовсім мало часу.

¹ Закрита територія, куди всім, окрім монашок, лікаря до хворих монашок, вхід заборонений.

«Ось він і розсудить мої вагання», – вирішив отець, зупиняючи фіакра.

Монотонне цокання кінських копит навівало на отця сон. Ніколи він не хотів спати в таку ранню годину, а тут, на тобі: обід і сон! Він позіхнув вкотре собі у долоню і обіперся головою об спинку. Задумався.

– Щось останнім часом мені дуже нездужається, – подумав Костельник, поринаючи в сон, – хандра і депресія дихають у спину! Треба обов'язково сходити до лікаря! Діти докучають, що мало спілкуюсь з ними. А про що говорити, коли вони самі собі, і я сам собі. Матеріально забезпечую, а поради не просять, значить, в них все в порядку!

– Приїхали! – кілька разів повторив фірман, останній раз так голосно, що нарешті пробудив отця.

– Так, так, виходжу! – розгублено мовив отець Гавриїл, подаючи злоті в руку візнику, а сам подумав: «Ай, справді, засинаю на ходу!».

В помешканні нікого не було, крім покоївки, яка, відчинивши двері господарю, відразу зникла у своїй комірчині. Так було заведено у цій хаті. Кожен знав своє місце, і навіть господар, який започаткував цей звичай, дотримувався цього. Він підійшов до вікна, в якому ще зранку стояла його Леона, і сумно подивився спочатку вниз, на бруківку Краківської, а потім на стіни Храму. Скільки пройшло літ відтоді, коли він вперше увійшов у цей Храм, щоб залишитися в ньому настоятелем і пастором для нужденних в ньому парафіян? Чи думав про це колись молодий священник, що тимчасово переступивши поріг Храму, щоб набратися життєвого досвіду для подальшої філософської науки, залишиться тут навічно? Служіння Богові, людям і філософії органічно переплелось в свідомості і стало невід'ємним упродовж усієї пройденої дороги його життя.

– Чому так сталося, що пройшовши таку тернисту і довгу дорогу наукового пізнання Бога, я, обернувшись, побачив, що ряди моїх колишніх однодумців рідіють? – подумки запитав отець сірих мурів свого рідного Храму, що гордовито стояв напроти дому.

Він помітив, що його думка стає розпливчатою і повзе кудись не туди. А головніше, що він, отець Костельник, уникає відповіді

на своє ж болюче, але з деяким запізненням, назріле питання. І не тільки тому, а й може саме тому, що нині вони, колишні його соратника, стали враз для нього опонентами.

«А саме через те, що моє власне життя, моя праця були втягнуті в цю церковну проблему, слизьку проблему співіснування різних церковних конфесій, поділило моїх друзів на два табори! Для чого я, ризикуючи набутим авторитетом, роблю цю непосильну, і в цей час невдячну працю? Так, я вірю в те, що через п'ятдесят, а може й більше років, моя земля стане єдиною державою. Чого я так хочу і що стверджую? Так це те, що єдина держава народить одну українську, незалежну ні від кого Церкву. Я хочу добра всім дітям, адже саме на їхню долю випаде те, що доводиться сіяти сьогодні власне мені. А може не дітям випаде таке щастя, а моїм онукам. Так, я бачу їх вже у своїй уяві. Я так хочу дочекатися онуків! – при цій думці отець згадав про свою Леону. Він подивився на підлогу, на якій ще зранку стояла його щаслива дружина і махала у вікні йому рукою. Він раптом відсахнувся з цього місця: так пекло йому в ноги залишене його дружиною тепло. – Невже Настя Волошин сказала правду? Тепер тільки Макс Шлосер, Жовківський єврей, може мені відсунути штору таємничості... Йому я можу довірити своє вагання, яке останнім часом непокоїть мене».

На креденсі чиркав годинник, нагадуючи отцю про плин часу, а з ним і безперервну течію людського життя. Йому від цього чиркання стало на душі ще гірше. Костельник звів до купи гардини і пройшовся по кімнаті. Стоячи посеред вітальні зі складеними на грудях руки, ніби тримаючи в них молитовник, подумав, що він і справді тепер, поза книжками і наукою, живе нудно, бо замкнутий від небагатьох своїх друзів, а, можливо, й від усього світу. Нудно й нецікаво, бо відірваний від людей, не кажучи про те, що навіть сім'я стала для нього деякою мірою тягарем. Отець Костельник ще раз пройшовся кімнатою, неквапливо оглядаючи, невідомо який вже раз, картини на стіні. Так він заспокоював себе. А ще, як завше, милувався своїми ручними роботами – філігранною різьбою на дереві. Особливо вдалася йому праця «Природний відбір» – переможний погляд вовка над повергнутим ягнятком.

«Цікаво, ким мені доведеться стати в майбутньому разом з моїми, вистражданими морально і фізично, працями: чи всесильним вовком, чи все ж таки повергнутим ягням? – сам себе запитав отець Гавриїл і, не почувши відповіді внутрішнього голосу, помалу пошкандибав до вікна. – Зрада... Ніколи не думав я про неї ні в часі моєї посвяти служінню Церкві, ні тим паче, шлюбуючи Леоні! О, старий «фільозоф», на старості літ ти почав ревнувати дружину? – загадково усміхнувся отець, зупинившись біля вікна, відсуваючи фіранки. – В таких пізніх літах вона не наважиться цього зробити... А втім: на той давно минулий молодечий час я не міг зрозуміти своїх почуттів до молодої Леоні, бо все вийшло якось стихійно, без відповідного життєвого аналізу. Тепер, через стільки прожитих літ, я не можу зрозуміти своїх почуттів до жінки, з якою пройшов буремною дорогою становлення яко священника і філософа... Навіть зараз важко сказати, чи подобається, чи навіть подобалася мені Леона більше за інших гарних жінок, які кружляли біля мене. Хіба що одна... А зрештою, я взагалі ніколи не розумівся на своїх почуттях. Можливо тому, що за все життя так і не зазнав справжнього великого кохання. Напевно, отого, що збурює до самісінького дна, вистеляє трояндами цілий світ, змушує робити необдумані кроки, що, мов повинь, ламає поперед себе всі перепони, а часом і власне життя! Чому я зупинився на зраді жінки? Напевно, це настільки зараз для мене здається мізерним порівняно зі зрадою Церкві! Так чому ж Макс Шлосер так довго не йде? Можливо, забув?»

У передпокої щось скрипнуло, потім повалилося на підлогу. Отець Гавриїл не зреагував на це. Однак двері вітальні прочинилися, і в них отець уздів лице переляканої прислуги.

– Що ти, Дозю, там такого робиш, що заважає мені зосередитися над думкою? – запитав Теодозію Костельник, змінюючи строгу гримасу на ледь стриману усмішку. – Певно, перебила все начиння? Чекай тепер від господині покути!

– Пане отче! – Теодозія увійшла до покою, винувато стала перед Гавриїлом, переступаючи з ноги на ногу. – Я не сміла потурбувати ваш спокій, бо, чесно кажучи, вважала, що ви пішли кудись по справах, а коли почула той гуркіт в домі, то вийшла зі своєї кімнатки для прислуги. Мені здалося, що то впала стеля... А

ще думала, що ви раптом у хаті, що це вам стало зле і ви, падаючи, звалили на підлогу все, що було у передпокої...

– Зачекай, Дозю, про що ти говориш? Яке падіння у передпокої? Я ось вже більше години, як прийшов додому, не виходжу з вітальні! Ти ж сама відмикала мені двері. – Гавриїл ступив назустріч покоївці, поклавши їй руку на плече. – Може, то тобі нездужається, Дозю?

– Та що ви, отче, я в повній свідомості, навіть можу поклястися на Біблії! То, видно, якась нечиста сила відвела собі душу... Ось підіть і погляньте, що робиться там...

Теодозія відійшла вбік, даючи дорогу господарю. Костельник, не поспішаючи, можна сказати, крадькома переступив поріг вітальні і тут же зупинився. Здивуванню від побаченого не було меж: вішак з його одягом, перевернувшись, обіперся на протилежну стіну, вся одіж була безладно розкидана на підлозі. Взуття, яке стояло під вішаком, валялося по всьому передпокою. Здавалося, що це справді якийсь біс поглумився над Гавриїловим одягом.

– Ти цілком впевнена, що до квартири ніхто не заходив? – отець Костельник глянув в очі покоївці так, від чого вона вся затерпла і деякий час не змогла відповісти на запитання. – Ти впевнена в цьому, Дозю?

– Я можу заприсягатися, отче... – Теодозія перехрестилася, повернувшись до образка, що висів на стіні напроти дверей передпокою. – Я сиділа на кріслі, дивилася через вікно на балкон і чекала на їмось, щоб вчасно відімкнути їй вхідні двері... Ви ж знаєте, що вона ніколи не носить з собою ключів.

– Добре, перевір, чи справді двері замкнуті на ключ, позбей все і наведи лад, бо до мене мають прийти! – наказав отець. Сам повернувся на місце біля вікна.

– Двері, отче, замкнуті, значить, це паскудство хтось зробив зсередини, – доповіла покоївка.

– Ха-ха-ха! – донеслося з-за дверей покою. Отець не втримався од сміху і привідкрив знову двері. – То ти вважаєш, що цією паскудою міг бути я?

– Я й в думці не мала вас образити... – Теодозія прикрила рукою рота, і на її обличчі з'явився страх.

– Може... може, то духи, отче... Ваші духи прийшли, щоб привітатися з вами?

– Ти, Дозю, дуже рідко можеш щось дотепне сказати, але зараз, повір, тобі це вдалося! Але... може й справді, не варто мені витрачати стільки дорогоцінного часу, щоб їздити вивчати духів у Бродах, коли це можна робити, не виходячи з квартири? – отець Гавриїл, усміхнувшись, поплескав прислугу по плечу, жартуючи. – Я візьму до уваги твою думку і обов'язково у своїй праці допишу твоє прізвище як співавтора...

Та щойно отець Костельник зачинив за собою двері, як з коридору донісся переляканий голос Теодозії:

– Отче, отче! Хтось стукає в двері і то так наполегливо, що мені робиться зле...

Костельник повернувся і зупинився біля самих дверей. Він прислуховувався до легкого шарудіння за дверима. За ними мовчали.

– Хто там? – трохи замешкавшись, запитав отець.

– Це я – Макс!

– Відкрий, Дозю, то Шлосер! – зрадів отець Гавриїл. – Я вже давно його чекаю. Можливо, він погодиться пояснити нам, що відбулося тут кілька хвилин тому?

– О, то ви так швидко встигли прибрати все! – здивувався Макс, стоячи посеред передпокою. – Але тільки забули підняти капелюха, що закотився за креденса.

Костельник і Теодозія здивовано презирнулися.

Покоївка негайно кинулась до креденса, і справді в куті між ним і стіною, де неможливо було побачити його з передпокою, лежав капелюх господаря. Вона підняла його, обережно витерла до поли фартуха і повісила на вішака. Костельник, нічого не говорячи, взяв Макса під руку і провів його до вітальні.

– Дозю! Зроби Максу слабеньку каву, а мені чай з ягід! – наказав отець, зачиняючи за собою двері вітальні.

Скільки разів Макс Шлосер бував у домі Костельників, ніколи йому не доводилося бути у вітальні, завжди отець Гавриїл приймав його у своєму кабінеті. Він підійшов до вікна і виглянув на вулицю, потім притулився до шибки, і тут ним затрусило так, що цього не міг не зауважити отець Гавриїл.

– Вам зробилося недобре? – схвильовано запитав отець.

Якусь мить Макс не реагував на запитання, тому Костельник повторив знову. Макс Шлосер повернувся у півоберта, витер долонею спітніле чоло і притишеним голосом сказав:

– На цьому місці вранці стояла ваша жінка і привітно махала вам рукою, коли ви поспішали до монастиря на посвяту в монахи-ні Насті Волошин. Чому ви не відповіли на привітання своїй їмості? Вона ображена на вас. І ще: ось ці дитячі червоні черевички, що стоять біля рояля, носиками показують на кут, утворений двома вулицями – Краківською і Корнякта. Оберігайтеся цього місця! А ще я бачу цифру «два», яка переслідує вас все життя – роздвоєність може нашкодити вам і довести до глухої непосильної стіни, біля котрої, доречно сказати, ви вже стоїте. Церковні справи, ось що привело вас туди. «Двійки», які дивляться з під'їзду напроти вашого дому, випромінюють кришталево холодне проміння, я би навіть сказав – смертельне. У вирішальну мить вашого життя буде попередження від людини, яку ви ніколи не бачили досі і яка своїм виглядом викличе у вас огиду... Переступіть через свою гординю, це дасть вам шанс...

Якусь мить Костельник роздумував над щойно почутим, і тепер його все більше цікавило сказане раніше Настею Волошин. Правда, частково про Церкву він тільки що довідався, але не все... А про жінку, яка завдасть своєю зрадою йому душевного болю, Макс навіть не заїкнувся, можливо він чекав саме від нього, Гавриїла, ініціативи початку розмови? Проте Костельник не наважився розпочати розмову, бо бачив, в якому стані зараз перебував Макс.

4.

Теплими і погожими видалися перші дні осені тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятого року... Щедрий урожай в садах і на полях обіцяв ситу зиму. Здавалося, радій, селянине, що отримаєш заробіток за нелегку працю, збирай гроші на закупи, городянин. Та не так все сталося, як гадалося. Над містом витав гомін війни. Проте львів'яни продовжували жити звичайним,

буденним життям. Галасливо було на овочевому базарі на Ринку, а по вечорах кав'ярні та ресторани, переповнені відвідувачами, не показували на те, що зовсім недалеко йдуть бої, гинуть люди. Більшість людей вважала, що цей збройний конфлікт скоро закінчиться. Весело було безтурботним школярам, яким відкладали з дня на день початок нового навчального року. Та за кілька днів все кардинально змінилося, і війна прийшла до Львова.

Початок війни львів'яни зустріли по-різному: польське населення налаштувалося дати гідну відсіч ворогові. З цього приводу виступив митрополит Андрей Шептицький, який закликав українське населення Львова виконати свій патріотичний обов'язок перед державою. Були й такі, які полегшено зітхнули, пригадавши ще недавні антиукраїнські акції польської влади. Завивання бомб, що падали на залізничний двірець, на костьоли, житлові будинки, водогони та на місцеву електростанцію, змусили мешканців міста нарешті зрозуміти, що і до їхнього міста дісталася війна. Німецькі війська лиш з другої спроби увійшли до Львова. Далі костелу Святої Єлизавети їм пройти не вдалося. Почалась облога міста. Над львівським небом постійно кружляли німецькі літаки, з поземного польоту розстрілюючи з кулеметів мирне населення. Особливо потерпали старші люди і діти. Люди цілими колонами потягнулися до собору Святого Юра, де їм надавали прихисток. На західних та північних околицях міста точилися запеклі бої. Допомогало воїнам і цивільне населення. Парламентар, що прибув з Німеччини із важливою місією, запропонував коменданту Львова Владиславу Лянгнеру почесну капітуляцію військового гарнізону. Під час тривалих та важких перемовин представник вермахту висловив свою думку про те, що у разі капітуляції перед Німеччиною Польща залишиться у Європі. Натомість, у разі капітуляції перед «совітами» Львів назавжди відійде до дикої Азії. Сімнадцятого вересня вдосвіта червона армія зненацька завдала зі Сходу несподіваного удару в спину польській армії, яка й так не могла дати ради з наступаючими німцями. Через кілька днів червоні вже були на Личаківській рогатці. Радянське командування запропонувало польському війську здатися під гарантію збереження життя військовим і розпуску їх по домівках.

Напередодні доленосних подій одна з львівських газет, щоб укріпити віру і сподівання на краще майбутнє у своїх дописувачів, написала, що «Світ не закінчується коричневими німцями і червоною Москвою. Світ є сильнішим від ворожих нам сил». Командувач обороною Львова генерал Владислав Лянгнер вночі 22 вересня доповів представникам влади в Ратуші, що не може вести бої на два фронти, не маючи на те зброї, і тому він вирішив вибрати між двома бідами меншу: капітулювати перед червоною армією. Похмурого ранку 22 вересня було підписано акт про капітуляцію. Пройшовши коридором ганьби Личаківської рогатки, роззброєне польське військо було взято у лабети, завантажене на транспорт і вивезене в радянські табори...

Львів став радянським, і це було добре видно з одягу «визволителів». Військові скуповували все модне, що було на цю пору на Заході. Місцеве населення, щоб якось прожити, було змушене продавати своє майно за безцінь. Дійшло до того, що «совіти» подекуди вирішили, що можна забрати нажите городянами добро навіть безкоштовно: просто прийти, оголосити про арешт і протягом двох годин, а можливо, й швидше, місцеві «буржуа» вже були у вагонах-телятниках», а там їх чекали широкі простори Сибіру. Городяни, налякані таким незвичним мародерством, не виходили до міста у дорогому одязі, оскільки червоноармійці полювали за ручними годинниками, взуттям. Саме тому у вечірню пору мало кого з місцевих мешканців можна було зустріти на вулиці, а якщо й виходили, то одягалися у старий, поношений одяг. З появою «визволителів» змінилася мода: робітники одягали куфайки, ватні штани, чоботи, картузи. Модними ставали елементи «совітського» військового одягу – френчі, галіфе. Власне таким і побачив Сергій Тарасович Львів, сидячи в трамваї, що поволі рухався з вокзалу вниз Городоцькою. Не доїжджаючи до центру, вийшов. Вирішив пройти пішки. Мимоволі затримав свій погляд на третьому поверсі готелю «Асторія», в якому провів не одну нічку з Марією...

«Цікаво, цікаво, де тепер вона? Не бачив її стільки літ! Ще з того часу, як вона поїхала на навчання снайперській справі до Підмосков'я, – сам до себе усміхнувся Даниленко-Карін, підняв комірець модного плаща, ввібравши шию в плечі. – Ох, Маріє,

Маріє, спасителько моя... Ти для мене була вірнішою за того пса...».

До зустрічі було ще багато часу. Зупинився перед парадним входом оперного театру. Передихнув. Останнім часом його мучила задуха від пережитого і спогад про те чудове місто, яке стало йому рідним. Минуло два роки, довгі два роки, як він залишив його, промінявши на камеру слідчого ізолятора і навіть на камеру смертника. Глибокі зморшки, які, мов круки, вп'ялися у його ще моложаве обличчя, залишили по собі пам'ять про знайомство зі структурою, в якій ще й сам недавно перебував. Два роки невідомості, два роки прохання ласки у смерті, щоб вона прийняла його у свої пригорщі.

Тепер вже все позаду. Його все ж таки реабілітовано, але за що він тоді сидів? Так: скільки разів повертався до спогаду про камеру слідчого ізолятора, стільки ж разів і запитував себе про це. Вірою і правдою служив в органах, стільки нагород, що не вміщаються на грудях кітеля, і на тобі! Подяка... Важкий був період, коли його випустили зі слідчого ізолятора. Що ж буде тепер, коли, окрім служби у розвідці і контррозвідці, він нічого не здатен робити? Та ще й інвалідність, спричинена звірськими тортурами колег... Багато думав-передумав про пройдений шлях. Добре, що про нього згадали, коли звільнили від поляків Західну Україну. Значить, йому повірили ті, хто так несамовито ще зовсім недавно мучив його. Виходить, що не даремно прожито літа, раз йому повернули погони, звання і довіру.

За тих кілька днів, що провів після звільнення у рідному Львові, Даниленку-Каріну важко було призвичаїтись до тих обтертих, немитих, одягнутих у цигейковий одяг прибулих зі Сходу людей, які просто окупували Львів. За ці довгі, щасливі дев'ятнадцять літ, що було йому відміряно прожити в панській Польщі, багато чого змінило в його уявленні про життя на Заході. Сергій завжди ловив себе на думці, що за будь-яких обставин не залишить це чудове місто з привітними, завжди усміхненими городянами. І ось він знову тут, куди, ще перебуваючи у слідчому ізоляторі, весь час подумки повертався. Так, фізично він був там, за ґратами, а серце його очікувало довгождане повернення тіла до древнього, завжди молодого міста.

Сергій закохався у Львів ще з першого дня, коли виконував надскладне завдання ГПУ щодо знищення генерал-хорунжого Тютюнника. Йому здавалося тоді, ще в двадцятому році, як закінчиться війна, він одягне свою військову форму і при параді увійде до Великого театру, і спокушатиме молоденьких дівчат. Пройшов час, але Львів залишився польським, і йому, Сергію, знову доводилось бути таємним агентом. Здавалося, цьому ніколи не буде кінця. Та настав тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятий рік. Золотий вітер вересня закинув непереможні радянські війська на Західну Україну визволяти древні міста з-під польського гніту. А далі що? І на цей раз йому випала та ж конспіративна робота, тепер уже у своїй державі. Знову він ховає своє обличчя від знайомих, і не має права нікому зізнаватися згідно зі своїм статусом.

Знайомий, з яким мав зустрітися Сергій, чомусь не прийшов, і тепер Даниленку-Каріну хіба залишалося податися на конспіративну квартиру по вулиці Оссолінських¹. Постоявши ще якусь хвилину, він раптом передумав і швидко поспішив до головного входу театру. Зараз його невтримно тягнуло туди, ніби щось магічне, незвичне там мало статися. Світло в залі погасло, і тепер йому довелося швидко призвичаїтися до темряви і потрапити на своє місце. На щастя, в ложі нікого не було, тому Сергію стало відразу спокійніше. В сусідній ложі сиділа якась зі смаком одягнена, у дорогому одязі жінка, яка постійно дивилася на свого кавалера у військовій формі. Сергій не розгледів, у якому чині був той чоловік, проте виразно бачив, як він судомно затискав жінці праву руку. Ліва ж її рука спокійно лежала, ніби відпочиваючи, на бархатному бар'єрі, який розділяв сусідні ложі, прямо перед кистю Даниленка-Каріна. Сергій зі своєї ложі оглядав публіку, що прийшла на виставу. Не потрібно було мати пильне око, щоб не відрізнити місцевих від щойно прибулих «визволителів». Дивно і доволі неприємно було дивитися на пишних дам, намальованих без смаку, з намазаними грубо губною помадою губами, які вважали, що саме їм випала така честь бути носіями культури зі Сходу. Карін, бува, хотів навіть засміятися, але враз стримав себе –

¹ Теперішня вул. В. Стефаніка.

все ж таки в театрі. Жінки, одягнуті в ... шляфроки¹, сиділи, гордовито піднявши підборіддя. Яка ганьба! Перебуваючи постійно у «відрядженнях» на Заході, він вже й відвик від такого «чуда». Сергію здалося, що він навіть почервонів від однієї лишень думки про «культуру» людей, вихованих у державі, яку сам і представляє... Жінки час від часу нагиналися через коліна військових, які сиділи поруч, і одна до одної щось нашіптували. Потім пирскали від сміху, напевно, обговорюючи ту чи іншу «западенку», яка, за їхнім баченням, не відповідала останньому крикові моди. Прожектори, що освітлювали сцену, за сюжетом повернулися за артистами і освітили ліву ложу, де сиділа жінка з військовим. Від несподіванки Сергій навіть привстав з крісла:

«Невже то ... Елеонора? – промайнула думка. – Та ні, не може такого бути! Хоча... два роки моєї відсутності, а тим більше живучи в цьому місті, могли змінити будь-що».

Оркестр заграв улюблену мелодію глядачів, і зал поринув у бурхливих оплесках. Тим часом Сергій нахилився вперед, ніби силкувався знайти серед цієї різноманітної публіки щось варте його уваги, але тут же непомітно повернув голову вправо і мало не спіймав жінку за руку. То була Марія! Ззовні вона справді дуже нагадувала йому Елеонору, і він це знав. Траплялося, та й не раз, коли Сергій, лежачи з нею в ліжку, нехотячи називав її Елеонорою.

– Я не ревную і не ревнуватиму тебе до цієї жінки лиш тому, що вона ніколи не буде для тебе досяжною! – сміялася Марія, ще сильніше вп'явши свої нігті в його тіло. – Я так кохаю тебе, що нікому не досягнути тієї блаженної висоти!

Тоді Сергій ще більше нервував, ще більше йому хотілося переконати не тільки себе, але й Марію, що він справжній мисливець за жіночими серцями, а отримувати облизня не в його характері. І ось настав довгоочікуваний антракт. Марія щось шепнула військовому на вухо, а вже, повертаючись до дверей, голосно нагадала йому:

– Любий, я обов'язково чекатиму тебе завтра, не забудь! Нудьгуватиму за твоїми пестощами і не тільки...

¹ Нічні сорочки чи пеньюари.

Ці слова спонукали Сергія до дії. Він непомітно піднявся і так тихо вийшов, обережно прикривши за собою двері ложа, що військовий навіть не зауважив його відсутності. У вестибюлі Марія усміхнулася до Сергія і кивком голови дала зрозуміти, що чекатиме на вулиці. Карін поволі одягнувся, а ще повільніше спускався сходами до виходу, непомітно озирнувся, чи, бува, не стоїть десь там, у закутку той військовий.

Холодний осінній вітер пронизливо пробрався під поли Сергієвого плаща, ніби ховаючись від людського погляду. По тілу пронеслось незрозуміле тремтіння, і Сергій так і не зрозумів від чого: чи від холоду, чи від майбутніх пестощів жінки, яка так шалено його кохає. В цю мить йому було не до ревностів до цього фацета, що сидів з нею в театрі у сусідній ложі. Карін скучив не тільки за людьми, бо перебував в одиночній камері, але й за жіночою увагою та таємному жіночому теплу, якому властиво загоїти найстрашніші чоловічі рани, і яке не може описати жоден поет чи письменник. Марія стояла на розі будівлі театру і було видно, що вона почала нервувати, бо час від часу поглядала на двері. Коли у проході появилася знайома фігура, вона пішла назустріч. Сергій зупинив фіакр, заліз в карету, не чекаючи, коли прийде Марія, бо вважав за непотрібне світитися перед місцевою публікою. Марія теж мимоволі озирнулася навколо і швидко пірнула всередину.

– На Оссолінських! – вдаривши долонею по плечу візника, строго наказав Сергій.

– Я вже була там і не раз з тобою, але сьогодні, з твого дозволу, я покерую, гаразд? – Марія притулилася до Сергієвого плеча і пристрасно заглянула йому у вічі. – Хочеться після довгої розлуки чогось романтичного, пам'ятного! Фірмане, гони своїх коней на Куркову 11¹.

– Так там ще недавно мешкав Дмитро Донцов! – вирвалося в Каріна. – Ти знала такого?

– Авжеж, – Марія ще дужче притиснулася до Сергія, – я знала, але тепер він разом з дружиною перебрався чи до Бухареста, чи до Праги, але не будемо зараз упихати поміж наші тіла

¹ Нині вул. Лисенка.

політику... Моє тіло, змореене постійним очікуванням, просить ласки твого тіла... Доречно сказати, що дружину Донцова також звали Марією!

– О, навіть не віриться, що сьогодні мені випаде така честь спати з тобою у ліжку, тепло в якому ще збереглося від тіла такої відомої людини та його дружини... – Сергій нахилив до неї голову і вдихнув на повні груди запах дорогих французьких парфумів на її спітнілому од хвилювання тілі, і все це враз збурило його єство.

Коли вони переступили поріг квартири, Сергій з силою при-тягнув до себе жінку, але Марія вперлася долонями в його груди: для чого віддаватися кохання на підлозі передпокою, якщо їх че-кає розкішне ліжко.

– Ти, я бачу, зголоднів по моєму тілу! Думаю, тобі, Сергію, не завадить після такої дороги прийняти хоча б ванну?

– Звичайно, звичайно, моя люба! – погодився чоловік, ков-таючи слину. – Я зачекаю, доки ти помиеєшся, а потім й сам...

– Що ти говориш таке! Невже забув, як це робиться... – щиро розсміялась жінка, дивлячись Сергію прямо в очі. – Можемо ра-зом, заодно потреш мені спинку, добре?

– О, так, вибач, я зовсім здичавів за ці два роки, проведених в одиночній камері.

– Як в одиночній? – тепер вже цілком серйозно запитала Марія. – Ти що, жартуєш?

Цієї миті Сергій жалкував, що зовсім не те потрібно було сказати жінці, яка так пристрасно чекала від нього компліменту. Розповідь про його страждання і неоправдане затримання орга-нами безпеки можуть тільки віддалити від цілі, яку він переслі-дував, побачивши Марію в театрі. Зараз він хотів одного: попри все, погасити пожежу свого згорьованого без жіночої ласки і на-солоти тіла.

– Я, я мав на увазі, що за ті літа розлуки не зрадив тебе і тво-єму кохання до мене! – виправився Карін, хоч у його словах і по-ведінці навіть не було натяку на неправдивість сказаного. Він жа-дібно поцілував Марію довгим, затяжним поцілунком, від якого вона мало не задихнулася.

– Не впізнаю тебе, мій коханий. Ти навіть у купе поїзда, коли ми вперше були разом, не був таким голодним... і настирливим!

Трохи згодом, коли вони з Марією, виснажені і спітнілі, розслаблено лежали поряд, Сергій задумливо дивився через вікно на вуличний ліхтар, що погойдувався на стовпі. «Дивне життя! – думав він. – Вчора на нарах, а сьогодні я в ліжку, в якому ще недавно спав зі своєю дружиною відомий в Україні чоловік!».

Марія пестила його волосату руку і розуміла, що зараз потрібно помовчати. Вона душею відчувала якийсь тягар на серці у свого коханця, але не сміла про це запитати. «Нехай вистоїться, як болючий мозоль, а потім сам трісне і розповість...». Поки що вона насолоджувалася близькістю з коханим, можливістю цілувати і пестити його, бачити жагу в його очах. Вона всім тілом пригорнулася до Сергія і почала ніжно його цілувати. Не знадобилось багато часу, щоб Карін знову розпалився, і Марійчине тіло знову пристрасно віддавалось гарячому, нестримному і такому жагучому коханням.

– Видно, ізолятор тобі пішов на користь, друже! – перевівши дихання, пожартувала Марія і тут же схаменулася, зрозумівши, що йому буде боляче після її слів. І щоб якось викрутитися, промовила: – Ти не будеш тепер закидати мені, що я даремно кинула снайперську справу.

– Думаю, навпаки, – трохи помовчавши, напевно роздумував, або аналізував те, що хотів запропонувати Марії. – Ти для мене знахідка не тільки як жінка, але й соратниця у дуже пікантній справі...

– Не знаю, чи можу я тобі стати в пригоді як спеціаліст, бо вже давно відійшла від цієї справи, – Марія на мить завагалася: – Хоча... що дано Богом, в людини ніхто не забере.

– Ось бачиш, як ми з тобою порозумілися, – Сергій поцілував жінці руку, потім потягнувся на ліжку. – До речі, скільки тобі виходить оренда такого великого помешкання і навіщо воно тобі, надіюсь, самотній?

– Це мені дісталось як спадок!

– Не вірю своїм вухам! – здивовано знизив плечима Сергій. – Тобі – і спадок?

– Так, тепер багато хто має такі маєтки, що навіть тобі й не снилося у найкращому сні! – похитала головою Марія. – Два роки

в ізоляторі, то багато, ой як багато для нашого швидкоплинного життя...

– Можливо... Я, здається, здогадуюсь, який то спадок...

– А ти що, знову живеш на Оссолінських? – поцікавилась Марія.

– Якось не пасує кидати мою стару приятельку Софію, – дивлячись в стелю, задумано відповів Карін. – Вважай, що з двадцятих років я винаймаю в неї помешкання. При мені вона зістарілась. Восьмий десяток на носі, то не жарт! Тепер вона потребує опіки з мого боку. Та й кімната невелика, затишно мені там, особливо взимку тепло, тут не те, що в її кімнаті.

– Доречно, скажу тобі, що маєш змогу отримати також «спадок» від неї, – порадила Марія, – це зовсім нічого тобі не буде вартувати... Лиш підпиши заяву в начальника...

– Не знаю, не знаю, – похитав головою Сергій, прикривши на мить повіки, – навіть не уявляю себе господарем такої розкішної квартири.

– Хочу сказати тобі те, про що ти знаєш не гірше за мене, – прихиливши свою голову йому на плече, мовила жінка, – ось так розкішно жили «западенці». Саме тому вони вороже зустріли наш вересневий прихід.

– Ага! – відхиливши голову Марії зі свого плеча і повернувшись до неї лицем, пригадав Карін. – Квартира – то зараз не на часі. Готується операція «Ходячі», то ж я можу запропонувати ввести і тебе до її складу, не перечиш?

– Що ж мені доведеться робити, хіба що пильнувати тебе від дівок, щоб не спокусила якась?

– Та ні! – усміхнувся Сергій, поцілувавши жінку у щічку. – Твоє ремесло ніколи не зістаріється: скільки буде жити людина, стільки й ти будеш при справі.

– На що ж ти натякаєш? – здивовано глянула у вічі Каріну Марія. – Про справу «Ходячі» я чула від свого шанувальника, ти його бачив у Великому театрі, саме він буде брати безпосередню участь у ліквідації верхівки з гори Святого Юра.

– Тепер зрозуміло, чому ти відмовляєшся від участі: два півні не можуть вжитися в одній огорожі!

– Зовсім не так! – Марія присунулася до Сергія і поцілувала його у посивілу скроню. – Зовсім не так ти гадаєш, мій вічний коханцю, а не законний чоловік! Я приставлена до нього з інших міркувань.

– Ти що, не з власної волі лягаєш з ним у ліжко?

– Звичайно, ні!

– Тоді поясни мені, що це – спецзавдання?

– Він дуже розумний, цей Павло, але ненадійний чекіст. Тепер усе залежить від моєї характеристики цього типа. Думаю, що ти маєш посісти його місце у цій операції.

Даниленко-Карін промовчав, та й особливо не було що додати цій Марії, яку ось зараз, в цю хвилину він любив понад усе, а чому? Напевно тому, що його законна жінка відійшла ще далі за час його перебування в ув'язненні, ніж була до того. Лише донька Ірина тримає на плаву їхній сімейний корабель. Час не тільки лікує рани, але, на жаль, відштовхує людей у безконечність. Сергій відчував, що Марія справді до самозабуття кохає його і готова заради нього на все! Щодо пропозиції замовити словечко за нього, Сергія, взяти участь в операції «Ходячі», то Карін відмовиться, бо власне, в головному управлінні служби безпеки НКВС у Львівській області він уже значився як один з головних керманців цієї надзвичайно таємної і небезпечної справи. Окрім цього, йому стало жаль військового, який тепер був на гачку не лише в НКВС, але й в Марії. Що може жіноче тіло? Напевно, все: йому підвладні подвиги і зради. Воно може підняти людину до захмарних висот і в цю ж мить опустити в безодню людського гріха.

– Я дуже хочу, щоб у цій операції ми були пліч-о-пліч, – Марія зазирнула Сергієві в очі, шукаючи в них згоди, – мені спокійніше, коли ти поруч. Я ж знаю тебе як майстра своєї справи.

Сергій лежав непорушно, дивлячись у стелю.

– Чи змогла б ти, Маріє, навести приціл своєї снайперської гвинтівки на самого Митрополита?

– Ти ж знаєш, що я покінчила з цим, але... якщо б це запропонував ти, то звичайно, не вагаючись, натиснула б на курок. Але за однієї умови...

– Цікаво, чим ти мене ще здивуєш сьогодні, окрім стрічі в театрі?

– Мені вже немало літ і потрібно виконати місію, закладену в кожній жінці природою... – Марія говорила повільно, здавалося, вона в муках народжувала кожне слово, – по закінченню операції «Ходячі» я планую народити від тебе дитину.

– Що? – чоловік підвівся на лікті, на його обличчі був не то вираз сумніву щодо щойно почутого, не то замешкання. – Ти... хочеш від мене дитини? Ти добре усвідомлюєш, що говориш мені?

– Так!

– Але ж в мене дружина, законна дружина і... донька!

– Я не буду претендувати на їхню власність...

– Так, звичайно, але ти можеш з таким самим успіхом у слухну мить затримати на собі цього полковника, і, якщо я не помиляюсь, він зараз вільний від сімейних обов'язків! Діти, запам'ятай, мають бути завжди законно народженими! І ще: ти знаєш, як ставиться начальство до таких, як ти жінок-завиток, що нагулюють собі дітей? Кар'єрі крах, загальна неприязнь суспільства...

– Думаю, що дорога, яку я пройшла заради тебе, вартує цього... – Марія витерла краєчком долоні сльозу. – Чесно кажучи, я вже поховала тебе. Стільки літ мовчанки! Говорили різне про тебе: час непевний, кожної ночі в Києві, в Харкові та й всюди по Союзу чатують «чорні воронки», щоб доправити підозрілих зрадників батьківщини до слідчого ізолятора. Я особисто знаю безліч таких випадків. Сьогодні у Великому театрі я тремтіла, як в гарячці, мене била лихоманка, коли побачила тебе в сусідній ложі. Я втратила дар мови, я не могла витиснути з себе жодного слова на запитання Павла, який сидів біля мене. Це той полковник. Я вимушено притулилася до його скроні й слухала його улесливі слова. Ти не відводив від мене очей. Твій погляд ставав дедалі настирливішим, він ніби магнітом притягував мене, він спалював мене вогнем. Кров прилинула до мого обличчя, і я почала розсіяно відповідати на запитання свого друга. Я боялася, що полковник зауважить це, і тоді мені доведеться в муках просидіти всю виставу, і лише після неї вдасться втекти до тебе... Думка про те, що потрібно негайно залишити цю ложу і виманити тебе з театру, а потім втопитися у твоїх жагучих обіймах не полишали мене з першої хвилини, коли побачила тебе. Я люблю тебе і заради тебе ладна на будь-яке випробування свого почуття!

– Дивна ти, Маріє! – вислухавши жінку, промовив Сергій. – Ти за своє життя стільки надивилася через мушку своєї гвинтівки на границю між фізичною смертю та життям, а зараз чомусь така безпорадна перед тим, щоб взяти і вгамувати своє кохання до мене. Невже така вольова жінка не зможе впоратися з цим?

– Кохання – незриме, нефізичне і несьмертне. Я не можу навести приціл снайперської гвинтівки на те почуття, бо воно всюди, а серця цього кохання неможливо віднайти, щоб вразити його навзнак... В одному лиш можу тебе запевнити, що виконаю все те, що ти мені звелиш, мій володарю!

– І піднімеш руку на самого Шептицького? – насупивши чоло, повторив Сергій.

– В цьому можеш навіть не сумніватися!

5.

Богдан Костельник, мугикаючи під ніс веселу австрійську мелодію, поспіхом спустився по стрімких сходах до виходу і натиснув усім тілом на важкі двері в під'їзді. Вони ліниво, нехотячи піддалися під вагою його тіла і відкрили перед ним на подвір'ї зовсім іншу картину. Ще зовсім недавно, йдучи сюди до Елі, своєї першої та єдиної пасії, Богдан то поринав, то виринав з густого, важкого туману, що заповнював вулички Львова, сповіщаючи поодиноким перехожим про назріваючу відлигу. А тепер все неосяжне небо незримими пригорщами своїх промерзлих рук від легкого морозу, хаотично і безшумно встеляло вулички пухнастим снігом. Хлопець витягнув наперед себе долоню, ніби просячи милостині у великої, подібної на зірку, сніжинки.

Середущий Костельник не міг втримати емоцій, бо цієї днини нарешті звершилося його омріяне бажання: сьогодні він вперше поцілував Елю і не куди-небудь, а в пухкі, вимріяні довгими безсонними ночами, дівочі уста. І навіть не те було зараз головним, а те, що вона, його Еля, відповіла на той поцілунок своїм, незрівнянним, солодково-потаємним дівочим тремтячим поцілунком. У це зимове, львівське надвечір'я йому здавалося,

що всі люди виглядали зі своїх вікон, незважаючи на мороз, і, розділяючи з ним щасливу мить, усміхалися йому навздогін... Збігши донизу Сикстуською¹, Богдан зупинився напроти брами під номером 6. Саме тут починався пасаж Гаусмана². Саме тут він вперше побачив незрівнянну Елю і закохався з першого погляду. Скільки гімназист Богдан провів годин очікування біля брами її гімназії, аби хоч на мить поглянути на це витончене личко, а скільки безсонних ночей в очікуванні цієї миті пролежав з відкритими повіками, дивлячись у безмовну стелю, – не знає ніхто. І ось нарешті звершилось! Він глибоко вдихнув повітря, але тут же схаменувся і прикрив вуста долонею. Йому стало боязко від того, що поцілунок Елі може застудитися, розтанути і зникнути навечно з його вуст! Богдан не зогледівся, як вийшов на Гетьманські вали. Звідти рукою подати до рідної домівки. Зараз йому як ніколи хотілося розділити свою радість з близькими людьми.

– Кому першому сповістити про цю радісну звістку, матері чи батькові? – вагався Богдан, стоячи на розі вулиць Краківської та Корнякта. – Звичайно ж матері! Але стривай! Все ж таки висповідаясь батькові, бо, можливо, тим потаємним своїм вчинком я нагадаю йому ту далеку весну його зустрічі з моєю мамою.

Напевно, саме після цього поцілунку з Елею Богдан відчув себе справжнім чоловіком, і вперше в нього зародилася думка, як він щиро любить свого батька. Богдану здалося, що коли б щось сталося страшене з батьком, то він не зміг би пережити цієї сімейної трагедії.

Постоявши трохи біля своєї брами, Богдан вирішив зайти у квартиру з вулиці Краківської. Так часто полюбляв ходити через внутрішній балкон до квартири його батько. Вхід через балкон до кухні завжди сіяв для хатніх невизначеність: чи батько вдома, сидить, закрившись у своєму кабінеті, чи десь там, далеко в протилежному кінці Львова вивчає поведінку духів. Так повторити батька вирішив Богдан, щоб не зустрітися віч-на-віч з матір'ю. Тоді він не втримався б, щоб їй першій не розповісти про сьогоднішню щасливу мить. Богдан звернув на вулицю Краківську і

¹ Тепер Дорошенка.

² Тепер проїзд Стара Липа.

зупинився напроти номера 17. Він часто проходив повз цю браму, але саме сьогодні зауважив її особливий орнамент у вигляді дрібних пірамідок, через що ця кам'яниця здалася йому тепер недоступною фортецею. В широкому коридорі гуляв сірий морок. Праворуч під дерев'яними сходами кудись у невідомість запрошували приземкуваті, древні, мов світ, двері. Від них віддавало підвальною плісенню.

– І чого це батькові так приємно було повертатися додому через той жадливий під'їзд? – про себе подумав хлопець. – Це не до порівняння з нашою красивою парадовою брамою!

Перестрибуючи через дві, а то й через три східці Богдан залишав за собою дивний, старечий скрип старого дерева. Стерті від часу східці під його ногами здригалися і ніби стогнали. Пролетівши вузьким коридорчиком, з'єднаним із внутрішнім балкончиком, хлопець нарешті зупинився. Щойно Богдан відхилив двері, що вели до кухні, як на порозі з грізною гримасою повстала Дозя, їхня покоївка і служанка в одній особі.

– Ти налякав мене до смерті, Данку! – хвилюючись, мовила Дозя.

– Чому?

– Батько твій вдома, а більше нікому ходити через балкон у кухню, – відповіла Дозя. – А в тебе сьогодні якісь дивні очі... Ніби маку наївся... А ну, признавайся, курвий сину, що такого трапилося сьогодні?

– Тобі розкажи й самій захочеться... – на те усміхнувся Богдан і, прикривши повіки, враз пригадав прекрасну мить зустрічі з вусами Елі... – Ах, Дозю, Дозю... Тобі не можу передати того хмільного смаку... А як у батька сьогодні настрій?

– Як завжди...

Богдан поклав свою юначу долоню на прохолодну мідну клямку дверей. Щось незвичне й досі незрозуміле перехопило йому дихання. Тепер він вагався: чи довірити батькові свої перші почуття, чи повернутися і вийти тими ж дверима через балкон, стрімкими сходами додола, а потім зайти вже через парадні двері з боку Корнякта й довіритись мамі...

– Ти що, боїшся батька? – пошепки запитала Дозя, прикривши рот долонею. – Напевно, несеш йому недобру новину.

Богдан, не відповівши нічого, натиснув на клямку і двері безшумно відчинилися, утворивши щілину, через яку було видно батьків силует, зігнутий над письмовим столом.

– То ти, Бодю? – не повертаючись, запитав отець Гавриїл.

– Так, тату, це я...

– Чому ти прийшов сюди?

– Я тільки на хвиличку, а потім піду назад до Юра... до братів, – обережно промовив Богдан, щоб не викликати злість у батька. – Я тільки хочу тобі дещо розповісти...

– Знову щось накоїв у гімназії?

– Ні, на цей раз, дякуючи Господу нашому, все обійшлося якось без зауважень. – Богдан нерухомо стояв і чекав, що батько ось-ось повернеться до нього.

Але марно він сподівався, отець Гавриїл огорнув свою бороду могутньою долонею і замислився. Поява Богдана перервала його важливу думку.

– Так все ж таки чого тобі треба, сину?

– Татусю, рідненький, – він уперше так лагідно і так щиро звернувся до батька, що той справді змилосердився і повернувся до сина. – Я хочу тобі щось повісти, але не знаю, як і з чого почати...

– Почни з того, що привело тебе до мене...

– Ти, напевно, ще пам'ятаєш дівчину, про котру я якось розповідав вам з мамою?

– Так, щось таке пригадується мені, – батько знову повернувся до сина спиною і втупився у свої зошити. – Розповідай, я згодом пригадаю собі.

– Так ось, вона була для мене і залишається назавжди єдиною пасією...

– Ти так журливо сповіщаєш мені про неї, ніби вона тебе пошила у дурні?

– Ні, про таке я навіть не думаю! – спохватився Богдан і видушив з себе: – Я поцілував її...

– Ну й що? – байдуже мовив батько і, не відриваючись від роботи, зовсім без жодних емоцій, ніби йшлося про буденне, порадив: – Тоді зосередься і розповідай все по порядку, як це відбулося.

Богданові очі бачили, що батькові зовсім не цікаво слухати сина, а душа рвалася, аби хоч хтось вилив жбан живої води, щоб не згоріло вщент запалене вогнем кохання серце.

– Мене запросила Еля, як і своїх друзів, відзначити разом свій день уродин і від'їзд її до Швейцарії, – невпевнено розпочав оповідь хлопець. – Вона навчатиметься в університеті у Фрайбурзі.

– У Фрайбурзі? – здивувався отець Гавриїл і замислився. – Цікаво, цікаво... Там у мене пройшли всі щасливі літа...

– Так ось, – продовжив Богдан, – нам було насправді весело, бо компанія підібралася відповідно до уподобань. Вже сутеніло, і в кімнаті було запалено свічки. Це додавало таємничості. У перерві між різними іграми Еля сіла за рояль і почала виконувати твір Антоніо Вівальді «Пори року». Я підніс і поставив на рояль підсвічник з палаючою свічкою. Ти собі навіть не уявляєш, як тремтіла вона від дотику пальців Елі по клавішах... Я так люблю свою Елю...

– Данко! – перебив батько, припинивши друкувати на машинці. – Я знаю, що ти дуже емоційна і творча людина. Давай розповідай швиденько, бо в мене через твою сповідь у голові гармидер, всі думки порозлітались, як сполошені горобці... А любов, то мине...

Обличчя сина вмить почервоніло. Богдан знав батьківський характер, але ніяк не сподівався, що він не зможе вислухати про його сокровенне почуття. І все ж таки, як мало він знав свого батька! Незбагнений розпач осів у його серці, а воно билось так, наче хтось сидів там всередині й стукав молоточком.

– Ось і все, що я хотів тобі сказати! – Богдан повернувся і вислизнув до кухні.

– Боже! – прошепотіла Дозя, побачивши сполотніле обличчя Богдана, і з острахом подивилась на двері, що вели до покою. – Що з тобою? На тобі лица нема...

Богдан якийсь час постояв, вірячи, що батько вийде за ним, але натомість почув стукіт друкарської машинки. Він рвучко натиснув на клямку дверей, що вели на балкон, і миттю вийшов. Обіпершись об перила, він дав волю сльозам. Нерви, які постійно були у напрузі, поки відважувався розповісти батькові про своє почуття до Елі, врешті не витримали. Його затіпало. До горла

підступив згусток жалю. Він дивився, як спокійно кружляли сніжинки над внутрішнім двориком і, опускаючись, огортали прохолодою пізні осінні квіти – безсмертники, які наїжачились від холоду і ніяк не хотіли ставати навколішки перед суворою зимою.

– Ось так і я зі своїм коханням до Елі ніколи не стану на коліна перед перешкодами, які виникатимуть на нашому шляху! – роздумував Богдан, проводжаючи поглядом падаючі додолу іскристі сніжинки. – Можливо, на світанку кістляві, мертві руки зими закриють своєю морозною тінню пелюстки цих квітів від втомленого сонця. Можливо... Можливо, завтра батько, вийшовши на балкон, подумає, що ці квіти вмерли, упокоїлися навіки, але ні! Мої сльози, перейшовши через батькову кришталево-холодну байдужість, зігріються спогадом про цей чудовий, неповторний і щасливий вечір з Елею, дадуть моєму кохання безсмертя!

Хлопець сперся на поручні балкона, розхристані поли пальта тріпотіли на вітрі, який невідомо як пробрався з високих дахів у цей створений холодними стінами будинків затишний колодязь... Богдан не відчував морозяного вітру, бо згадував милі серцю хвилини, проведені з Елею...

«Так, це були незабутні хвилини радості попри те, що навколо у жорстокому світі шугає невпевненість у майбутньому, – хлопець важко зітхнув, але й усміхнувся. – Сьогодні я розповім вам, сніжинки, про своє кохання. Батькові було в цю щасливу днину не до мене... Так ось, коли Еля закінчила грати на роялі, її мама запросила гостей до сусіднього покою на десерт. Ми залишилися удвох. Ця коротка мить нам дала змогу виказати одне одному те, що так довго виношували у своїх серцях. Але давайте, мої сніжинки, не забігайте наперед, а вислухайте все по порядку. Тоді хтось з гостей, вважаючи, що всі вийшли з кімнати, вимкнув світло. На роялі якось зовсім потаємно мерехтіла самотня свічка, запалена мною... Еля піднялася зі стільця, і тінь від свічки також піднялась вгору до стелі, а потім раптом покрила мою тінь... Я перевів свій погляд на Елю. Вона підійшла до мене і ненароком своєю рукою торкнулася мого ліктя. Не усвідомлюючи, я простягнув свою долоню і поклав їй на плече. Зовсім не домовляючись, ми разом глянули на стелю і побачили, як дві наші тіні обнялись і злилися в єдине ціле. То був поцілунок двох тіней... Прикривши очі, я

нахилився до Елі, шукаючи її вуста. До мене долинув травневий, після лютих зимових морозів так довго очікуваний, п'яний, ніжно теплий, із пахощами перших весняних фіалок подих Елиних губ... Я відчув, як сполошилось моє серце від блаженного дотику вуст коханої. Я заммер. Мені захотілося зупинити на вічність цю справді казкову мить. Еля прикрила повіки.

– Коханий мій Даньо! – дівчина пристрасно глянула мені у вічі, і здалося, що сам Всевишній привідкрив її чарівні зіниці, в яких відбилася свічка, свічка, як кохання, запалене мною. – Цей день я збережу назавжди у пам'яті! – тихо прошепотіла вона. – Знай: куди б не закидала мене доля, навіть у найстрашнішому випадку поруч з іменами батьків буде на вустах твоє святе ім'я!

Богдан витер рукавом пальта вологі від сліз щоки. Він все ще надіявся, що батько зайде до кухні і запитає прислугу, куди він подівся. Хлопець навіть притулювся до шибки вікна, вдивляючись всередину, але воно швидко запітніло: сумні сніжинки, гнані вітром, боязко торкалися шибки, і від теплого подиху Богдана сльози по склу донизу.

– І ще: батько якось сказав нам з мамою, що і в Швейцарії євреям небезпечно жити, бо нацисти всюди переслідують нашу націю... – Еля тихо нашіптувала мені на вухо. – Можливо, життя занесе нас у спокійну гавань – Австралію. Знай, мій коханий, що з грудочкою нашої з тобою землі, яку візьму з собою, заховаю наше кохання, щоб воно проросло щедрим врожаєм в чужій стороні...

– Ось так, мої сніжинки, – Богдан сумно похитав головою, – ось цього й не хотів вислухати мій батько, якого я люблю до безтями!

Хлопець замовк і поволі подався вузьким переходом у коридор до сходів, які вели донизу, на Краківську. А позаду нього лунав стукіт клавіш друкарської машинки, ніби старався якнайшвидше прогнати його на безлюдну, холодну вулицю.

6.

Сергій обережно крокував сходами догори, які таємничо поскрипували під його ногами, вказуючи, що за той невеликий проміжок часу, коли його випустили з тюрми, він набрав свою попередню вагу.

– Прошло більше двох літ, як я не бачився з Елеонорою: як вона там, чи залишилася такою ж привабливою, чи ні? – перебирав чоловік у пам'яті минулі, зниклі в просторі літа. – Жінка немов ружа: удосвіта філігранно омила чистою россою – потаємна, в обід – іскриста і п'янка до самозабуття, а під вечір втомлена од людських споглядань, вже не реагує на них, як то було колись..., а шукає затишку в онуках. Жіночий вік короткий для цвітіння. Коротка і швидкоплинна її весна... – Карін постояв хвилину біля масивних дверей, на яких вверху дивовижно викручувалась вісімка. Вперше він збагнув, що це ж нуль, викручений чиєюсь міцною рукою. – Обов'язково розповім про цей філософський винахід отцю Гавриїлу! – Він поклав свою руку на клямку, але відразу ж забрав її: за дверима почулось шарудіння і з того, внутрішнього боку хтось також натиснув на клямку. Двері легко відхилилися і в шпарині він побачив Дозю.

– О, пане Сергію, це ви? – склавши долоні як при молитві, здивовано вигукнула прислуга. – Яка то буде радість для їмось... Прошу проходити до передпокою і зачекати хвилю, я сповіщу господині таку радісну звістку. Вона часто згадувала про вас...

Сергій вийняв з кишені пальта два цукерки і швидко сунув їх Дозі у кишеню запаски. Раніше, коли була нагода бувати в домі отця Костельника, він часто балував служанку такими солодощами. Зате вона не раз розповідала йому, не усвідомлюючи, про порядки у цьому не завжди тихому сімействі. Звичайно, вона, Теодозія, була зовсім юна, гарна, і насправду отець Костельник мав хороший смак, а Карін старався підгодовувати різними смаколиками, тримав її на запас, аби в разі нагоди затягнути до ліжка... Він озирнувся навколо і побачив, що все залишилось незмінним: на вішаку теж пальто, тепер, правда, вицвіле, залишився незмінним лиш каракулевий комір, поруч на підставці, напевно, вміло змайстрованій самим священником, стояло в ряд, ніби

жовніри на перекличці, різного ґатунку взуття. Карін усміхнувся, побачивши в кутку калози. Їх, напевно, отець не вдягав усі ці роки, бо були новісінькі, якими бачив їх Сергій ще під час перших відвідин цього дому.

Зняв пальто і повісив на вішаку поруч з пальтом отця.

– Не може такого бути, Дозю! – почулося зі спальні Елеонори.

– Може, ти помилково прийняла іншого за пана Сергія?

– Та ні, пані, я ж розмовляла з ним!

– Тоді запроси гостя до вітальні. Не стояти ж йому у передпокої... Такий бажаний гість!

– Слухаю, пані! – весело відповіла Дозя. В її голосі відчувалося особливе задоволення від рішення господині: дорогий незваний гість надто симпатизував Дозі.

– Займи його чим-небудь, а я тим часом причепурюся, – строго наказала Елеонора, зверхньо глянувши на покоївку. – Не забудь запросити його до вітальні, бо буде як минулого разу...

– Та ні, пані, я більше не повторю цього, тоді дійсно вийшло приkre непорозуміння... – знизала плечима Дозя.

Карін стояв під дверима, вже вкотре оглядаючи образ Богородиці, і чув цю розмову. Він хитро посміхнувся собі під носа і навіть хотів промугикати уривок мелодії з «Місячної сонати», але стримався.

– Не забула мене їмость... Це половина справи, – вдоволено потер долоні Сергій, – чує моє серце, що в цьому вирі мені особливо поталанило спіймати дві смачні рибки...

– Прошу завітати до вітальні, пане Сергію, – люб'язно припрошувала Дозя, артистично поклонившись, – пані Елеонора просила вибачити, але з'явиться лише за кілька хвилин.

– Ну що ти, Дозю! – загадково усміхнувся Сергій, добуваючи з внутрішньої кишені маринарки цукерку і придбаний на Краківському базарі гуцульський сувенірик у вигляді когутика. – Це тобі, коли раптом захочеш побачити мене, свиснеш в нього – і я тут же повстану перед тобою... мислю собі так, що ти не проти зустрітися зо мною.

– Ви засоромили мене, пане! – опутивши очі додолу, зніжовіло мовила дівчина. – А за такий презент я вдячна вам... Ви перший у моєму житті, хто зробив мені таку приємність...

– Думаю, що це лишень початок наших стосунків, Дозю... – стишеним голосом промовив Карін, – така слічна дівчина не мусить прислужувати, а навпаки – їй повинні догоджати...

– Такої постійної роботи, як я маю тепер тут, в отця Гавріїла, мені не знайти в усьому Львові. Правда, деколи мені перепадає, але то пусте...

Подаючи презент, Сергій ніби ненароком зачепив своїм ліктем дівочі груди. Теодозія здригнулась від цього і навіть, прикривши очі, подалася вперед, до нього.

«Фрукт уже дозрів і готовий до вжитку, – подумав Карін, мало не обнявши дівчину, – такий, як мені треба. Тепер головне, щоб його, не дай Боже, не перехопила чужа рука...».

За дверима почулись кроки, і Карін відступив од Теодозії подалі, зробивши строгу міну.

– О, яка мила зустріч, пане Сергію! – Елеонора усміхнулася, і це була щира, не награна, радісна усмішка. Сергій добре вивчив їмось за час знайомства. – Навіть не віриться, що це ви. Ми з отцем Гавріїлом часто згадували про вас. Чи, часом, вам не гикалось, пане?

– Звичайно, гикалось і не раз, а чи це від ваших спогадів про мене, сумніваюсь, але про це розповім трохи пізніше. Дайте хоч надивитися на вас, чарівна Елеоноро! – Карін швидко підійшов до їмості, вона простягнула йому руку для поцілунку. Сергій подивився їй в очі, потім взяв її руку і залишив на ній довгий, обнадійливий поцілунок.

Теодозія вже поверталася до дверей, щоб вийти, коли її зупинила господиня:

– Дозю, приготуй нам кави, солодкого, те, що ти щойно спекла, і візьми три філіжанки. Разом й посидимо, послухаємо нашого гостя, чому він так довго пропадав і головне – де?

Остання пропозиція, щоб вони втрюх посиділи за кавою, особливо здивувала прислугу, адже раніше господиня ніколи не дозволяла собі обідати чи навіть пити каву в присутності покоївки.

– Слухаю, пані! – як завше, відповіла Дозя.

– Скільки пройшло літ, пане Сергію, як ми не бачились?

– Думаю зо три, не менше!

В цей час в кухні почувся чоловічий голос, який дав зрозуміти присутнім, що прийшов господар. І справді на порозі з'явився отець Гавриїл, весь запорошений снігом.

– Якими дорогами, шановний, ви прибули до нас? – отець перевів свій погляд з Елеонори на Каріна.

– Якби ви знали, вельми поважний отче, – гірко усміхнувся Сергій, – якими дорогами йшов сюди, щоб знову стрітись з вами... м'яко кажучи, повернувся з того світу, про який ви згадуєте у своїх наукових працях...

– Я бачу, що ви змінилися, подалися на лиці та в плечах, – отець привітався з Сергієм рукоштовпанням. – Добре, добре, не будемо відкривати комірчину болючих спогадів у вашому серці...

Дозя відчинила двері кухні, потім повернулася назад, взяла тачу з філіжанками, каву і солодке, і все це поставила на стіл.

– Чому тут чотири філіжанки? – строго запитала прислугу Елеонора, – прибери одну.

Теодозія тремтячою рукою взяла філіжанку, ступила крок назад і тепер вже не знала, як себе поводити далі.

– Можеш йти на кухню, я покличу тебе, як часом потрібно буде! – наказала господиня. – Ага, пригадала собі, принеси свічку.

Отець Гавриїл, переодягнувшись у передпокої, запросив гостя до столу. Побачивши на столі три філіжанки, якось мить подумав і показав рукою на вільне крісло своїй жінці.

– Сніжить на вулиці, видно, буде сувора зима.

– Я ж прийшов кілька хвилин перед вами, то на вулиці навіть не пахло снігом, – здивувався Карін.

– На то в нас і є, шановний добродію, такий клімат, що створює завжди нам несподіванку, – відкашлявшись, сказав отець. – І так у будь-яку пору року. Звикли вже.

– Так, клімат у нас нікудишній, – вирішив підтримати розмову Карін, бо відчував, що господар без настрою, – сирість, дощі. Проте люди не покидають цю землю. Видно, дорога вона для них.

– Через свою роботу ви часто залишаєте рідний дім, цю свою маленьку батьківщину. Чи не тужите за ним? – поцікавився отець.

— Звичайно, це притаманно кожній людині, а для мене особливо боляче, бо важко відбивається на душі! — просто сказав, аби сказати, Карін. Він ніколи над цим не замислювався, адже батьківщиною для нього було завше місце, призначене вищим начальством.

— Пане Сергію! — втрутилась у розмову Елеонора, яка до цього сиділа мовчки, смакуючи каву. — Бога ради, не ображайтеся на мене, бо не дає мені спокою чисто жіноча цікавість: де ви стільки часту пропадали? Ми тут, вдома, вже почали переживати за вас. Може, якась західна панна зачарувала, і ви вирішили залишити нас у гіркому смутку?

— Дорога пані Елеоноро! — якось зірвалося з язика у Сергія, але він, побачивши, як бурхливо зреагував на ці слова Костельник, тут же додав: — І... дорогий отче! Я розповім вам, що спонукало мене так довго пропадати без вашого, дійсно цікавого, товариства, — Карін обхопив своїми великими долонями філіжанку з кавою, на мить заглибився у неприємні спогади недалекого минулого. — На превеликий для мене жаль, замість милої панночки я був в обіймах стін сирих підвалів спочатку Лук'янівської тюрми...

— Як, за що? — здивувався Костельник. — Направду, ви жартуєте, але якось мені видається, зовсім невдало...

— Хотілося б, звичайно, щоб це був жарт, але насправді це зовсім не так...

— Вибачте мене, пане Сергію, що так жорстоко пожартувала над вашим часом, проведеним у такому закладі! — відставивши філіжанку з кавою, тихо промовила Елеонора. — Пам'ятаю, тоді, в тридцять сьомому, ви запевнили нас, що за тиждень-другий повернетесь з відрядження, і ми зіграємо з вами у карти... а, заодно, і женимо вас на одній з львівських панянок...

— По-перше: я зовсім не ображаюся на вас, пані Елеоноро, бо ви не знали про це, а по-друге, напевно, через свою забудькуватість, я відвідуючи ваш дім, не повідомив панство про те, що жонатий і виховую свою єдину доньку.

— О, це похвально! — повеселішав отець, почувши таку новину. — Як мало знаємо ми про людей, що оточують нас...

— То істинна правда, отче Гавриїл! — думаючи про своє, повторив Карін. — Хотілося б трохи більше...

– І все ж таки, що трапилося з вами? – не полишала Костельника цікавість.

– Після мого від'їзду зі Львова мене було заарештовано під Києвом, – почав свою оповідь Сергій.

– Так, стривайте, пане Сергію! – не втрималась Елеонора. – Ви ж, якщо мені не зраджує пам'ять, їхали у відрядження на Захід?

– Звичайно, але перед тим я мав у Києві забрати матеріал про життя в Радянській Україні, а вже потім податися до Європи, щоб помістити його у німецькому журналі... – викрутився Сергій. А щоб описати вам всі страхиття і тортури, які мені довелося перенести за той час, мені просто бракує слів.

– Цікаво, яке вам висунули звинувачення? – запитав отець Гавриїл, з нетерпінням чекаючи відповідь. – Мені важко навіть уявити мотиви, за якими вас ув'язнили! І все ж таки? – не залишала отця цікавість. – Я багато чув про біди, які чинила радянська влада людям на наших східних землях, але чому ця несправедливість торкнулося такої безневинної особи, як ви, не можу зрозуміти? А, прецінь, якщо вони підняли руку на священне, на свою Церкву, то всякого можна сподіватися від тиранів! Тепер, напевно, нашу Церкву чекає така ж доля, як і їхню, а, можливо, ще й страшніша! Треба за будь-яку ціну захистити нашу Греко-Католицьку Церкву!

Карін змовчав. Він усміхнувся в душі і лишень зробив для себе висновок, що йому вдалося оголити душевний мозоль священника. Церква, ось найбільше побоювання отця. Загроза знищення Церкви хвилює його набагато більше, аніж втрата своєї сім'ї. І ще: він зауважив, що отець під час усієї їхньої розмови непомітно спостерігав за поглядом своєї жінки, яка не зводила очей з нього, Сергія. «Ревність! Ось чим наділили літа отця Гавриїла! Але чому? – в цю мить міркував чекіст. – Елеонора здогадується про мої плани і про це сповістила свого чоловіка? Так, вона не байдужа до мене, і це видно навіть на око. Раніше за отцем ревності не помічалось. Здається, що він навіть був байдужим до своєї жінки, а тут раптом...».

– Вибачте, пане Сергію, що зупинив вашу розповідь! – перепросив отець. – Продовжуйте, я постараюсь не перебивати вас...

– Вже перед самим Києвом, – почав Сергій, – до мене в купе зайшов чоловік у цивільному і запропонував пред’явити документи, які б засвідчили мою особу. Довго він розглядав то мене, то фотографію на паспорті і врешті-решт вийшов з купе. Через хвилину увійшло двоє військових і виштовхнули мене в коридор. А цей у цивільному у грубій формі повідомив, що мене заарештовано у підозрі участі в націоналістичній організації з метою державного перевороту в Радянському Союзі!

– Оце на тобі! – здивуванню отця не було меж, а їмость не втрималась і аж піднялася з крісла. – Ви ж, шановний добродію, який маєте стосунок до політики?

– Звичайно, ніякого, але їм не доведеш цього.

– Бідолашний пане Сергію, – співчутливо помахала головою їмость. – Але розповідайте, що ж було далі?

– По приїзду до тюрми мене відразу ж поселили в камеру смертників, – зітхнувши, повів розмову Карін. – Уявіть собі камеру два на два з половиною метри без вікна, металеве ліжко без підголівника та матраца. Сама камера у підвалі. Про якусь вентиляцію навіть не йдеться. Тут же параша...

– А що то таке, ця параша? – поцікавилась Елеонора.

– Параша, це туалет, так він називається у зеківських колах... – усміхнувся, глянувши на їмость, Сергій. – А потім почалися знущання: спочатку катували в Лук’янівській в’язниці, згодом перевели в Москву, в Лефортово і нарешті опинився в Бутирках.

Елеонора не зводила з Каріна очей, міцно затиснувши кулаки, вона співпереживала разом з ним. Тепер йому не потрібно було фантазувати, бо насправді все це він пережив і, власне, навіть деякі деталі жорстокого вибивання доказів Сергій свідомо упустив, щоб не довести їмость до шалу.

– І так двадцять шість місяців день в день чекісти твердили одне й теж: раз ти потрапив сюди, значить ти винен! Давай показання на себе та на тих, хто тобі допомагав, бо вб’ємо! – вів далі Сергій Тарасович. – Я відповідав відразу, навіть не роздумуючи, що в тих холодних стінах я не збираюся обманювати ні себе, ні інших. Я хочу померти чесною людиною!

Їмость сиділа нерухомо і, здавалося, ось-ось вона зірветься з місця і захистить свого гостя.

А отець тим часом примружив очі і напевно уявляв собі цю страшну картину.

– Я мав честь, якщо це можна так назвати, – продовжував Сергій, – деякий час перебувати в камері смертників разом... ви собі навіть не можете уявити з ким! З найстаршим майором Держбезпеки начальником Особового відділу Українського військового округу Михайлом Александровським. Він часто говорив мені, щоб я дав показання і не мучив себе, бо будуть катувати, покалічать і все одно розстріляють. Я не міг переступити через своє сумління і відмовився себе визнавати винним в контрреволюційній діяльності! З того часу настали жахливі часи: мене допитували тільки по ночах, а вдень не давали заснути стогони моїх співкамерників, яких міняли через день. Одного разу до мене підселили молодого чоловіка років двадцяти, не більше. З ним мені довелося прожити разом у камері три доби. На четверту він кинув у кишеню моєї маринарки маленький пакет. Спочатку я не звернув на це уваги, але коли за хлопцем прийшли, щоб вести на розстріл, він спокійно підморгнув мені і сказав, щоб я не боявся смерті, бо то лишень перехід з одного стану людини в інший. «А з тим, – він показав очима на мою маринарку, що висіла на цвяху, – переступити через цю прірву буде легше». Тільки охоронці наблизились до нього, як цей молодик миттєво вийняв з кишені пакетик і висипав собі до рота білий порошок. У страшних конвульсіях на моїх очах він помер. Найстрашніше було потім, коли охоронці залишили труп чоловіка у камері, а самі вийшли. Це тіло, яке колись було людиною, пролежало в камері більше доби. Я не наважився закрити його очі, а потім мені весь час здавалось, що вони постійно дивляться за мною. Ви собі не можете навіть уявити, як це моторошно. Цей психологічний експеримент не минув марно: мене дедалі частіше відвідували думки покінчити зі своїм життям. Я безліч разів витягав з маринарки цей пакет, саме до цього підштовхували очі мого мертвого співкамерника. Хочу зауважити, що перед розстрілом усіх приречених переводили у світлу камеру, вікна якої виходили в маленький тюремний садок, де все дихало прекрасним, а спів птахів пробуджував у майбутніх смертників бажання жити. Цей двоякий стан душі я не можу оповісти вам... Це, мабуть, було найбільшим досягненням

кримінальної психології. Так ось: в черговий раз витягнувши з кишені пакет, я зібрався з силами, щоб не розсипати порошок, щоби повна доза потрапила за призначенням і зробила своє діло.

– Що ти робиш, Сергію? – раптом, ніби звідкись зверху, напевно, з небес почувся строгий голос. – Не поспішай відходити у вічність. Пам'ятай про те, що більше ти життя не отримаєш... Зачекай, можливо, фортуна повернеться до тебе лицем...

У цю хвилину, коли я приготувався зробити останній крок, мені, забобонній людині, раптом привиділося, що зі мною розмовляв сам Господь. Очі засльозилися. В мене було таке відчуття, що якась лавина зірвалася згори і бурхливим потоком омила мене з голови до ніг. Руки мої, в яких я тримав оте спасіння від мук, раптом задерев'яніли, пакет з отрутою випав на цементну підлогу. Пройшло вже більше місяця відтоді, коли я хотів покінчити з собою. За той час в моїй свідомості відбулися докорінні зміни: я перестав так боляче переносити торттури моїх мучителів. Тепер я вже мислив по-іншому: напевно, так Богом було задумано – страждати і нести мені цей важкий хрест до кінця. Значить, потрібно терпіти. Я так часто згадував вас, отче Гавриїл, ваші казання в Церкві. Можливо, вони разом з Господньою ласкою допомогли мені подолати цю, без сумніву, важку дорогу.

Костельник на цю репліку лиш завуальовано усміхнувся краєчком рота. Він обіперся чолом на свою могутню долоню і таємно споглядав то за Каріним, то за своєю жінкою.

– Ну нехай вас помилково затримали, але ж цей тип Александровський, він же така велика фігура в Радянському Союзі. Що ж він міг натворити такого? – покрившись багряним відтінком від погляду Сергія, ніяк не могла змиритися з оповіддю їмость.

– Старшого майора незабаром розстріляли, як зрадника Батьківщини, хоча він в усьому сердечно признався, будучи невинним, – важко зітхнув Карін. – Як мене не пустили в розхід, я й досі не можу збагнути. Мабуть, Господь так велів. Через півроку мене звільнили, а справу дали на повторне дорозслідування.

– Мені не раз доводилося чути про жорстокі катування органами держбезпеки своїх же героїв, але я якось трохи сумнівався, а тепер, почувши це від вас, шановний добродію, усі сумніви зникли, – сказав, трохи подумавши, отець, – тільки не можу ніяк

зрозуміти, чому вони так ненавидять своїх же людей? Що чекає завтра на нас, греко-католицьких священників і наші родини? Як уберегти наших отців і парафіян від тих нелюдів?

– Ви навіть не можете собі уявити, як важко проходив кожен день перебування там! – Сергій відчув, що зумів розчулити своєю оповіддю. – Я зрозумів, що в житті все не так, як думалось там, на волі, ще далеко до тих важких заґратованих вікон: я взнав, що існує величезний репресивний апарат, що людину можуть взяти просто так, ні за що, ні про що, ось так кинути до камери, приректи на муки і на постійне страждання, зім'яти і роздушити людське сумління, як непотріб... – Карін зробив невеличку паузу, даючи змогу глибше осмислити отцю Гавриїлу та його жінці щойно сказане ним. – Як зберегти нашу Греко-Католицьку Церкву? Напевно, потрібно добре вивчити зброю ворога, а потім обережно, як говорять поети, пройтися по лезу бритви і піти навіть на компроміс з ним. Я шанувальник вашої теорії щодо прихильності до Візантії, багато прочитав ваших праць, будучи постійно в роз'їздах. Окрім того, що час за читанням швидко збігав, то я ще й набрався знань, а заодно й досвіду. Тепер можу навіть посперечатися з досвідченими богословами... Хочу сказати, що вашу думку поділяє також Митрополит Андрей...

Доки Сергій розповідав про тортури в СІЗО, отець непомітно підкликав Дозю і щось їй наказав. За мить на столі вже стояла карафка з домашнім вином. Отець Гавриїл, не перебиваючи розповіді гостя, наповнив фужери вином, не забув трохи прикрити денце й у фужері своєї жінки.

– Щодо Митрополита, то я не маю жодного права озвучувати його власну думку, а говорю завжди тільки те, про що сам мислю, – отець пригубив вино, прикривши повіки. Пересічний чоловік подумав би, що отець Костельник заснув, але це була б хибна думка. За час знайомства з сім'єю Костельників Сергій добре вивчив звичку отця. То ж він спокійно чекав, доки отець збере в голові те, що зараз озвучить.

– Річ у тім, що ситуація навколо Церкви загалом, а нашої Галицької Церкви зокрема, дуже складна і деякою мірою непередбачувана, – повів оповідь отець Гавриїл. – Так склалося, що православні завжди були у біді, жили надією, що приєднання

до римської церкви, яка в тім часі була у розквіті, дасть змогу їм, православним, трохи піднятися над бідою. Ми, пане Сергію, є уніатами. Якщо ж порівняти, як живеться нашим рідним за Збручем, то видається так, що наше життя в уніатській Церкві ліпше за православне. Тож тепер не легко все скласти так, щоб краще перебування обміняти на гірше, ніби, як говориться в народі: проміняти шило на мило... Зараз я не можу сказати твердо, що ні! Можливо, поворот галичан до православ'я можливий, але на це потрібно дуже багато часу і відповідно добробуту, який би зацікавив. А наразі ідея перетворення Греко-Католицької Церкви на православну не має перспектив.

– Буду збиратися, – піднімаючись з-за столу, мовив Сергій, – треба йти, бо пізня година... Ах, через ті страшні спогади про своє минуле катування я навіть забув сказати вам, отче, що маю за прошення в одне товариство, яке, напевно б, і вас зацікавило! Тим більше, що тут зовсім недалеко...

– Яке таке товариство? – зацікавився отець Гавриїл. – Останнім часом в мене залишилося з мого товариства знайомих так мало, що можна порохувати на пальцях рук.

– Це зовсім інші люди, з іншими поглядами, як в нас... взагалі інша генерація людей, – вів Карін. – Вони приїхали з-за Збруча і навіть з Росії. Мені хотілося б, щоб саме ви представили їм свої філософські погляди на життя, і особливо в Галичині... Повірте, а я переконаний, що ви покажете тим самовпевненим особам, хто ми такі!

– Йдемо! – відповів Костельник.

Тими останніми словами Сергій вцілив у десятку – гонор заволодів єством отця. Таких улесливих слів на свою адресу він давно не чув. Що більше, його взяв азарт поговорити з так званою східною інтелігенцією.

– Габоре! – їмость піднялася з крісла. – Така пізня година... Ти ж добре знаєш, що тепер робиться на вулиці, тим паче, зараз в тебе ворогів хоч греблю гати!

– Тут недалечко, пані Елеонора! – заспокоїв Елеонору Сергій. – Це на площі Ринок...

– Звичайно підемо! – Костельник поклав руку дружині на плече. – Не переживай, Леона. Я скоро повернусь!

– Останнім часом, пане Сергію, мені сняться дуже недобрі сни... – тихо мовила вона. – Як зараз важко жити, а особливо священникам і їхнім родинам. Кожного дня очікую якоїсь біди...

– Ну, ну, моя згубо... – вимушено усміхнувся отець, обнявши її у присутності чужої людини (це було вперше за всі літа!). – Не переживай. Хоча знаю, що ти не заснеш без мене...

Елеонора вхопила чоловіка за рукав. Доречно сказати, що вона володіла відчуттям небезпеки ще з малих літ. І про це знав Гавриїл, але тепер для нього було важливим швидше залишити цей дім: якесь хворобливе передчуття терзало його, коли поруч з Елеонорою перебував Сергій.

– Ми з Христею чекатимемо на тебе, – навздогін сказала їмось. – Сьогодні донька так хотіла поговорити з тобою про свої таємниці...

– Обов’язково! Передай, що обов’язково вислухаю свою доцю, але завтра... – зупинившись біля дверей, пообіцяв отець.

Якийсь час вони мовчки йшли Краківською, милуючись сніжинками, що, монотонно минаючи освітлені ліхтарі, падали на старовинну бруківку. Сергій глянув ліворуч на освітлену вітрину кав’ярні. Музика не грала. Напевно, була перерва у музикантів. Сюди він часто заходив по своїй роботі і не тільки. Танці голих стрептизерок на підігрітих чанах додавали йому охоти на жінок, бо дворічне перебування у в’язниці негативно вплинули на нього.

– Куди ми прямуємо, пане Сергію? – запитав отець, вийшовши на площу Ринок.

– Зараз повернемо наліво, – показав рукою Карін, – ось там, у кав’ярні «Атлас» мене, точніше нас з вами, чекають.

– Ви що, попередили про мій прихід? – здивувався отець Гавриїл.

– Та ні! – зрозумів, що проговорився, мовив Сергій. – Я мав на увазі себе, але сказав, що нас з вами...

– Мені не личить заходити в такі установи, пане Сергію, – ніяково промовив отець Гавриїл, – якщо б ви сказали це вдома, то на таке я б не погодився ...

– Ми зайдемо у мистецький зал, – поясним Карін. – Там збираються всі митці Львова, туди вхожі навіть священники, так що тут немає нічого дивного.

– Живучи стільки літ у Львові, я навіть не підозрював про існування такого закладу, куди ходять навіть священники! – здивувався отець.

– Так, власне, там дуже цікаво навіть без вживання алкоголю, і кожен, хто хоч раз відвідав «Атляс», повертався сюди знову.

– І все ж таки, мені не личить йти туди! – впирався Костельник. Я помітна особа у Львові, а потім буде розголос на все місто, що настоятель храму Преображення Господнього ходить на чарку до «Атласу».

– Ми пройдемо у невеличку кімнату, де збирається найвища еліта міста, – вів своє Сергій. – Там не буде ні жінок, ні випивки. Повірте, що тамтешнє товариство вас зацікавить і ви ще не раз прийдете сюди, щоб набратися натхнення на своє поетичне і філософське творіння!

– Тоді, якщо ви обізнані з історією цієї кнайпи, можете розповісти мені коротко, щоб я міг увійти до зали вже орієнтуючись хоч трохи, – попросив отець Гавриїл.

– Першим власником кнайпи, куди ми зараз зайдемо, був відомий львівський магнат Атлясс, майстер-фантазер з приготування різного роду наливки, – стоячи біля скульптури Амфітрити, почав розкривати свій талант гіда Сергій. – Думаю, що сьогодні, отче Гавриїл, вам припадуть до смаку наливка на травах «Атлясівка», чи «Сметанівка», виготовлені за рецептами Атлясса.

– Напевно, я відмовлюся від такого запрошення, пане Сергію, – почувши коротку історію кнайпи, сказав Костельник. – Дякую вам, але...

– Хочу запевнити вас, що сюди ходить не тільки простолюди з базару по нужді, як тут прийнято називати, до пана «Едзя», – вирішив не здаватися Карін. – Доречно скажу вам, що така назва пішла від зятя власника цієї кнайпи єврея пана Ернеста (Едзя) Тернерського, який, щоб увійти до виходка, бере символічну суму. Ні, ні! – виставив руки поперед себе Сергій, ніби боявся, що отець зараз втече від нього, – ви не подумайте, що я запросив, щоб ви глянули на таке, на перший погляд, неподобство! Тут збирається вся творча богема Львова. А тепер зізнаюся вам, що на зустріч з вами чекають дуже талановиті митці не тільки Львова, але й з Радянського Союзу.

Останні слова вплинула на рішення отця Гавриїла.

– Цікаво, хто ж це такі митці? Тим більше, видатна еліта Радянського Союзу, – тепер цікавість не полишала священника.

– Тільки прошу вас, якщо ви вирішили послухати мене і зайти в цю відому на всю Галичину кав'ярню, – застерігав Карін, – то прошу дотримуватися тих правил, що записані для відвідувачів.

– Тоді давайте, не тягніть «козла за хвоста», а йдемо до кнайпи, – нарешті не витримав такої спокуси отець, тим більше, що його тягнула туди безмежна цікавість, хто ж так хоче познайомитися з ним, отцем Костельником? Він навіть хитрувато посміхнувся. – Обіцяю бути надто обережним і слухняним!

– Тоді я, з вашого дозволу, піду першим, щоб менше потрапляти на очі місцевій публіці, – запропонував Карін, – а то справді скажуть, що настоятель Храму прийшов до «Атласу» на медовуху.

– Звичайно! – отець пропустив Сергія поперед себе.

Ще з порога отець почув вправну гру на фортепіано когось невідомого. Від їдкого тютюнового диму він навіть закашлявся, але цікавість перемогла перші сумніви щодо прийнятого хвилику назад рішення відвідати кнайпу. Праворуч у невеличкому залі з бочками пива сиділи панки, швидше з прошарку простолюду. Карін упевнено повернув ліворуч, минувши клозет, біля якого сиділа поважна старша пані з пенснем на носі. Поруч з нею стояла невеличка сумка, в якій лежало кілька мідяків. Отець Гавриїл лукаво усміхнувся, пригадавши щойно почуту історію про «пана Едзя». Він і раніше чув цей вислів на вулиці, але не надавав йому жодної уваги. До «Едзя», так до «Ездя». Чесно кажучи, на отця Гавриїла, який боявся, що всі відвідувачі кнайпи відразу ж кинуться до нього, як до відомої у Львові постаті, ніхто навіть не звертав уваги. Зупинилися біля дерев'яних, оздоблених художньою різьбою дверей.

– Ось за цими дверима маленької кімнати, яку я маю честь назвати святилищем, де збираються всі вершки аристократичного Львова, нам доведеться провести незабутні кілька годин у приємному товаристві літераторів, – на одному вдихові доповів Сергій. – Думаю, отче Гавриїл, що оглядини картин на стінах розвіють сумнів щодо правильності вибору, який оселився на вашому обличчі, коли ви переступили поріг кнайпи.

І справді: отець зупинився перед картинами, під якими стояв підпис автора Яна Карповича.

– Я чув не один раз і знаю Яна яко доброго літератора, але щоб з-під відомої талановитої руки народилися такі шедеври у вигляді полотен, – здивувався Костельник, – бачу вперше...

– Це тільки початок... несподіванок! – усміхнувся Карін.

Вони присіли на дубові, вирізьблені талановитою рукою невідомого майстра стільці. Костельник сидів якраз напроти дверей, злегка прочинених, і йому добре було видно, що робиться в сусідній зеленій залі. Через шпарину отець бачив добротний шкіряний фотель і чоловіка, в якого на колінах сиділа молода жінка з оголеними стегнами. Вона час від часу заходила од сміху. Цей чоловік часто повторяв слово «Баня». Напроти нього сиділо ще троє чоловіків, одного з яких отець упізнав. Це був Степан Тудор, відомий в деяких колах як борець з унією. Карін піднявся і, здавалося, він чомусь нервує, бо підійшов до стіни, на якій висіли твори живописного мистецтва, але було видно, що вони Сергія мало цікавлять. Щоб якось затушувати атмосферу невизначеності, отець Гавриїл поглянув на стіл, на якому лежала пам'ятка поведінки відвідувачів кнайпи «Атлас». В правому верхньому куті затертої листівки стояло прізвище Едвард Терлецький, а нижче посередині жирним шрифтом надруковано: *«Тарілок, склянок і крісел, як аргумент своїх політичних та релігійних переконань, використовувати не дозволяється. Гостям забороняється забирати додому ножі та виделки, а якщо вони вже конче потрібні, то не більше однієї пари на місяць. Певна кількість спжитого алкоголю уповажнює господаря до безкоштовної доставки гостя додому»*, – отець підняв ліву брову догори, замислився, делікатно усміхнувшись, а потім взявся перечитувати правила ще раз.

Двері сусідньої зеленої зали розчинилися, і вся галаслива компанія, яка щойно перебувала там, заповнила це невеличке, але чомусь вмістиме приміщення. Один з тих гостей, дебелий велетень міцної статури, який хвилину тому тримав жінку на колінах, підійшов до столика, за яким сидів Костельник, і, взявши до рук «Правила поведінки у кнайпі», поставленим ораторським голосом прочитав:

«Якщо гість перебуває у закладі протягом години, фірма відповідає за його зуби, капелюх, портфель, паличку, і, якщо це можливо, за коханку!» – чоловік затиснув губи, цьмякнув і, повернувши голову вбік дверей, крикнув: – Маська, чуєш? Де ти поділась, клята стерво?

У дверях з'явилась красива молода блакитноока брюнетка. Підійшовши до чоловіка, вона пристрасно заглянула йому у вічі.

– Я тут, біля тебе, мій чарівний повелителю! – переляканим голосом промовила жінка і здавалося, що вона, звиваючись, як змія, робить спробу втертись у товсте тіло хазяїна. – Я допивала свою каву...

– Ти рахувала, скільки я випив гальб пива? – провів чоловік своєю могутньою рукою по голові переляканої жінки.

– Так, вісімнадцять! – не задумуючись, відповіла брюнетка.

– Так ось, – чоловік взяв зі стола «Правила», підніс їх і тицьнуv під носа жінці. – Читай стерво, що там написано!

– *«Не можна випивати менше однієї малої гальби пива, – хвилюючись, почала читати жінка, – та більше сорока дев'яти гальб пива»!*

– Скільки ж залишилося мені випити?

– Тридцять одну, Олексій Миколайович, – відповіла жінка, з острахом глянувши на свого повелителя.

– Тоді все, що залишилося, попхаємо «Сметанівкою», або «Атлясівкою», вони мені смакують, хоча й від них не п'янію... Немає в Галичині чоловіка, який би зміг мене перепити!

До зали увійшов середнього зросту чоловік з незначною сивиною біля скронь. Він підійшов до Олексія Миколайовича і сказав йому щось на вухо.

– Червоний граф Олексій Толстой! А це, – Бажан обвів присутніх поглядом і зупинився на отці Гавриїлі, – це доктор філософії, відомий священник, настоятель Преображенського Храму і ревний пропагандист православ'я, отець Костельник!

Отець хотів заперечити останні слова, сказані Миколою Бажаном, але, подумавши, промовчав.

– О, я начуваний вами, отче Гавриїл! – з галицьким акцентом, бездоганною українською промовив Толстой. – Та й Галичину я полюбив так, як любив не раз не одну файну дівку.

– Мені приємно пізнати таку велич російського народу, як ви, добродію пане Толстой! – Костельник делікатно вклонився головою в бік графа. – Знайомий з вашою прозою, особливо мене зацікавили ваші історичні романи... І приємніше у стократ, що ви поважаєте мову народу, на землі якого ви зараз перебуваєте!

– Прошу пана отця, ви обмовились, бо я не пан, а граф і навіть сам Сталін називає мене не паном, а червоним графом Толстим! – Олексій Миколайович був явно незадоволений припущенням Костельником його честі графа. – На перший раз пробачаю, бо насправду ставлюся до вас, як до особливо обдарованої людини, хто зумів перевести хлопську філософію в русло наукової.

– Вибачте на слові, Олексію Миколайовичу, – не втримався отець Гавриїл, щоб не запитати те, що його враз зацікавило. – Де ж ви навчилися так розмовляти галицькою говіркою?

– Перш ніж стати великим російським письменником, я пройшов важкими дорогами світової війни як військовий журналіст і первачок-письменник в одній особі, – обличчя Толстого покрила хвалькувата благодать, і тепер здавалося по ньому, що він навіть не нюхав спиртного. Весь алкоголь з нього раптом випарувався і розчинився безслідно. – Доля закинула мене до вас, в Галичину. Тут я і познайомився з вашими ранніми філософськими творами. Ви, галичани, надзвичайно добрі й водночас дивні люди. Я не забуду людей Самбора, Стрия, Яворова, які в такий непростий час війни, коли шматок черстої хлібини рятував людей від смерті, залюбки ділилися зі мною своєю скромною їжею. Саме вони зуміли перекласти для мене ваші твори. Ці прості люди просто обожнювали вас яко священика і обдаровану творчу постать. Ви для цього простолюду, як вони призналися мені, є Богом. Поговорювали навіть, що на ваші проповіді сходилися не лише жителі Львова, а люди їхали звідусіль, тож в Храмі, де ви були і є зараз настоятелем, не було вільного місця навіть стати.

– Звичайно, саме з ваших вуст мені приємно чути оцінку моєї роботи, – Костельник навіть випростував спину, сидючи у багатому шкіряному фотелі. По ньому було видно, що зараз сама пиха мие йому ноги. – «...Бог не в силі сотворити ще одного Бога, графе, – щиро усміхнувся він. – Я дякую Господу могому за розум,

що мені його дав, і з ним маю я діло тай з усіма, котрі своїм розумом не з'їдають свого власного розуму, але здійснюють у собі святе слово: страх Божий – початок премудрості»¹.

– Цей вислів мені доводилося читати у вашій праці, – Толстой закинув руки за потилицю і прикрив свої великі повіки. Присутнім здалося, що він завмер. Вони з подивом дивилися на нього, чекаючи, що ж він видасть ще нового. – Як бачите, батюшко, я один з прихильників вашого таланту. Думаю, що обов'язково порозмовляю за вас з самим Йосифом Віссаріоновичем. Такі люди потрібні не тут, на периферії, а там, – Олексій Миколайович відкрив очі і показав пальцем на стелю, – саме там ви потрібні, і я доб'юся, щоб це не були лишень слова! Ваш голос мають почути всі православні миряни в усіх республіках Радянського Союзу! Думаю, не погано було б, щоб саме ви очолили нашу православну церкву. Подумаєш – жонатий! У нас, в Росії, буде перший патріарх, що має купу дітей і то від однієї жінки. Уявіть собі, що ревний католик раптом прозріє від минулого і очолить нашу Церкву. Це для нашого суспільства буде вагомим внеском на міжнародній арені. Хочу сказати, отче Гавриїл, що після військового визволення вас від польського гніту наша партія кинула клич до всієї інтелігенції Союзу надати допомогу вам, нашим молодшим братам, аби ви позбулися важкого спадку буржуазного мислення. Тепер щодо celibату: я не можу собі уявити життя без жінки, навіть не так – без жінок, без багатьох жінок! А чому це повинен усамітнюватися без жіночої ласки ксьондз? Як говорять у вас: «Для ксьондза ніч довга, як дорога до неба!». Думаю так, що в нас батюшки мають не по одній коханці, а ви будете для них яскравим прикладом... У своїй «Бані» я ясно описав те, що цікавить мужиків Росії в жінці. Моя книжка гуляє не тільки по Росії, але й по всіх республіках Союзу. Вона розхристана, поношена, як і всі наші баби.

Всі, стоячі навколо співрозмовників, оціпеніли від такого повороту розмови. Карін непомітно вийшов у сусідній, зелений зал. Навіть йому, звиклому до непередбачуваних поворотів подій, стало якось не по собі. Тут, напевно, червоний граф явно

¹ Праці Г. Костельника «Людська душа», «Святе буття».

перебрав спиртного, або мав якісь свої, тільки йому одному відомі плани на майбутнє.

– Шановний графе Олексію Миколайовичу! – перебив незаплановану мовчанку Петро Козланюк. – Ми не замовили нічого на закуску. Що бажає ваша величність з холодного?

– Як це розуміти «холодне»? – перепитав Толстой.

– В нас у Галичині на закуску подають до столу різні види м'ясива... – ніби вибачаючись за недотепне запитання, несміливо пояснив Петро.

– Нам головне, шановний друже, випити, а закусон прилізе і попроситься сам до горла... – пожартував граф Толстой, повернувшись до Костельника, підморгнувши йому, спитав: – Ви читали мій роман «Петро Перший»?

– Відверто кажучи, не читав, – спокійно відповів Костельник. – З часом в мене дуже важко, стільки навалилося на мене писання, а потім ще й друкувати, що сплю, як жайворонок. Хоча чув багато про ці твори, а тепер викрою трохи часу, щоб познайомитися глибше з вами через ваше творіння. Адже по творах можна набагато більше дізнатися про автора, ніж з бесіди з ним.

– Ось як! – здивувався граф, – а я й не знав. Тож давайте, отче, вип'ємо за науку, яку кожен з нас втілює в життя по-своєму!

– Я не вживаю, дякую, графе, – делікатно відмовив отець Гавриїл, але тут же виправився: – Точніше не так... Я вживаю трохи церковного вина і то лишень по святах!

– Недарма ваші галичани вважають вас за Бога! – промимрив граф. – Чи ви боїтеся на тому світі пекла, отче?

– Бог не може створити другого Бога. Отже, все створене мусить бути менше від Бога, – усміхнувся Костельник. – Щодо пекла скажу: «Християнська віра голосить, що на другому світі, крім вічного блаженства, є також вічні муки, пекло. Про другий світ звичайно думають, начеб він був якимсь іншим Богом створений, ніж сей земний світ. А в дійсності землю також Бог створив, і коли тут можливі муки, то як їх виключити на другому світі?»¹. Тож, шановний графе, нам з вами заготовлений світ тут, на землі...

¹ Див. Г. Костельник «Свобідна воля й світ».

Отець Костельник, побувши ще якийсь час, перепросив товариство і, посилаючись на стан здоров'я, попрощався з ними. Він вийшов з кнайпи і відразу ж полегшено зітхнув. Правду кажучи, йому те товариство зовсім не підходило ні за духом, ні за вихованням.

«Даремно змарнував час! – вирішив отець, повертаючи на Краківську, але тут же заспокоївся: – Чекай, так це ж добре, що я провів час у такому товаристві «культурних» людей, які окрім того, що визволили нас від польського гніту, ще й принесли нам свою культуру, як пити горілку, щоб не закусувати!».

А згадавши сказані в кнайпі слова графа: «Навіщо марнувати такий харч, щоб ним полакомились зачухані місцеві горобці, які потім, на знак вдячності навалять тобі переробленим харчом на голову!», отець справді розвеселився. Він враз на мить собі уявив, як такі божі пташки можуть зробити людині таке паскудство!

«Але прикро, що наші, галицькі творчі люди так плазували перед людиною, далеко не вихованою і зверхньою. Ну, нехай можна пробачити Бажану, він вихований новою радянською владою за Збручем, але Козланюк, Гаврилюк, ніби наші люди, хоча й зрадливі, але все ж таки наші. Як вони можуть сприймати чужинця, ще й вилизувати йому одне місце?» – мислив Костельник, зупинившись під гасовим ліхтарем. З таємничого неба безтурботно засівали холодом і терпкими спогадами бруківку на Краківській байдужі сніжинки.

«Як міняється людська свідомість з настанням темряви? – можливо, вперше у житті, дивлячись в нічне небо ультрамаринового кольору, роздумував отець Гавриїл. – Ранок відкриває нам світ, і ми все звикле, буденне, хоча й мізерне, все, що оточує нас, сприймаємо по-новому: ось ці, сотворені тонкою, ранимою душею архітектора, дивовижні будинки і статуї, цю пряму Краківську вулицю, по котрій я щоденно ходжу, але вранці бачу її однією, а в смеркання зовсім іншою, потаємною... Можливо, сонце засліплює нас, і ми, як ті сліпі котенята, кліпаємо оченятами і дорікаємо йому, що так світить ясно. Впродовж дня ця осяяна безмежність робиться спокійною, пониклою, і куди тепер вже

дівається наша впевненість, яка невідомо звідкіля чомусь огортається безмірністю буття, занепокоєнням, загадковістю нашого короткого, ох якого короткого життя...».

Отець Костельник у задумі дивився в небо і поміж лапатах сніжинок, що нагадували йому маленьких ангелят, бачив у небесній безодні світло неосяжних зірок.

«Своєю фантазією, мисленням та наукою ми досягнемо їх, але фізично, напевно, ніколи! – зробив висновок священник. – А, може, то на краще, можливо, саме те потаємне мерехтіння зір змусить йти нас тією безконечною дорогою пізнання».

Десь на половині Краківської справа у відкритому навстіж вікні, в цей другий місяць зими, завмерли перші звуки мелодії:

...Жоржин немає, вітер поглумився.
Дим білих айстр осів в душі.
Знов на світанні восени наснилась
Ота печаль, так боляча мені...
Прийде ще час, коли затужиш ти за мною.
Прийде ще час, і ти згадаєш наші дні.
Може, тоді любов ти зрозумієш мою.
І, може, за ту любов вдячний будеш мені...

Костельник зробив крок назустріч цьому голосу. Здавалося, що він вже чув цю дивну, вистраждану болем серця пісню, цей неповторний тембр, який колись, дуже давно, на світанні його ества, пробував достукатися до його холодної, так і не розцвілої душі... Він зупинився і став у квадрат світла, що падало з вікна кав'ярні на іскристий сніг. Він не пам'ятав, скільки простояв. Так, тепер він міг стояти тут цілу вічність, щоб ці пухкі, згорьовані нерозділеним коханням вуста, повторили їх ще раз. Ні! Тисячі разів, але... Постать жінки, літа якої тепер купалися в самотній і холодній течії своєї другої молодості, зараз оповила його тінь, але тут же, раптом, почала віддалятися від нього.

Холодний валик чи то його поту, чи то розталой сніжинки скотився по скроні, поміченої блискітками сивини. Як відгомін далеких і, можливо, пройдешніх щасливих днів, до його вуха долинули ледь чутні слова: «...днів минулих і щасливих не верне ніхто ніколи. Смутом тихим огорнуться в серці...».

– Людвіга... – з глибоким, грудним стогоном з вуст отця Гавриїла вирвалось назовні це ім'я. Здавалося, що колись воно було буденне, але воно тліло, чекаючи ось такої миті, щоб загорітися страшним полум'ям і дати про себе чути... через стільки літ непорозуміння. Він відчув бузковий подих і дихання безсмертного кохання: щось зовсім досі невідоме розкрилося в його душі і, здавалося, що він нарешті зупиниться, подумає, пригадає і повернеться назад у той квадрат світла у вікні. Але ні! Він приспішив ходу...

І все ж таки з його боку то не було каяття. Безлюдна Краківська вулиця, затиснута з обох боків сірими, обдертими будівлями, та руїна будинку № 12, що обвалився, поховавши в свій час багатьох мешканців під собою, навіяли на отця Гавриїла ще більший смуток. Окрім цього, до середмістя з боку підніжжя Високого замку доносилося тужливе виття самотнього собаки. Костельник поклався. Ноги ковзали по мокрій бруківці. На розі вулиці зупинився, відчувши між лопатками пекучий біль. Обернувся назад, на будинку номер 22 яскраво світився ліхтар.

7.

Єлеонора збиралася до лазні. Для неї цей день був таким, що ніхто і ні за яких обставин не міг його змінити, або порушити. Навіть Габор зі своїми примхами визнавав це.

– Вдягайся, дорога моя Леона, тепліше, бо після лазні можеш застудитися! – застерігав отець. – Надворі зима, і вітер якийсь пронизливий, напевно північно-східний, бо дошкуляє до кісток, а йти з Академічної не близько.

– Дякую, любий Габоре, я давно знаю, що ти турбуєшся про мене, – усміхнулася Єлеонора до чоловіка і, повернувшись у бік дверей, що вели до спальні, гукнула Дозі: – Довго мені ще чекати на тебе з близною?

– Йду, пані, – відповіла та, – тільки-но візьму теплі шкарпетки для вас.

– Давай, не барися, бо мене вже чекають...

– Хто ж тебе там чекає у жіночій лазні? – пожартував отець Гавриїл, злапавши пальцями Елеонору за мочку вуха. – Доведеться піти і перевірити, до кого ти так виряджаєшся...

– Звичайно, піди й перевір, може, якраз зустрінеш там свого знайомого, – напевно, вперше у житті зло пожартувала жінка, взагалі вона була завжди дуже поступливою і ніколи не заперечувала чоловікові. – Хочу сказати тобі не на жарт, що ти останнім часом став якийсь не такий. І мало того, мені видається, що ти почав ревнувати мене. Тільки не знаю до кого!

Від останнього почутого слова отець здригнувся.

«Невже я справді ревную? – подумав він. – Слова, сказані Волошин і Бохняк, тепер мені не дають спокою».

– Дозю, ти каву взяла? – запитала Елеонора.

– Так, пані...

– І булки також?

– Також, пані...

Отець Гавриїл пішов до своєї кімнати і відразу за дверима почулося клацання друкарської машинки.

Швидка течія часу минулих літ вдало обміняла Елеонорине кохання на повагу чоловіка і п'ятеро дітей, і тепер їй нічого не залишалось зробити, як глибоко зітхнути. Те зітхання було покрите смутком і тужливими спогадами про молоді літа. Якою рівною, спокійною і, головне, надійною була їхня любов! Скільки тепла своєї душі вона випромінювала для свого чоловіка, не завжди до неї тактовного! Елеонора непохитно дотримувалася своєї місії, свого місця у житті коханої людини. З такими думками вона разом з Дозею вийшла на вулицю.

Хуртовина, яка ще недавно крутила снігом, вщухла. І це дало жінці трохи настрою. Сніг порипував під ногами і здавалося, що то перехожі ногами тиснуть на клавіші рояля, видаючи дивну музику морозяного дня. Перейшовши поспіхом вулицю Карла-Людвіга, жінки звернули вправо на Академічну. Попереду йшли два міліціонери, ступали поволі, ніби чекаючи, кого б замести до відділку. Елеонора органічно не виносила військових, і на те були в неї свої причини, а тут, на тобі, ще й кострубаті, недолугі міліціонери. Вона особливо болісно сприймала тих «визволителів»

зі Сходу, від яких на кілометр було чути брудними і смердячими ганчірками. Стишили ходу і, пройшовши з півсотні метрів, жінки пірнули у темну порожнечу глибокої брами до міської лазні.

Пройшовши впоперек подвір'я, Елеонора з Дозею зійшли невисокими дерев'яними сходами на поверх. У вестибюлі вже чекала Людвіга.

– Вибачай, подруго, що зачекалась на мене! – з порога почала виправдовуватись Елеонора. – Сама розумієш, діти, чоловік... та й негода завадила мені.

– Я тут не марнувала часу, бо лише у лазні можна почути найсвіжіші новини і, звичайно, плітки! – підвівшись назустріч Елеонорі, пожартувала подруга. – А хіба можна ображатися на вірну подругу? До речі, а чи ти взяла з собою каву?

– Звичайно, я особисто впакувала її до торбинки! – тут же доповіла Елеонора. – Сьогодні ми маємо змогу довше посидіти і навіть трохи попліткувати.

– Що таке сталося, що Габор відпустив тебе так надовго?

– Ти знаєш, подруго, мені й самій стало дивно.... – сідаючи у глибокий фотель, відповіла Елеонора.

– Сьогодні одна радість від погоди: черги немає зовсім, то ж можемо йти до нашої зали і паритися, – радісно сповістила Людвіга.

– Це приємна новина! – зраділа Елеонора і повернулася до прислуги, наказавши: – Дозю, маєш трохи часу, а щоб не марнувати його, піди на закупи. Заодно і погуляєш... Через дві години чекаю!

– Слухаю, пані! – не вірячи почутому, зраділа Дозя. – Я впраюся за дві години і прийду вчасно.

Жінки купалися і парилися в малій залі, куди до приходу Советів заходила лише вибрана публіка. Запахи від різного роду трав тоді приємно вражали відвідувачів. Тепер же нова влада відчинила двері для простолюду, і тому на заміну чудодійній насолоді прийшло дигтярне мило, від запаху якого крутило в носі і не раз зал заповнювався чханням.

Можливо, саме негода допомогла зменшити кількість відвідувачів, бо й справді, окрім Елеонори і Людвіги, в залі було

лише двоє жінок. З їхньої поведінки можна було здогадатися, що це «нові пролетарі». Вони вищали прокуреними голосами, обливаючи одна одну холодною водою. Людвіга хотіла зробити їм зауваження, але подруга вчасно спіймала її за руку:

– Не потрібно, вони все одно не послухають тебе! – попередила Елеонора. – Не варто псувати собі настрої! Не звертай на них уваги, думаю, вони ненадовго прийшли сюди...

– Що ти маєш на увазі, подруго? – тихо запитала Людвіга.

– Якщо ти подумала те, що я, то й справді було б добре.

Жінки так щиро й голосно розсміялися, що «пролетарки» навіть замовкли, презирнувшись між собою. Й справді, жінки за кілька хвилин вийшли із зали, залишивши запах дігтярного мила по собі та Людвігу й Елеонору наодинці.

– Мені один з прихильників подарував запашне мило з рожі, – похвалилася Людвіга, виймаючи його з красивої червоної скриньки. – Маємо змогу порівняти його запах з «пролетарським».

– О, так, воно й справді пахне заворожуючи! – намиливши долоні і приклавши їх до носа, глибоко вдихнула Елеонора. – Таке відчуття, що потрапила між троянди...

– Уяви собі, що буде на галицьких теренах через кілька років панування наших старших братів, – зітхнула Людвіга.

– Не переживай, подруго, – впевнено сказала Елеонора, намилюючи тіло, – вони як прийшли, так і підуть, забравши з собою не тільки смердяче мило, але й свою культуру!

– Маю в тому великий сумнів...

– Нема чого сумніватися! Ось мій Габор твердо впевнений, що все це тимчасово. Просто треба перечекати...

Людвіга здригнулася, почувши «мій». Од цього слова, здавалося, її ніби льодяним холодом чи вогняним жаром охопило.

«В моєму серці вічна боротьба між добром і злом, між коханням і ненавистю. Це вічний океан пристрасті, океан припливів і відпливів: одійде хвиля, мене хоч до рани прикладай, а за ним прибуде прилив – і жорстока ревність не дає спокою... – думала Людвіга, намилюючи подрузі спину. – Я чекала, що літа своєю безжалісною рукою нарешті зморщать твоє привабливе тіло, моя подруго, але ти – ти, точнісінько як вчора, як рік, п'ять, десять літ

тому, ти не змінюєшся, на тобі роки не залишають слідів! Я відчуваю жар на своїх долонях, намілюючи твої плечі. Можливо, ще вчора їх пестили теплі долоні Габора, чоловіка, який колись належав мені. Можливо, саме тут, біля гнучкої шиї, він залишив свій палкий поцілунок, щоб ти змогла спокійно і впевнено спати, увісні очікуючи нового щасливого дня разом з ним, моїм і не моїм Гавриїлом... Ні, я повинна стерти його з твоєї шкіри, вирвати його з твого серця. Бідне, без взаємності кохання завжди топчуть, як пожовклу, нікому не потрібну осінню траву, завжди принижують, бо я і багато таких як я у світі, відторгнуті від почуття взаємного кохання. Бідне і жертвне моє кохання...».

Людвіга черпала жменями з мідниці воду і поливала нею гнучке не по літах тіло Елеонори. Ще і ще раз намілювала запашним милом Елеонору, щоб перебити п'яний, чаруючий запах її тіла. Вона задихалася чи то від її запаху, чи від невгамовної ревності. Ось Людвіга опустила руки донизу, до рельєфно натягнутої пухкої шкіри на клубових кістках.

«Тут також, напевно, вчора були руки мого Гавриїла. Так, я ще добре пам'ятаю, як він це завжди робив доволі обережно зі мною, навіть, можна сказати, боязко, але це мене ще більше збуджувало, кидало у провалля, в забуття. Що я тепер можу протиставити всьому, що сталося? Вбити! Кого? Габора чи Елеонору? А чи це буде шляхетно залишити дітей сиротами? Я ж через Габора залишилася сама самісінька, без дітей і щастя... самотня, а попереду дозріває старість! Помста, помста Гавриїлу, але як? Зрада! Тоді хто? Гавриїл? Але він не піддасться, стільки літ він ігнорує мене... – Людвіга на мить зупинилася милити подрузі плечі. Витерла передпліччям правиці набіглий на своє чоло піт. – Зрада Елеонори! Ось це буде біль коханому на все його життя. Помста! Як це зробити? Віднині це буде ціллю мого життя!».

– Не роби так грубо, Людвіго! – застогнала Елеонора. – Мені боляче! – і пожартувала: – Ти ж не на корові чистиш кізяки...

– Так... звісно, не корову чищу... – усміхнувшись, відповіла подруга, присівши на мармурову лаву.

Далі настала черга Елеонори намілювати Людвігу, а потім вони зі сміхом обливали одна одну з великих мідниць. Не

оглянулися, а вже збіг час їхнього купання. Одягнувшись, вони присіли за столиком у фойє.

– Я не можу зрозуміти, – погладжуючи пальцями правиці ліву долоню, тихо почала Елеонора, – в тебе ж таке ніжне тіло, сама ти – одна вишуканість. Чому дотепер ходиш одна? Це я тобі не раз говорила і, напевно, ще скажу, коли не дослухаєшся до моїх слів. Боляче мені дивитися на тебе, подруго... Не можу повірити, що жоден поважаючий себе чоловік, не залишив на тобі свого спокусливого погляду? Твоє тіло, то спрагла насолода не тільки володіти ним, але й навіть просто дивитися на нього!

– Дорога моя подруго, – схрестивши долоні і приставивши їх до підборіддя, таємниче повела Людвіга. – Не один сховався в розуму і не один зійшов таки з глузду, будучи зі мною, але...

– Що «але»?

– Після того, як я віддала ключ від свого серця єдиній людині, яку кохала і кохаю донині, моя душевна скринька втратила для мене цінність. Образ коханого, намальований мною багато-багато літ тому, не в силі замінити ніхто інший.

– Ну, кохана моя подруго, це вже занадто театральнo! – Елеонора повернула голову до Людвіги і глянула їй у вічі. – Рожі в городі зачаровують своєю таємничою красою, заворожуючи нас, а коли вони вже у вазонку, то зовсім інше...

– Тут ти маєш рацію, але бувають сім'ї – звісно добрі, дружні родини, так, як наприклад, в тебе, але як подумаю, скільки навколо нас подружжів, де чоловік і жінка мордують одне одного, між ними чвари, ненависть, огидні одне одному, а все ж таки їдять за одним столом, а подекуди й з однієї миски, миються з одного умивальника, сплять під однією ковдрою. Ненавидять одне одного, але живуть під одним дахом. Чи це можна назвати щастям двох люблячих сердець?

– Моя красуне, – Елеонора притулилася до плеча Людвіги, – домашнє життя в більшості родин, то лишень візитівка, яка говорить про все, що в ній рекламується, а насправді... насправді рідко знайдеш по-справжньому щасливу сім'ю. Напочатках воно справді так: весело, цікаво, але довгоочікуване щастя, котре повинно набубнявіти, як гілка навесні, щоб восени дати плоди,

раптом розчиняється у буденності й домінуванні одного із подружньої пари зі своїм «Я».

– Зачекай, моя подруго, але ж в тебе зовсім не так! – ледве стримуючи хвилювання, перебила Людвіга. Так, саме зараз вона почує те, чого не змогла ніяк взнати від подруги впродовж багатьох літ львівського спілкування.

– На превеликий жаль, саме так воно виглядає і в мене...

– Можливо, ти недооцінюєш те, що дано тобі зверху? – запитала Людвіга, ще не вірячи, що на цей раз справді наступила на мозоль своїй колезанці. – Маючи такого відомого чоловіка, за спиною якого тобі безпечно, навіть не усвідомлюєш того, про що ти зараз говориш!

– Сімейне щастя полягає в тому, повір, моя дорога подруго, а я в шлюбі прожила понад двадцять сім років, що у взаєминах сімейної пари повинно бути таке спільне захоплення, яке у хвилини непорозуміння чи навіть словесного конфлікту погасить його.

– За тими балачками нам навіть не вдасться випити кави! – спохватилась Людвіга, вирішивши перевести розмову в друге русло. – Давай, подруго, нарешті розпакувай свою торбешку, а я до кави прихопила пампушків. З вишнями і рожею...

– Так... пампушки нагадали мені мої дитячі літа... – похитала головою Елеонора. – Пам'ятаю, це був мій перших прихід на кухню до матері, яко кухонної помічниці. Вона доручила мені важливу місію під час випікання пампушків: стояти і спостерігати, щоб тісто не вилізло з мідниці.

– Звичайно, багато помінялося за той час не тільки у житті держави, але й у кожного з нас, – з глибоким боєм зітхнула Людвіга. – Що чекає нас завтра, післязавтра? Одна невідомість...

– Тобі що, ти одна. А в мене ось скільки в домі. І за кожного мушу переживати, особливо за Габора і... Данка!

– Чому? – здивовано запитала Людвіга. – Що вони могли накоїти такого, щоб боятися нової влади?

– Якщо по правді, то, звичайно, нічого. Але ти ж добре знаєш, що Габор багато писав про Совітів недоброго. Навіть зачепив самого Сталіна! А вони злопам'ятні, думаю, що все занотували

у своєму нотесі, бо часто викликають чоловіка в кабінети... Ох, як нелегко зараз нашим священникам втриматися при своїй вірі, тай не тільки їм. Важко жилося жінкам священників, а тепер просто нестерпно. Йде мій Габор вранці, і не знаю, чи zobачу його вечором. Та й матеріально стало сутужно жити... Кажуть, що священничі сім'ї до Сибіру повивозять...

– Звичайно, прикро те чути з твоїх оптимістичних вуст... А що з сином Данком? – поцікавилась Людвіга. – Він же в тебе особливий, і настільки вихований, що до його поведінки навіть нема з чим причепитися!

– Дякую! – стримуючи сльози, сумно промовила їмость. – Данко, власне, народився відразу ж після смерті моєї Славці... І на нього я покладаю великі надії. Це справді обдарована дитина!

– Так чому ж ти так бідкаєшся за нього? Совіти дали доступ до навчання таким дітям. Ще й безкоштовно і, головне, своєю рідною мовою!

– Так то так, але... – Елеонора подивилася навколо себе: в кутку фойє за столиком сиділо двоє жінок і про щось жваво сперечалися, вона нахилилась до Людвіги і тихо, майже пошепки, промовила: – Мій Данко був у дуже неприємній для Совітів організації, не буду тобі переповідати, сама знаєш... Правда, вони вже більше не збираються, але для «визволителів» тільки дай на-тяк – і тут же опинишся або в буцегарні, або в Сибіру.

– Будемо вважати, що доля над Данком буде милостивою! – так між іншим, опустивши свій погляд на підлогу, сказала Людвіга (на превеликий жаль, Елеонора не вловила нотки фальші в її словах). Жінка вирішила за краще перевести розмову: – А пригадуєш, як колись тут було затишно і весело. Вода, а особливо парна додавала настрою людині, забираючи втому і весь негатив дня. А як тут було чисто, а тепер на столах написано бозна що, на стінах теж. Боляче дивитися на це неподобство. Словом, перемога пролетаріату над культурою галичан!

– Звичайно, Людвіго, мені здається, що тих радісних днів не поверне вже ніхто, – Елеонора задумалась, можливо, й справді пригадала недалеко минуле, а потім промовила, тепер вже голосно, щоб почули жінки, які сиділи за дальнім столиком: – У

1810 році тут, на Академічній 10, у флігелі, було відкрито лазню «Купальня св. Анни». Воду для неї брали з джерела, яке тут же було з-під землі. Вода була не проста, містила вугільну кислоту і вапно. Заодно у цьому приміщенні створили і бальнеологічний заклад. Як бачиш, тоді люди дбали про чистоту, культуру і здоров'я! А тепер: ламати не будувати. «Все наше, все загальне» – девіз наших «визволителів!».

– Ну, нам пора! – сказала Людвіга, глянувши на годинника. – Через дві години в мене репетиція.

– Ой, й справді засиділись ми сьогодні, подруго! – піднялась з фотелю Елеонора. – А ти, моя гімназійна приятелько, пам'ятай, що вже час сотворити й собі сім'ю, не відтягуй!

– Обов'язково, але за однієї умови! – єхидно усміхнулась Людвіга.

– За якої?

– Віддай мені свого Гавриїла...

– Залюбки! – дзвінко розсміялася Елеонора.

Розділ четвертий

1.

Іриней прибіг до батька в гімназію і, захекавшись, без стуку влетів до класу.

– Нашого Бодя забрали! – на одному подиху випалив син. – А перед тим вони були в нашій хаті.

– Не панікуй, сину! – спокійно сказав Костельник. Він поклав свою руку на плече Іриней і вивів його в коридор. – Ти проявив свою невихованість, зайшовши до класу без дозволу. Що подумують про тебе і мене гімназисти? А тепер розповідай, тільки спокійно і без фантазії, і не трусися, немов уражений пропасницею!

– Сьогодні вранці до нас прийшов молодий хлопчина, десь такого віку, як наш Бодьо. Він запитав, чи Богдан вдома, бо є пильна справа в таборі, а коли довідався, що його немає, то попросив, щоб він обов'язково прийшов на вулицю Глибоку. Ти знаєш, тату, цей хлопець мені чомусь видався дуже підозрілим, бо якось дивно повадився. Він постійно озирався навколо, ніби боявся, що зараз хтось зайде і викриє його. Раніше я його ніколи не бачив серед знайомих Богдана... Я те все переказав Бодьові, коли він прийшов. Брат сильно зденервувався і, навіть не пообідавши, погнав туди. Більше я його не бачив. По обличчю брата було видно, що якась кепська справа навалилася на нього.

– Ти точно впевнений у тому, що не помилився і ніколи його не бачив раніше? – перепитав батько.

– Звичайно, я всіх приятелів брата знаю!

– Може в нього з'явилася якась пасія, може він говорив тобі про свої плани на ці дні? – намагався прояснити ситуацію Костельник.

– Та ні, щось не пригадую... А про нову пасію не може бути навіть мови, бо він кожного дня чекає вісточки від своєї Елі...

– Тоді йди додому і не переживай, знайдеться наш Бодьо! – заспокоїв батько Іриней, міцно затиснув у кишені листа, якого вийняв зі скриньки. – В нього зараз телячий вік... Прийде, ось побачиш, прийде. Нікуди йому не дітися!

Іриней щось хотів сказати, але батько вже повернувся до класу.

– На чому ми зупинилися, шановні добродії? – запитав гімназистів Костельник, присівши на крісло. З поведінки викладача здавалося, що нічого такого не сталося, ніби не було розмови зі старшим сином про лихо, яке насувалося на їхній дім.

– Ви, пане професоре, почали оповідати нам про добро і зло, – миттю піднявся з-за парти маленький, прищавий, худорлявий, завше з блідою церою на обличчі гімназист на ймення Іван Мамчур. Його вигляд змушував професора усміхатися в душі, бо цей гімназист, коли конспектував його лекції, то повторював за ним слова, а вуха в нього ходили назад-вперед, як в слона. – Зараз, пане професоре, я загляну до свого конспекту. Так, справді, я не помилився: ви на цьому закінчили, точніше вам перебив думку прихід цього молодого чоловіка, що увійшов до класу без стуку.

– Отож, в природі є низші й висші єства – низші й висші в значінні досконалості, – Костельник поплескав гімназиста Івана по плечу. – Дякую, колего! Продовжимо: коли низші єства займуть місце висших, коли їх знищать, так се зло. От приміром: коли пирій, кукіль, бур'ян здусять пшеницю, коли бактерії розточуть організм людини. Зло се не конкретне єство, тільки процес, коли низше єство займає місце висшого, коли менший лад займає місце більшого ладу, коли лад переходить у нелад. А добро є і конкретним єством і процесом. Кожне єство є добре, бо воно є виразом ладу, розуму й праці.

– То прошу пана професора пояснити, як я то розумію з вашої лекції, що «совіти», то є зло на нашій землі, бо вони хочуть повчати того, хто ліпше і вище за них стоїть? – піднімаючи руку догори і не чекаючи, коли професор дасть слово, запитав гімназист Мамчур.

– Ви, парубче, добре думаєте, але не конче мислите. Чому? А тому, що найбільший талант людини – вміння вислухати опонента до кінця, бо саме в останніх словах може бути те, чого сподіваємось. Ясно?

– Зрозумів, пане професоре! – чітко відповів гімназист Іван. – Зрозумів, що я правильно мислю.

Клас наповнився дзвінким реготом. Професор Костельник на те нічого не сказав, лиш підтримав сміх гімназистів.

– Тож слухайте далі, – спокійним голосом промовив професор, коли в приміщенні стих сміх. – «...Коли низше єство служить високому, коли менший лад уступає більшому, так се буде добре «в русі». Відти виводяться всі права, всі права між єствами. Права й обов'язки. Їх розуміє тільки людина, бо тільки людина має розум. Добро треба вдержувати й побільшувати, а зло треба спиняти й винищувати. Правило доброго й злого: зло само накидується, а добро треба здобувати. Се виходить із самої суті доброго і злого. – Отець Костельник спеціально зробив паузу, щоб переконатися, чи уважно слухає його аудиторія. Обвівши строгим поглядом гімназистів, він стримано усміхнувся і продовжив: – Світ так створений, щоби людина вчилася пізнавати в ньому добро й зло, висше й низше, буття й небуття. Система світа – се система категорій добра і всяких категорій зла... І тому мусять в ньому бути і насікомі, і миші, і щурі, і гадюки, і крокодили, і вовки, і гієни... і невідомі бактерії¹. У коридорі настирливо прокалатав дзвінок, але гімназисти навіть не поворухнулися. Вони уважно дивилися на свого вчителя, чекаючи з його вуст наступної фрази.

– Вдячний вам за те, що так уважно вислухали мою лекцію, наступного разу продовжимо. Думаю, що Іван знову нагадає нам, на якому абзаці я закінчив. І ще: щоб вам не байдикувати, даю вдома поміркувати і наступного разу подискутувати над концепцією «Генія і майстра». Отож, маєте можливість кожен висловити свою думку щодо таких висловів: 1. Геній творить серцем – майстер розумом. 2. Генія творить природа, а майстра школа. 3. Для генія характерна глибина, а для майстра ширина. 4. Геній може створити один твір і це буде світовий шедевр, а майстер може

¹ Праця Г. Костельника «Добро і зло».

написати багато. 5. В генія ідея прямує від серця до міркування, а в майстра навпаки – від розуму до серця. На сьогодні все!

Гімназисти, миттю позбавивши конспекти, вийшли з приміщення.

– На превеликий жаль, зло у світі пам'ятається довше ніж добро... – хотів додати на завершення зустрічі із гімназистами отець Гавриїл, але вчасно стримався. Професор Костельник залишився в класі один. Поволі підійшов до вікна. Обіпершись об підвіконня, він дивився на перехожих, які поспішали хто додому, хто з дому за покупками, хто на важливе побачення. Короткий зимовий день зашторював небо таємною гардиною. Ледь видиме угорі незрозуміле метушіння раптом перетворювалося на очах в білий, іскристий сніг. Здавалося, що людські ноги копали ці пухнасті зимові витвори, проганяючи їх геть, а котрі сніжинки все ж таки падали на землю, ці ж ноги жорстоко придавлювали їх до землі, перетворюючи цю сліпучу білизну у суміш саджі та білила. На очах у професора почало сутеніти, і небо враз зробилося ультрамариновим. І тепер лише ті сніжинки, яким пощастило зачепитися на промерзлому гіллі дерев, залишилися у своїй природній красі...

«Який контраст між сніжинками на деревах та на хіднику! Які у природі контрасти, та й у житті також, – подумав у цю хвилину Костельник. – «...І беремо ці приклади, щоб повчити дітей про контрасти у життю: можна бути гарним, гарно зодягненим, багатим, а в душі безвартісним... А можна бути вбогим і без виставної зверхности, а ангелом або генієм у душі... Земський світ і цілий всесвіт зі становища землі – се «вічна школа», повна загадок і проблемів. Світ – се система контрастів. У «вічній школі» так і має бути – на те, щоби ученики шукали правди, щоби вчилися відріжнювати її від привидів, щоби вибирати висші вартости...

Який маленький місяць супроти сонця, а він знаходиться якраз у такому віддаленні від землі, що для нашого ока виглядає саме таким великим, як сонце. Сонце світить і місяць світить. Але сонце світить своїм світлом, а місяць тільки від себе відбиває соняшне світло. Найлегше могли би астрономи відкрити життя на місяці, бо він найближче. Та на місяці нема життя й ніколи не було, хоч він є дитиною нашої землі, на котрій є життя», – роздумуючи

над такою безконечністю контрастів у житті, Костельник привідкрив очі і побачив, що на вулиці увімкнули ліхтарі. В їх лимонно-жовтому промінні тепер сніжинки виглядали, мов опале осіннє листя.

«...Доосередна – відосередна енергія, позитивна – негативна електричність, анерганічна – органічна матерія, мужеський – жіночий пол, рождення – смерть, малпа – людина, день – ніч, ява – сон, любов – гнів, пристрасть – стид, відвага – страх, добре – зле, гарне – погане, матерія – душа, сей світ – другий світ, світ – Бог, привиди – дійсність. Відріжни, чоловіче, поділи, відкрий глибші ступні – знайди повну правду, найціннішу правду. Не соблазняйся привидами, не йди за ними», – думав філософ, дивлячись у вікно, яке за той час його роздумів уже встигло покритися крихкими мозаїчними, морозяними й дивовижними розмальовками. – Для багатьох існує тільки одна лінія – їх власна: «моя віра», «моя нація», «наші права», комунізм, матерія, «ніщо», невільно женитися, «невільно їсти м'яса», «все вільно». Апостол Павло писав: «Ми, сильні, мусимо нести немочі безсильних, а не собі догоджувати. Я навчився вдовольнятися тим, що маю. Всюди і у всім я привчений бути ситим і голодувати, і бути в достатку і терпіти недостаток. Коли я немічний, тоді я сильний»¹.

У двері постукали. Костельник раптом пригадав, що недавно під час розмови з Іринеем нехотячи пожмакав у кишені листа. А забрав він його з домашньої поштової скриньки, як і завжди, поспішаючи, не глянувши, кому він був адресований. Тепер отець Гавриїл дістав його, розправив долонею і прочитав напис, акуратно виведений дівочою рукою: «Вп. Богдану Костельнику». Штемпеля пошти, адреси та прізвища відправника, як є зазвичай, не було.

– Значить, листа просто кинули, минаючи головний поштамт, в поштову скриньку! – зробив висновок отець. – Цікаво, що ж тут такого написаного, що невідомий не скористався особисто дати в руки адресату чи вручити комусь з нас. Яку таку таємницю приховує цей лист?

¹ Праця Г. Костельника «Вічна школа».

В двері постукали ще раз, і це змусило професора знову покласти листа в кишеню.

– Прошу пана професора, – старий, завжди нарікаючи на своє життя, педель¹ сунув свою лису голову у шпарину дверей, – вже дуже пізно і темно на дворі, а мені ще потрібно виконати багато роботи, щоб на завтра в класах було чисто...

– Так, я розумію вас... – Костельник підійшов до вішака, який сиротливо стояв у куті класу, і зняв з нього своє ґранатове пальто з чорним, хутряним коміром з каракулю. – Сьогодні я справді трохи затримався. Тож не буду вам стояти на заваді...

Вийшовши за двері класу, професор ніби поринув у вирій своєї юності: кострубаті гімназисти, маючи нарешті нагоду використати свої юначі сили, ганяли довгим коридором, піднімаючи за собою пилку з кутків. Все змішалось: і галас дитячих голосів, грюкіт дверей, і, нарешті, погрози прибиральниць, які, немов ті бляклі тіні, бігали за молодими людьми, погрожуючи їм кулаками. Можливо, він уперше не зробив зауваження дітям, бо якась невідома сила бентежила його душу.

Пройшовши вулицею Леона Сапегі² повз Політехнічний, на розі костелу Магдалини він зупинився. Йому здалося, що хтось внизу з сірої, досить непривітної будівлі під номером один, глянув на нього благальним поглядом. Костельник навіть стрепенувся. «До чого би це?» – подумав Гавриїл, але тут же приспішив ходу по Сикстуській, а далі через Карла Людвіга додому. На Маріїнській площі біля матері Божої він побачив знайому постать. Чоловік обтрусився, скинув шапку, щоб стріпонути з неї сніг, і отець вгледів в нього... Сергія.

– Слава Ісусу Хресту! – побачивши перед собою Костельника, Карін делікатно вклонився до нього.

– Слава навіки, пане Сергію! – відповів той. – Мерзнете, чекаючи приятеля, чи ніяк не можете налюбуватися вечірнім засніженим Львовом?

– Швидше друге, отче! Приглядаюся, щоб завтра вранці зафіксувати на фотографію. Маю замовлення з Москви.

¹ Університетський служитель, наглядач за студентами.

² Тепер вулиця Бандери.

– Ох, вже та Москва... – важко зітхнув отець Гавриїл. – Скільки лиха таїться в цьому, на перший погляд, незамисловатому слові...

– Що, не дають спокою вам, отче?

– Можна навіть сказати, що так!

– Далі за своє, за злиття з православ'ям?

– Авжеж!

– Видно, отче, що не все у вас гаразд...

– Так, пане Сергію, останнім часом якесь прокляття стоїть на порозі мого дому.

– Що, може, їмость хворіє?

– Та ні, слава тобі Господи, якось відклигала зі своїх болячок, то нераз в неї таке буває, але... – тут Костельник пригадав про зустріч з Іринеем, а ще про листа, що муляв у кишені.

– Сьогодні зник мій середущий син Богдан!

– Як зник? – здивувався Сергій.

– Прибіг до мене Іриней і розповів, що вранці до нас приходив якийсь хлопчина і попросив передати, щоб Богдан прийшов на вулицю Глибоку, є якась пильна справа. Відтоді його більше не було вдома. Хоча він мав важливі домашні справи. Якось неспокійно мені на душі...

– Не переживайте, отче! В мене в органах є знайомі, котрі зобов'язані мені за деякі справи... – Карін поклав свою руку на передпліччя священнику. – Ось побачите, ваш син знайдеться цілим і здоровим, я вас запевняю! І не варто псувати собі здоров'я через такі дрібниці. В Богдана зараз такий вік, кохання... самі розумієте – воно сліпе в такому віці.

– Я глибоко вдячний вам за розуміння мого хвилювання, як батька, і за допомогу... – Костельник аж посвітлішав на лиці. – Я і так боржник перед вами за Христинку...

– То пусте... – усміхнувся Карін і показав пальцем вгору: – Там, біля брами святого Петра, зарахується мені...

– Може, заїдемо до мене, Леона вгостить кавою з крихким печивом?

– Та ні, дякую, – відразу ж заперечив Карін. – Зараз зайду до свого знайомого, з'ясую за вашого сина. Може, щось підкаже. Нині дуже небезпечний час...

– Звичайно, звичайно! – погодився отець Гавриїл. – Тоді чекатиму вас завтра. Неважливо о котрій годині. Якщо мене не буде, то розповісте Елеонорі, гаразд?

– Гаразд, як тільки отримаю будь-яку інформацію, відразу ж до вас. Гадаю, що застану саме вас, отче, вдома, – сказав Сергій Карін на прощання, а коли Костельник пішов, усміхнувся йому в спину.

2.

– **К**остельник, виходи! – гукнув наглядач у віконечко камери. – Давай хутко, а то зараз прикладом допоможу.

За дверима почувся сильний удар об дубові дошки.

Богдан злякано оглянув присутніх.

– Костельник, ти що не зрозумів, чи тобі сподобалося тут сидіти серед криміналу? – повторно звернулося до нього злобне око в оглядовому віконечку.

– То ти є син самого настоятеля Преображенської? – почувся з кутка втомлений старечий чоловічий голос.

– Так... – з острахом відповів Богдан. Йому здалося, що то не його голос, бо цілу ніч він просидів мовчки, як і всі, хто потрапив сюди звечора. Охоронець тоді строго попередив, що будь-яка розмова карається і це врахується для винесення вироку. Тож усі підкорилися цьому неписаному закону.

– А за що тоді ось цього, ще зовсім малюка взяли до катівні? – пролунав той же старечий голос, – за що... безбожники...

Очі звикли вже до темряви, і тому Богдан, вийшовши до коридору, раптом втратив орієнтацію і притулювся до стінки.

– Ти що не можеш ще ніяк відійти з бодуна? – оскалив гнилі зуби військовий з карабіном за плечима.

– Я не вживаю алкоголю, – відповів хлопець. – Ми ходимо до церкви, пане!

– Який я тобі пан?

– В нас так звертаються до незнайомих людей, прошу пана...

– Ти, хлопче, привикай до слова товариш.... Тепер ми всі рівні, ми браття! Давай, валяй, тебе чекає слідчий! – «товариш-брат»

штовхнув прикладом Богдана в плече. Коли піднялися з підвального приміщення східцями на поверх, в Богдана почали калатати зуби чи то від холоду, чи зі страху... Тепер, не підганяючи затриманого, конвоїр повільно проходив повз кімнати слідчих, з яких лунали несамовиті крики допитуваних. Радше це не був крик, а волення спокою, навіть спокою прощання з життям. І насправді, з-за дверей кабінету, в який вводили Богдана, донеслося: «Вбийте нарешті, для мене смерть це єдине, що я прошу у Бога...».

Два слідчі, з закованими до ліктя руками, які вибивали зізнання над лежачим, спітнілі, незважаючи на те, що за вікном лютий мороз, а в приміщенні було прохолодно, вийшли з кабінету. На підлозі, у калюжі крові, лежав такий же молодий, як і Богдан, чоловік. А повз нього, заклавши руки за спину, з поважним виглядом проходжувався середніх літ відгодований, з незначною задишкою чи то від жиру, чи від щойно проведеної роботи, майор НКВС. Він уважно оглянув з ніг до голови Богдана, потім кивнув головою до сидячого за добротним, антикварним дубовим столом, напевно конфіскованим з якогось музею, художничого чоловіка, і вони разом вийшли з кабінету.

Богдан залишився сам на сам з молодим чоловіком, що лежав на підлозі. Хлопець підійшов поближче, глянув на бідаку і мало не оторопів: перед ним лежав Генік, його побратим по молодіжній організації. Він стогнав, і цей стогін здавався Богданові все слабшим і слабшим. Богдан хотів щось запитати в Геніка, але той, з великим зусиллям відкривши очі, лише покрутив головою. Богдан зрозумів завчений жест, що не можна нічого говорити і навіть признаватися, що знайомі. Богдан відійшов і став біля дверей. Хвилин так через двадцять повернулися військові. Майор уважно, мовчки подивився на Богдана. Це був колючий, пронизливий, можна сказати, навіть смертельний погляд хижака на свою здобич. Потім він, сповнений почуття власної гідності, не поспішаючи, підійшов до нерухомого Геніка, що від побиття втратив свідомість. Майор зупинився перед його головою і носом чобота, натертого свинячим жиром, щоб не промокав на снігу, ткнув його в лице. Юнак відкрив очі і, зібравши всі сили, промовив:

– Ви можете спробувати виколоти моїй нації очі, зробити на-
рід незрячим, але ніколи, запам'ятайте собі, ніколи не вдасться
вам вирвати з нашої душі віри в Бога!

– Кажеш, що ти згідний, щоб тобі викололи очі? – пика ма-
йора, яка на початку видалася Богданові доброзичливою, тепер
скидалася на коршуна.

Богдан жажнувся, ступивши крок назад до дверей. Він від-
вернувся, щоб не побачити цієї жахливої миті, коли розлюче-
ний майор вчинить самосуд над вісімнадцятирічним юнаком. І
справді, майор відвів ногу назад і з усієї сили, вклавши в неї всю
ненависть, вдарив лежачого в обличчя. Удар був таким сильним,
що по кабінету рознісся тріск кісток. Від цього Гена здригнувся і
навіть привстав, ніби хотів перевірити свої крила до злету, але тут
же повалився замертво на підлогу. Очі ще якусь мить здивова-
но дивилися у вікно, напевно, шукаючи шпаринки для відльоту
душі. З рота хлюпнула на підлогу піниста яскраво-червона кров,
утворюючи калюжу... Офіцер повернувся до Богдана:

– Що скажеш на те, Костельник? – його тонкі губи зім'ялись у
ледь помітній усмішці. – Казав цей хлопчина, що неможливо Бога
вирвати з його грудей. Чому ж цей Бог не захистив бідаку від мого
смертельного чобота? Тобі не відомо, Богдане? А твоє ім'я також
символізує Бога! Богом дане воно тобі? Ти знав цього типа?

Богдан був шокований від щойно побаченого і ніяк не міг
прийти до тями.

– Так... ні... не думав про це... не знав, що тут так приймають, –
за Богдана говорили його вуста. Здавалося, що його залишає ро-
зум. – Думав, надіявся, що тут зрозуміють і ... виправлять це не-
порозуміння, але...

– Ти, мале щеня, попівський виродку, як ти смієш поливати
брудом наш радянський стрій? – тепер уже майор вийшов з себе. –
Ти що не знаєш, чому ти тут? Звідси пришельців на той світ витя-
гують вперед ногами, зрозумів?

– Як вперед ногами? – перепитав юнак.

– Ось так! – майор натиснув на кнопку під столом, і до кабінету
вбігли ті двоє з закованими руками. Майор кивнув голо-
вою в бік лежачого на підлозі. Вони взяли кожен по нозі і потя-
гли тіло до дверей. Мертве, зблідле обличчя ще недавно живого

товариша, тепер билося об нерівну дощату підлогу, ніби кивало головою: «І тебе ця участь не мине. Я вже вдома, а ти – в гостях...». Кривавий слід за Геною потягнувся до дверей.

– Страшно? – цинічно запитав майор.

– Угу... – відповів Богдан, нервово потираючи долоні.

– Ти що, музикант? – товстун прискіпливо глянув на руки юнака.

– Угу...

– Тоді йди і збирай своїми мініатюрними пальчиками ось це!

– Що це? – не зрозумів Богдан.

– Збирай кров свого побратима і кидай до раковини!

– Ні! – несамовито закричав хлопець – В жодному разі, ні!

– Ти ще смієш мені заперечувати й не виконувати мого наказу? – майор скорчив страшну гримасу, що змусило юнака відступити назад. – Зараз заставлю тебе виллизати підлогу язиком!

– Я... я боюся крові...

– Кажеш боїшся? – майор ковзнув очима по його обличчі, погладжуючи пальцями своє чоло, і раптом як закричить: – Збирай, а то зараз відправишся слідом за своїм приятелем!

Богдан опустився на коліна і тремтячими пальцями став швидко згортати до купи кров. Майор, задоволений такою картиною, усміхнувся і вийшов з кабінету. Богдан залишився стояти на колінах, дивлячись на свої руки у крові, і не знав, як далі бути. Підійшов до умивальника, але води в ньому не було. Кров свого побратима засихала на долонях. Богдан відчув якийсь несамо-витий холод крові, крові свого кривого друга, з яким провів усі роки не тільки в гімназії, але й в молодіжній націоналістичній організації. У юнака в очах заціпенів жах. Цього холодного, зимового дня тисяча дев'ятсот сорок першого року Богдан міг лише жахатися, але вже відчував, що в нього, всередині, народжується досі невідоме почуття ненависті до ворогів.

– Чого ти зупинився? – оскаливши зуби, запитав з порога майор. У кабінеті запахло перегаром і Богдан зрозумів, що цей коротко відтермінований час серйозної розмови минув, і ось зараз почнеться і для нього пекло...

– Кров засохла і я не в силі почистити її з підлоги, – боязко відповів юнак.

– А навіщо тобі зуби, га? – тепер уже військовий підійшов до нього впритул, його оскаженілі від люті очі здавалися прозорими, як перший лід.

Майор взяв Богдана за лацкан маринарки і з силою штовхнув до підлоги. – Гризи зубами, попівський виродку!

На щастя, в цю мить до кабінету увійшов стрункий, високий чоловік у цивільному.

– Щось у вас, на диво, сьогодні дуже тихо, майоре? – привітавшись за руку, зухвало спитав чоловік.

– Товаришу полковнику! – майор так виструнчився, що навіть живота не було видно, здавалося, що він ось-ось переламається пополам. – Ось опрацьовуємо молодшого Костельника.

– А... так, так... чув про такого, – чоловік у цивільному скосяглянув на Богдана. – Як таке щеня могло бути в такій солідній націоналістичній організації?

– Як вам сказати, товаришу полковнику, – долаючи страх перед великим начальником, промовив майор. – Виходить так, що то лишень молодіжна організація, яка дає свої кадри для майбутнього...

– Ви добре знаєте, майоре, що їхнє майбутнє, то лишень не далі, як завтрашній день, а то, може, й того забагато... – якусь мить полковник про щось подумав, а потім запитав: – Я, власне, прийшов запитати про Драча, де він?

– Драч, не дочекавшись майбутнього дня, відправився до брами святого Петра ще сьогодні.

– А чого то він так раптом вирішив поспішити туди? – полковник усміхнувся, глянувши на Богдана. – А, зрештою, молоде завжди спішить кудись.

– Та йому допоміг ось цей синок! – знайшов вихід з ситуації майор. – На очній ставці вони так переконували один одного, хто з них доносить оунівцям про розташування наших військових підрозділів, що навіть я ніяк не зміг їх розборонити. В кінцевому результаті Драч упокоївся в Бозі...

– Неправда, пане... – Богдан затявся, бо ніяк в нього не виходило звертатися до старших людей словом «товариш». – Цей чоловік наговорює на мене. Я насправду нічого не знаю і лишень був

свідком, як майор добив нещасного Гену... – на очах в Богдана виступили сльози.

– То ти все ж таки був знайомим з Драчем? – поцікавився майор.

– Ні... так... як вам сказати... – Богдан зрозумів, що проговорився, і тепер думав, як вийти з положення, в яке сам себе загнав. – Ми тільки навчалися в одній гімназії.

– Можна продовжувати допит, товаришу полковник? – запитав дозволу майор.

– Можна, але тільки не при мені, бо ще й мені дістанеться від такого спритного члена молодіжної націоналістичної організації, – захихотів полковник. – Ось скільки крові вилив на себе. А кров людська не водиця. Не думав, не гадав, що попівські діти такі агресивні. Треба буде про це сповістити його батькові. До речі, попрошу вас, щоб ви особливо не перестаралися з ним, бо батько нам ще знадобиться.

– Слухаю, товаришу полковник!

Полковник ще трохи пошпортався в паперах, що лежали на столі, постояв, подивився в вікно, потім змахнув головою, ніби щось пригадав дуже важливе, і подався з кабінету, нагадавши майорові, щоб той обов'язково занотував у допиті Богдана про те, що з його участю був убитий Драч.

– Буде виконано, товаришу полковник! А тепер продовжимо! – сухо сказав майор, сідаючи у велике, кимось розгойдане крісло, яке під ним добряче заскрипіло. – Навіщо тобі потрібна була військова література, яку ми знайшли у твоєму помешканні?

– Я готувався вступати на військового, я вам про це говорив, – боязко відповів Богдан.

– Назви прізвища хлопців, що були разом з тобою в молодіжній націоналістичній організації, а також скажи, хто з них конкретно збирав інформацію про розташування наших військ біля Львова?

– В нас такими справами ніхто не цікавився, бо йшлося лишень про те, як діяти у складних життєвих ситуаціях і як долати перешкоди. Щодо моїх однолітків, гімназистів, то всі вони повтікали разом зі своїми батьками відразу ж після вашого визволення Львова.

– А статут?

– А статут, який би він не був і чий би він не був, я вивчав, знову ж таки повторюю вам, щоб стати хорошим військовим. І запевняю вас, пане майоре, бо ви це знаєте навіть краще за мене, що статuti в усіх арміях практично на одне лице. А якщо і є відмінності, то нам не завадить взяти з них найкраще, щоб стати хорошим військовим...

Майор поглянув на свого ручного годинника, зітхнув, потім натиснув на кнопку, і до кабінету увійшов черговий.

– Забери цього в камеру, – кивнув майор на Богдана, – завтра щойно почну з ним справжній допит. Покажу йому, де раки зимують! І ще: ні краплини води. Нехай кров його гімназійного товариша нагадує йому про те, що і його чекає, якщо не розповідатиме правду.

3.

Отець Костельник, не поспішаючи, щоб не послизнутися на втрамбованій колесами дорозі, перейшов Марійську площу і попрямував Академічною. Тут подував холодний північно-східний вітер, який обпікав ноги навіть через кальсони. Та що там цей нещасний вітер, коли його боліло за грудиною, і це змушувало отця час від часу зупинятися.

– Тобі зле, тату? – запитав Іриней, який наполог на тому, щоб саме він супроводжував його до відділку УРКМ¹.

– Ти стій тут, я скоро повернуся! – незвичним для себе голо-сом наказав Костельник, відчувалось, що він нервує. – Нікуди не йди, зрозумів?

– Зрозумів!

Пройшла година, друга, а батька не було. Іриней зайшов у кнайпу, що була в партері готелю «Жорж». Замовив собі філіжанку кави. Присів так, щоб можна було бачити через вхідні двері вулицю, аби не пропустити батька. Час невблаганно біг, залишаючи

¹ Управление рабоче-крестьянской милиции (рос.).

у грудях хлопця згусток нервів. «Що ж так довго батько не йде?» – не полишали думки. Нервовий стан явно виказував його. І це зауважив міліціонер, що якраз за кимось чатував. Він підійшов до Іриней і запитав:

– Ти когось чекаєш?

– Так... – Іриней зібрав до купи всі сили, щоб не виказати своє хвилювання, бо й справді радянська міліція в Галичині мала недобру славу. І саме зараз ця зустріч з міліціонером була вкрай недоречною. – А ось і вона! – хлопець ще раніше помітив, як в холі, біля великої вази з квітами, стояла молода, симпатична особа. Хлопець відразу ж визначив, що це повія, але діватися було нікуди, і він, перепросивши міліціонера, подався до дівчини. Міліціонер рушив за ним. Невідомо чим би все це закінчилося, коли б не батько, який увійшов до готелю, ледь стримуючи себе від гніву.

– Справи кепські, сину, а ти тут розважаєшся...

Іриней зробив трагічну гримасу, натякнувши батькові помахом голови, що за його спиною проблема. Лиш тепер отець побачив міліціонера, який прямував до них.

– Давай зараз підемо до Парижу¹ і купимо щось поїсти, а потім разом у номері відсвяткуємо таке велике свято і... можливо, запросимо до нас цього симпатичного міліціонера, – зорієнтувався хлопець.

– Давайте йдіть швидко, бо холодно, а зігрітися не завадить... – владним тоном наказав міліціонер, вважаючи, що він уже запрошений на вечірку.

– Наш Бодьо зараз в тюрмі на Лонського... – сповістив неприємну звістку батько, як тільки вони вийшли з готелю і відпустили випадкову дівчину. Звичайно, повія потребувала якоїсь винагороди за те, що взяла участь у цьому театралізованому дійстві. Тому Іриней витягнув кілька копійчин і сунув їх дівчині до кишені. – Знаєш, сину, його звинувачують у зв'язку з Оунівцями. Ох, як вони бояться навіть таких малих, без досвіду дітей. А ще називають себе найсильнішою армією світу...

¹ Так називався в кінці 40-х років минулого століття Краківський базар.

– Чим ми можемо зарадити брату? – тихо запитав Іриней, озирнувшись на всі боки, чи часом їх не переслідує хто-небудь. – Богданчик такий ніжний і вилючений матір'ю. Він зовсім не надається до таких випробувань, правда, тату?

– Не можу знати, синку, – важко зітхнувши, відповів на те отець, – не можу знати, бо не був у його шкірі. Ще казав той Верьовка... тож треба, щоб прізвище так вдало характеризувало начальника не тільки як особу за зовнішнім виглядом, але й як людину... Так цей Верьовка наказав мені, щоб я обов'язково прийшов до самого генерала в суботу ось сюди, – і отець показав Іриней клаптик паперу з адресою.

– Так це ж біля трамвайного депо! – промовив Іриней. – Треба перейти через вулицю Пельчинських¹, а потім догори по Кадетській². Там є ціле містечко старих польських вілл. Дуже мальовниче місце, даремно той генерал оселився там. Думаю, що він зайняв ще тепле від духу польського ліжка, а, можливо, ще недоїдену польську зупу...

– Тихо, Реню, а то ще почують! – батько озирнувся навколо. – Мало біди в хаті...

Біля фігури Матінки Божої розійшлися: Іриней пішов на помешкання до Собору Юра, а Костельник – на Корнякта.

Двері до квартири відчинила сама Елеонора. То був знак, що вона вже давно очікувала чоловіка з якоюсь терміновою новиною. Так було завжди, і стало вже звичним для отця Гавриїла.

– Габоре! – просто з порога повідомила дружина. – Щойно був Сергій, він влаштував твою зустріч з начальником НКВС щодо нашого Данька.

– Ми ж домовилися, що він повинен приходити до нас лиш тоді, коли господар у домі, себто я! – Костельник не міг стримати свого незадоволення приходом цього чоловіка до їхнього дому. Все ж таки отець, напевно, почав ревнувати свою жінку до давнього приятеля...

– Ти, Габоре, не забувай, що ми маємо бути вдячними цій людині за порятунок нашої Христі! – можливо, вперше за їхнє

¹ Теперішня Вітовського.

² Нині вул. Героїв Майдану.

спільне життя Елеонора розмовляла з ним підвищеним тоном. – Для мене зараз важливіша доля нашого Данька, і я не допущу, щоб його чекала така ж доля, як нашої маленької квіточки Святослави. Тоді, багато літ тому, пам'ятаєш, як ти на її похороні заспокоював мене, що нашому Бодьові доведеться жити за себе і за нашу донечку? Бо саме Господь в останні хвилини її життя її душу вселив у ще ненародженого Данька, якого я носила під серцем.

– Я знаю про зустріч з генералом, – ніби не чув останніх слів дружини, повідомив отець Гавриїл. – Я повинен зустрітися з ним в кінці тижня, щойно він повернеться з Києва.

– А як там наш Бодьо?

– Я був у начальника міліції, Верьовки, – перевів дух Гавриїл, знаючи наперед, як прореагує на почуте Леона. – Він сказав мені, що зустріч з сином можлива тільки після особистого розпорядження генерала...

– Я не витримаю ще стільки днів чекати, Габоре! – Елеонора притулилася головою до його грудей. Сніг на пальто почав танути від її гірких сліз. Гавриїл вперше не знаходив слів для розради. В нього так і не загоїлась рана після смерті своєї первістки Святослави...

– Я приготувала вам вечерю, – виглянувши з кухні, сповістила Дозя.

Костельник обернувся, глянув на неї так, що вона негайно зачинила за собою двері.

– Ніяк не можу навчити служанку культури! – бідкався отець. – Напевно, це вже в неї у крові...

– Не чіпайся до Дозі, – силкувалась захистити прислугу Елеонора. – Вона і так тебе терпить такого...

– А де вона сьогодні знайде таке тепле місце, як не в нас?

– Краще скажи, Габоре, з чого і як ти почнеш розмову з генералом? – Елеонора перевела розмову.

– Той Верьовка дав зрозуміти, що розмова буде не стільки про нашого сина, як про щось інше, особливе.

– Для мене зараз найважливіше життя мого сина, а про інше мене зовсім не цікавить, – відповіла дружина. – І все ж таки...

– Думаю, що розмова буде про Церкву, як завжди...

– Йди повечеряй, Габоре, – Елеонора розгладила руками лацкан його пальта. – У тебе сьогодні був важкий день...

– Дякую, моя дорогенька, але я краще полежу... Щось нездужається сьогодні!

– То все на нервах, особливо зараз, коли нас «визволили» совіти, – бідкалась Елеонора. – Невже вони прийшли назовсім?

– Не знаю, не можу знати... – відповів отець, зачинаючи за собою двері «кабінету». Він ліг на застелене капою¹ ліжко. Втома знесли його, але повіки ніяк не змогли підкоритися, щоб поринути у сон. Попереду ніч, довга ніч роздумів, ніч монологу. Через незачинену квартиру нічний морок кімнати розвіяв свисток міліціанта на Краківській, який, напевно, лапав нічного злодія. Цей звук збігся з високою, розлогою хвилею відлуння приглушеного удару годинника з башти на Ратуші, і ніби покотилася горошина по кімнаті: дзенькнув один, за ним у передпокої другий, а в кімнаті для прислуги третій годинник. Звичайно, все це Костельник чув не раз, проводячи час до пізньої ночі над своїми працями. Але тоді все це зовсім не привертало уваги філософа, а зараз йому здалося, що проспав цілу вічність. Глянув на годинника – перша година ночі. Всього лишень година потрібна була отцю, щоб відпочити. Саме втрата дорогоцінного часу занепокоїла його. «Скільки можна було зробити справ, а я спав!». Спало тіло, але душа не спала. Вона гойдалася на терезах вічного роздуму: як бути далі? Як вчинити так, щоб все зробити правильно, але не в збиток собі, своїй родині? Костельник відчував серцем, що розмова з генералом почнеться саме з питання Церкви.

«А що коли генерал буде наполягати на прийнятті рішення, яке може зачепити мої інтереси? А може, навіть і моєї родини. Як тоді бути?» – отець лежав нерухомо, вдивляючись у стелю. Серце несамовито калатало в грудях і віддавало шепотінням у вухах. По тілу то тут, то там, наче обпечений окропом, муляв докучливий свербіж. «Богдан... А чи не в'яжеться все це навколо мого сина, Богдана? Не може бути, щоб через цю організацію його могли арештувати! Не може такого бути... Хоча... – і вже зовсім оптимістично в його голові роїлися думки, повні бажання

¹ В'язана гуцульська саморобна накидка.

боротися проти ненависної Московії. – Не можна допустити, аби такі люди, котрі сьогодні були біля мене, незважаючи на моє високе місце в товаристві вели себе щодо мене просто по-хамськи, були на високих щаблях влади!».

Отець Костельник сьогодні ще раз переконався у своїй правоті, що ці люди присвятили своє життя служінню брехні, а не Богові і, властиво, не людям! Вони були, є і будуть зацікавлені у брехні. А брешуть, бо мають з цього користь. Вся влада «визволителів» побудована на брехні, а, як відомо, з брехнею весь світ перейде, але назад не повернешся!

Такі роздуми не давали спокою отцю впродовж трьох днів, доки не настав час призначеної зустрічі з генералом НКВС. Перед цим днем отець вперше за стільки ночей заснув за своїми конспектами і так твердо заснув, що навіть не відчув дискомфорту на твердій дошці стола. Звичайно, в його душі зажеврила надія, що справи поправляться, що не все вже втрачено і його син незабаром буде звільнений! Враховуючи те, що часу було обмаль, отець передумав йти пішки на вулицю Кадетську, а вирішив скористатися трамваем. Раніше рідко їздив рельсовим транспортом, бо був він занадто дорогий, а швидше за все, не пасувало. За тих кілька днів очікування Гавриїл Костельник зовсім не брався до науки і, напевно, тепер практично дивився на проблеми життя. Він не міг зрозуміти, чому в трамваях на східцях висять пасажири, і нікому до них немає діла, а за Польщі трамвай ходив напівпорожнім, і чому навколо розвішені на стінах будівель одні гасла і портрети вождів пролетаріату, а в крамницях шалені черги за продуктами першої необхідності. Окрім цього, Костельник уздрів багато, багато інших речей, які не давали йому спокою. Десь на половині Кадетської отець перепочив, обіпершись на великий палець, який стирчав із землі. Вже наверху вулиці, коли Костельник намірився повертати праворуч, до нього підійшов солдат:

– Ви чого тут вештаєтесь? Ваші документи?

– Які документи? – Костельник зневажливо оглянув солдата з ніг до голови і йому стало смішно. – Я на своїй землі, у своєму місті, і чому це я повинен доповідати обдертому солдатowi про свої плани?

– Тут заборонена зона, і тому здійснюється паспортний контроль! – випалив солдат, скидаючи з плеча гвинтівку.

– Ось воно як... – отець дістав з кишені пальта документ, який засвічував адресу, куди йому належало прийти, і тицьнув солдату під носа. Він тут же пригадав, як не хотів брати цього документа, вважаючи, що це не тюрма, щоб проходити за пропуском. Солдат узяв до рук папір, повертів його, щось мугикнув, зробивши мудру міну, потім віддав. Костельник зрозумів, що солдат неписьменний. Повернувши вліво, дорога повела трохи догори. Стало легше, бо хідник очистили від снігу так, що навіть видно було позадирану бруківку. Біля вілли № 5 його знову зупинили, але тепер уже двоє людей у цивільному. Отець уже знав, що вони вимагатимуть у нього документи, тому не забарився і сунув руку до внутрішньої кишені пальта. Чоловіки як по команді відскочили від нього, миттю добувши з кишень пістолети.

– Руки за голову! – викрикнув один з них, що опинився перед отцем і спрямував на нього ствол. – Один рух і стрілятиму!

Отець ніяк не сподівався на таку «гостинну» зустріч, тому навіть на якусь мить закликав.

– Руки за голову! – вигукнув другий чоловік, що стояв подалі, націливши на отця пістолета. Отець підніс руки вгору, бо ніяк не зміг зі страху закинути їх за голову. Нижчий зростом, напевно, спритніший чоловік, враз добув з кишені отця злочасний папір і передав його старшому.

– Сергій! – сказав чоловік, переглянувши папірець. – Це той, кого ми чекаємо!

Ця зустріч так налякала отця Гавриїла, що він якусь мить не міг отямитися і тепер, діставши з кишені носовичок, почав обтирати з чола піт.

– Вибачте за таку незручність щодо вашої персони, але це наша робота! – люб'язно усміхнувся старший за віком чоловік, відповівши чистою українською мовою. – Ми проведемо вас до генерала...

На порозі вілли отця передали двом іншим охоронцям. Ті, провівши священника до невеличкого, але зі смаком обставленого коридора, дуже делікатно попередили отця Костельника про невеличкий обшук його верхнього одягу.

– Мене так не оглядали за Польщі навіть у Римі, коли я їздив туди у справах, а тут...

– Тут вам не Рим, а тим більше не Польща, про яку радимо тепер забути назавжди! – цілком серйозно відповів один з охоронців. – А тепер виверніть кишені маринарки і штанів!

Після обшуку охоронець взяв у Костельника пальто і повісив його на гачок.

– Прошу пана військового, – отець кашлянув, зробивши крок до свого пальта. – Для маринарки і пальта в нас існує вішак, щоб не пошкодити комірців.

На ці слова вийшла до коридору молода, симпатична, гладко зачесана жінка, що здалася отцеві подібною на гувернантку.

– Пропустіть, генерал вже зачекався гостя! – наказала жінка, оглянувши священника з ніг до голови. – Хіба можна так не довіряти такій знаній в усій окрузі людині? Прошу, проходьте, отче!

– Дякую сердечно, – лукаво усміхнувся отець, – але ви жінка, і мені не личить показувати вам спину! З вашого дозволу я піду слідом за вами...

Пройшли повз декоративні сходи, що вели стрімко догори на поверх, і зупинилися біля добротного вирізьблених дубових дверей. Жінка натиснула на клямку, і двері зі скрипом відчинились. Стала збоку, зробивши прохід для священника. Костельник собі уявив, що зараз перед ним повстане високого зросту, з суворим виразом обличчя начальник НКВС. «Як я повинен з ним привітатися?» – тільки й встиг подумати отець. Але, переступивши поріг кімнати, побачив, як до нього підвівся з добротного фотеля, оббитого блискучою шкірою, чоловік, можливо трохи старший за нього, у цивільному одязі та білій сорочці з широкою кумедною краваткою, яка нагадувала надуту жабу. Поверх сорочки гранатова маринарка з ледь виділеними темнішими лініями, і такі ж штани, відпрасовані на «кант». Опустивши очі, отець мало не розсміявся: на такому вичепуреному чоловікові були зношені домашні капці.

– Слава Ісусу Христу! – першим, усміхнувшись, привітався до отця українською чоловік.

– Слава навіки! – відповів Костельник, поки що не розуміючи, з ким має справу.

– Я – начальник обласного відділу НКВС, – стримано відрекомендувався чоловік, не назвавши ні свого прізвища, ні звання.

– Доктор, отець Костельник! – назвався отець Гавриїл, делікатно кивнувши головою.

– Присядьте ближче до каміна! – запросив генерал. – Надворі шалений мороз. Сьогодні добрий господар пса не випустить на вулицю!

– Так, справді зимно. Ваші слова влучно охарактеризували погоду за вікном.

Ніби по дзвінку двері прочинилися, і в них з'явилася жінка, яка щойно супроводжувала отця.

– Принеси нам самовар, горнятка, чай та каву, – наказав генерал, – а також щось на зуб. І нікого сюди не впускай!

Тепер, трохи адаптувавшись, Костельник зовсім по-іншому оглянув жінку. «Для дружини замолода, для кухарки якось не підходить, бо ласо дивиться на генерала, значить – коханка! Місцева. Але щоб наші жінки так впадали у гріховність, якось не віриться, – набігла в отця думка, – але хай йому грець! Мені зараз головне витягнути з пастки свого Данька!».

– Я залишу вас з дозволу на хвилику, – промовив генерал, піднімаючись з фотеля. – Щойно з Києва, приведу себе в порядок. А ви тим часом трохи відпочиньте, бо дорогою по Кадетській йти догори, та ще й по снігу було важкувато...

Костельник залишився один, поволі оглядаючи кімнату. «Це не просто стройовий генерал, який, окрім муштри, нічого не знає. Це, видно, тонкий психолог. Он як звивається і хоче показати, що він годен для мене зірку з неба дістати! – розмірковував отець. – Щось задумав, а що? З таким доволі небезпечно вступати у боротьбу...»

У заглибині кімнати був невеличкий концертний рояль, під яким лежала купа нот і різних книг. Біля ніжки роялю стояла інкрустована, порожня ваза. Отцю здалося, що сюди, до кімнати, давно ніхто не заходив з чужих. «Напевно, вся ця затія придумана, щоб приголомшити мене «світською» обізнаністю та показати свою, привезену зі Сходу, культуру представнику галицького духовенства».

Розмова між генералом та Костельником точилась, здебільшого, про духовне життя мирян Львова та філософські праці, делікатно оминаючи роботи, пов'язані з критикою радянського ладу за Збручем. Генерал непогано орієнтувався у філософії, і тому отцю було навіть цікаво з ним подискутувати. Розмова нагадувала складну шахову партію. Мирно потріскували поліна в каміні. І саме це наводило співрозмовників на філософські роздуми про життя.

– Я дійшов висновку, що кожна людина, отримавши життя, мусить виконувати своє призначення на землі, – генерал поволі підвівся з фотелю, ніби боявся загубити свою думку, пройшовся поза спиною отця, нервово крокуючи то вперед, то назад. – Отче Гавриїл! Для вас з'явилася унікальна нагода стати тим променем, який нарешті освітить темряву, в котрій перебуває наш народ і ваша Церква... Історична мить, яку ми не повинні і не маємо права проігнорувати! Повірте, я так само переживаю за український нарід, а, можливо, ще більше за тих, хто б'є себе в груди, називаючи себе націоналістами! Я – совітський генерал, я – українець так само, як і ви. Мене дуже болить душа за неньку Україну. Незважаючи на обмаль часу, мені все ж таки вдалося дещо прочитати з ваших праць, пов'язаних не лише з філософією, але й з релігією. І, як мені розповідали мої підлеглі, ви не дуже ціните Рим...

«Ось куди гне генерал! – майнуло в голові отця, і від лише однієї думки він здригнувся. – На сам гачок ніяка рибка не ловиться, але лиш тоді, коли є наживка! Невже тією наживкою може стати мій синок?»

Тихо, щоб не заважати розмові, до кімнати увійшла жінка, поставила тацю з чаєм, кавою, самоваром та печивом і так само тихо вийшла.

– Пригощайтеся, отче! – запропонував генерал. – Каву, чай?

– Напевно, буду дякувати, бо у цій хвили чомусь нічого не хочеться! – делікатно відмовився отець, але тут же передумав, щоб не образити генерала, погодився: – Хіба що трохи слабенької кавусі...

– Це зовсім інша розмова...

Якусь хвилину, другу пили мовчки. Генерал смакував каву: то пив, то із затагуванням вдихав її.

– Львівська кава, такої не знайти ніде! – приговорював генерал. – І люди тут особливі, роботящі й побожні, чого в них не відбереш! Не завадило б їм віру мати свою... одну.

– Звичайно, нарід наш повинен мати свою віру, – негайно погодився Костельник.

– Тож і я говорю, отче! – генерал піднявся зі свого фотелю, присів на бильце майже впритул до отця. – Нині на Галичині панує советська влада, а як воно складеться надалі, невідомо... А так нація матиме свою віру!

– Звичайно, пане генерале! – вперше отець назвав співбесідника військовим званням. – Про те саме і я пишу у своїх працях!

– Повторюсь ще раз, як мені доповіли, що ви не є ревним прихильником унії... – генерал поставив філіжанку з кавою на стіл і знову заходився рахувати кроки по кімнаті. – Отож і я говорю, що унія далека серцю Галичанина, вона не сприймається народом. Хто ж, як не ви, зможе підняти людей на знищення унії?

– Як? – не втримався отець і сам підвівся з фотелю. – Як ви собі це уявляєте, добродію?

– Це не я повинен собі уявляти, а ви! Ви – професіонал своєї справи і подейкують, що талановитий! – тут генерал, знаючи особливу амбіційність священника, вдало словесно прималював йому корону.

– Це просто смішно, повірте, просто смішно: ви більшовик, а отже, безбожник і тут раптом відстоюєте віру в Бога! Вам не страшно за такі наслідки: вам загрожує військовий трибунал, а мені прокляття народу.

– Це буде автокефальна Церква, незалежна ні від кого!

– Давайте, пане генерале, поміркуємо трохи, заглибившись в історію... – отець Гавриїл нахилився до каміну, розворушивши згасаючі поліна. – Ось так і ми розгорнемо історію Церкви, щоб зрозуміти, де є ще полум'я, а де вже попіл. «...Унії православної Церкви з римською завсіди легше повставали, ніж ліквідовувалися. Причина цього в тому, що православні, прибиті недолею, керувалися надією, що їх політичне, а подекуди і культурне становище покращає, коли визнають над собою власть римської

церкви, яка в тих часах процвітала і навіть верховодила над державами, де її віра була панівна...».

Генерал сів напроти, підтягнувши фотель ближче. Його зацікавили міркування відомого церковного діяча щодо історії Церкви. Він уважно спостерігав за кожним жестом священника, вибудовуючи його психологічний портрет, щоб якнайкраще використати цю людину для реалізації плану скасування унії. Він вже переконався, що саме Костельник, зі своєю особливою ерудицією, здатен переламати те, що досі не вдалося нікому.

– Чому ви так прискіпливо вдивляєтеся в мене? – припинивши оповідь, поцікавився отець.

– Я заздрю гімназістам і тим вірним, котрі приходять на ваше богослужіння. Ви – неперевершений проповідник. Недарма Митрополит забрав вас до себе, до Собору святого Юра! Давайте трохи перекусимо тим, чим хата багата, і тоді знову я з великим нетерпінням слухатиму вашу лекцію...

Звичайно, такі похвальні слова безбожника справили враження на Костельника. Пригубивши філіжанку, на мить замислився, а потім продовжив:

– ...Унія у Флоренції, з 1439 року заключена представниками цілої православної церкви, почала повільно руйнуватися. Куди тяжче ішла ліквідація унії там, де її вірні були вже виховані як уніати з діда-прадіда. Це й зрозуміло, бо загал уніатів через виховання щиро засвоює собі віру римської церкви. А такі внутрішні святощі нелегко «випаровують» з душі, хоч би за них люди й мусили терпіти. Правильно це можна досягнути тільки через виховання (римська церква в тому мистець). Галичани є уніатами від 1700 року. Отже, вже 240 років. Така ідея. Щоб перетворити західноукраїнську уніатську церкву в автокефальну для західних українців цілком чужа ідея. Її ні за Австрії, ні за нової Польщі ніхто не підносив. Коли й були якісь симпатії до православ'я, то завжди з тією політичною тенденцією, щоб через поворот до православ'я паралізувати ту польську (а в Карпатській Україні малярську) акцію, яка змагала до перетворення тутешнього нашого народу в якийсь своєрідний руський народець, що не мав би свідомості та почуття єдності з цілим українським, згідно руським народом. Відколи Західна Україна найшлася в державній єдності з СРСР, та

жура галицьких українців автоматично відпала... Всі добре знають, який є стан православної церкви і взагалі всіх релігійних організацій, як це в нас кажеться, «за Збручем»...

Генерал, який за весь цей час навіть не ворухнувся, слухаючи Костельника, зараз так холодно глянув в очі отцю, що той, вперше за весь час перебування в «гостях» на цій віллі, нарешті зауважив хижий погляд співрозмовника. Але вирішив продовжити:

– ...Усі знають, що радянська влада планово змагає до ліквідації церкви і віри взагалі, – отець перевів свій погляд з генеральських очей на сирі поліна в каміні, які час від часу незадоволено шипіли, обдаючи язика вогню сірим паром. – ...Зрештою політруки на мітингах раз у раз говорять, що за два-три роки не буде в нас ні одної церкви і ні одного священника... Нас очікує те, що «за Збручем» уже здійснилося. В таких умовах непевності і тривоги уніатська церква почувається так, як деревина в зимі: вся її жура тільки в тому, щоб зберегти свою життєву вегетаційну силу, а про якесь реалізування вищих ідеалів, про якісь диференціації ні мови не може бути (деревина в зимі не родить ні листя, ні квітів).

– Ви, отче, неперевершений талант, справді лірик, якщо зуміли поєднати серйозну політичну тему з ботанікою... – скористався паузою генерал. – Тільки ось не можу ніяк збагнути, чому ви, по приходу сюди, не почали розмови з головного: де зараз і в якому стані ваш син? Невже вам байдужа його подальша доля?

– Син мій – моя кровинка, і я весь час думаю про нього... – отця кинуло в холодний піт, коли почув таке з вуст господаря. – Власне саме з цього я хотів почати розмову, але враховуючи, що ви самі запросили мене, тому чекав, коли в мене з'явиться така можливість. Забігати поперед батька в пекло мене не вчили, навіть коли й справді мене болить ця душевна рана... Але ви, шановний, почали з того, що вас болить...

– Мене нічого не болить, отче, але в майбутньому може багато чого в житті помінятися, а церква для народу залишиться одна! – відчувалося в тоні господаря, що він уже почав нервувати. – Хочу підкреслити ще раз, що з відповідних джерел знаю достеменно про вашу боротьбу, як «восточника» впродовж багатьох років, спрямовану на розрив української уніатської церкви

з Ватиканом. Отже, отче Гавриїл, я хочу почути від вас конкретну відповідь: чи погоджуєтесь ви особисто на співпрацю з нашою владою щодо проведення організаційної роботи для переходу Греко-Католицької церкви на православ'я?

– По-перше, пане генерале, – отець перевів свій погляд з каміну, де запалав вогонь на висохлих полінах, опоненту в очі, і тепер вони здавалися йому не такими страшними і навіженими, як першого разу. – «...Мушу завважити, що це цілком помилкова думка, начеб «восточники» в душі укрито були православні. Боротьба в нас велася тільки за збереження традицій нашої церкви, а не проти католицької віри в ідеальному розумінні».

– Я так зрозумів, що ви поки вагаєтесь...

– Щодо взяття на себе відповідальності за роботу зі встановлення на території Галичини автокефальної церкви, категорично відмовляюся! Причина в тім, що ця робота не має жодної перспективи, оскільки вплив унії, яка увібрала в собі релігійні та національні інтереси місцевого населення, безповоротно вкоренився в народі.

– І все ж таки, ми повернемося до цієї теми, але тільки після відвідин у тюрмі вашого сина Богдана Костельника.

– Я просив би вас зробити мені таку ласку! – отець Гавриїл Костельник піднявся з фотелю, зрозумівши, що на цьому розмова закінчена.

– Звичайно, отче, я ж не ви, я виконаю ваше батьківське прохання, – крізь зуби холодно усміхнувся генерал. – Тільки не знаю, чи в змозі він буде розмовляти з вами... в такому стані...

Від почутого отцю Гавриїлу здалося, що в нього зупинилося серце.

Генерал вирішив особисто супроводжувати отця Костельника. Коли до під'їзду подали авто, він коротко, мов постріл, наказав:

– На Замарстинівську!

– Як на Замарстинівську? – не зрозумів отець Гавриїл. – Даньо ж на Лонського!

– Ось бачиш, які бувають батьки! – сказав генерал до водія. – Він навіть не знає, де сидить його рідний син! – і, повернувшись до Костельника, промовив: – Ваш син Богдан сидить в тюрмі на

Замарстинові, це по прямій метрів 500–600 метрів від вашого дому.

Військовий «Вілюс», похитуючись, долав снігові кучугури.

– Повертай, поїдемо через Краківську! – наказав генерал водієві, і це був один з тих психологічний утисків, яких сьогодні зазнав отець. – Тепер, отче, заміряємо, скільки насправді метрів від вашої теплої домівки до обледенілої тюрми. Думаю, що ваша пані...

– Елеонора! – видушив з себе отець, бо в цю мить думав лиш про одне, про зустріч з сином.

– Власне, що ваша попадя Елеонора зможе передавати своєму синові теплі пиріжки з маком... один раз на рік... Наскільки мені відомо, він любить, коли мак добре перетертий у макітрі до білого молочка.

– Звідкіля вам, пане генерал, це все відомо?

– Затямте собі, святий отче: мої очі і вуха тінню ходять за вами і членами вашої сім'ї! – підморгнув генерал водієві, виходячи з авто. – Приїхали. Виходьте. Ваш син вже, напевно, скучив за вами?

Отець опустил ноги з авто на землю і відчув, як вони стають непідвладними йому. Він добре знав цю тюрму ще за Польщі, бо не раз бував там як священник, але те, що він побачив, не вписувалося в сприйняття здорового глузду. Ознаки дворічного панування «советів» були повсюди: на снігу, в кучугурах валялися порожні бляшанки з-під консерви, брудні онучі, якесь ганчір'я. Але найбільше вразили самі в'язні: обдерті, немиті, вони босоніж ходили по снігу на так званій «прогулянці». Тих, хто ледве тримався на ногах, підтримували під руки товариші.

– Бачите, отче, як наша влада переймається в'язнями, щоб вони не засиджувалися в камерах, а дихали свіжим повітрям! – коментував побачене генерал. – Це не те, що за панської Польщі!

Отець не зміг нічого на те відповісти, бо підступив йому до горла гіркий клубок.

– Господи! А де мій синок? – все, на що спромігся, тихо промовив отець.

Пройшли ще трохи і зупинилися посеред подвір'я. Стіни ніби обійняли прибулих, утворивши колодязь. Тепер добре було чути

розмови в камерах, вікна яких були розчахнуті навстіж. Цей легіт безневинно запроторених сюди людей нагадував бджолиний рій у вулику. Прогулянка в'язнів закінчилась, і тепер вони, ледь переставляючи ноги, плентались повз священника до таємничого, зловісно зіяючого отвору коридора без дверей. Двоє в'язнів, знесилені холодом і голодом, впали просто перед ногами отця. Відразу підбіг конвоїр і чоботом, обмотаним личаком, пнув одного з них у голову.

– Що ж ти робиш, чоловіче? – крикнув з розпачу отець. – Це ж зовсім не по-Божому!

– Бога немає! – вишкіривши жовті зуби, відповів конвоїр. Костельнику стало млосно, і він відвернувся від лежачих на снігу в'язнів.

– Таке життя, отче! – почувся байдужий голос генерала. – Вживає сильніший.

– Але ж лежачого не б'ють навіть вороги! – ледь вимовив отець. – Так заведено було споконвіків!

– Будемо так стояти чи, може, підемо? – спокійно спитав генерал. – Знаю, що у священників завжди часу багато, але не в мене. Тож йдемо, якщо ви не передумали.

– Йдемо!

Незважаючи, що в коридорі були відсутні входні двері, тут просто не було чим дихати. Від смороду спирало дух, викликало позиви на блювоту. Костельнику так і хотілося прикласти до носа носовичок, але він терпів, бо знав, що саме десь тут, за кілька кроків, сидить у камері його син Богдан.

Першим, як і годиться, йшов начальник тюрми з наглядцем, за ними отець, а трохи подальше начальник НКВС області. Генерал був нечастим гостем у такому закладі, а якщо і траплялося, то тільки в межах кабінету начальника тюрми. Якщо потрібно було когось особисто допитати, то генерал це робив у кабінеті начальника.

Звістка про те, що приїхало високе начальство, враз облетіла всю тюрму. Тепер, коли свита проходила кожен пост, вартові виструнчувались так, ніби збиралися відлітати в небо, голосно, щоб перекичати крик та стогін утримуваних, миттєво доповідали генералові про кількість ув'язнених на своїх ділянках.

– Де перебуває ув'язнений Богдан Костельник? – запитав генерал.

– Тут, в камері номер 24, товаришу генерал! – з готовністю відрапортував начальник тюрми.

– Ну, що, отче, зустрінетесь з сином? – звернувся генерал до Колісника, коли вони зупинились перед дверима з номером 24, і, не чекаючи відповіді, наказав наглядачеві:

– Відкривай!

Солдат чоботом вдарив по нижньому засуву, потім рукою по верхньому, добув з бушлата великого ключа і повернув ключ у замку.

Масивні залізні двері з грюкотом відчинились. Отець кинувся до дверей, але тут же наглядач відштовхнув його.

– В нас так не заведено робити, доки не буде команди старшого по званню! – повідомив Костельника начальник тюрми.

Отець Костельник притулювся спиною до обледенілої стіни і тепер вже не мав сили сказати й слова.

– Застудитесь, отче Гавриїл! – попередив генерал. – Тут вам не пічка вдома. Це – тюрма.

Костельник стояв мов очманілий, дивився у прочинені двері, за якими були масивні ґрати з невеличким квадратиком для передачі маленької миски з їжею. Зсередини тягнуло запахом гнилі і людських випорожнень. Та для отця тепер не було важливим все те: він вглядався в напівморок, сподіваючись впізнати там свого Богдана. В камері стихли зойки, стогін і навіть дихання. Здавалося, чувся глухий стукіт сердець об висохлі людські ребра...

– Костельник, на вихід! – наказав начальник тюрми. В камері тиша як у склепі. Отцю здалося, що зупинилося серце. «Невже не встиг до сина?»

– Повторюю, Костельник! – грізно прогриміло по коридору. Десь там, в глибині за товстою стіною ледь щось заворушилося.

– Я! – донісся старечий, кволий голос.

– То не голос мого сина!

Ніби з гробового мороку в дверях спочатку з'явився силует, а потім щось на кшталт людини.

– То не мій син!

Чоловік підійшов впритул до ґратів, пасмо ледь помітного світла від жарівки впало йому на обличчя.

– То не мій син... – не вірячи очам, повторювали вуста отця Гавриїла.

– Тату-у-у! – вирвалося тужливе, впевнено-непевнено з просохлої, голодної, вистражданої чеканням і холодом нетерпимості до таких умов, подібне до тужливого гулу відлітаючих у далекі краї журавлів, щось схоже до голосу людського.

– Синку, синочку-у! – Костельник кинувся до дверей, вчепився руками у руки сина, якого міцно затиснули зловісні, іржаві ґрати.

– Тату-у!

– Сину мій! – отець Гавриїл вдивлявся в обличчя людини, яку він щойно назвав своїм сином. Господи, невже це він?

Мить оціпеніння пройшла, ніби її й не було.

– Тебе били?

– Ні, тату!

– А чому ж тоді в тебе руки у крові?

– То не моя кров...

– А тоді чия...

– Геника, мого друга-гімназиста...

– То ти... – не вірив своїм вухам отець Гавриїл.

– Ні, татусю, ні! То не я... в мене на очах його закатували...

– А чому кров на твоїх руках?

– Вони змусили мене руками збирати його кров, голими руками... і заборонили змивати її... – Богдан не втримався і знову закричав, ні, завив! Завив, мов голодний, приречений на страшну голодну смерть вовк!

– Сину-у...

– Вистарчить цієї комедії! – почувся за спиною голос генерала. – Маєте ще кілька хвилин на побачення, бо зараз в мене ноги відпадуть від холоду.

Отець взяв у долоні протягнуті крізь ґрати пальці сина і почав цілувати їх, холодні, тремтячі. І тут він пригадав, що у внутрішній кишені пальта лежить лист для Богдана... Можливо, саме цим листом він зігріє одиноке, кинуте у невідомість серце.

— Даньку! Я приніс тобі листа, без зворотної адреси. Він, напевно, від твоєї Алі... — отець тремтячою рукою добув з-за пазухи конверт і простягнув його синові.

Богдан схопив цей лист так, ніби зараз йому дали життєдайний кухоль з гарячою водою, щоб зігрітися. Він похапцем відкрив конверт, і на його обличчі, хто знає звідкіля, замайорів рум'янець.

«Коханий мій Данько! — Богдан приклав листок, списаний рідним почерком до грудей, прикрив очі, і на повіках забриніла остання сльоза, яка напевно, затрималася і не покотилася у безвість за ті дні разом зі своїми подругами. — Пишу тобі листа і не знаю, чи потрапить він тобі до рук. Склалося так, що ми опинилися в ґетто. Мої рідні вже на небесах, а я ось дожидаю своєї черги. Я — 185. Цей маленький перстеник, що ти подарував мені в день мого від'їзду, був зі мною до останньої хвилини. Це все, що залишилося в мене в цьому житті. А тепер тільки ти один, бо твій дарунок я віддала, щоб той рудавий фельдфебель передав якомусь цю останню вістку тобі. Збережи цей лист. Я з ним буду жити у твоїй пам'яті доти, поки він буде зігріватися твоїм теплом, а заодно й моїм. Я мрію й зараз про нашу спільну весну, про той, такий жаданий твій поцілунок... Як багато ми ще не відчували у цьому жорстокому, але бажаному для кожної людини житті. Зараз у моїх вухах лунає «Весна» з ораторії «Пори року» Гайдна. Який короткий вік у людини, а який він безмежний і вічний для безсмертної нашої любові! Доки я пишу, мій номер вже 23. Ще трішки, ще хоча б одну мить побути з тобою! Ще... Але цифри безжалісно віддаляють нас... Прощай, я кохаю тебе. Вічно кохатиму тебе, мій любий, перший і єдиний у цьому земному житті...».

Богдан знесилено впав на коліна, ніби просив прощення в Алі, єдиної людини на землі, яка так розуміла його, яка так зуміла зігріти останнім подихом свого серця його душу.

— Тату, забери мене звідси! — бився чолом об ґрати Богдан. — Забери, бо я божеволію! Я ні в чому не винен, чуєш, батьку! Я не винен ні в чому ні перед Богом, ні перед людьми!

Отець Гавриїл став на коліна, впершись головою до ґрат, ніби намагався забрати на себе цей мервецький холод і той нестерпний душевний біль свого сина.

– П'ять хвилин минуло, отче! – мов постріл, пролунало за спиною. Костельник підвівся.

– Відпустіть його... мого сина Данька! – зібравши останні сили, отець підійшов до генерала.

– Звичайно, але за однієї умови...

– Якої?.. – ледь видувив із себе священник.

– Якщо погоджуєтесь, отче Гавриїл, на співпрацю з нами і виконаєте мною сказане...

Отець озирнувся. За ґратами на тлі тьмяного світла він ще раз побачив згорьовані очі свого сина, які мовчки благали його, батька, про допомогу.

– Батьку, забери мене додому! – волали покусані в істеричному припадку вуста сина.

Отець стояв упівоберта між генералом і своїм Даньком. Він стояв на пів дорозі поміж сином і долею своєї Церкви. Навіть ні, перед майбутнім свого народу.

– Благаю вас, пане генерале! – в першу хвилину отець хотів стати навіть на коліна, але вчасно схаменувся. – Дозвольте хоч передати для сина теплі речі...

– Ви ж, отче, не йдете мені на поступки...

Отець із закам'янілим обличчям дивився на людину, рішення якої зараз може визначити долю його сина. «Так!» – благало його батьківське серце. «Ні!» – говорило сумління отця.

Враз тіло Богдана осунулось донизу і повисло. Він встиг підняти руки вгору, вхопившись за залізні ґрати, вже не відчуючи їхнього холоду. Його закам'янілий від очікування погляд зосередився на постаті найдорожчої людини. Богдан завжди любив свого батька, любив потайки і чому саме потайки, так і не зміг собі дати відповідь. Хлопець висів на ґратах, неначе розп'яття. Од цього висохла від холоду і голоду шкіра на долонях напружилась і луснула. Цівки яскраво червоної крові капали на брудну цементну підлогу.

– Батьку-у...

4.

Сергій Карін відсунув фіранку і виглянув у вікно. Уже світало. Він не любив зиму за те, що рано темніло і пізно розвиднялося. Зважаючи, що він звик раненько прокидатися, то й справді не мав куди себе подіти.

Перечитавши вчорашню стенограму з облвиконкому, Карін зрозумів, що справи кепські: так чи інакше, а війні не минути. Працюючи у контррозвідці, він мав доступ до таємної інформації. Звичайно, вголос Сергій не смів коментувати таємне рішення щодо провокації на кордоні, що обов'язково і призведе до військового протистояння, а там, звісно, і до війни. Стягування військ нацистською Німеччиною вздовж польського кордону також не випадкове. І все це може відсунути майже розв'язане питання щодо уніатської Церкви.

– Ах, так невчасно все це зараз! – зітхнув Карін. – Невчасно все це...

Несподівано, не знаючи чому, він подумав про Елеонору. А, напевно, все ж таки тому, що щойно повз його вікна пройшла жінка, дуже схожа на давню симпатію. Так, справді, згадав про неї, бо за тих кілька тижнів ніяк не зміг викроїти часу, щоб якось потрапити в гості до Костельників. Першочерговим є, звичайно, вербування отця Гавриїла, але водночас Елеонора... вона не дає заспокоїтись його еству. Скільки вже минуло часу, а він ніяк не міг втілити свої задуми щодо неї. І хоч і намагається відсунути це на другий план, але ночами ця жінка ввижається йому у найспокливіших снах, манить і тут же відштовхує від себе.

«Можна було б її запросити чи підставити за якоюсь статтею криміналу, примусово зтягнути до слідчого ізолятора і силою домогтися її тіла, але... це не цікаво для мене, – роздумував Карін, проводжаючи поглядом незнайомку. – Звичайно, кожна жінка намагається зробити щасливим своє життя. Інакше б, навіщо їй тоді народжуватися? Не можу зрозуміти Елеонору: втішається вона своїм життям, поєднавши свою долю з Костельником, чи вирішила перетворити його на муку? А може, і справді від неї мало залежить, і все вирішує отець Гавриїл? Скільки запитань, а відповіді немає! Не дано Костельнику створити постійного

веселого настрою своїй жінці. Бідна Елеонора! Він уміє тільки важко працювати денно і, особливо, по ночах, замість того, щоб принести жінці нічну насолоду. Для Гавриїла сенс життя тільки у роботі, його коханкою є наука, від якої він сподівається отримати насолоду і всесвітнє визнання!».

Карін пригадав, як Елеонора якось обмовилася, що довгоочікувану любов свого чоловіка так і не отримала, і тепер все її почуття перенеслося на дітей.

Карін задумливо дивився у вікно, де щойно розмитий вра-нішня мряка розмила силует жінки, який так нагадував йому Елеонору. Знову пригадалась остання зустріч з нею в домі Костельника, коли вона вся здригнулася від легкого дотику Сергія до її руки – від несподіванки чи то від довгоочікуваного задоволення? Зараз Сергій справді не може ніяк зрозуміти своїх почуттів до цієї заміжньої, старшої за нього на кілька літ, але такої гарної і поки недосяжної жінки. «Це не любов, а радше полювання за здобиччю, що перетворилось у нав'язливу ідею. П'ятнадцять років переслідування і ... ніяких зрушень». П'ятнадцять літ полювання за ніжністю її п'яного тіла привело його, Каріна, до того, в чому він тепер боявся признатися собі. Не раз він виконував надскладні завдання ГПУ, а потім НКВС і завжди йому допомагали жінки. Сергію щастило на них, вірних, сліпих, недолугих, які кидали своїх чоловіків заради кількох хвилин побічного, неперспективного кохання. Він досконало знав їхню психологію і вміло користувався цим, а насолодившись жінкою, кидав її у прірву на вічну покуту. Сергій упевнено йшов тою ж стежиною і далі рахував свої чоловічі перемоги. Але що більше їх набирався, тим дужче наростало в ньому бажання мати ще більше. Він не залишав своїй здобичі ніяких шансів накинути на нього сімейне ярмо, адже добре розумів, що хоча це не зовсім чесно, навіть підло, але виправдано не тільки часом, але й життям.

Сергій прокрутив у пам'яті безліч епізодів, пов'язаних із жінками. Кілька з них викликали в нього навіть іронічну усмішку. Але знов і знов усе перекрили спогади про ту далеку ніч, коли Елеонора врятувала його від вірної смерті, нагородивши у під'їзді на Краківській 24 делікатним поцілунком. Власне, це відчуття реальної небезпеки і солодкого поцілунку, з'єднавшись воєдино,

тепер не давало змоги роз'єднати одне від одного. Ні, він не давав жодного шансу всім його любовним жертвам залишити його просто так: піти по-англійськи. Всі вони падали у житейську морську бездну без надії повернутися колись на сонячну палубу його ніжності. Сергій належав до тих небагатьох пестунчиків долі, котрим над головою завжди світила зірка успіху.

І ось зараз, присівши у глибокий, кольору стиглої вишні, шкіряний фотель ще антикварного походження, думав над одним: тілесна і душевна перемога над Елеонорою не буде цілковитою без перемоги над Греко-Католицькою Церквою і навпаки: Греко-Католицька Церква, поставлена на коліна, не дасть у майбутньому йому спокою без перемоги над недоступністю Елеонори, дружини вірного греко-католицизму Костельника. Навіть зараз він припускав, що повалення Церкви йому легше вдасться, ніж ця проклята ним деколи по ночах, але все ж така жадана, жінка.

Сергій запалив лампу, натягнув штани, похапцем одягнув сорочку, ніби в цю хвилину мав взятися до щойно проголошеної роботи. Цей ранковий шум у кімнаті розбудив молоду служницю, яка залишилася в домі після втечі попередніх господарів до Польщі, і змусив її постукати у двері і попросити в Сергія дозволу запалити піч. Подобалася Сергію ця Ґандзя, на перший погляд, простачка, але з глибоким і розумним поглядом. Вона постійно мовчала і тільки кивала головою на розпорядження, виконуючи різні його витребеньки. Вона ніколи не цікавилась тим, що її за статусом не торкалося, і справно виконувала свою роботу, і за це Карін в кінці місяця їй платив. Інколи він давав їй завдання простежити за деким, і вона не розпитувала навіщо. Словом, вона була на своєму місці. Через специфіку своєї роботи Сергій тижнями не з'являвся вдома, залишаючи гроші на харчі, і тоді для Ґандзі наставало повне блаженство. Але вона не приводила в дім чоловіків, бо вважала це непристойним. Їй вистарчало Сергія, коли в нього раптом з'являлося бажання переспати з нею. Правда, це було дуже рідко.

– Пане Сергію, – як завжди сором'язливо втупивши очі в підлогу, тихим, якимсь особливим голосом запитала прислуга: – що приготувати вам на сніданок?

– Я вип'ю добрячої завареної кави... і тебе на десерт.

– Не жартуйте так зі мною вдосвіта, – почервоніла, як завжди, Ґандзя, – тим паче, бачу по обличчю, що у вас інше в голові.

– Ти прозорлива, дівко! – Каріна враз щось обпекло десь там, внизу, глибоко в нутрошах, а відразу ж за тим його пронизав бурхливий струмінь бажання. Ще мить, і він передумає йти, залишиться тут, зі своєю служанкою. Але вона і так нікуди не дінеться, а буде хоч до ста літ чекати на його прихід. – Ти підкупуєш мене своєю сліпою вірністю і послухом. Таким людям місце в нашій установі, а щодо ліжка, то ти маєш рацію – зараз не час... Сьогодні я хочу використати твій талант за призначенням!

Ґандзі було байдуже, для чого має намір господар використати її сьогодні, бо вона ніколи не планувала і тим більше не мріяла про майбутнє. Її не цікавила установа, яку щойно згадав Сергій. Вона не претендувала на руку і серце свого господаря, а тим паче не ревнувала, коли він запрошував до себе на ніч жінок.

– Ось такою повинна бути жінка! – ніжно щипнувши прислугу за литку, усміхнувся Карін. – Тебі не можна навіть у чомусь дорікнути, така ти в мене поступлива.

– Прошу пана Сергія... – кокетливо відповіла Ґандзя, – для вас не існує жінки, котра б сказала вам «ні!».

– Твої б слова та до Бога! – скорчив серйозну міну Сергій і повторив, важко зітхнувши: – Твої слова б та Богу у вуста!

– Хочу сказати вам, мій господарю, що все у вас владнається і ця пані... вона обов'язково допоможе вам, поза своєю волею. Ви отримаєте те, чого прагнете, але тільки частково... – цілком серйозно сказала Ґандзя.

– Ти що – провидиця? – здивовано запитав Сергій, взявши дівчину під лікті і посадивши на ліжко. – Дивно, але я тобі про це ніколи не говорив!

– Ні, я не прозорлива, а просто...

– Що просто?

– Я маю такі ж здібності, як Євстахія Бохняк, може чули про таку?

– Звичайно чув і навіть... – Карін замовк, бо пригадав, що у свій час він навіть займався нею, бо вона проходила по справі зв'язкової ОУН. Правда, тоді, напевно, сам Господь врятував її від Сибіру. – Це та, що стигматичка?

– І не тільки...

– Тепер мені зрозуміло, чому так часто, коли мені потрібно було йти у нагальній справі, ти мене затримувала в ліжку, – пригадав Сергій, – або ще щось видумувала, щоб я запізнився! А всі ті, з ким я мав йти на операцію, гинули за невідомих обставин... Ти знала, що на мене чатує небезпека? І ще одне: я не можу зрозуміти, як ти, маючи такий дар від Бога, служила полякам, а тепер ось служиш мені?

– Цю Господню подачку я прийняла, але я, як усі, хто має в собі цю Господню данину, не можу собі допомогти. Все це Господь виділив для людей. Маючи таке прозріння, я викидаю його на люди, і відразу ж забуваю, повертаючись до тями...

– Добре, нехай буде по-твоєму! – зробивши паузу, Карін уважно придивлявся до служанки. Тепер він, уперше за стільки часу, скільки знав цю миловидну дівчину, нарешті зрозумів, що відбувається. – Скажи мені тоді, що нас, і мене зокрема, чекає в недалекому майбутньому?

– Зовсім скоро коричнева фарба розіллється на червону, утвориться каламуть, яка триватиме довго, потопивши в собі людські долі разом з душами... Щодо ваших планів, то вони здійсняться. Ця висока будівля зруйнується, і саме ви будете розвалювати її. Бо ви маєте особливий талант, можна навіть сказати, дар. Кругом вас я бачу суцільний натовп жінок, які люблять вас не за красу, а за розум і особливий шарм... Ваше світле сонце враз затьмить вічна ніч. Страшна чорна, зловісна ніч. Серце ваше буде стукати, проситися в обійми жіночої ласки, але очі більше ніколи не побачать жіночої краси... Через багато літ, а ви тоді вже не будете жити, ця будівля, яку ви нищили, піднесеться з праху по Господній справедливості. І не буде спокою вашій душі. І не знайде вона пристанища в колі людському...

– Звичайно, ти намалювала моє майбутнє так, як би хотіла цього, враховуючи, що ти зараз в ролі моєї прислуги.

– Ви не вірите мені?

– Напевно...

– Тоді це справді дуже добре! – недвозначно усміхнулася до Сергія Ґандзя.

– Скажи мені ще таке: чим скінчиться мій задум?

– Про Церкву?

– І не тільки...

– Про Церкву я вже сказала щойно, а про жінку, то й справді вона здасть вам таємницю свого чоловіка, але не сама, а через іншу особу. Тільки б я вам радила не чіпати того, що пливе до ваших рук, бо...

– Я просто поставив питання, чи зрадить вона свого чоловіка? – не втримався Карін і, не давши договорити їй про набагато важливіше, що чекає його у житті, ніж зрада чужої жінки.

– Мені важко відповісти на це питання тому, що між вами двома стою я... А крім того, там, в чому я замішана, я не бачу світла, а в темінь говорити не хочу...

– Дякую тобі за таку приємну бесіду, – в голосі Каріна прозвучали нотки злості і незадоволення. – Про твій дар я обов'язково поговорю де треба... Будеш мати цікаву роботу і не задаром!

Ґандзя зробила крок вперед до Сергія, ніби хотіла зупинити його, а, можливо, попередити про небезпеку, котра чатує на нього. Але він уже думками був там, на Корнякта 1, щоб зустрітись з Елеонорою. Вже в дверях Сергій помахав прислузі рукою, чого не було раніше ніколи, і сказав:

– Молися за мене, мій ясновидцю: моя перемога сьогодні буде твоєю перемогою наді мною!

Звичайно, Карін ніколи не збирався кидати свою сім'ю заради чужих жіночих майток. Йому й так було комфортно: у кожній жінці він бачив свою здобич, тільки ось ця Елеонора... Можливо там, у двадцятих роках ним керувало тільки тіло, але тепер, коли їй п'ятдесят на носі, ним ворухив ще й гонор через недосягнення задуманого. Думаючи про Елеонору, він навіть прискіпшив ходу і не відчув, як опинився на вулиці Карла-Людвіга. Сніг, який ще зранку падав, зараз уже здався вуличному спокоеві.

Клекотів, поспішав на роботу людський потік. Радянська влада, скориставшись безробіттям, яке було в половини місцевого населення, зараз купила їх любов до себе відкриттям робочих місць. Пройшло вже більше двох років, а Карін ніяк не міг звикнути до того фронтowego одягу як прибулого зі Сходу, так і місцевого населення. Головним верхнім зимовим одягом зараз були шинелі, фуфайки, а на ногах кирзові чоботи, а також обмотки.

Люди не так поспішали на роботу, як старалися якнайшвидше пірнути кудись у тепле місце, щоб трохи зігрітися.

Карін ступив на бруківку площі Ринок і мало не впав. Втримуючи рівновагу, він зляпався за клямку дверей магазину. Вони піддалися під вагою його тіла і спокійно, зі ржавим писком, відчинилися до середини.

– Пане Сергію! – почув Карін доволі знайомий голос. – Що це ви в такий ранковий час завітали до магазину?

Карін повернув голову. Перед ним стояла... Елеонора.

– О, заради такої зустрічі, пані Елеонора, я годен був стояти тут, на такому тріскучому морозі, ще звечора! – Сергій настільки зрадів, що не зміг стримати емоцій, бо, власне, йдучи сюди, він ніяк не сподівався зустріти тут свою потенційну жертву. Цілу дорогу думав лиш про одне: як знайти привід, щоб потрапити до дому Костельників, а тут, на тобі, таке щастя! – Давно вас не бачив і навіть збирався якось провідати вашу домівку. Як там отець і діти? Чому це ви ходите по магазинах, а не прислуга?

– Дякую за пам'ять, пане Сергію! – Елеонора також не приховувала радості від зустрічі з давнім приятелем, і Сергій це зауважив відразу ж. – Надворі така пора, що навколо панує грип, отож усі вдома злягли і прислуга також...

– А я то думаю, чого це ви вдосвіта і пішли по магазинах!

– Доводиться... – сумно зітхнула жінка. – Такі часи настали, пане Сергію, що тепер навіть до наймичок потрібно ставитися краще, ніж до своїх власних дітей. Совіти розпустили чернь!

– Що поробиш...

– Як добре, що я зустріла вас. Сам Господь спровадив вас у таку ранню годину до магазину. – сум, що раптом застелив красиве личко їмості, змінила ледь помітна усмішка: – В мене до вас, як до друга нашої сім'ї, є велике прохання про допомогу...

Карін не повірив своїм вухам: він уперше почув з вуст Елеонори, що є другом сім'ї Костельників.

– Для вас, дорога Елеонора, я зроблю навіть неможливе! – Сергій в душі посміхнувся: він добре знав, про що йтиметься, тому шукав відразу куточок, де можна буде обговорити не тільки питання, яке турбувало їмось, але й щось важливіше зараз для нього. – Але ж не говорити нам про справи посеред магазину!

– Звичайно, пане Сергію! – відразу ж погодилась Елеонора. – Тільки де? Якщо ви не боїтеся заразитися грипом, можемо піти до нас. Отець з радістю прийме вас...

– Ні, ні! – відразу ж заперечив Карін. – Не подумайте, що я боюся грипу. Просто на днях в мене важлива зустріч за кордоном, тому я остерігаюся всіляких контактів. А з отцем я обов'язково зустрінуся.

– Прикро, що ви їдете...

– Ви не переживайте, Елеонора: якщо справа термінова, то я скасую усі свої плани, лиш би допомогти вам... – Карін ураз став серйозним і тут же запропонував: – Зовсім неподалік є дуже тиха місчинка. За кавою ми поговоримо про те, що вас так турбує. Тепер при «совітах» нікого не здивує ваше перебування у кав'ярні!

– Зараз я покладаюся тільки на вас, пане Сергію...

Сергій хотів взяти їмость під руку, але вчасно стримався, бо це було б уже нетактовно з його боку, принаймні, зараз...

Щоб не йти мовчки, або по дорозі не слухати про проблеми Елеонори, Карін вирішив ці кілька хвилин заповнити історією площі Ринок. На його превелике здивування, Елеонора справді багато чого не знала з історії цих унікальних будівель. Підійшли до будинку номер 29.

– Ось ми і прийшли. Тут пройдемо через наскрізний прохід, пасаж Андреоллі і потрапимо до нашої кав'ярні, – сказав Сергій.

Коли Карін відхилив двері кав'ярні, то здивувався, побачивши там у такий ранішній час велику кількість відвідувачів. Його розгубленість помітила Елеонора.

– Давайте підемо ось туди, напроти, в цукерню. Думаю, що там так рано не буде пияків...

І справді, там було дуже затишно і навіть можна було не переживати, якщо хтось і помітить їх.

– Тепер такі заклади закриваються, а на їх місці відкривають забігайлівки для пролетаріату, – констатував Сергій, знаючи ставлення Елеонори до нових порядків «совітів». Він знайшов вільний столик у віддаленому куточку зали, де їм ніхто не заважатиме. – Тут навіть затишніше, ніж у кав'ярні.

Карін замовив струдлі і каву для Елеонори, а для себе міцний чай. Настала тиша. Сергій не знав, як запитати в Елеонори

про наболіле, а вона не знала, як почати розмову і головне, вона без надії сподівалася на позитивний розв'язок свого питання. Якусь хвилину вони тримали в долонях гарячі філіжанки з напоями, зігріваючи промерзлі руки.

– Холодно надворі, незважаючи, що вже все йде до закінчення зими, – першим повів розмову Сергій.

– Так, – тихо відповіла Елеонора і тут же пригадала, як важко зараз її синові перебувати у холодній камері, тому й почала про наболіле. – Пане Сергію, мій Данько у тюрмі... тому зараз уся надія на вас. Багато років тому Ви виручили нашу сім'ю, врятувавши викрадену нашу Христину, а тепер ось з Даньком біда...

– Так, це дуже прикро і велике горе для вас, пані Елеонора, – Сергій вдав, що дуже перейнявся тим повідомленням, адже через отриману інформацію від Людвіга він усе знав про молодшого Костельника, і саме з його подачі Богдана арештували.

– Ви колись говорили, що маєте деякі зв'язки через знайомих з органами НКВС, – в голосі Елеонори бриніли сльози. – Тільки на вас одного надія...

– Ви, пані Елеонора, знаєте не гірше мого, як ставляться органи до місцевого населення. – Сергій пригубив ковток чаю, задумався. – Але ж отець Гавриїл, маючи такі великі зв'язки, навіть набагато більші за мене, може швидше вплинути на те, щоб звільнити свого сина?

– Він сказав, що безсилий щось зробити.

– Що, так і сказав?

– Так, а що?

Карін опустил голову, довго дивлячись у підлогу, видно, щось обдумував, адже зараз в нього з'явився єдиний безпрограшний шанс домогтися того, про що мріяв упродовж усіх цих років. Він тягнув час, щоб їмость впала перед ним на коліна і благала про поміч, а тоді її тіло можна буде брати голіруч, а можливо, вона й сама запропонує йому віддячитись. Сергій прикрив очі долонею, щоб через шпарини поспостерігати за нею.

– Чи можете ви допомогти мені особисто? – Елеонора виділила слово «особисто», щоб воно якось вплинуло на Сергія.

– І все ж таки, я не почув, які були дії вашого чоловіка щодо звільнення свого сина?

– Він не вводив мене, як то бувало в нашому домі завжди, у свої дії та рішення...

– Звичайно, все це не так просто, як вам здається... – тепер Сергій вирішив торгуватися за роботу. – Я знав про кепські справи вашого сина і тому сьогодні, власне, йшов до вас... Доля вийшла мені назустріч, і ось ми тепер разом думаємо, як вийти з цієї непростой ситуації.

– Я мати, і все зроблю заради сина...

– Давайте все по порядку, – останні слова їмості додали Каріну впевненості. – Ваш син звинувачується у зв'язках з ОУН? Так? Так! Це особливо карається органами влади. Навіть не знаю, що й сказати вам... Хочеться допомогти, але поки що сам не знаю як. Хоча...

– Я все віддам, я надіюсь тільки на вас, мій друже... – Елеонора скинула з шиї намисто із коштовного каміння та золота, подароване їй перед шлюбом Гавриїлом. – Це аванс...

Цей, без сумніву, дорогоцінний дар став би йому у пригоді, але він тепер жив пристрастю. Це було набагато цінніше за діаманти й золото. То був зміст його кавалерського життя. Це було щось непідвладне ні часові, ні розуму.

– Я не впадаю за коштовностями, вони, зазвичай, приносять у дім біду. – Сергій підсунув крісло ближче до Елеонори і поклав руки на її коліна. Вона не противилась. – Я виконаю ваше прохання, але...

– Я подумаю... я знаю, що вам цього замало... Я подумаю, і до тижня ви отримаєте те, чого прагнули, точніше, чого вартуєте...

– Перед тим, як ми розійдемося, я хочу сказати вам ще дещо, що може засмутити вас, але я повинен повідомити вас... І коли прийматимете рішення щодо мене, то зважте на це... – Карін забрав свої руки з її колін, встав, пройшовся порожнім залом і повернувся назад до столу. – Ваш чоловік міг вільно звільнити свого сина з в'язниці. Міг, але не зробив цього, а чому? Йому пропонували заміну сина на підписання деякого документа, але він учинив не як батько і, тим паче, не як ваш чоловік.

– Як? – у голосі Елеонори почувся розпач. Їй здавалося, що зараз вона втратить здоровий глузд. – Розповідайте, не мовчіть, я вас благаю!

– Він заявив тоді в тюрмі начальнику НКВС, що ніколи не піде у зговір з «советами» щодо приєднання Греко-Католицької Церкви до Російської Православної Церкви навіть тоді, коли буде стояти питання долі його Богдана. – Сергій зробив паузу, зараз він збирався сказати Елеонорі найстрашніше: – Отець Гавриїл сказав, що коли мій син Богдан винен, то судить його, а моє останнє слово – НІ!

– Як так? Цього не може бути!

– Я господар свого слова і відповідаю за кожну букву, сказану щойно!

– Ну, що ж...

5.

Червона армія поспіхом відходила на Схід. Німці настирливо просувалися все далі і далі від кордону вглиб країни. Вузькі львівські вулиці не могли вмістити величезні маси війська, що відступало. Містяни з сумом проводжали обкурених димом війни, із злими, недобрими обличчями та очима, солдат. Вже ні для кого не було таємницею, що німці ось-ось увійдуть до Львова. Частішали нальоти німецької авіації. Ворожі літаки снували, як велетенські кажани, наповнюючи повітря тривожним, пронизливим гулом. На перехрестях вуличок стояли радянські регулювальники з прапорцями у руках, вказуючи напрям танкам, автомашинам. З настанням темряви наглухо зачинялися вікна і двері у квартирах, і тоді місто провалювалося у зловісну тишу і темряву. Все живе, причаївшись, чекало чогось невідомого... Живими були тільки рух машин на землі і білясто-срібні мечі прожекторів у небі. Деколи гуркіт машин стишувався, і тоді моторошно, наводячи страх, вили сирени повітряної тривоги. Рев літаків наближався, несучи в тому потужному клекотінні смертельну новину. З землі по них стріляли зенітки, найчастіше з залізничної станції та Клепарова. Бряжчали шибки на вікнах в унісон тому змішаному гарчанню. Місто вже кілька разів бомбили. На світанку люди знаходили жертви бомбардування та кулеметних черг і мовчки, стиснувши губи, ховали. З

настанням дня знову рухалися Кривчицькою та Малехівською дорогами обози. Піднімаючи за собою хмари куряви, йшли отари худоби: корів, коней, свиней. Не знаючи куди і чому їх ведуть, тривожно ржали коні, диким криком ревли корови. З заходу на схід нескінченим потоком йшли люди, здебільшого вихідці зі східної та центральної України, які прибули в Галичину з приходом червоної армії. Траплялися й ті, які симпатизували «советам» і всіляко сприяли вкоріненню радянської влади на західних землях. Жінки, діти, старі сиділи на возах поверх різного домашнього добра, що встигли взяти з собою. За ними, прив'язані вірною дружною, пленталися собаки з опущеними хвостами. Через станцію Підзамче нескінченим потоком йшли на схід ешелони евакуйованого заводського устаткування, а також санітарні поїзди з важкопораненими бійцями.

Наприкінці червня раптом все стихло. Здавалося, що страшний сон скінчився. Люди обережно виходили зі своїх домівок і навіть старалися спілкуватися. Совіти відходили. На лицах містян не було ні печалі, ні радості від відходу гнобителів, що два роки тому прийшли зі Сходу. На їхніх обличчях застигла непевність. Машин на вулицях уже майже не було. Лиш де-не-де проїжджали полуторки, повні всякого майна. Тишу тепер переривали кулеметні черги, а подекуди поодинокі карабінні постріли, що лунали з подвір'я Лонської тюрми, з Бригідок та Замарстинова. Рідні, родичі яких перебували у катівнях тих тюрем, здригалися від кожного такого пострілу. Червнєве сонце пекло несамоовито. Воно ніби вибачалося перед людьми за нестерпні морози лютої зими.

За кілька днів вітер розігнав їдкі запахи порошу й диму зі згарищ. Зате на сусідніх від тюрми вулицях з'явився нестерпний гнітючий трупний сморід. Люди зачиняли вікна, намагалися не виходити на вулицю, але це не допомагало. Все з'ясувалося після приходу німців. З їхнього дозволу понівечені трупи людей витягали з камер і складали для впізнання на подвір'ях тюрем. На Замарстинові подвір'я було недостатньо, і тому було вирішено складали тіла на хідниках Замарстинівської вулиці. Люди, долаючи страх, приходили на впізнання рідних, знайомих. Отець Костельник довідався про це від парафіянина, який прийшов до церкви, щоб помолитися за убієнних.

– А чи залишився там хтось живим серед закатованих? – перемагаючи батьківське хвилювання, запитав отець. – Чи то правда, що там годі впізнати людей, які були замордовані співробітниками НКВС?

– Кажуть, що одна молода жінка врятувалася, – злякано мовив чоловік, озираючись по боках. – Але все ж таки не пощастило ні їй, ні її родині, бо вона, вийшовши за ворота в'язниці, тут же збожеволіла.

– А як німці, не забороняють людям заходити до замордованих родичів?

– Вони стоять збоку і тільки спостерігають, що там діється, – відповів чоловік і знову озирнувся. – Нині не можна нікому вірити, отче, бо всякий люд ходить навколо. Кажуть, що москалі скоро повернуться, тому краще мовчати, бо отримаємо від одних і других. А як ваш син, уже вдома?

– Син? – повторив отець Гавриїл замислено. – Думаю, що сьогодні він буде вже вдома. Ось звільнюсь трохи і піду за ним.

– Вся наша громада знає про те, що ви зробили для Церкви...

Чоловік попрощався і швидко вийшов на вулицю, а отець Гавриїл якусь хвилину ще сидів нерухомо. Думав. Вагався... Раптом підвівся і також швидко вийшов з Храму. Постояв, дивлячись у бік кінця Краківської. Тут йому пригадалися слова генерала.

– А, дійсно, до Замарстинівської тюрми рукою подати! Що ж це я стою у невідомості? До сина якихось чотириста метрів! Може, повернутися до хати, зняти одяг і перебратися у цивільне? – подумав отець Гавриїл, зупинившись в кінці вулиці. – Ні, так буде краще: я, яко священник, повинен зараз бути серед тих згорьованих бідою людей! Помолюся над тілами нещасних, безневинно убієнних новопреставлених!

Вулиця повела трохи догори, а потім стрімко вліво, донизу. Ось вже і будівля номер сім суду Замарстинівської тюрми. За тих кілька місяців перебування Богдана там батьку дозволили лише чотири рази провідати сина. І то зовсім ненадовго. Немоżliво було про щось поговорити, бо поруч стояв наглядач. Пройшовши повз суд, Костельник зупинився. В горлі заперчило, від солодко-пряного запаху стало недобре. А від побаченого закололо під серцем, ніби лещатами затиснуло груди, стало неможливо

дихати. Несамовиті, дикі жіночі крики дзвеніли у вухах, тиснули на мозок, залишаючись в ньому пекучим осадом. На хідниках просто неба лежали понівечені тіла людей, серед них було багато зовсім юних. Кулі та гранати негідників зрешетили тіла так, що навіть важко було впізнати, хто там лежить. Просто фрагменти тіл. Жінки в розпачі кричали над покійниками, ніби молитвою, криком і останніми, зібраними воєдино крихтами материнської любові можна було воскресити рідних. Материнська любов безкорислива, їй властиве навіть самозречення.

Чим ближче підходив отець Гавриїл до брами тюрми, тим страшніше ставало і все менше залишалося шансів на зустріч з живим сином. Він проходив між рядами тіл, обережно, щоб часом не травмувати їх, розпечених на червневому сонці. Ось він пройшов під аркою і зупинився на подвір'ї, де також лежали тіла. Все подвір'я встелене трупами. Деякі з них уже розкладалися і набубнявіли від спеки. Навколо люди, навколо в'їдливі мухи, які не давали проходу. Вони ніби боролися з тими нещасними людьми за майбутню здобич. Люди не відганяли їх, їм було не до них. Люди шукали в тих тілах живу клітинку, щоб через неї вдихнути в рідну кров життя. Ось сивоголова жінка, яка щойно підняла голову догори, щоб відвернути сонячне проміння від свого сина, побачила отця Гавриїла і тепер на колінах приповзла до нього, огорнувши його ноги своїми знищеними важкою працею руками.

– Отче, благаю вас! Помоліться за мого єдиного сина, за мою крихітку, за мої недоспані ночі, за мою самотню старість, щоб Господь змилювався наді мною, осиротілою жінкою, аби він повернув моїй дитині життя!

Отець перехрестився і хотів розрадити бідну жінку, але не зміг: мухи обліпили йому вуста, ніби боялися, що його молитва забере від них ласий шматок. Він лиш зігнувся, простягнув руку, погладивши її сиву голову. Інші люди також помітили священника. Вони благали від нього помочі, розради і молитви. Отець підняв руки вгору, ніби благав у Господа допомоги й поради, як вчинити з тими нещасними людьми. Тоді перехрестив у повітрі все подвір'я і голосно, йому так видалося, що він несамовито кричав, вирізняючи з молитви кожне слово, щоб Господь почув і побачив цю людську жалобу, той людський біль вічного щему душі...

Костельник знав, що там, у двадцять четвертій камері на спасіння чекає і його син Данько. Чекає давно, видививши свої очі з душно́ї безодні, за́гратованої й заржавілої од сирості камери. Він чекає його, батька, душа якого вже з ним, але він мусить постояти, поспівчувати тим, чиї діти, чоловіки, брати вже ніколи не побачать синє небо, не відчують прохолоди вітру, смак джерельної води. Так, він, отець, мусить увібрати частину людського болю до свого і так зболілого серця. Так велить йому Бог, так велить його батьківське серце.

Священник підвів очі у літню, небесну блакить. На небі ні хмаринки. Здавалося, що сонце спеціально випробовувало витримку тих людей, а, можливо, витримку цих бездиханних тіл, що волею долі стали жертвами совітських бузувірів. Потім перевів погляд туди, де ще недавно був вхід до тюрми, а тепер смертельно зіяв чорний тунель. Там, за кілька кроків його син в двадцять четвертій камері. Ще кілька кроків, і він зустрінеться зі своїм Даньком! Тепер отець Гавриїл нікому його не віддасть, навіть коли б потрібно буде залишити своє життя взамін. Він любить свого сина, як і всіх решту дітей, навіть померлу багато літ назад свою Святославу, до якої тоді й тепер була особлива любов, смерть якої перейшла у вічну пам'ять серця. Костельник ступив кілька кроків у напрямку коридора і зупинився. Ноги не слухали, ноги робили все залежне від них, щоб відтермінувати їхню зустріч. Зустріч сина з батьком, який зовсім недавно обміняв його на збереження Церкви, дому Господнього. Отець притулювся руками до скривавленої стіни і так крок за кроком долав такі важкі, непосильні людському чеканню, метри.

Ось і камера, знайома камера, яка чомусь була відкритою. «Напевно втік, напевно йому пощастило, як і кільком вибраним Господом людям!». На мить його серце торжествувало, воно кликало Костельника повернутися назад на подвір'я і в честь цього ще раз відправити молитву за тих, кому випав жереб щастя. Він напавду глянув через немите вікно коридора на подвір'я: церква Святого Хреста співчутливо дивилася на нього своїми понівеченими вікнами. «І тобі дісталось, моя матусю!» – подумав отець і все ж таки ступив вперед, до тих дверей камери, за якими на нього чекав вічний біль, вічна покута, вічний невідмолений гріх.

У нерівних рівчаках прізвищapidлоги темніла людська кров. На бетонній підлозі лежали один на одному трупи. Оціпеніння пройшло, і тепер отець почав розгрібати руками тіла, шукаючи свого сина, упізнати своє дитя. Він вдивлявся у кожне обличчя, а якщо його не було внаслідок вибуху гранати, або було спотворене, він шукав якоїсь зачіпки, аби упізнати на клаптику одягу залишки свого сина. Руки липли від розкладених тіл, ноги ковзались на людській крові. Щурі, що тинялися поміж ніг, поводити себе як господарі. Несамовитий сморід притягав сюди безліч мух, комарів. Вони, радіючи тому, що знайшли живу поживу, присмоктувалися до обличчя, рук отця Гавриїла, кусали знов і знов, насолоджуючись живою теплою кров'ю. Отець Гавриїл знову, вже вкотре, схилявся над кожним тілом, вдивляючись у вистраждані від болю, понівечені лица, а хрест торкався кожного тіла, ніби мовчазно виконував миропомазання.

Він зупинився, оглядаючи всі шпаринки, темні місця камери, ніби шукаючи в них чогось такого, що могло дати відповідь на те, що сталося. Справа, в кутку, на рівні свого зросту, отець побачив рідний до болю почерк і викарбуваний на стіні молодого, ще напідитячою рукою, напис «Богдан Костельник».

До людських скорботних криків на подвір'ї та на тротуарах поблизу в'язниці, де лежали людські тіла, приєдналося виття з камери номер двадцять чотири. Здавалося, що це виття вовчихи, різке, нав'язливе, тужливе, пронизливе до костей, до душі, до сповненої людської втрати. Вічний поклик людини до Господа, до єдиного рятівника, до Спасителя...

Отець Костельник вийшов з коридора, став посеред подвір'я, спиною до церкви. Сльози, які виступили на очах, не текли по щоках. Вони тихо капали в батьківську душу, закривавлену сльозами сина під час останньої зустрічі з живим Богданом. Він обережно ступав вузькою стежкою, утвореною лежачими тілами, до виходу з цього пекла, несучи в душі разом з гіркотою втрати жевріння кволої думки про надію зустрітися з живим сином. Жінки чіпались руками за його ноги, благаючи помолитися за безневинно убійєнних. Костельник ішов, молився за всіх мертвих, молився за упокій і за спасіння свого сина. Він піднімався Замарстинівською дотори, потім вниз, ледь переставляючи ноги.

Отець йшов на Краківську. Додому рукою подати, а там знову важка розмова з Леоною, її істерика, благання розшукати хоча б синове тіло.

6.

Марія йшла повз залізничний насип, що роз'єднував зараз два світи: з одного боку спокійний, урівноважений, пристосований до важкого життя місцевого населення під час війни та львівське ґетто з другого боку, яке було відокремлене з півдня залізничним насипом, зі сходу – вулицею Замарстинівською, із заходу – вулицею Варшавською, а з півночі – берегом річки Полтва. Ґетто було ізольовано колючим дротом і високим парканом. Там час розписав вистраждане і приречене на нестерпне життя, а ще, кожної хвилини на жахливу смерть для єврейського населення. Марія пригадала ті щасливі й водночас буремні часи далекого 1925 року, коли вони з Каріним поверталися до Львова. Тоді вона вірила в те, що Сергій дістанеться їй назавжди і ніщо не зможе розлучити їх. Вона так мріяла про дитину, яку носитиме від нього під серцем.

Марія навіть зупинилася, щоб, бува, не розвіяти такі теплі і дорогі серцю спогади. «Скільки ж тоді пройшло часу від останньої нашої зустрічі з Серго? – згадувала Марія, дивлячись на браму ґетто, що виднілася ще здаля у пасмі сивого туману. – Ах, так, ще тоді, біля цукерні у провулку біля пасажу Андреоллі. Я тоді випадково побачила їх – Елеонору і свого Сергія. Я почала стежити за ними. Ревності тій не було кінця. Тоді мені здалося, що коли б у мене була снайперська гвинтівка, то без всякого докору сумління натиснула б на курок. Чому я так ревную його до цієї попаді, не розумію! Я тоді надто промерзла і навіть злягла до ліжка. Чи то холод, чи так вплинула на мене ревність, не знаю. Твердо знаю лише, що Елеонора ніколи не буде під моїм Каріним. Прикро, що тоді, наступного дня, Сергія терміново відправили на Захід, і мені не вдалося переговорити з ним. Порох війни поглинув його. Тепер невідомо, чи живий. За ті майже три роки жодної вісточки від нього. Те, що війна скоро закінчиться, ніхто й не сумнівався.

Тільки б вистояти і не піддатися спокусі швидкої перемоги. Саме у такій життєвій ейфорії ламаються людські долі...».

Марія була професійною розвідницею, логічно мислячою і безкомпромісною не лише як солдат незримого фронту, але й також у житті... Тільки не з Каріним, котрого все ще любила і готова була піти на будь-які жертви заради його прихильності, його кохання. Вона любила його. Ще... Марія знала, що теперішня операція, яку їй довірили, може коштувати їй життя, але вона свідомо цього. Радянській розвідці було відомо про те, що у Митрополичих палатах переховується велика кількість євреїв. Багато з них мали до війни непогане становище. Довго московське керівництво вибирало кандидата на цю операцію і врешті зупинилося на Марії. Ще б! Вона успішно впоралася з дорученим їй завданням на початку війни: скомпрометувати місцеве населення Львова на вороже ставлення до львівських євреїв після захоплення міста німцями і тим спричинити погроми. Це вона виконала на відмінно! Знаючи добре німецьку мову, а в цьому, звичайно, було заслуга саме Сергія, вона сама персонально здавала відомих львівських учених-євреїв «новій владі», а також доносила про назріваючі стихійні виступи євреїв. Марія ухитрялася працювати на всіх. Зрештою, як можна було не довіряти їй, коли деякі її поради справді приносили добро тим, хто потребував його, незалежно на якому боці поля битви вони перебували! Маючи детальні списки відомих євреїв, невдоволених першим приходом «совєтів», вона тепер інформувала про їхні адреси нацистів. Вона не бачила наслідків своєї невтомної праці.

Марія раніше не була тут, в єврейському гетто, і те, що вона зараз побачила, вразило її. Навколо раптом все потемніло, знявся сильний вітер, який закрутив снігом, що випав вночі вище колін. Хуга валила з ніг, забивала дух і сліпила Марійчині очі. Оглушливий гуркіт поїзда сповіщав про його наближення до моста. Ось він сповільнив свою ходу, випустивши густий струмінь пару і, скриплячи гальмами, зупинився. Першими по насипу збігли донизу поліцаї, а ті, кілька, що залишилися біля вагонів, швидко відкрили засуви на дверях і відскочили вбік. Промерзлі до кісток люди, що були у вагонах, мов бурхлива хвиля, кинулись з вагонів. Не знаючи, що попереду високий насип, вони кувертом

летіли вниз, травмуючи собою свої і сусідські німі тіла. Вони грузли у снігових заметах, падали, підводилися, знову падали, випускаючи з рук свої пожитки. Жінки, опинившись внизу, натужували останні сили, щоб нести дітей. Та руки в них мліли, судомили від морозу, опускались самі собою, як чужі. Ось маленька дівчинка, що випорснула з материних рук, упала на сніг і закричала від болю і холоду. Кілька євреїв кинулись назад до насипу. Там, вгорі, можлива довгоочікувана воля, хоча багато хто з них з великою радістю чекав у спину дев'ять грамів свинцю. Краще смерть, ніж таке життя. І відповідь не забарилися – зі всіх боків застрочили автомати, і насип, немов на початку літа поле в розмаїтті маків, вкрилося червоними плямами. Жінки з дітьми на руках кинулися до вхідної брами, надіючись скористатися заметіллю. Стівчена ногами слизька вуличка не давала змоги зробити навіть кроку, але жага до життя знову змушувала жінок підніматися і пробувати втекти. Автоматна черга наздоганяла нещасних жінок і змушувала кланятися священній землі.

Навіть заметіль не завадила Марії побачити спотворені обличчя матерів. Кулі прошивали тіла, розривали навіп дитячі голови, обливаючи матерів гарячою кров'ю. Марія стояла і дивилася на все це, як скам'яніла. Ось зовсім близько, перед самими ворітьми входу у єврейське гетто проявилось щось темне, воно нагадувало жіноче тіло і ще щось біля нього, що пленталося за ним. З-за сторожової будки вийшов кремезний поліцай, прицілився автоматом у свою жертву. Марія на мить завмерла, затиснувши дух. Крізь кожушину пробирався мороз, обіймав холодом груди й стискав їх сильним потиском. За мить її кинуло в жар: гарячий піт пройняв одержу наскрізь, тепер тіло тремтіло і мерехтіло в очах. Автоматна черга вибила її з забуття. Тіло жінки впало на сніг ніби підкошене. Поліцай підійшов ближче, глянув і, переконавшись, що жінка мертва, спокійно пішов до воріт. Матері голосили над померлими дітьми і розпатлані бігали, шукаючи співчуття у таких же обездолених, як і самі. Але ніхто не почув того ридання, бо кожен думав про своє спасіння. Люди, що вціліли, піднімалися, ставали у стрій і йшли в бараки, багато з них заходилися кашлем, відхаркуючи криваво-чорне харкотиння на сніг. Поміж них походжали поліцаї, перешіптувалися про щось,

спокійно і байдуже слухали виття очманілих людей. «Куди ви? До кого? – запитувала себе Марія, картаючи тільки себе за все, що вона до цього творила. – Правди? А де вона? Не думала, не гадала я, що все це так жорстоко...».

Марія вирішила відкласти важливу зустріч з чоловіком, який мав забезпечити її появу у Митрополичих палатах. Якесь невідоме сила змусила обернутися і глянути на жінку, що лежала на снігу. Марія напружила зір, бо їй видалося, що тіло ворухнулось. Так, так! Це не галюцинації! Жінка лежала, широко розпластавши руки, ніби намагалася когось захистити від смерті. Тінь жінки видовжилася, і з-під неї виповзла маленька дитина і впала на сніг, жалібно стогнучи. На цей стогін вийшов з будки поліцай і рушив до воріт, на ходу скидаючи автомата.

«Зараз вб'є! – з острахом подумала Марія. – Потрібно діяти!»

Дитина розплакалась, чіпляючись за ноги поліцає. Той націлив дуло на дитину. Враз Марія, зірвавшись з місця, кинулася до нього, на ходу зірвавши зі своєї шиї медальйон.

– Ось, візьми, не стріляй! – благала вона, впадши на коліна.

– То мало... – навіть не дивлячись на презент, сухо відповів поліцай.

– На, бери! Тепер вистарчить, це з діамантом! – знімаючи з пальця перстень, дорогий їй подвійно, бо це дарунок Сергія ще після першої поїздки і знайомства у вагоні поїзда. Поліцай покрутив перстень у руці, потім попробував його на зуб. Хижим поглядом глянув на Марію:

– Забирай, а то як не я, то інші прикінчать її!

Марія взяла дитину за руку і, не вагаючись, швидко направила у бік Замарстинівської. Тільки-но повернула по вулиці доріжки, як раптом почула за спиною збуджений чоловічий голос:

– Що це ти таке витворяєш?

Марія зупинилася, їй здалося, що серце впало на сніг. Вона заціпеніла. «Ось і все! Тепер вб'ють. Вони не помилують за ту малу єврейку». Дитина міцно пригорнулася до її ніг і тепер вже мовчала.

– Як можна було таке мале дитя і вивести на вулицю босоніж? Ти несповна розуму, жінко! – насварив Марію чоловічий голос.

Вона обернулася і побачила перед собою чоловіка на вигляд років так зо двадцять п'ять, тридцять, не більше. Пригадала, про що говорив цей чоловік, і глянула на дитину.

– Господи, та вона боса!

Чоловік взяв дитину на руки, розстебнув свою куфайку, огорнувши залякле дитя. Воно було таким худим, що в'їлося йому своїми ребрами в груди.

– Як можна було довести дитину до такого стану? – не міг заспокоїтися чоловік. – Де ви живете?

– Куркова...

– Далеченько... – похитав головою чоловік. – Зараз щось придумаємо...

Він підійшов до фіакра, що стояв на Замарстинівській 7, біля суду. – Підвезіть на Куркову. Я заплачу...

– Це що, жиденя¹?, – відсахнувся від чоловіка фірман. – Я не повезу!

– Це неправда! – збрехав чоловік. – То дитина перехворіла сухотами²!

– А! – поправив кучер батогом шапку. – Нині жида страшніше сухоти! Хоча те і те призводить до смерті!

Зійшли ще на початку вулиці, щоб кучер часом не здав їх у поліцію.

У кімнаті було прохолодно, тому чоловік відразу почав шукати дрова. Все робив мовчки, та й Марія мовчала, бо не могла опам'ятатися від пережитого. Картина гетто їй ввижалася перед очима. Побачивши стільки смертей за своє снайперське життя, Марії ніяк не вкладалися в голову ці нелюдські муки, страшні страждання людей, особливо дітей. Вона мовчки спостерігала за тим молодим галичанином. Щось далеке йойкнуло у серці і затремтіло, як колись це сталося при першій зустрічі з Сергієм. Тоді вона була ще зовсім молодою і необізнаною у життєвих ситуаціях.

Дитина, забившись у куточку на канапі, дивилася переляканими очима на обох своїх рятівників. Чоловік накидав у грубку

¹ Так називали євреїв на Галичині.

² Так на Галичині говорили про туберкульоз.

всякого мотлоху, аби лиш горіло. І справді вогонь активно взявся за свою безпосередню роботу, облизуючи все, що перепало йому: загуділо, засвистало у грубці.

Здавалося, що всі троє зараз живуть своїм життям, маленьким, химерним, але своїм. Три долі, які ще годину, півтори тому не знали одне одного і навіть не сподівалися на зустріч, тепер сиділи в одній квартирі, і двоє з них стали для маленької дитини рятівниками.

– Як тебе звати, хлопчику? – запитав чоловік, коли закінчив свою роботу.

– Я не хлопчик... я дівчинка! – ледь ворушилися обкусані дитячі вуста.

– Це правда? – здивувався чоловік, повернувшись до Марії.

– Я чомусь теж думала, що це хлопчик... – зніяковіла жінка.

– То хіба це не ваша дитина?

– Звичайно не моя! Я незаміжня...

– Щось я не можу зрозуміти... Тоді чия це дитина?

Марія на мить задумалась: вона потрапила в незрозумілу ситуацію.

Шок пройшов. Тепер потрібно відповідати за свій вчинок. Дитина не її. Чоловік, що нав'язався допомогти їй, також невідомий. Можливо, навіть з поліції. А за свою дурість тепер вона може поплатитися життям. І що робити з тим дитям? Не віднести ж його назад в ґетто! Там стовідсоткова смерть.

– Дівчинко, крихітко, як тебе звати? – поцікавилась Марія і сама до себе усміхнулась. – І скільки тобі років?

– Роза, Розалія... Мені сім рочків, – відповіла дівчина і, посміливішавши, запитала: – А вас?

– Марія.

– А вашого чоловіка як звати?

Це дитяче запитання справді поставило у незручне становище двох дорослих людей. Вона ніяково глянула на чоловіка. Він також, заскочений таким дитячим питанням, дивився на Марію і не знав, як себе повести.

– То як все ж таки тебе звати, чоловіче? – запитала Марія, підморгнувши дитині.

– Василь...

Марія добула зі старовинного креденса, який дістався їй як «придане» від самого Донцова, загорнуту у шматку чорну хлібину, поділила її на три частини: менший шматочок дала Розалії, яка відразу його проковтнула.

– Роза! – Марія люб'язно погладила дитину по голові. – Ця хлібина вся твоя! Ти не переживай, просто тобі не можна відразу наїдатися... Ось чайок, від нього зігрієшся...

– Мені час іти! – сказав Василь, встаючи з-за столу і не покуштувавши ні хліба, ні чаю...

– Може, залишитеся ще на трохи? – запропонувала Марія, а її бліде лице зашарілося. – Якось негарно, що ви голодним виїдете з моєї хати...

– Завтра я постараюся прийти, бо ти й справді втрапила в халепу. Подумай до завтра, що робити... – і він кивком голови показав на дитину.

Марія зрозуміла Василя з півслова. Тепер їй нічого не залишалося, як відмити, відіграти нещасне дитя. А Розалія доволі спокійно поставилася до свого нового життя. Вона навіть не запитала ні разу про свою маму. Можливо, дитина вже давно втратила її, а ця жінка, котра в цю фатальну хвилину закрила її своїм тілом від смертельної кулі, була лишень котрась з тих нещасних жертв голокосту, які тепер продовжували піклуватися про сиріт.

Пролетів день, другий, а Василь не давав про себе чути. Кілька днів жаж не покидав її. Марія залишала Розалію одну в квартирі і йшла у своїх справах, а серце її було там, на Курковій 11. Як тепер діяти, Марія не знала, і це найбільше її непокоїло. Навіть поліцаї і нацисти, які часто з'являлися на вулиці, не так лякали жінку, як майбутнє дівчинки. Дитина була без жодного документа, і Марія вирішила, щоб то не було, викрасти чи купити десь дитячі документи. Кожен день дедалі більше і міцніше прив'язував цих двох істот одне до одного. А ще жінку лякало те, що кожної миті міг з'явитися зв'язковий з новим дорученням зверху з можливою передислокацією її в інше місто. Василь з'явився на Курковій проти суботи через тиждень. В той день він не був багатослівним. На запитання Марії відповідав коротко й неохоче.

– Що такого трапилося з тобою з часу нашої першої і останньої зустрічі? – стурбовано запитала жінка.

– Та нічого... просто я втомився... – притишеним голосом відповів Василь. – Якщо можна, то я перебуду кілька днів у тебе?

– Звичайно, немає питань! – зраділа Марія, адже їй після-завтра потрібно відлучитися з дому на день, а тут випала така нагода. – Побудеш з нашою дівчинкою, а я на один день поїду у справах в Карпати, повернуся з гостинцями для вас.

Розалія, на велике здивування, виявилася дуже кмітливою і розумною дитиною. Вона навіть грала на фортепіано, яке лишилося Марії від попереднього господаря. З'ясувалося, що батьків Розалії розстріляли гітлерівці ще в кінці сорок першого. Дівчинка чудом залишилася в живих за дуже дивних обставин. Вона звикла до життєвої тяжби, звикла до людей, котрі ціною свого життя давали їй змогу вижити. Тож не було дивиною, що вона так швидко знайшла спільну мову з випадковими людьми. Василь також дуже легко увійшов у довір'я. Він не знав ніяких казок та історій, щоб її зацікавити, зате вмів добре вирізати на дереві, чим і достукався до її серця. Кілька днів Василь перебував у гостях в Марії, і жодного разу між ними не виникла розмова про те, хто і що робить. Це «новоутворене сімейство» трьох різних людей жило одним – очікуванням змін на краще.

Якось по обіді, коли Розалія пішла спати, Василь присів на табуретку в кухні, довго дивлячись на Марію, яка поралась біля пічки.

– Що ж будемо робити з нашою дівчинкою? – запитав у Марії, навіть не усвідомивши, що назвав Розалію «нашою». Жінка відразу вловила це.

– Звичайно, потрібно щось робити, бо невідомо чим все це може закінчитися... – важко зітхнула вона. – Швидше за все, німці відступатимуть і ще жорстокіше поводитимуться не тільки з євреями, але й з нами... Розалії потрібно тепер більше бувати на свіжому повітрі, а можливості немає. Поліцаї гасають всюди, як скажені пси, прислугуючись своїм господарям. Документи на Розалію будуть готові в кінці цього тижня: я домовилася з нашим греко-католицьким священником, який дасть мені виписку з метрики на мою дочку.

– Це добре. Хоч чимось дитина буде захищена... – відповів Василь.

– А чому ти не запитав, хто ж буде записаним батьком у цій метриці?

– Ну, це вже не моя справа... – байдуже відповів Василь. – Тобі, напевно, краще знати.

– Я записала тебе...

– Як мене?– Василь піднявся з табуретки. – Я ж з тобою не тільки не спав, але й навіть не цілувався! Як я можу бути батьком цієї дитини?

– Вибач, але я хотіла як краще... – Марія опустила очі додолу. – Якщо ти не хочеш, то я запишу Розалію на перше чоловіче ім'я, яке спаде на гадку.

– Я не заперечую... Ніж дівчина не буде знати як виглядає на лице її батько, то нехай ним буду я... – напрочуд швидко погодився Василь.

– То як же твоє прізвище, юначе? – усміхнулася Марія.

– Паньків.

– Завтра ж донесу відомість про батька...

Довго Василь не приходив до Марії, і вона вже подумала, що він образився за «батьківство».

Бували такі дні, що Марія залишала свою Розалію на день-другий одну. Була нагальна справа у Карпатах, а саме у Підмихайлівському монастирі, де ігуменею була Моніка Полянська: Марії влаштували зустріч з монахинею Таїсією, яка й мала рекомендувати її Митрополитові. Це була пряма дорога до митрополичих палат.

Враховуючи те, що радянська армія вже дихала у спину фашистам, план дочасного виведення з ладу Кир Андрея був на межі зриву. Советам було вигідно його прибрати до визволення Львова. Тоді можна було списати смерть Владики на нацистів чи націоналістів, і навіть на деяке близьке оточення на Святоюрській горі, для якого Шептицький тепер також був більмом в оці. Митрополит мав неосяжний авторитет серед місцевого населення. Окрім цього процес для переходу Греко-Католицької Церкви на автокефальну не міг розпочатися при живому Митрополиті. Кир Андрей для отця Костельника був сильним і незаперечним авторитетом. Ось чому прибрати його з дороги радянській верхівці було вкрай важливо.

Це надважливе завдання було доручено Марії. Засоби для нього вона має вибрати сама: чи скористається отрутою, чи своїм снайперським даром, чи вигадася ще щось... Поїздка зривалася, бо Розалія затемпературила.

І ось щасливий випадок: Марія випадково побачила на Краківському базарі Василя. Вигляд в нього був неохайний, настрій пригнічений. Він хотів розтанути у натовпі, коли побачив Марію, але необережно посковзнувся і впав на сніг. Швидко піднявся, обтрусився і кивнув головою.

– Василю, чому не заходиш? – першою обізвалася Марія. – Якщо тобі непосильний тягар батьківства, то я порву метрику і знайду когось іншого...

– Ні, що ти! – ніяково підійшов ближче Василь. – Маю деякі неприємності, то ж вибачай...

– Це дрібниці. Головне, щоб ти був здоровим! – відказала Марія і відчула, як калатає її серце. Тепер врешті-решт вона розуміла, чому не спиться їй по ночах і чому, будучи сама-самісінька у ліжку, в пристрасті затискає в руках коца.

– Коли зайдеш?

– Навіть можу зараз! – не вагаючись погодився юнак. – Не завадило б помитися з дороги... До речі, я домовився про те, щоб Розалію забрали до Собору Юра. Там буде для неї безпечніше, і тобі розв'яжуться трохи руки. Ситуація складається не на нашу користь...

Марія не знала про Василеві справи, хоча, напевно, про щось здогадувалася. А Василь, звичайно, не знав нічого про нову знайому. Саме зараз цікавитися цим було не на часі.

– З тебе може вийти добрий, чуйний батько, – зраділа Марія такій новині, адже тепер вона має з чого вибрати, щоб потрапити на аудієнцію до самого Митрополита. – Я завжди пам'ятатиму, як ти ніс на руках нашу Розалію і піклувався про неї вдома....

– Я виріс у багатодітній сім'ї в Рогатині і знаю, що таке біда і дитячі болячки. Не раз доводилося мені бути лікарем для них, бо я був старшим і все падало на мої плечі.

– О, я навіть не знала! – щиро зізналася Марія, взявши Василя під руку. – Давай тоді хутко додому. Радості Розалії не буде меж... Вона кожнісінького дня розпитує, коли ти прийдеш.

Розділ п'ятий

1.

Двадцять сьомого липня радянські війська увійшли до Львова. Друге пришествя не було таким радісним для деякого контингенту жителів Львова, як перше. Ще не загоїлися рани втрати рідних, безневинно убієнних людей. Ще ворушили хробаки тіла закатованих на Лонського, Бригідках, Замарстинівській та інших тюрмах. Правда, другі совіти поки не чіпали інакомислячих та тих, хто з квітами зустрічав нацистів. На цей раз почалася кампанія відбудови зруйнованого війною Львова.

Отець Гавриїл поволі піднімався бруківкою до митрополичих палат на зустріч з Кир Андреем. Перед самим входом у будівлю він мало не зіткнувся з послушницею. На якусь долю секунди їхні погляди зустрілися, вивчаючи одне одного. Послушниця не витримала такого випробування і першою опустила очі.

Костельник несміливо відхилив двері і увійшов до кімнати. Митрополит сидів у глибокому зручному фотелі з витертим молитовником на колінах. Пишна, трохи кучерява, геть біла борода, великі окуляри з'їхали на кінчик носа, ніби очікували першими зустріти гостя. Повіки застелили обрусом теплу голубиць очей. Костельнику вдалося, що в Митрополита осунулися плечі, сутанна охопила випуклі ключиці, живіт погладшав.

— Заходіть, отче, я вже зачекався...

Костельнику здалося, що ці слова Митрополита народилися десь там, у безконечній глибині бездонної душі. Зараз, дивлячись на нього, отець Гавриїл уперше повірив розмовам, що зовсім недовго залишилося головному пастирю пасти своє стадо. Отець

Костельник підійшов, звично клякнув на одне коліно і поцілував його руку. Вона була холодною, як у мерця.

– Важко йти вгору, Ваша Святість! – спробував виправдатися отець Гавриїл. – Думав, що вже не дійду до вас.

– Рано, дуже рано ви говорите такі речі, отче! – примружив очі Митрополит і похитав головою. – То хвилева слабкість, яка пройде, заблукавши у ваших літах. Довго вона ще блукатиме, щоб знову навідатись до вас. А поки що, напевно, не одна парафіянка мліє, коли сповідається перед таким священником, як ви... А тепер, розігрівшись на споминах, давайте трохи поговоримо про серйозні речі. – Владика помахом голови дав зрозуміти, що потрібно присісти і то якомога ближче до нього. В таких випадках Костельник знав, що їхня розмова повинна залишитися в цих мурах. – Як лежать справи в місті?

– Совіти повернулися знову, не знаю чи надовго, але факт один – вони у Львові.

– Чув я, чув! – хвильку помовчавши, Владика не відводив своїх очей від нього. – Що ж думаєте робити, отче?

Отець Костельник чекав цього запитання, але прискіпливий погляд Митрополита роззброїв його.

– І все ж таки, що ви плануєте далі робити? – обличчя Владики застигло в очікуванні відповіді. – Що?

– Перед смертю хотів би провідати могилу своїх предків, зустрітись з донькою Христиною, яка зараз перебуває в моєї родині у Руському Керестурі... – отець Гавриїл хотів зм'якшити відповідь, щоб не було зайвого запитання у Владики. Йдучи до собору, він був готовим відповісти на те запитання, а можливо, й поділитися своїми планами з Митрополитом, але не чекав що саме з тієї теми почнеться ця розмова. Здогадувався, що Кир Андрей уже знав від когось про його рішення.

– Послухайте, отче Гавриїл, ми давно знаємося і не одне лихо сповзло з наших плечей, але ми вистояли, бо свято вірили у непогіршність нашого сумління. Щодо смерті, то скажу наступне: «Богом кожному з нас виділений час жити і час відходити у небуття, а попросту вмирати. Господь наш милостивий, взиває до людини бажанням жити тільки до того часу, доки її життя має більшу ціну, ніж смерть!». Так склалося, отче, що ми програли,

але, на мою думку, не відступили. Доки людина стоїть, не ставши на коліна, доти вона жива і за допомогою Господа нашого Ісуса Христа має шанс на реванш. Так склалося, що всі, хто так бив себе в груди і клявся у вірності своїй святій Церкві, сьогодні спокійно пересиджують за кордоном, очікуючи манни небесної. Нас залишилась дрібка. Дрібка старих, німечних, хворих отців, проте шляхетних, упевнених у правильності вибраного шляху боротьби з безбожниками, незламних у своїх переконаннях! А тепер, отче Гавриїл, і ви залишаєте мене?

Отця Костельника кинуло в жар. Він навіть відхилив голову, ніби отримав ляпаса. Слова Митрополита вжалили його в саме серце. Останні слова Владика, мов шроти, розлетілися у просторі кімнати. Вони відскакували від стінок, билися об скроні отця Гавриїла і знову відлітали, і знову поверталися, але тепер вже з подвійною силою робили боляче Костельнику. Він мовчав. Думав. Радився зі своїм сумлінням. Сперечався. Доводив щось. Вирішив!

– Я не залишу вас, отче! Не залишу так, як ніколи не залишу святу нашу Церкву, – отець Костельник зігнувся і поцілував Митрополиту руку. – Я був упевнений у вашій любові до нашої багатостраждальної Церкви. Любити її в час великих випробувань, то щось інше, ніж любити у безтурботні, щасливі дні...

Владика підпер рукою чоло, ніби хотів сказати щось, але вгався. Зависла така тиша, що було чути, як стукало серце у братчика за дверима. Митрополит звів голову і глянув отцю Костельнику в очі.

– Більше року назад на Синоді я позбавив вас слова і спровадив вас із зали, коли з ваших вуст лунали закиди в бік Ватикану. Чи правильно я вчинив тоді? Я не знаю, але весь той час мені здавалося, що не потрібно було так робити. І сьогодні ваші слова стали підтвердженням... моєї неправоти.

– Я також багато думав і деякою мірою не розумів, ваша Екселенціє, вашого рішення щодо мене, але тут можна винити тільки одну людину... – Костельник замовк, вагаючись, чи варто зараз називати це прізвище, адже Митрополит і так розмовляв з ним з останніх сил.

– Отця Йосифа?

– Власне, ваша Святість, саме ваш Сліпий.

– Дорогий мій отче Гавриїл! – Митрополит ледь видушив з себе щиру усмішку, так біль не давав йому спокою. – Немає ідеальної людини серед нас на цій землі. Всі ми грішні. Хто більше, а хто меншою мірою. Господь суддя нам. Якби можна було зліпити вас обох з отцем Сліпим, то на сімдесят відсотків ваш образ був би ідеальним, а так...

– Так, слушно ви сказали, ваше Преосвященство, – отець Гавриїл сконцентрував свою думку на тому важливому, що хотів зараз сказати, але якась внутрішня незручність перед Владикою заважала йому продовжити розмову. Він перевів подих і таки продовжив: – Отець Сліпий став зовсім іншим після поїздки за конгрегацією східної Церкви в 1935 році на Захід. Маючи таку рідкісну, світлу пам'ять у свої літа, Ви пригадуєте нашу розмову тоді, по поверненню отця Йосифа до Львова і моє здивування щодо призначення його вашим наступником?

– Дорогий мій, шанований мною отче Гавриїле! – добродушна усмішка знову освітила митрополиче обличчя. – Не думав я, не гадав, що ви так пам'ятаєте зло... і не пробачили Сліпому ваше відсторонення від викладання в Духовній семінарії ще з тих далеких часів.

– Я, яко священник, пробачив йому...

– А яко людина?

– Теж... – отець Костельник опустил очі донизу, але не тому, ніби сказав неправду – він завжди говорив в очі те, що думав. Зараз отець Гавриїл хотів повідати своєму пастирю про те, чого він не знає... – Ваша Святість, я хотів би дещо відкрити вам...

– Я все знаю... і давайте сьогодні не будемо показувати одне на одного пальцем. Зараз, як ніколи, ми повинні взятися за руки. Гіркий урок історії даний для того, щоб з нього зробити висновки. Розбрід у визвольних змаганнях серед наших лідерів дав ворогам упевненість і надію на нашу поразку. Совіти вчасно використали це. А щодо отця Йосифа..., то найсильнішими серед інших, тут, на Горі святого Юра, тими, хто може протидіяти більшовикам, в одному ряду стоять дві фігури: єпископ Сліпий і... ви.

– Я? – то було не так здивування отця Гавриїла, як деяка психологічна завуальованість очікуваного і раптом ним почутого.

– Так, але... – очі Митрополита, як завжди, щоб загладити неприємну ситуацію для співбесідника, усміхнулися. – Ви жонаті... Доречно запитати вас, як себе чує їмось Елеонора після втрати ще двох синів? – Владика поклав свою долоню на руки отця Гавриїла. – Важкий хрест доводиться нести вашій сім'ї заради нашої Церкви. Я молюся, щоб Господь дав вам силу пережити непосильний тягар втрати!

– Дякую, ваша Екселенціє, за батьківську турботу, – отець Костельник знову торкнувся губами рук Митрополита. – Елеонора, як і я, надіється, що вони живі... Втратити трьох синів це занадто... для нас.

– Зовсім перед вами я мав зустріч з уповноваженим у справах релігії Львівського облвиконкому Даниленком. Поміж релігійними справами він цікавився в мене вашою персоною, – Митрополит співчутливо глянув на Костельника, і той зрозумів, що зараз, в цю хвилину, він почує щось надзвичайно важливе для себе. Отець Гавриїл добре вивчив свого пастиря і міг вільно читати по обличчі Владики все те, про що йтиметься в наступні хвилини. – До речі, він сказав, що добре знає вас і всю вашу сім'ю. Часто бував у гостях, з особливою теплотою згадував їмось Елеонору. Він був у захопленні від її гри на фортепіано, а ще від ваших філософських праць і взагалі від вашої ерудиції. Каже, що давненько не був у вас...

– Щось не знаю такого прізвища! – нахмутив брови отець. – Хто б це міг бути?

– Його зовуть паном Сергієм!

– Знаю такого, але він працює фотографом...

– Він багато розповідав про свою родину з Кіровоградщини, – поволі провадив Митрополит, монотонно киваючи головою. – Цікавий такий чоловік і, головне, вміє викликати до себе повагу. Добрий співбесідник. І, що найголовніше, толерантний до нашої віри.

– А як він по батькові?

– Він представився як Сергій Тарасович.

– Що? – здивувався отець Гавриїл, але відразу отямився. – За вашим описом, це мій давній знайомий, але посада і прізвище... В чоловіка, якого я знаю, прізвище Карін.

– Так, саме це і є той чоловік, отче Гавриїл, в нього подвійне прізвище: Даниленко-Карін! І, власне, саме він підтвердив, що ваші сини загинули у Бродівському котлі, воюючи проти червоної армії на боці дивізії СС «Галичина».

– Це тільки в Сівітів може бути так: хто був ніким, той стане всім! – з гіркотою промовив отець Костельник. – А у загибель моїх синів не вірю! Звідки в нього такі відомості?

– Отче, Гавриїл, нам з вами важко перебудуватися на нові рейки, які диктують інше життя, ніж ми мали! – від тривалої розмови в Митрополита різко заболіли крижі і він тепер силкувався випрямитися, щоб обіпертися на спинку фотелю. – Старіємо фізично... Мені видається, що Даниленко-Карін – агент НКВС!

– Як? – хотів вигукнути отець, але не відважився.

– Тож будьте дуже обережний з ним! – Владика облизав губи язиком. – Це талановитий чоловік. Дуже обізнаний, особливо в церковних справах. Як на мене, то при першій же розмові з ним можна прийняти його за священника, добре навченого священника!

– Так... Якщо так, тоді моїх синів справді немає в живих... – голос Костельника затремтів. – Вибачте, Владико, я краще піду.

Митрополит важко зітхнув. Отець Гавриїл піднявся зі свого фотелю і, не прощаючись, попрямував до дверей.

–Отче Гавриїл! –тихозвернувся до Костельника Митрополит. – Не знаю, чи говорити вам це...

Костельник зупинився, поволі розвернувся до пастора, підвів очі і, застигнувши в очікуванні, уважно глянув на Владика.

– Не знаю, чи вірно вчиню і чи допоможу вам чимось, що зараз скажу, а, може, навпаки посилю невідомість... – Митрополит замовк. Мислив. Думав. Передумував чи сказати, чи залишити все так, як воно закінчилося щойно. Твердо вирішив сказати: – З інших, достовірніших джерел мені відомо, що обоє ваші сини у катівнях НКВС.

– Знову все спочатку... – тільки й зміг вимовити нещасний батько.

2.

Полковник Даниленко сидів у спорожнілому кабінеті й розбирав документи та папери, вилучені з архіву на Святоюрській горі. Все, що було в них, Даниленку, здебільшого, було знайомо ще з довоєнних часів. Він достатньо добре був обізнаний з їхнім змістом. Свої люди щодня доповідали йому про все, що там обговорювалося на найвищому рівні. Митрополит навіть не здогадувався, що пильне око НКВС жило біля нього, мало вичерпну інформацію про все, що діється в митрополичих палатах. Єдине, що дратувало полковника, це присутність там, в Соборі Святого Юра, Марії. Він час від часу таємно зустрічався з нею під час відвідування Митрополита. Конспірація була на найвищому рівні, незважаючи на те, що радянська влада фундаментально укріпилася у Львові. Марія дуже змінилася з часу їхньої останньої зустрічі. Вона не по літах помолодшала, очі повнилися жагою життя, полиски зіниць свідчили про особливий стан душі. Сергій підозрював, що в неї хтось є, і можливо, вона навіть закохана. Чи ревнував він її? Напевно, що ні. Даниленкові не бракувало уваги молодих жінок, що скучили за чоловічою силою та ласкою. Та й війна забрала багатьох чоловіків і мало хто з них повернувся в рідну домівку. Але чомусь було неспокійно на душі, щось чуло серце. Сергій не зник, щоб йому відмовляли жінки, а тим більше та, яка годна була за крапельку його ласки вбити навіть самого Митрополита. Пригадавши Владика, Даниленко аж піднявся з крісла.

– Мало не забув! – голосно промовив сам до себе полковник. – Треба терміново викликати Ґандзю! – Він зняв слухавку, набрав номер оператора і назвав номер телефону. Через якусь хвилину оператор повідомила, що слухавку ніхто не бере.

– Чорт забирай! Як же я міг це проґавити?

Полковник кинув слухавку і в роздумі сів на стілець. У нього тепер залишається єдиний вихід – йти на квартиру і, чого б це не коштувало, розшукати покоївку! Справи не чекають. Даниленко прикрив очі і замислився. «Операцію «Сватання» потрібно розпочати не пізніше завтрашнього дня. Час підпирає. Та й Ґандзя щось виломлюється, як воша на патичку. Від мого сценарію,

розробленого разом з провідними службовцями обласного відділку НКВС, тепер залежить доля Митрополита Сліпого. Після смерті Кир Андрея він розвернув вектор боротьби з новою владою у протилежний бік від того, що планував покійний Митрополит Андрей. Багато хто з парафіян повірили Йосифу Сліпому і повернулися обличчям до нього. Це недобрий знак. Поки війна не закінчилась і ворог засів у своєму лігві, нам не потрібно розслаблятися. «Лісовики» надіються на те, що буде підписаний мир між Німеччиною, Англією та США. Сценарій, що тоді почнеться війна об'єднаних сил проти «Совєтів», не скидається з рахунку. Навіть якщо американці не підпишуться на цю військову авантюру, то Великі країни змусять Совіти визнати старі, довоєнні кордони. У «совєтському» домі найнеспокійніше місце – Галичина. Ізолювати митрополичий клір зараз надважлива справа, бо, як з'ясувалося, більшість галичан не хочуть жити під більшовиками. Навіть, у найгіршому разі, погоджуються на Польщу... Саме зараз, коли є ще надія перетягнути на себе ту частину населення, яка ще сумнівається в діях Сліпого, потрібно скомпрометувати його перед галицьким і не тільки галицьким населенням. Сліпий... твердий горішок, і нелегко його розколоти, хоча багато в нього грішків! Не розраховували ми на таку глибинну твердиню! Про все, що запитували його органи прокуратури, він з усією своєю впертістю мовчав».

Полковник Даниленко встав, поправив на собі кітель, нервово пройшовся по кабінету. Він не зник здаватися і був певен, що операція «Сватання» пройде успішно. «А потім візьмусь за Костельника. З ним також не буде так легко, як собі уявляють в Києві... та в Москві! Якщо він тоді сина віддав у жертву заради свого переконання, то невідомо, як складуться обставини тепер...». Згадавши про отця Гавриїла, Сергій Тарасович потер долоні.

– Не забув я і про тебе, попадає Елеонора! – полковник зупинився, на хвилину прикрив очі, замислився. – І ти, моя пташко, пірнеш під мене і розтанеш у моїх обіймах!

Цілий тиждень пішов на підготовку «сестри Анни» до операції «Сватання». Гандзя внутрішньо ще боролася з собою: вона хотіла залишитися вірною своєму Сергію, якого кохала до безтями, а з іншого боку, в разі успішного завершення операції смерть

грозила іншій людині, митрополиту Сліпому. Сестру Анну поселили в келії, де проживала сестра Марія. Якось було незвично перебувати у святому місці, про яке вона знала ще з дитячих літ, але ніколи не очікувала потрапити туди та ще й проживати тут. Товстелезні мури і тиша тиснули на сестру. Першу ніч вона не зімкнула очей, а виглядати перед Митрополитом, Ґандзя знала, потрібно було особливо приваблююче.

Сестра Марія була замкнутою людиною, як і всі тутешні черниці. Це також впливало на психіку сестри. Одна розрада була в тому, що сестра Марія після вечірньої молитви зникала кудись і просила про це нікому не розповідати. Якось напередодні операції вони удвох з сестрою Марією розговорилися про своє минуле. Сестра Анна ненароком назвала ім'я Сергія, в котрого служила покоївкою на Оссолінських. Марія подивилася на сестру, оцінюючи її дівочі принади. Їй не потрібно було навіть питати прізвища того фацета, вона була впевнена, що це Карін. Якби сестра Анна була трохи спостережливішою, то зауважила б на її обличчі деяку тривогу ревності. Але це була лише мить. Марія швидко опанувала собою і тепер старалася вивідати ціль її перебування тут.

– Ти знаєш, сестро, що тут несе службу сестра Маріям, відома в миру як стигматичка Настя Волошин, – повідомила Марія. – Власне з нею займався доктор отець Костельник...

– Як займався? – незрозуміла сестра Анна. – Вона що, була його коханкою?

– Не знаю, в ліжку з ними не лежала, тому не можу лити на них бруд, але те, що він вивчав на ній різні потойбічні явища, то це правда!

– Вона була прозорливою?

– Напевно, що так, – делікатно усміхнулася сестра Мрія. – Навіть сказала Костельнику, що він втратить свого сина заради Церкви...

– А я знаю ясновидицю Євстахію Бохняк. Ми жили по сусідству, – похвалилася сестра Анна. – Правда, то було не при мені, але то чула сусідка і оповідала біля криниці, що особисто підслухала, стоячи під вікном у Бохняк, як вона в хаті розмовляла зі священником високого рангу, і сказала, що йому зрадить жінка, і в цьому буде задіяний якийсь військовий...

Почувши це, Марія відвернула голову, щоб не виказати Анні, що розуміє, про кого йдеться. Вона вже не сумнівалася, що до цього може бути причетним тільки Карін! А поки треба якнайбільше вивідати в Анни, не викликаючи жодних підозр з її боку.

– Ти така красуня, сестро! – Марія закохано глянула на Анну. – Ніяк не можу зрозуміти, чому ти опинилася у монастирі. Така молода, вродлива та особливо приваблива. Тобі місце в театрі, а не тут, в цих мурах...

– Ти знаєш, сестро: не мала щастя з дитинства, не буде і в старості... – зітхнула Анна, витерши делікатно вказівним пальцем набіглу сльозу. – Почала в приймах ще за часів панської Польщі. Думала, що на цьому залишать мене злидні. Та поляки втекли до Польщі, а я залишилася на цій квартирі, стала прислугою в одного військового і, звичайно, покохала його щиро, але ніяк не можу домогтися в нього взаємності. Ось і потрапила сюди, щоб хоч якось прихилити його серце до себе...

Марію влаштовувало, що Анна побачила у ній ту, з ким можна поділитися особистим і навіть попросити поради й допомоги. Вона з готовністю взяла на себе роль уважної і співчутливої старшої подруги.

– Порадься з мамою, вона завжди тобі підкаже, що відчуває материнське серце! – сказала Марія.

– Немає ні батька, ні неньки, померли, як я ще мала чотирнадцять літ... Повна сирота.

– Вибач, сестро, мені боляче за те, що роз'ятрила твою рану...

– Та чого, сестро Маріє! Я звикла...

– Я, як ніхто, розумію тебе, адже сама виросла сиротою і все своє життя відчуваю брак материнської любові...

– Хочу порадитися, сестро, як з рідною мамою... – Анна трохи помовчала, а потім запитала: – Чи може людина, яка говорить тобі, що кохає, ... спонукати лягти у ліжко з іншим?

– Як так лягти у ліжко? Для чого?

– Хм... ви що не знаєте, для чого чоловік лягає з жінкою до ліжка?

– Я то знаю для чого, але ти говориш про кохану людину!

– Так...

Марія зрозуміла, що сестра вагається, чи відкритися їй.

Вона вирішила: зараз настала та мить, коли можна отримати важливу інформацію.

– Відкрию тобі, подруго, свою маленьку таємницю, – обережно почала Марія, дивлячись, як на все це реагує сестра Анна. – Як ти бачиш, кожної ночі я залишаю обитель. І я вдячна тобі за те, що не виказала мене. Тому я така щира з тобою...

– Я не з тих, які доповідають про інших. Якщо в людини є потреба піти, значить так треба!

– Значить я не помилилася в тобі!

– І я теж...

– Я тут випадково... – Марія вирішила зламати той мур невідомості, що перешкоджав їм ближче пізнати одна одну, і якесь особливе чуття змусило її відкритися перед сестрою. – Я теж покохала одну людину, яка запроторила мене сюди, щоб вивідувати плани Святоюрської обителі...

– Хм... Дивно все це якось складається, – роздумувала сестра Анна. – Дивно... Мені здається, що ми з вами стали заручниками дій однієї людини.

– Думаю, що це лишень випадковість, – тут Марія вирішила не відкривати карти, добре знаючи рушійну силу жіночої ревності. Одним словом можна зруйнувати все те, що зараз збудувала, тому вирішила промовчати. – Я думала, що моє кохання вічне, але зовсім випадково зустріла другу людину, просту, неосвічену, звичайну і зовсім непомітну в натовпі, але з великою силою волі. Запам'ятай, сестро, що це неабиякий дар Господній! Такій людині можна довірити своє життя.

– А в мене навпаки: красень, освічений і виділяється серед інших особливим зовнішнім і внутрішнім шармом... Влучно скажу – серцеїд! – вставила своє Анна.

Марія усміхнулася не тому, що сестра так правдиво охарактеризувала її колишнього коханого, а раділа за себе, що зняла підозру сестри щодо їхнього спільного чоловіка.

– В нас росте прекрасна донька! – похвалилася Марія, добре знаючи, що в такому віці, як в Анни, кожна жінка мріє про дитину, а це зараз ще наблизить їх до одкровення.

– Заздрю вам... Мені сниться ночами дитина, моя власна дитина і від коханого чоловіка, – сестра Анна задумалась,

зосереджено дивлячись в маленьке віконечко келії. – А як зветься ваша крихітка?

– Роза... Розалія.

– Гарне ім'я... тільки жидівське.

– Можливо, але дитина імені не вибирає...

– Мені видається, що у вашому роді замішані євреї, – скаса, ніби вивчаючи, подивилася на Марію Анна. – А наступні свої літа проведеш, яко жінка, з набагато старшим за себе євреєм. Це буде перший твій шлюб і він принесе тобі довгоочікуване щастя!

– З чого ти все це взяла? – здивувалася Марія і навіть якось насторожилася. – Звідки?

– До мене прийшла така думка. Я ж щойно розповідала, що знайома з Євстахією Бохняк, ясновидицею, яка і в мені побачила цей дар...

– Нехай буде так, але як тоді розуміти, що тебе прислав сюди твій коханий чоловік на таку небезпечну авантюру і ти погодилася? І чому ти питаєш в мене поради? – здивувалася сестра Марія.

– Люди, котрі мають цей дар Божий, безсилі щось зарадити й допомогти собі... – сестра Анна підійшла до вікна, визирнула з-за штори на подвір'я, потім підбігла до дверей і приставила вухо до одвірка. – Сестро, мені потрібно з вами порадитися. Справа нагальна, і від її розв'язку залежить багато чого для цієї поважної людини і, звичайно, для мене. Як вчинити, не знаю!

– Бачу по твоєму обличчі, що ти між двома вогнями... – Марія похитала головою, вдавши заклопотаний вигляд, ніби дуже переймається Аніними проблемами. – Звичайно, сестро, я не проти того, щоб тобі зарадити, але дивись сама, чи варто мене вводити у свою таємницю?

Анна присіла на стільця, опустила голову. Марія зрозуміла, що справа дуже важлива, і дівчина зараз міркує, чи можна їй довіритись.

– Мені більше нема з ким порадитися... – нарешті вимовила Анна. – Завтра вранці я повинна піти до покоїв Митрополита Сліпого... В тім часі в його митрополичих палатах має бути преса, радіо... – сестра Анна замовкла, зробила брови хаткою, вона знову міркувала: ще кілька слів, і таємницю буде знати ось ця, невідома досі, сестриця Марія. «Що робити, як учинити?». Анна

підійшла і стала напроти Марії, м'яко поклавши їй свою руку на плече. – Сестро, я довіряюсь тобі... Моє завдання полягає в тому, щоб зайти до Митрополита до спальні..., а доступ до нього мені буде вже організовано... і... – сестра Анна глибоко зітхнула, ніби передихнула перед вирішальним стрибком у своєму житті. – І... зірвати на собі одяг... Простіше, потрібно зробити так, ніби Митрополит збирався мене згвалтувати. Тоді я повинна кричати...

– Як так, згвалтувати? – Марія аж відсахнулася від сестри. – Це мені причулося, напевно... це цинічно! Не може такого бути, сестро!

– І я так думала спочатку... – в сестри Анни навіть заблищали сльози на очах, і лице вкрилося сором'язливим рум'янцем. – Та Сергій розписав мені всю мою роль і навіть пригрозив, що коли не вдасться виконати завдання, то на мене чекатимуть великі неприємності. Можливо, навіть це коштуватиме мені життя.

– Що, так і сказав?

– Саме так, сестро! – сестра Анна схрестила руки. – Що ж робити мені?

– Ну й потрапила ж ти в халепу... – сестра Марія потерла пальцями собі чоло, розмірковуючи. «Треба вигадати щось таке, щоб той Карін запам'ятав тебе на все життя!». Зараз нею керував здоровий глузд, а не почуття ревності до Сергія, який водив за носа, використовував її, Марію, стільки літ. В цій хвилині вирішувалося не тільки життя однієї людини, а ганьба усій Церкві, чужої для неї, але яку зараз представляв Митрополит.

– Сестро, я насправду не знаю, як мені вчинити: і Митрополита жаль, і не хочу втрачати свого Сергія...

– Тоді пожертвуй Митрополитом заради свого кохання до того виродка, який приготував тобі пастку, щоб ти нарешті відчепилася від нього! – Марія дивилась просто в очі дівчині, відступати було нікуди.

– Ти... ти дійсно так думаєш? Звичайно, ти права, але серцю не накажеш... – Сестра Анна замовкла, потім рішуче струснула головою і з надією подивилася на свою спасительку: – Ти допоможеш мені виплутатися з цього?

Марія щиро обняла її за плечі. Потім вони, як змовниці, присіли до столу і довго, до дрібниць обговорювали завтрашні дії

Анни. Коли Марії вже треба було йти, вона, обнявши дівчину на прощання, сказала:

– Я буду молитися за тебе, сестро!

Другого дня, піднімаючись дорогою до Собору Святого Юра, Марія почула постріл, потім другий, третій. «Це вже контрольний», – професійно зауважила вона, зупинившись. Озирнувшись навколо і перейшла на другий бік вулиці, ближче до парку Костюшка¹. Здала вона бачила, що при виході з брами Собору, біля стіни зібралося кілька людей, які схилились до розпростертого на хіднику тіла монашки. Марія не хотіла, не могла повірити, що в кількох метрах лежала її нова приятелька, сестра Анна. Але це було саме так. За якийсь час звідкись з'явився Карін, тіло накрили простирадлом.

Марія без зайвих слів усе зрозуміла. Операція Каріна провалилася. В іншому разі Митрополит постав би перед судом, і сестра Анна виступала б як жертва цієї гидкої за своєю суттю справи. А зараз її прибрали як зайвого свідка.

Репортерів і журналістів, які миттєво з'явилися, не допустили до місця злочину. Підійшовши до них ближче, Марія почула, що незадовго до вбивства небіжка-монашка увійшла в хол, де вони стояли, і вигукнула, що співробітники НКВС змушували її лягти під Митрополита, щоб можна було його скомпрометувати в очах суспільства за допомогою преси.

Карін, відчувши на собі прискіпливий погляд, раптом повернувся і побачив Марію...

3.

Полковник Даниленко перейшов вулицю Підвальну і пройшов через невеликий сквер, що прилягав до облвиконкому. Вікна його кабінету на третьому поверсі були відчинені навстіж. Прибиральниця добре знала звичку полковника. В кабінеті повинно бути свіжо і провітрено. Перенесений

¹ Тепер парк Франка.

раніше туберкульоз час від часу про себе нагадував. Деякою мірою Сергій хвилювався, адже сьогодні в нього відбудеться зустріч з отцем Гавриїлом не вдома Костельників, як завжди, а на офіційному рівні в облвиконкомі.

«Звичайно, отця здивує моя присутність при вже звичній для Костельника розмові про місце Греко-Католицької Церкви в розбудові Радянської України, – думав Сергій. – Розмова буде важкою, знаючи непростий характер отця, доведеться добре попотіти, щоб переконати його».

Сьогодні полковник не був у гуморі, щось там, в голові заважало йому логічно мислити. Вирішив, що розмову першим поведе голова облвиконкому, або уповноважений Ради у справах РПЦ¹ у Львівській області Вишневський.

Після невдалої операції з Митрополитом Сліпим, яка зазнала фіаско через рекомендовану ним, Даниленко-Каріним, виконавицю Ґандзю, полковник тепер дуже обережно ставився до всіх, хто оточував його. «Хто б міг подумати, що Ґандзя, така далека від усіх політичних подій, раптом змінить своє рішення допомогти владі? Жінку неможливо вивчити до кінця. В неї завжди десь там, у закуточку, знайдеться місце для своєї, особливої думки. Нею вона й керується у відповідальну хвилину! Добре, що ми мали запасний варіант і знайшли привід заарештувати Сліпого та весь його єпископат. Тепер дорога розчищена до цілі, і моя, майже двадцятилітня робота в Галичині нарешті завершиться! Греко-Католицька Церква стане переді мною на коліна!».

Від цієї думки в Даниленка-Каріна покращився настрій. Він упевнено ввійшов до коридора облвиконкому, привітався з черговим міліціонером і піднявся сходами з червоною килимовою доріжкою спочатку до свого кабінету, а потім, взявши папку з документами, пішов до голови. В кабінеті так було накурено, що можна було повісити сокиру. Курили всі присутні, і тому Сергію Тарасовичу не випадало зробити їм зауваження. Він добре знав армійську звичку, що меншість в будь-якому разі підкоряється більшості, навіть коли ця більшість рівна нулю!

¹ Російської православної церкви.

– Щось довго немає вашого попака, – відразу з докором звернувся до Даниленка начальник Львівського НКВС Сергієнко.

– Ще кілька хвилин, – Сергій Тарасович поглянув на годинника. – Костельник сам пунктуальний і вимагає того ж від своїх підлеглих! Ця риса характеру мені імпонує...

– Може вам імпонує і його ставлення до Радянської влади, товаришу полковник? – запитав Сергієнко, глибоко затягнувшись цигаркою.

– Давайте, товариші, не будемо підколювати один другого! – піднявся зі свого крісла голова облвиконкому. – Сьогодні ми повинні вирішити остаточно, що робити з ініціативною групою. Час не чекає. Ось товаришу Вишневському не подобається в Костельнику те, що той веде подвійну гру з нами: з одного боку, каже «так», а з іншого – не бажає залучити до процесу нашого возз'єднання духовенство РПЦ, яке має тут, серед мирян, деяку повагу.

– Так, справді, – підтримав розмову Сергієнко, – мені пишуть доноси на Гавриїла Костельника, звинувачуючи його у дворущництві в питанні приєднання уніатів з РПЦ.

– Греко-католики – міцні горішки, товариші, – втрутився в розмову Сергій. – Я добре пам'ятаю свою розмову з митрополитом Сліпим, який сказав відкрито і прямо в очі, що Греко-Католицька Церква буде існувати тільки під головуванням Папи Римського!

– Ви сказали Костельнику, що він повинен бути вдячним нам за те, що ми попередили його вбивство, яке планували націоналісти від «Тихого» з оточення Сліпого? – спитав Сергієнко.

– Це не змінить його плани! – тут же, не задумуючись, відповів Даниленко-Карін. – Це людина своєрідна і непередбачувана! Тільки мені не відомо, з чийого боку готувався той теракт... – загадково усміхнувся полковник.

Сергій Тарасович виглянув у вікно.

– Давайте провітримо кімнату, бо вже йде наш підопічний.

– Може, навпаки: ще більше обкуримо його, тоді набагато легше буде з ним розмовляти? – пожартував начальник обласного НКВС.

Даниленко-Карін відчинив дальнє вікно і став біля нього так, щоб Костельнику не впасти відразу в очі.

Отець Костельник увійшов до кабінету, спокійно і врівноважено.

– Слава Ісусу Христу! – своїм громовим, упевненим голосом привітався до присутніх. – В коридорі довго мене перевіряли, чи часом не несучи з собою зброї... Правда, в рот на язика не подивилися... Хоча це сильніше за бомбу...

– Ви щось не з того почали, товаришу Костельник! – не втримався від такої насмішки генерал-лейтенант, начальник Львівського обласного управління МДБ¹ товариш Воронін. – Тут вам не кадилом махати.

– По-перше, я вам не товариш, а отець Гавриїл, а по-друге, я не напрошувався до вас на зустріч! – лице в отця Костельника від люті.

– Ну-ну, не потрібно сваритися й ображати одне одного, – голова облвиконкому підвівся з крісла, ступив назустріч Костельнику і простягнув руку для привітання. – В товариша Вороніна найнебезпечніша на сьогодні і дуже виснажлива робота.

Костельник сів на вільне крісло біля краю стола. Скидалося на те, що він відіграє роль учня-невдахи, з яким запланована відповідна виховна робота. Отець добув зі свого шкіряного поношеного портфеля листки паперу, на яких був акуратно надрукований текст. Усі мовчки чекали, допоки він усе розкладе по порядку і приступить до доповіді. Полковник Даниленко-Карін залишився сидіти на підвіконнику і уважно спостерігав за діями свого приятеля отця Гавриїла. Костельник доповів про роботу ініціативної групи щодо возз'єднання руху для приєднання Греко-Католицької церкви до РПЦ.

– Скільки вам потрібно ще часу, щоб можна було провести Собор? – вислухавши уважно доповідача, запитав голова облвиконкому.

– До весни наступного року, не раніше, – відповів Костельник.

– Що заважає вам прискорити роботу в цьому напрямку? – поцікавився Сергієнко. – З такими темпами ми ніколи не виграли б війну!

¹ Міністерства державної безпеки.

– Річ у тім, що перш ніж завершувати підготовку до Собору, потрібно з'ясувати деякі умови, за яких можна було б рухатися вперед... – відповів Костельник.

– Які ще умови можуть бути, громадянин Костельник? – генерал-лейтенанта аж вивертало від доповіді отця Гавриїла.

– Проаналізувавши весь матеріал, складений нами для завершення підготовки до Собору, в нас виникли деякі застереження щодо рівноправності в об'єднанні двох Церков.

– Що це за така рівноправність в об'єднанні двох Церков? – генерал-лейтенант підвівся і підійшов до Костельника. – Ви усвідомлюєте, що зараз говорите? Затямте собі, що ваша Церква приєднується до нашої, а не те, що ви собі вигадали!

– Потрібно надати дозвіл уніатським священникам не старше сорока п'яти років на одруження, а також висвятити на службу в Галичині єпископів із уніатського духовенства отців Мельника та Пельвецького. Окрім цього, якщо владика Макарій залишиться у Львівсько-Тернопільській єпархії, то він повинен якимось прилаштуватися до наших, галицьких традицій...

Генерал Воронін спішно сів на своє місце і почав у своєму записнику щось нотувати.

– На Тернопільську єпархію ми запропонували поставити єпископом також нашого вихідця з уніатів, – упевнено продовжив свої умови отець Гавриїл. – Хочу привернути вашу увагу до того, чому ми дійшли такого висновку. Річ у тім, що населення Галичини має особливу специфіку чинити внутрішній опір до насильного нав'язування йому православ'я. Цей необґрунтований, небезпечний рух може дати протилежний, неочікуваний результат: повернення більшої частини населення до католицизму. Життя показує, що повільний, природний перехід Галичини до Православ'я призведе до м'якого і безболісного злиття. Окрім цього: майбутніми православними священниками мають бути також вихідці з уніатського середовища. Чому? Та тому, що саме їм доведеться звершити таку делікатну справу, як очищення обрядів від латинізмів.

Генерал-лейтенант, почувши цю умову, зіскочив з крісла і хотів відразу ж грубо заперечити доповідачу, але голова обливкомкому вчасно поклав свою руку на генералову руку. Той присів.

– Тепер давайте поговоримо про те, чому не потрібно спішно приймати доленосне рішення! – отець Гавриїл зауважив роздратування генерала, але продовжив: – Для того нам потрібно кілька років, чому? А тому, що після повного переходу Галичини на Православ'я нашій Церкві потрібно дати змогу показати себе в автономній площині у складі РПЦ, як то кажуть: показати себе доброю невісткою...

Останнє слово викликало у присутніх сміх.

– Саме так, упродовж певного часу проходив би повільний процес злиття кращих традицій і обрядів нашої Церкви з вимогами Православної Церкви, – Костельник глянув на присутніх і замовк. Після гордовитого голосу Костельника кабінет заповнила зловісна тиша, яка дала змогу підготуватися опонентам до нападу на самого священника.

– Я уважно прослухав і прослідкував ваше бачення щодо переходу Греко-Католицької Церкви на Православ'я, чи як то можна сказати ще по-іншому: скасування Брестської унії, яка б дала можливість назавжди поховати унію тут, на Заході України і, напевно, не тільки тут! – першим порушив тишу уповноважений Ради у справах РПЦ по Львівській області Вишневський. – І в мене, не знаю, як в інших членів комісії, склалася така думка, що ви навмисне тягнете час, напевно надієтеся на повернення війни з Заходу, але врахуйте, шанований мною добродію, що Радянська влада не намірена тут розводити демагогію і прислуховуватися до думки кожного галичанина. Знищене війною, завдяки німецькій окупації, місто потрібно відбудовувати, латати фінансові дірки загалом по країні, щоб допомогти тут нашим братам краще жити!

– Та що ви, товаришу Вишневський, з ним так розмовляєте! – перебив Воронін, зірвався з місця і миттю підійшов впритул до Костельника. – Це хитра bestія! З таким потрібно говорити силою і не дати йому зробити й ковтка повітря!

Побачивши такий непередбачуваний перебіг розмови і відповідні наслідки, полковник Даниленко-Карін, про всяк випадок, підійшов до генерала і став за ним.

– Зважте на те, громадянине Костельник, що ми все знаємо про вас та вашу участь в житті окупованого німцями міста!

– Хочу зауважити, пане генерале, що я – намамперед, священник і моя місія на цій Землі одна: служити людям, а не владі. Щодо мого життя під час окупації, то запевняю вас і тих, хто ще думає про мене як зрадника, що я ніколи не зрадив ані людей, ані Церкву, любов до якої я виношую все своє свідоме життя!

– Я знаю, що ви прекрасний оратор, але ваші слова часто розходяться з вашими думками та діями... – в словах генерала прозвучали нотки відлиги. – Нам стало достеменно відомо з наших джерел, що ви залишаєтесь на ворожих позиціях до Радянської влади і маєте намір збудувати свою «Модернізовану Церкву» із збереженням головних уніатських цінностей. Як бачите, і це нам відомо... А ще хочете підпорядкувати під себе весь єпископат західних областей УРСР, а також колишнє уніатське духовенство, яке вже встигло возз'єднатися з Православ'єм. З цього напрошується такий висновок, що ви зазіхаєте на найвищий престол – Митрополичий, хоча ви жонаті... Ваші кар'єрні, хворобливі амбіції нам також добре відомі...

– Щоб мати довіру в пастви, не обов'язково бути Митрополитом... – відповів отець Гавриїл, однак не заперечив своїх амбіцій справді очолити Церкву.

– То ви ще й активно огризаетесь, товаришу Костельник! – Воронін знову почав лютувати. – Ви себе тут поводите так, ніби ви господар в Галичині! Запам'ятайте, що ваші часи пройшли і більше ніколи не повернуться! А тепер хочу запитати вас, де ваші сини? Один з трьох вже давно спочиває у землі завдяки вашій непокірності й твердості у своєму переконанні, а двоє інших? А дочка де, не знаєте? А ми знаємо, де вона, і нам не потрібно жодних зусиль, щоб повернути її сюди, на Батьківщину і судити, як співучасницю у пособництві українським націоналістам. І ще: щоб ви знали, громадянине Костельник, що ваші сини в нас, у мишоловці.

– Не потрібно так жорстоко, товаришу генерал! – почувся за спиною в Костельника знайомий голос. – Не треба краяти серце нещасного батька, якого осиротили драматичні сімейні обставини...

Отець Гавриїл озирнувся на голос і побачив Каріна, який тримав свою руку на плечі Вороніна.

– Ви також тут, Сергію?

– Так, отче, я буду допомагати вам у виникненні різного роду проблем... Я буду ніби вашим адвокатом... – усміхнувся Даниленко-Карін. – Можете бути впевненими, що я не залишу вас один на один з бідою...

– То ви перейшли на службу в... органи?

– Не зовсім так, отче... – полковник чітко зрозумів, що правильно придумав план своєї конспірації перед Костельником, навіть у таких, здавалося б, безнадійних умовах. – Враховуючи свої знання в церковних справах, я стану в пригоді...

– Хочу представити вам, отче, – підтримав розмову голова облвиконкому, діючи за запланованим сценарієм. – Це – уповноважений Комітету в справах релігійних культів при РНК УРСР товариш Даниленко. Думаю, що ваше давнє знайомство допоможе усім нам у завершенні надскладного завдання.

Голова облвиконкому хотів додати ще й те, що Даниленко-Карін є заступником начальника управління НКВС УРСР і полковником. Проте, глянувши на вираз обличчя Воронова, схаменувся.

– Тепер щодо ваших синів: я сприятиму їхньому звільненню, – впевнено завірів полковник.

4.

Марія вперше відчула себе по-справжньому щасливою. Тепер було їй для кого жити і на кого виливати свою любов... Розалія навчалася у школі. Марія забирала її після уроків сама, а коли не було змоги, то на допомогу приходив Василь, якого покохала і тепер не уявляла свого життя без цього, деколи вайлуватого, але по-чоловічому привабливого, рудуватого галичанина. Між ними були вільні стосунки, не затерті рамками сімейно-юридичних зобов'язань. Квартиру, яка їй належала, тепер потрібно було здати багатодітній сім'ї одного з високопоставлених осіб.

Переселення на Варшавську в невелику пристаркувату садибу принесло справжню радість для Марії і, так видається, що і для Василя. Тиха, здається, забута богом околиця, ще більше

згуртувала навколо себе молоду сім'ю. Марія тішилася таким подарунком життя ще й за те, що житло було подалі від всевидячого ока Каріна. Через літо Василь полагодив будинок, і тепер він виглядав як новий на заздрість сусідам. Та й школа було зовсім поряд, через дорогу. Тепер Розалія могла вільно са-ма йти і вертатися зі школи. По вихідних вони знайшли собі гідну віддушину, яка замінила їм Високий Замок, Брюховецький ліс.

Того недільного передобіддя сім'я вибралася до лісу на прогулянку. Василь взяв, як завжди, міцний шнурок, з якого на дереві робив гойдалку для Розалії. Василь з дочкою пішли вглиб лісу збирати хмиз для багаття. Марія поралась біля продовольчого пайка, коли раптом почувся несамовитий крик Розалії. Кинулась на цей крик і побачила на галявині кілька військових НКВС, які викручували руки Василеві, а поруч стояла перелякана Роза.

– Віддайте мого тата, покидьки! – смикала за галіфе солдата, що зав'язував Василеві руки. – Ви гірше фашистів!

Таких слів Марія ніколи не чула від своєї Розалії. З одного боку, Марія було щаслива, що Роза вперше назвала її Василя татом, а з іншого – дитина побачила насильство, яке їй ще деколи снилося по ночах. Вона не могла так просто забути ґетто. Солдат не звертав уваги на дитячий крик, тож вона вп'ялася в його руки.

– Відпустіть мого татуса! Відпустіть, а то відкушу вам руку!

Солдат відштовхнув дитя ногою від себе. Розалія впала на траву.

– Я тебе згною, паршивцю! – крикнув Василь, вириваючись з обіймів другого солдата.

– Що тут трапилося? – спокійно запитала Марія.

– А тобі що до того, стерво! – огризнувся той третій солдат, що підійшов з лісу. – Забирайся геть, доки і тебе не пов'язали, і заberi з собою заодно те мале жидівське щеня!

– Це мій чоловік, і тому прошу вашого пояснення причини його затримання.

– Ми робимо облогу на підозрілих осіб і тому затримали цього чоловіка, а, зрештою, чому я повинен тобі пояснювати?

– Не смійте так чинити з невинною людиною!

– Миколо! – звернувся солдат ще до одного солдата, що, помочившись під сосною, защіпаючи на ходу ширінку, біг назустріч.

– Одягни кайданки цій стерві, а той жидівський виродок сам піде за нами!

Василь лежав униз головою, затиснута чоботом солдата шия жакливо боліла і він не міг бачити, що тут відбувалося.

– Не рухай мене, гнидо! – крикнула на солдата Марія. – Хто тут старший?

– Я, а що? – одізвався солдат, який стояв поруч з Розою.

Марія підійшла до нього і пред'явила своє службове посвідчення.

– В нас тут є особливе завдання, тож зараз же залиште нас...

– тихо мовила вона. Солдати як по команді виструнчилися і пішли, не озираючись.

– Чим ти так налякала нахаб? – піднявшись з землі і обтрусивши з себе траву, запитав Василь.

– Запам'ятай, чоловіче: жінка страшніше опудала, коли нервова, вона може не тільки перевернути гори, але й чорта налякати... – віджартувалась Марія.

Довго вони заспокоювали свою Розалію, а пізніше дівчинка розповіла, що саме в цьому лісі в неї на очах були розстріляні люди, які опікувалися нею після смерті її справжніх батьків.

Вихідний день згасав у полум'ї заграви. Бруд непорозуміння облетів з душі, як зів'яле листя в лісі, залишивши в маленькому особняку на Варшавській навічно святе слово на вустах маленької Розалії. Тепер слово «тато» звучало всюди: у спальні, кухні, на п'ятачку веранди, поміж їжею, перед сном і після нього. Розалія наздоганяла втрачений час, щоб обігритися і досхочу упитися ним... Василь цілими днями пропадав удома. Лише під вечір він кудись зникав. Ні, Марія не ревнувала, бо вірила в його щире кохання. Він розповів їй про усі свої минулі походеньки, хоча вона просила не розповідати.

– Ми не можемо, не маємо права входити одне одному в душу, не ополоскавши своє минуле у сповідальній воді, – щиро усміхнувся Василь до Марії.

Він усе розповів про себе, лиш про одне змовчав, бо не міг, не мав поки права ввести жінку у цю таємницю. А ще він боявся за її життя... і майбутнє своєї Розочки! Марія ж навпаки: замкнула свою душу на замок і вважала, що пройдена життєва дорога, то

її біль і радість, помилки минулого і здобутки сьогодення – то все залишилося на її ногах і з ними вона увійде в чистилище. Знала одне, що Василь, то дар Господній і його потрібно оберігати, незважаючи навіть на те, що їй ніколи не подобалися рудоволосі чоловіки. Їхня хата була наповнена щирою любов'ю і повагою, а за порогом в кожного з них було зовсім інше життя, повне небезпеки, драматизму. Василь любив слухати музику, хоча ніколи не пробував оволодіти якимось інструментом, а коли Роза виявила до музики інтерес, то він вирішив придбати для неї фортепіано, залізни у великі борги.

За мізерну зарплатню найняли вчителя музики, старого єврея, який чудом врятувався від жидівських погромів. Він сам приходив до них додому. Старий давався любити і через деякий час уже став своїм. Розалія називала його не інакше, як дідусь Арнольд. Якимось тонким, далеким чуттям він відчував у ній родинну кров, але боявся запитати про це надзвичайно красиву і талановиту її матір – Марію, щоб, бува, не виставили його за двері, позбавивши шматка хліба. Часто, коли Марія та Василь були поглинуті справами, дідусь Арнольд ночував у їхньому домі, отримуючи за це скромну подяку. Та вона й не була йому потрібна. Провести з Розочкою вільний від навчання час, то була велика радість для старого.

Якось пізно ввечері, коли батьків не було вдома, старий вчитель музики дозволив маляті пізніше лягти спати, а це було для неї справжнім дарунком, за дитячими іграми просвітилося все її попереднє життя.

Старий Арнольд вловлював кожну деталь, кожен штрих пройденої дитячої дороги і порівнював зі своїм, битим трісками людської ненависті життєвим шляхом. Усе збігалось! Лишилася лишень одна деталь, яка волею жорстокої долі здатна безповоротно відсунути у небувалу, незриму далечінь скибку щастя, або навпаки, захистити Господньою рукою, зігріти зранену недолею самотню старечу душу дитячим теплом. Одна деталь і життя... Стареча, тремтяча од прожитих літ рука гладила дитячу голівку, а серце краялось, серце просило, благально наполягало відсунути пасмо волосся і переконатися: чи відродити, чи поховати святу надію...

Того вересневого вечора тисяча дев'ятсот сорок п'ятого року старий Арнольд не прийшов до Марії на урок музики. Так було і другого, і наступного дня. Це було незвичним для нього. Тож сім'я захвилювалася не на жарт.

Особливо переживала Розалія, адже вона підготувала складний музичний твір, який був відібраний на конкурс не за тиждень, а раптом за два дні. Саме сьогодні вона чекала похвали від строгого учителя. В неділю конкурс...

– Василю, чи пам'ятаєш, де живе Арнольд? – запитала Марія пізно ввечері, коли вся надія на його прихід зблякла. – Мусимо завтра з'ясувати, бо недобре чую на душі.

– Яюсь при розмові він обмовився, що мешкає на Полтв'яній¹ і поїзди не дають йому спати по ночах. Тож я так думаю, що це єдесь біля залізничного насипу.

– Я завтра вранці по дорозі на роботу постараюся розшукати його.

– А що скажуть на твоє запізнення? – запитав Василь. – Краще піду я, бо мені потрібно буде вийти до міста у справах лише підвечір... а вдень я вільний.

– Ні, Васильку, піду я, бо з тобою знову може виникнути халепа... – Марія обняла чоловіка і поцілувала в мочку вуха. – Щось підозріло до тебе чіпляються міліціонери.

– То їхня робота...

– Як ти гадаєш, де це може бути? – хвилину по тому запитала Марія, силкуючись пригадати місцевість.

– Може, це на Полтв'яній 47, біля бараків, на колишньому ринку худоби для безробітних і бездомних.

– Ти маєш на увазі місце, де був концентраційний робочий табір для євреїв Львівського ґетто?

– Саме так, Маріє...

– Так то так, але там зараз пересильна в'язниця.

– Тоді мені важко щось порадити, – почухав свою шевелюру Василь. – Давай тоді я піду?

– Будь вдома, припильнуй Розу, – наказала Марія, – а я спробую щось з'ясувати.

¹ Тепер проспект Чорновола.

Не з таким ще давала собі раду. Стала вдосвіта, не снідавши подалася вузькими, сонними вуличками впоперек, аби швидше бути там, біла насипу. Вийшла на Полтв'яну і поспішила до залізничного моста. Марія добре пам'ятала ту місцевість ще з окупації. Саме там, праворуч, вона знайшла своє щастя, свою Розалію, без якої тепер не уявляє свого життя! Йти ставало важче, бо дорожники розширювали вулицю. Навколо було багато техніки, піску та щебеню. Підійшовши праворуч, поближче до мосту, Марія побачила жахливу картину, яка запам'яталася їй ще з німецької окупації, з тих часів війни: охорона з собаками гнала на етап тепер уже радянських в'язнів, обдертих, хворих, німечин, грубо штовхаючи тих, хто відставав. Вели на станцію Підзамче, до вагонів-телятників. Щоб не впасти в око якомусь начальнику, а потім доводити хто ти, вирішила перечекати десь поблизу у затінку. Пройшлася вузьенькою вуличкою вздовж дерев'яних будиночків. Загавкав собака, а за ним ще кілька, але скоро вони затихли, напевно, нагавкавшись за ніч, вирішили досипати якусь хвилину, другу... Позаду залишилися двоповерхові будиночки, які тепер слугували камерами для в'язнів. Зупинилася, щоб продумати подальший план дій. Раптом зовсім поруч, при високому штахетнику, який відгороджував «щасливе» життя львів'ян від в'язнів, у наспіх припертій до огорожі старими дошками та бляхою буді, подібній на псячу, хтось закашлявся і застогнав. Марія здригнулася, почувши знайомий голос.

— Арнольде Натановичу, це ви? — обережно запитала в темін жінка.

Біля її ніг щось зашаруділо і затихло.

— Товаришу Арнольде, це я, Марія, мама Розалії! — тепер уже голосніше повторила Марія.

Знову почувся кашель, але тепер уже сильніший, нервовий, судомний, удушливий. Марія зігнулася, привідкрила рукою шмату, яка слугувала за двері, і побачила лежачого на дошках, зігнутого в три погібелі, вчителя музики...

— Виходьте, я допоможу вам.

Тиша.

— Я прийшла за вами, чуєте?

— Я не можу...

– Чому?

– Мені соромно...

– На вас чекає Роза... Вона дуже хвилюється, переживає, надіється... Я пообіцяла їй, що без вас не прийду!

Старий зарухався, напевно, роздумував над тим, чи й справді варто вилазити із своєї барлоги.

– Я відійшла трохи далі від вас, щоб ви мали змогу привести себе до порядку, – сказала Марія, відступаючи на кілька метрів.

Старий вчитель рачки виліз з свого укриття, розправив плечі і знову закашлявся, повернувшись до Марії плечима.

– Я не засуджую вас, бо не ваша в тому вина, що так розпорядилася доля... – Марія підійшла, обняла старого. – Може, то й на краще. Будете тепер жити з нами, зі своєю Розочкою. Ми з Василем дуже зайняті, а для вас це не буде тягарем, правда ж?

Старий повернувся до Марії, і сльози линули з його очей.

– Для мене буде набагато болючіше, коли ви мене через деякий час кинете...

– Хіба ми на таких показуємо?

– Ні, але...

Марія написала нашвидкуруч записку і подала учителю.

– Передайте Василю! На жаль, я не можу вас провести. Самі знаєте, яка дисципліна на роботі. За запізнення можна не тільки позбутися заробітку, але й багато чого іншого...

– Я розумію, але краще я почекаю, поки ви прийдете з роботи.

– Ні, тільки зараз, тільки вже!

Як пропрацювала цілий день, Марія не пам'ятає, лишень коли глянула на годинника, серце радісно забилося. «Швидше додому!»

Розалія сиділа біля вікна і чекала на маму. Коли Марія повернула на рідну вуличку, дівчинка не витримала і вибігла їй назустріч.

– Мамо! – радісно крикнула Розалія, відкривши для обіймів свої руки. – Пан Арнольд знайшовся!

– Ти рада, дитино?

– Ще й як! – Розалія підставили своє чоло для материнського поцілунку. – Ми цілий день вправлялися на піаніно! Пан Арнольд

похвалив мене і сказав, що за час його відсутності я дуже виросла фізично і в грі...

– Молодому дереву тільки й рости! – Марія зайшла до кімнати, але Арнольда Натановича там не було. З кухні донісся запах свіжозапечених грінок та бульби. Обережно зазирнула туди і побачила вчителя біля пічки.

– Вибачайте, Маріє! – винувато промовив Арнольд Натанович, витираючи руки об кухонного фартуха. Марія посміхнулась з його вигляду:

– Де ж то ви взяли цього фартуха?

– Я давно приглядався, коли бував у вас, і зауважив, що ваш фартух вже давно поношений і шитий-перешитий. Ніяк не міг наважитись принести до вашої господарки цю дорогу для мене річ... – він обережно, з любов'ю розгладив долонею дорогу пам'ятну сімейну реліквію, напевно все, що в нього залишилося в цьому житті. – Пам'ятаю ще з дитячих літ, моя мама одягала такого фартуха перед тим, як до нас приходили гості.

– Ось бачите, як вчасно все підійшло і навіяло вам спогади про минулі, щасливі часи... А де ж господар наш? – здивувалася Марія, коли увійшла до кімнати. – Щось на нього не схоже.

– Татусь терміново пішов до міста у справах, – по-діловому доповіла Розалія, – обіцяв, що постарається на восьму повернутися.

Але минула восьма година, а Василь як у воду канув. Марія почала нервувати, бо він був чоловіком слова: сказав – зробив! До того ж Василь знав, що на нього чекатимуть.

– Ну, мені пора! – піднімаючись з крісла, сказав вчитель. – Донечці вже час спати.

– Нікуди ви не підете, тепер – це ваш дім, – твердо мовила Марія. – Будете спати ось у цій кімнаті!

Квартира, яку виділили в управлінні держбезпеки для Марії, складалася з двох кімнат. В меншій стояла етажерка з книжками, столик та металеве ліжко, на якому Розалія так ні разу і не спала, бо боялася вночі залишатися на самоті, спала з батьками у більшій кімнаті. Деколи батьки, коли хотіли побути разом, усамітнівшись, спали у ніші, що була якраз біля кухні. Вона, деякою мірою, слугувала третьою, незамінною кімнаткою. Тут було особливо затишно, і доносились запахи різних смаколиків з кухні.

– Ви від сьогодні повноправний член нашої сім'ї! – промовила Розалія, притулившись до руки вчителя. – Я читала записку, яку мама написала татові... Вам же немає де жити!

– Ні, я не можу! Мені ніяково...

– Чому, дідусю? – Роза поклала голову на коліна вчителю. – Ви ж ні в чому не винні!

Арнольд, почувши що Розалія назвала його дідусем, розчулився зовсім. Старечі руки затремтіли. Йому захотілося обняти цю маленьку чужу дитину. Він силувався простягнути до неї руки, але вони не слухалися старого і тремтіли.

Раптом за вікном, десь там вдалині за залізничним мостом, який роз'єднує Янівський ліс з Брюховецьким, почулися кілька одиноких пострілів, потім різко пролунала автоматна черга, тоді гранатні вибухи, знову постріли.

Коли все стихло, Марія з тривогою мовчки переглянулась з Арнольдом Натановичем. Для нього, людини, яка перейшла пекло страшної війни, і для неї, багаторічного професійного снайпера, а тепер ще й співробітниці НКВС були зрозумілі ці постріли. Облави не раз робилися по лісах, добиваючи нескорених борців за волю України. Не раз лісові брати нападали на важливі склади військових, і тоді знову з обох боків втрати. «Кого тепер не пощадила контрольна куля?» – думала Марія. Те ж думав і вчитель.

– А знаєте що! – розрядила гнітючу тишу дочка. – Я хочу вам, Арнольде Натановичу, похвалитися! Я самостійно вивчила твір «Тиха ніч» Леонтовича і не просто завчила, але ще й придумала імпровізацію.

Розалія підійшла до фортепіано, вклонилася, як це буває на академічних концертах, і присіла на стільця. І полинула чарівна, тиха мелодія. Дитячі пальці вправно пливли по клавіатурі, ніби розганяючи хмаринки, які курявою піднялися від розриву гранат і застеляли місячне сяйво...

Марія почула краєчком вуха, що в кухні з'явився Василь. Від цього їй полегшало. Він довго вовтузився біля рукомийника: можливо, не хотів переривати цю чудову мелодію, яку часто чув у сільському клубі. Тоді її співали дівчата на вечорницях, а тепер ось її виконує його доця. А може, Василь старався швидше отямитися після щойно пережитого. Він безмежно, по-батьківськи

полюбив цю чорнооку дівчинку, яка так була подібною на його сестер...

Обережно підійшов до дверей, вслуховуючись у чарівні звуки. Розалія повільно зняла пальці з клавіш, підняла кисті трохи догори і опустила знову на клавір. Полегшено зітхнула. Якусь мить сиділи мовчки, ніби чекали продовження. Але це тільки здавалося, бо після такої мелодії завше хочеться відчутти, про що шепоче тиша.

– Чесно кажучи, я не очікував такого виконання і такої бурхливої, не по-дитячому імпровізованої фантазії! – пересилиючи душевне хвилювання, вимовив Арнольд Натанович. – Ти, моя дитинко, своєю грою лиш підтвердила мої сподівання в тому, що ти геніальна і тебе чекає велике майбутнє!

Розалія підбігла до старого вчителя, притулилася до нього, обнявши маленькими рученятками.

– Сьогодні ти вартуєш від мене подарунка! – він вийняв з кишені маринарки маленьку м'яку лялечку, яка вільно поміщалася у старечих долонях. – Це найдорожче, що залишилося в мене від моєї сім'ї! Я проніс її через пекельні літа страждання після втрати найдорожчих мені людей, гіркої самотності очікування дива... Та воно відвернулося від мене, як і щастя теплої старості.

Старий учитель притулився щокою до ляльки, простояв з нею хвилину, а потім протягнув її Розалії. Дівчина здивовано подивилася на подарунок, підняла очі на старого, повні сліз, і простягла ляльку назад.

– Я не можу взяти у вас, мій вчителю, найдорожче, що залишилося!

– Це щиро, дитино! Не вкривай болем моє змучене серце!

– Візьми цей дарунок, доцю! – втрутився у розмову Василь, підійшовши до дочки. – Таке не часто буває в житті!

Роза приклала до грудей маленьку лялечку з великим, добрим серцем. А потім притулила її до щок.

– Ти... ти... – Арнольд Натанович не зміг вимовити й слова, не виплакані сльози за ці п'ять літ великої сімейної драми котилися покотом, клубок болю застряг у горлі. Він поклав свою руку їй на тім'ячко, і воно раптом запекло в його долоні так, що він

змушений був прийняти руку. «Невже, невже то... — думка стукала у сиві скроні. — Ні, не може такого бути!»

В кімнаті стало зовсім тихо. З ніші зі старого, антикварного годинника вискочив маленький півник, закукурівав і знову сховався. Година була пізня. Старий учитель музики знову поклав свою тремтячу руку на тім'ячко Розалії. Тепер уже остаточно вирішив не тягнути невизначеність, розвів пальцями непомітно волосся.

— Господи, дай мені сили глянути на це місце, яке поховало щойно народжену надію, або затьмить радістю все моє минуле життя у постійному вичікуванні! — пальці судомно затискали шкіру тім'ячка. Вчитель обережно піднімав свої очі по тілу Розалії. Погляд зупинився на рівні пальців, які раптом прикрили тім'ячко. — Що я роблю? — запитав себе старий єврей. Він ще раз розвів пасмо волосся і тепер зігнувся, немов вклонився долі: поволі забрав з тім'ячка свої пальці і... побачив на шкірі між волоссям родиму пляму, яку він запам'ятав з того часу, коли купав її ще зовсім маленькою. Арнольд Натанович опустився на коліна, поклав свою сиву голову дівчинці на плече. Згорьоване довгими літами тіло раз у раз здригалось. Тепер старий вчитель не плакав. Не було ні сліз радості, ні сліз смутку не залишилося у колодницях його вицвілих, карих очей. Душа раділа і закликала старого вчителя поділитися частинкою радості з об'явленням на цей жорстокий світ його коханої онучки, як єдиної, що залишилася з цілого роду. Натомість розум застерігав, що слово може назавжди перекреслити йому дорогу до зустрічі бодай на уроках музики зі своєю онучкою.

— Що з вами, Арнольде Натановичу? — Марія збентежилася не на жарт. — Може, ми вас чимось образили?

— Ні, мої любі... Розочка...Розалія... мені нагадала про моє минуле, мою... дружину і дочку, — вчитель ніяк не наважувався сказати правду, яка б могла зараз, тут же поставити все на свої місця. — Я загубив дружину і невідомо, чи вона жива... Знаю, що донька із зятем загинули в ґетто, а... Вибачайте, але не можу говорити, серце стискається від спогадів...

— Непотрібно зривати з рани на серці пелену часу, — Марія підійшла і допомогла вчителю піднятися з колін.

– Єдине, про що хочу попросити вас, молоду сім'ю, не забороняйте мені приходити до вас... Я буду навчати музики мою... вашу... Розалію безкоштовно. Навіть буду прибирати у квартирі і по господарстві...

– Прибирання, то не чоловіча робота, а працювати з нашою дитиною, то зовсім інше... – Василь підійшов до старого вчителя і поклав йому руку на плече. – Ми, ризикуючи своїм життям, переховували євреїв під час війни не для того, щоб нині відвернутися від вас, це було б надто жорстоко... Ми – співчутлива нація і горнемо до себе всіх, хто потребує нашого тепла... Правда, не всі це розуміють і, на превеликий жаль, користуються щедрою нашою добротою.

Марія рушила на кухню за окропом, а Розалія, взявши у свої теплі дитячі долоні щойно подаровану ляльку, пішла в ліжечко. Чоловіки залишилися одні.

– Хочу сказати вам, Василю, що насправду українці багато в чому допомогли нам... – Арнольд Натанович на хвилинку задумався, проводячи долонею по скатертині. – Тільки глибоко віруючі люди здатні на співчуття... Не те, що ми...

– Не варто так говорити про свою націю, Арнольде Натановичу! – зупинив на пів слові Василь. – Людина народжена у гріху, але ще не значить, що це має над нею тяжіти все її майбутнє життя! Вам, як справжньому єврею, відомо, що коли настане пришествя Христа, то Він згадає не лише людей, які чинили добро на землі, але й тих, хто своєю жорстокістю руйнував її. Мені часто доводилося бувати біля вашого ґетто. Довгими, тривожними годинами я очікував нагоди витягнути вашого брата на волю, а потім, ризикуючи собою і ще багатьма людьми, надійно заховати від пильного ока поліція чи німця... Я ніяк не можу зрозуміти одного: як можна було бути такими смиренними і майже не чинити спротиву ворогові, знаючи, що ви підлягаєте тотальному знищенню?

– Так, ви правильно зауважили нашу смиренність, смиренність перед гріхом творіння наших предків. Господь судитиме за терпіння одних, мужність інших. Так ми вчора, сьогодні і в недалекому майбутньому спокутуватимемо ці гріхи, але мені ніяк не вкладається в голову інше: чому ваша нація така нещасна?

Маючи плодovitі землі, роботящий нарід, а не маєте своєї однієї Церкви, держави? Мені все це нагадує господарку без огорожі. І кому не лінь – той прийде і витовче своїми ногами ваше поле... Дві нації: розумні та працьовиті, а не маємо спокою, не маємо долі, словом – безталанні, чому? І ще: скажіть за які такі заслуги ви, жертвуючи своїм життям, переховували, рятуючи нас, гнаних по всьому світові, у священних підземеллях на Святоюрській Горі. Я пам'ятатиму, доки буду ходити по цій землі, настоятеля Преображенського Храму доктора, професора отця Гавриїла Костельника, який переховував мене більше місяця у своєму помешканні, смертельно ризикуючи своєю родиною, а потім передав мене для опікування Митрополиту. Хто я – простий єврей...

Щойно пролунало ім'я Гавриїла Костельника, і Василь відчув себе недобре...

5.

Доктор Костельник сидів у своєму кабінеті в улюбленому фотелі ще з ночі, так і не зімкнувши повік. Не спала й Елеонора. Він чув, як вона у сусідній кімнаті вовтузиться на ліжку, і тому час від часу піднімався, підходив до дверей і прислуховувався, що робиться у спальні. Чуючи кроки свого чоловіка, вона завмирала, щоб не видати себе.

Елеонора переживала не менше за Габора, а можливо, й більше, бо життя її синів було в небезпеці. Як би не завершилися справи з Собором, вдало чи ні, а небезпека для її сім'ї триватиме й надалі. Останнім часом отець був неспокійним, бо йому ввижалося, що за ним хтось стежить. Та врешті так воно й було.

Світало. Це улюблений час доби для отця. Він завжди в цю пору спостерігав, як перші чисті, передранішні проміння сонця торкалися сіруватих стін Преображенського храму, його дітища, а потім залітали у відчинену квартиру вікна і лягали на письмовий стіл. Світ і світло... Світ не може виникнути й існувати без світла! Отож світ залежить від світла...

– Що буде завтра, після Собору? В який бік ляже світло мого задуму, невідомо... – важко зітхнув Костельник, покачавши головою. – Завтра... Що ж буде завтра?

Отець пригадав, як багато літ тому він написав у таку ж пору року і такий передранковий час свою працю «Світ як вічна школа». Тоді був зовсім інший настрій і не було такої відповідальності перед людьми. То була казка, а завтра настане здійснена реальність. Казка... Це видуманий світ для дітей, із щасливим кінцем і задоволенням усіх дійових осіб. Отець Гавриїл закинув голову на спинку фотеля, прикрив очі долонею і пригадав, як творив казку про світ... «Коли Господь задумав створити світ, приходили до нього всякі думки, що родились у вічності й відходили у вічність. І радили йому одні думки: створи такий світ, щоб був гідний тебе. Нехай усе, що створиш, буде подібне на тебе: нехай буде святе, як ти, добре, як ти, щасливе, незмінне, непомилкове, безпечне, певне... Тобою створені ества будуть твоїми дітьми, ти будеш їх батьком. Дай же їм із своєї природи, що найбільше можеш: якнайбільше життя, добра, щастя, краси, правди... І буде тобою створений світ вічним раєм.

А другі думки радили Творцеві: наші сестри, що перед нами забирали голос, радили тобі від серця. Ми будемо радити тобі від розуму. Створи такий світ, щоби був гідний твого розуму. Ти самотній, вічний, безконечний... Твої сотворіння вже не зможуть дорівнювати тобі. Отже, створи їх такими, щоб вони й самі мусіли раз у раз переконуватися, що ніколи не дорівнюють тобі. Не допускай своїх сотворінь до себе без іспиту. Сотвори такий світ, щоб у ньому були вимішані всі ступні життя, всі ступні добра, всі ступні щастя, всі ступні краси. Всі ступні правди – від нуля до нескінченності. І хоч у тобі нема терпіння, нехай буде у світі терпіння; хоч у тобі нема гріха, нехай у світі буде гріх; хоч у тобі нема обману й ложі, нехай у світі буде обман і лож. Нехай се буде від тебе, а не від тебе. Нехай неможливе стане можливим, щоб ніяке сотворіння не могло розв'язати цілої загадки світа...

Тоді сказав Господь до перших і других думок, що стояли перед ним, наче ангели небесні: «Послухаю вас одних і других. Бо ви – як одні, так і другі – гідні мене, ви – божеські думки». І сотворив Господь два світи: один – вічний рай, другий – вічну школу. І

оба ті світи сполучив в один світ. Про світ, що є вічним раєм, говорить нам віра. А в світі, що є вічною школою, жиємо»¹.

– Що буде завтра? – запитав себе отець. – Що вийде з того, що я так довго планував? Так хочеться, щоб у майбутньому створений мій витвір став новою Церквою і вона була б певна того, що її не зрадять. Певна того, що буде безпечна... Тобто мною створена Церква буде моїм милим дітям, а я стану її батьком! Діти...

Вилієяну літами давню теплу думку випередив скрип завіс на дверях спальні. Елеонора виглядала, як ніколи, втомленою і навіть згорбленою. Увійшла, мовчки помахом голови привіталася. Підійшла до чоловіка, обняла його і присіла напроти на кріслі. Торкнувшись плечима напівкруглої спинки, вона від холоду аж здригнулася.

– Чи вдалося тобі, мій отче, хоча б прилягти на хвилину?

– Так, Леоно... – отець Гавриїл сказав неправду, бо хвилювався за здоров'я своєї жінки. – А ти?

– Так, трохи спала... – відповіла й собі неправдою Елеонора. – Як ти гадаєш: усі запрошені прийдуть на Собор?

– Думаю, що так...

– Хочеться, щоб Господь спам'ятав отців і Собору не відбулося, – тихо сказала жінка.

Костельник аж почервонів від злості. Очі виричалися на бідолаху. Здалося, що Елеонора стала ще нижчою і беззахиснішою. Тепер вона переживала не за себе, а за чоловіка, щоб часом не отримав атак серця.

– Я була для тебе смиренною все наше спільне життя! – дивлячись на свої руки, переминаючи пальці, спокійно сказала Елеонора. – Я пишалася і раділа твоїм положенням, твоїми працями, навіть коли інколи мала зовсім іншу думку... Останнім часом, та й як і завжди, тебе неможливо переконати. Ти дуже віддалився від сім'ї. Ось невідомо, що буде з Іринеем і Зеньком. Я просто не переживу такої втрати! А ти хіба знаєш, як склалося в нашої Христі у Загребі? Не знаєш? Бачиш, скільки всього навалилося на нашу хату! На старості літ, маючи п'ятірко дітей, ми

¹ Г. Костельник. «Казка про світ».

залишилися одні... з покоївкою! Ні дітей, ні онуків... Ось так, мій Габоре! Стелено вранці рясно, а пожинаємо одні будяки.

Отець Костельник, можливо, вперше у житті не перебивав, а спокійно вислухав свою Леону. Неприємно було чути правду про себе. Але він вислухав, і це вже була маленька перемога над собою.

– Думаю, що Сергій... навіть не знаю як тепер звертатися до нього, напевно Сергій Тарасович, допоможе нам по старій дружбі вирвати синів з в'язниці, – отець Гавриїл нахилився до Елеонори, поклавши свої руки на її коліна. – Ми повинні покінчити з цим.

– А що він захоче за це натомість? – рум'янець опалив її вродливе обличчя.

– Як що? Ми стільки літ знаємось...

– Мені якось під час розмови обмовилася Людвіга, що він давно вже співробітник КГБ...

– Це брехня, Леона! – отець став на захист свого знайомого. – Він уповноважений у справах релігії і багато в чому радив мені..., а Людвіга заздрить, що в нас така дружня сім'я... Дивися, тримайся подалі від неї...

– Можливо, Габоре... можливо.

– Хочу з тобою поділитися одним цікавим епізодом з підготовки ініціативної групи до Собору, – тихо сказав отець Гавриїл. – Знову ж таки згадаю Сергія... Тарасовича.

– Не подобається він мені останнім часом... – Елеонора прибрала отцеві руки зі своїх ніг. – Він дуже змінився, той Сергій...

– Звичайно, сама подумай, від простого фотографа стати такою фігурою, та ще в такий неспокійний час релігійного розбрату, не кожному під силу... Так слухай: Сергій Тарасович повідомив мені про те, що під собор святого Юра під час проведення Собору підкладуть ... вибухівку.

– Як вибухівку? – Елеонора зірвалася на рівні ноги, так її збентежило повідомлення чоловіка. – В це важко повірити, щоб таке... Ти не переплутав щось?

– Ні, це точно. Він навіть розповів, якщо так станеться, то як поводитись у такому разі... – притишеним голосом повідомив Гавриїл і озирнувся навколо. – В такий час нікому не можна довіряти!

– І що ти тоді робитимеш? Але навіщо їм вдаватися до таких звірств? – Їмость ще не вірила в те, що говорив їй чоловік. – Може, він тебе тільки лякає?

– А навіщо?

– Може, совіти невпевнені, що Собор піде за їхнім планом, а це надзвичайно важливо для них, розумієш? До речі, ти якось говорив, що тобі не подобається доповідь. Ти ж завжди сам пишеш, а, якщо чесно, то тобі непотрібно готуватися. Питається, навіщо вони самі писали тобі доповідь, та й іншим також? – Елеонора на хвилюку замислилася. – А не видається тобі, що совіти в особі Каріна спеціально хочуть тебе шантажувати мінуванням Собору і змусити вибрати те, що вони запланували? Храм на Святоюрській горі не тільки пам'ятка архітектури, але й символ нескореності Греко-Католицької Церкви.

– Твоя думка має право на існування, – отець Гавриїл якось підозріло глянув на їмость. – Але чому в тебе при кожній згадці про Сергія... завжди виникає протест? – Та так... – Елеонора відвела від чоловіка погляд.

– Ти щось недоговорюєш?

– Мені нічого від тебе приховувати... – Елеонора глянула чоловікові в очі. Їх холод наскрізь прошивав її, його жінку. – Нічого... Мене хвилює наше життя після Собору і як складеться воно, ти часом не думав? Хто дасть гарантію, що наші сини будуть на волі, хто? Може совіти, для яких ти зараз потрібний, як ядро гарматі, а потім... А як до всього цього поставляться твої діти, твої нащадки?

Костельник сидів, задумавшись, дивився у вікно. Монотонно з даху падали краплі весняної відлиги. Запізніла весна, запізнili душевні сльози каяття.

– Леоно... – важко зітхнув отець Костельник, і їмость зрозуміла, що він дуже переживає за те, що натворив, і за те, що не вчинив по-іншому, так як радить не тільки дружина, але й усі, хто бажає йому добра.

– Серце говорить мені – зупинись, а розум жене у невідоме. Може, й справді Господу треба, щоб саме я ніс той хрест покути за содіяне? А десь там, глибоко в надрах душі клекочуть думки про долю моїх синів: Зенька та Іриня.

– Габоре! – якось тихо і невпевнено звернулася Елеонора до чоловіка, пестячи його долоню своїми тремтячими пальцями, і це відчув Костельник. Він весь подався вперед, передчуваючи, що зараз почує щось надзвичайне, чого очікував багато літ. – Те, що я зараз скажу, буде новиною для тебе, але відразу попереджаю, що людина, котра повідомила мене, не викликає в мене довіри...

– Що ти тягнеш? Розповідай нарешті, що там в тебе на душі?

– Якось в кінці лютого ми домовилися зустрітися біля оперного театру...

– З ким? – вирвалося у Костельника.

– З Людвігою...

– Далі, розповідай далі! – підганяв отець Гавриїл.

– Ми зустрілися біля театру...

– А чому я не знав про вашу зустріч?

– Ти був у Києві...

– Ну, продовжуй...

– Ми обговорили нову роль, яка так важко дісталася Людвізі, адже конкурс був надзвичайно великий. Там зібралося багато маститих акторів! – Елеонора замовкла, напевно, обдумуючи чи говорити далі, але вирішила не зупинятися на половині дороги. – Ми вже прощались, бо Людвіга поспішала на репетицію, як до нас несподівано підійшов... Сергій... Сергій Тарасович.

– Оце вже цікаво... – мугикнув отець.

– Людвіга поспіхом привіталася з ним і відразу попрощалася, посилаючись на час... – Елеонора передихнула і продовжила. – А знаєш, що він мені сказав? Правда, я не могла повірити і тепер хочу поділитися цією новиною з тобою, щоб ти сказав, де правда, а де брехня.

– Слухаю уважно тебе! – посерйознів отець Гавриїл.

– Не знаю, звідкіля він це взяв... – Елеонора на мить замовкла, потираючи пальцями бильце фотелю, на якому сидів Гавриїл.

– Не розумію, як можна так довго висловлювати свою думку! – не терпілось Костельнику. – Та давай, накінець, говори те, про що намагаєшся сказати!

– Карін сказав, що наші сини живі... і перебувають за кордоном... Швидше за все в Британії.

– Ти правду сказала мені? – отець Гавриїл зірвався з фотелю і почав нервово ходити по кабінету. – Тепер давай поміркуємо, звідки у Каріна такі відомості, коли він всього лишень уповноважений у справах релігії...

– Я переповіла тобі тільки те, про що мені сказав Сергій Тарасович... – відповіла Елеонора, боязко дивлячись на свого чоловіка. – Він просив, щоб я поки не говорила тобі про це...

– Як? Як він смів! Як смів... – Костельник раптом зупинився, ніби щось зрозумівши, і зовсім іншим голосом спитав: – А чому він про це сказав тобі? Що він хотів взамін?

– Він пропонував піти до нього... – зніяковіло відповіла Елеонора.

– І ти... Ти пішла? – від хвилювання в отця бухали вени на скронях. – Кажи, ти була в нього?

– Мені набридли твої ревності! – холодно відсікла підозру Елеонора, відсторонившись від відповіді. – Замість того, щоб зараз подумати, що ж далі робити, ти безпідставно ревнуєш...

Костельника розривала лють. З його голови не виходили пророчі слова Насті... Тепер він точно знав, звідки насувається, або вже справдилася небезпека – це від його доброго знайомого, від Каріна.

– Що він ще говорив?

Елеонора мовчала, і це ще більше бісило Костельника. Подих вітру прослизнув у кватирку вікна і зашелестів у папері друкарської машинки. Отець Гавриїл здригнувся від цього.

– Йшлося про наших дітей і про те, як ти занапастих їх, – із злістю відповіла їмость.

– Це його слова чи твої?

– Звичайно його...

– Як може одна людина обмовляти іншу в тому, чого не знає? – дивувався отець Гавриїл. – Прикра помилка з Богданом, це, звичайно, наука мені на все життя в тім, що москалеві не можна довіряти. Навіть у самому страшному сні я не міг собі уявити, щоб вони могли так підло вчинити з моєю дитиною: за ніщо забрати її життя!

– Звичайно, Габоре, звичайно! – Елеонора підійшла до чоловіка і поклала долоні йому на передпліччя. – Я не виню тебе, коханий мій! Ніхто не сподівався такого... Але давай не будемо озиратися в минуле, а тепер, обпікшись один раз, подивимося, що можемо зробити, щоб знову нас не спіткала така ж участь...

– А якщо сини сидять у радянській в'язниці, то моя відмова від Собору принесе нам нову біду, але тепер вже подвійну? Я цього не винесу! – Костельник вайлувато присів у фотель. – П'ятірко дітей, і жодного біля мене. Який жах!

– Габоре... – Елеонора поклала свою голову йому на груди. – Я довіряю своєму материнському серцю та інтуїції, вірю, що серце не підведе. Бог тобі подав човна в сорок третьому році, щоб ми виїхали за кордон, як це зробили інші, а ти не зміг полишити одного Митрополита і залишився з ним. Сьогодні Господь подав човна вдруге, і ми можемо залишити цю, сама не знаю ким, але прокляту для нашої сім'ї землю. Христа у твоєї родини. Тож нам також потрібно туди. Сини пристануть до нас... На мою думку, це єдине правильне рішення, інше приведе до трагедії. Вони тобі пригадають твої статті, можливо, твоїх дітей, що боролися в лавах СС «Галичина» з червоними і ще багато чого накопають на тебе. Ти ж добре знаєш, що я все наше спільне життя слухала тебе. Тепер настав час, коли ти повинен хоча б один раз поступитися мені. Збоку краще видно, що і як...

– Я не можу, не смію ризикувати Церквою і... дітьми! Сьогодні переді мною стоїть надважливе завдання: за всяку ціну зберегти в Галичині Церкву, нехай на не вигідних умовах, але залишити для людей відчиненими ворота Храму! Чуєш мене?

Елеонора в розпачі слухала чоловіка. Вона вже відчувала дихання біди на порозі своєї хати, і запобігти цій трагедії було не в її силі.

– Габоре, в нас є ще один день, щоб все змінити! Один день, чуєш?

Гавриїл мовчав, зціпивши губи. Він дивився у кватирку вікна, на самотній сніжинки, які безтурботно опускалися додолу, знаючи, що розтануть на відлиглій березневій землі? «Що може дати отой один день для сніжинки? – мислив отець, – напевно, нічого... Їй суджено впасти, не ставши на коліна, і вмерти!».

– Габоре, ти чуєш мене?

Костельник добре чув, але не смів нічого відповісти. Можливо, йому хотілося зараз просто помовчати, щоб не розігнати свіжих думок, що роїлися в голові.

– Габоре, завтра вже буде пізно! – намагалася достукатись до нього Елеонора. – Сьогодні ж вночі доберемося до Скольного, а може й до кордону, а там знайомі проводирі, можливо, навіть отець Шуль, переправлять нас до Мадярщини. А далі все буде простіше... Чуєш?

– Так, я чую тебе, уважно слухаю твої теревеньки, – нарешті заговорив Гавриїл. – Тільки як ти собі уявляєш наш відхід, може, з музикою, з маршем «Слов'янки»?

– Не жартуй, Габоре! – Елеонора з останньою надією дивилась на нього. – Треба вирішувати зараз, цієї миті, бо завтра...

– Припустимо, я можу погодитися з тобою... Тільки не уявляю, як можна виїхати зі Львова, коли навколо нас охорона? І то яка! З працівників НКВС.

– Якщо захочеш пса вдарити, то палиця завжди знайдеться...

– Так! А як же з сумлінням? – отець Гавриїл знову відвів свій погляд у вікно, бо дивитись на Елеонору було дуже важко. – Воля! Її відчуваєш лишень тоді, коли потрапляєш у клітку, а якщо вона без ґратів, то ще важче переносити неволю!

Елеонора тихо схлипувала. Коли б її Габор так відчував смертельну небезпеку, як її згорьоване серце, то, напевно, він знайшов би вихід з тієї безкліткової неволі. А так...

– Ти знаєш, Леоно, я скажу тобі дещо... – зачинивши квартиру на вікні й підійшовши до жінки, тихо мовив отець Гавриїл. – Мені пропонували вже залишити Україну. Навіть приходили отці Кладочний, Котів та ще хтось, кого я не знав. Думаю, що це були наші емігранти з Німеччини. Вона гарантували нам з тобою безперешкодний перехід кордону. А далі що? Що далі? Сіре життя в кращому разі, а можливо... Того, що я розпочав з Церквою, там так просто не прощають!

– Непотрібно так песимістично налаштовувати себе...

– На щастя, ти не знаєш, що таке суміш політики з релігією. Це вибухова суміш, яка не пощадить не тільки нас, але й наших

нащадків, – зітхнувши, вимовив Костельник. – Вихід на сьогодні один – боротись! Залишити все і втекти, я на таке не здатний...

– Ти озирнись. Навколо тебе не залишилося майже нікого з твоїх справжніх друзів, а ті, що поруч, глибоко сумніваються в тому, що ти робиш, – не здавалася Елеонора. – Ми залишилися на старість одні...

– Я постараюся, Леоно, зробити так, щоб вовки були ситі і вівці живі, – щоб заспокоїти її, промовив Гавриїл. – Сьогодні такий час, що не можна говорити навіть пошепки. За мною чатують то одні, то другі. Моя велика робота з возз'єднання Греко-Католицької і православної церков показала, що коли б не тиск з боку держави, то не знайшлося б і дрібочки священників з бажанням приєднатися до православної, які б хотіли широко відвернутися від Греко-Католицької Церкви. Найбільша частина наших священників не уявляє себе і навіть не вірить у краще майбутнє своєї Церкви в лоні Радянського Союзу.

– Ось бачиш, Габоре, ти сам собі перечиш!

– Я не перечу, а маю напрацювання щодо нової Церкви, – отець Костельник обняв Елеонору і поцілував у чоло. Він завше так робив, коли розмова між ними віддаляла їх як чоловіка і жінку. – Тепер головне відтягнути цей процес, а далі час покаже. Він найкращий лікар і радник. А те, що всі тикають мені, що «восточник», то не значить, що я сповідую російську православну церкву. Бог є один і кожен вибирає свою стежину, щоб ступити на дорогу до Господа.

– Ти добре знаєш, яке ставлення до мене, не кажучи вже про тебе, Габоре, за цих півтора року...

– Ми мусимо це пережити, це тимчасове і не головне. Зараз треба витягнути з в'язниці наших синів, якщо вони там є... Тому я ввів невеличкі структурні зміни в життя Церкви, щоб було видно мою роботу, а головне, що не суперечить нашій Церкві, залишив. Так обрядові особливості, одяг та призначення священників, уродженців Галичини, використання накінець в літургії української мови, повинно бути непорушним протягом двадцяти п'яти років. Окрім цього, задля того, щоб паства, яка не сприйняла пропаганду нашої Ініціативної групи щодо переходу на православ'я і вважає себе греко-католиками, було б добре на відповідні посади

церковної ієрархії призначати колишніх греко-католицьких священників. Це приведе парафіян до церкви, пом'якшить внутрішній бунт людей і не викличе народного незадоволення. Отже, вся ця затія буде лишень зовнішньою пеленою, під якою я розбудую іншу церкву, відмінну від московської...

– І ти маєш надію, що Москва тобі простить цей обман? – перебила Елеонора. – Як можна надіятися на їх схильність до релігії взагалі, коли подивися, що вони наробили зі своєю Церквою і своїми руськими священниками? Вибач, але мені здається, що ти надто відірвався від сьогоднішніх реалій.

– Ось ти кажеш, що моє бачення далеке від реального життя, – Костельник пригорнув жінку до грудей. – А я домігся, щоб Михайло Мельник і Антон Пельвецький були висвячені в православні єпископи. І сподіваюсь, що вдасться домовитися з Москвою, щоб можна було одружитися священникам-целібсам.

– Виглядає так, ніби ти живеш тим Собором і заодно російською церквою.

– Нехай москалям так виглядає. Це мені на руку, а те, що діється у моїй голові, відомо лишень мені одному...

– Знову, як і завжди, твоя друга половина душі у тіні... – важко зітхнула Елеонора. – Відкрию тобі лиш одне віконечко своєї душі: я розвиваю ідею, щоб не тільки повернутися лицем до віри наших предків, але й перетворити і модернізувати православну Церкву, яка б відповідала сьогоденню і навіть випередила б час у майбутньому і, головне, щоб наша Церква могла об'єднати всі християнські Церкви у всьому світі. Ось поки що це зовсім маленька моя мрія, а там...

– Ти ще скажи, що претендуєш на місце ієрарха у Львівській єпархії?

– Дорога для мене відкрита, коли б я був неодруженим... А так... Завтрашній день у житті людини непередбачливий. Я й сам не міг колись прогнозувати, що доля дасть мені змогу звершити задумане...

– Ой, Габоре, боюся за тебе! Ти затіяв бій між слоном і комахом... – Елеонора тихенько проронила сльозу. – Сподіваюся, що ти добре все обдумав. Але моє серце чує біду... Ще й те замінування... Чого це Карін вирішив повідомити тебе про це?

– Довідатися б точніше про наших синів, можна було б про щось думати...

– Може його запросити до нас на каву і випитати, що й до чого? – запропонувала Елеонора.

– Після того, що ти мені розповіла, від сьогодні в тебе не повинно бути жодних зустрічей з тим серцеїдом!

– Так... але ти повинен зрозуміти одне: в нас немає більше нікого, хто б постояв за нас.. і в такий тривожний час міг поради-ти, що нам далі робити. Отож, нехай він буде самим чортом, цей Карін, але варто нам на це закрити очі.

Отець Костельник скоса глянув на дружину...

6.

Ранкова березнева паморозь вкрила бруньки на деревах Митрополичого саду. Звикле, злагоджене розміреністю часом життя тепер замінила незрозуміла круговерть людей у цивільному, вишколених у військових навчаннях. Після того, як на днях нова влада вислала архимандрита Климентія до Унівського монастиря, тут захаляпнували прихильники возз'єднавчого Собору. До початку Собору на Святоюрську гору ніхто зі сторонніх не мав права навіть кроку ступити. Навколо було багато військових у формі НКДБ та монахів, яких, до речі, раніше тут було не більше півтора десятка.

– Ніби все! – сам до себе промовив Даниленко, пройшовши по периметру територію Собору Святого Юра.

– Так, але, товаришу полковнику, – капітан Іванов звернувся до Даниленка: – ви просили нагадати, що потрібно зайти ще до готелю «Бристоль».

– Так, так! Підійди до водія і накажи йому, щоб чекав на мене привході до брами Собору, я перевірю ще раз приміщення Храму! – наказав Сергій Тарасович.

Піднявшись сходами догори, перед самим входом до Храму, Даниленко зустрів відповідального за охорону Собору, енергійного молодого офіцера, старшого лейтенанта Овсянникова.

– Товаришу полковник! – виструнчившись, доповів той. – Все йде по плану...

– Ти бачиш на моїх плечах погони, дурню? – перебив Даниленко, оглядаючись.

– Ніяк ні! – офіцер не чекав такого повороту подій.

– Знаєш, для чого співробітники НКДБ рідко ходять у формі?

– Так точно!

Даниленко-Карін поклав свою руку підлеглому на плече і повів його вбік. Овсянников був здивований таким панібратством.

– Звідси добре проглядається площа перед Собором, – ніби нічого не сталося, зауважив Даниленко. – Чи не так?

– Видно добре, – поспішив підтвердити Овсянников. – Я протягом трьох днів оглядав майданчик з різних точок на підході до Храму. Все видно, як на долоні.

– Як з персоналом?

– Мною особисто всі перевірені, – доповів старший лейтенант.

– Зауважень не було?

– Не було... хіба за винятком одного підозрілого монаха... – пригадав Овсянников.

– З «наших»? – поцікавився Даниленко.

– Ні, це з місцевих, з тутешніх...

– Ну? – полковник перевів свій погляд з панорами площі на молодого офіцера.

– Коли ми перевіряли келії, то один з монахів поводив себе дуже підозріло...

– А саме?

– Всі присутні монахи були збудженими і виражали своє незадоволення нашою появою в келіях, – офіцер зупинився, ніби пригадуючи цей епізод, – а той рудий монах мовчав, очі його бігали по кутках келії, ніби він вчинив щось непристойне...

– Як виглядав цей монах? – тепер вже строго запитав Даниленко.

– Середнього зросту, з такою рудою шевелюрою. Складка така глибока у міжбрів'ї, – напружувався старший лейтенант, щоб пригадати ще якісь деталі. – Ніби все.

– Ви встановили його особу?

– Ні, бо ми пішли далі по келіях, а він за той час кудись зник.
– Негайно збільшити кількість присутніх на території Собору військових у цивільному! – наказав полковник. – Треба було відразу брати його у «воронок» і з'ясувати особу!

По дорозі до готелю «Бристоль», покачуючись на задньому сидінні авто на старій львівській бруківці, думки Даниленка крутилися навколо Собору.

«Невідомо, як себе поведуть священники на Соборі, ой невідомо! Твердий горішок, ці галицькі священники. Багато хто з них опирається «возз'єднанню». Ще недавно о. Іван Котів, о. Йосиф Кладочний і архимандрит Климентій Шептицький писали колективне прохання про незаконне затримання греко-католицької верхівки з Святоюрської гори, а потім ще й дозволили собі ходити на прийом до самого Молотова з вимогою дозволити обрати главу Церкви взамін Митрополита Йосифа Сліпого. А чого вартий був збір підписів про незаконну діяльність Ініціативної групи! Противники Собору не сплять. Невідомо, чого можна від них очікувати. Правильно зробили на «горі», що прислухались до думки отця Костельника і моєї рекомендації, що, хоч і всупереч церковному праву, висвятили перед самим Собором єпископів на православних з осередку уніатських священників Антона Пельвецького та Михайла Мельника. Пельвецький більше імпо-нує мені ніж цей Мельник», – Сергій Тарасович від цієї думки аж наїжачився на сидінні.

«Не викликає в мене довіри цей Михайло, не викликає... З Костельником легше, бо він на гачку... Але... не варто скидати з нього підозру. Хитрий такий: говорить одне, робить друге, а мислить про зовсім інше... Елеонора... гм... – від спогаду про їмость полковник витягнувся, щільно притиснувся до спинки сидіння, задер голову догори, провівши долонями по внутрішній частині стегон. – Стара карга, а не піддається! Ти ще не знаєш, їмосте, який мисливець полює за твоєю честю! Не знаєш? Так просто я не здаюсь. Без здобичі додому я не повертаюсь... Хоча... І тут більше запитань ніж відповідей! А як поведуться в Римі, коли дізнаються, що присутність на Соборі обидвох греко-католицьких владик для доказу канонічності проведення цього Собору, а насправді вони, Пельвецький і Мельник вже були висвячені на

православних єпископів ще в лютому... Ось і цей ще таємничий монах не дає мені спокою... Чому вони не взяли його відразу? Хто ж він? І на кого працює?».

Спочатку Сергій Тарасович зупинив авто біля магазину, щоб купити щось перекусити, бо в роті з самого ранку не було нічого, але тут же пригадав, що обіди замовлені в ресторані готелю для всіх приїжджих на Собор. У фойє готелю було шумно й гамірно, і тому здавалося, що сюди випадково залетів бджолиний рій. Крісла, фотелі та канапи були зайняті тими, хто вже встиг пройти реєстрацію на Собор, і тепер голосно обмінювалися своїми життєвими проблемами. Інші стояли мовчки біля полковника Богданова, який дуже ретельно перевіряв священників і мирян, а потім випишував їм делегатські мандати й особисто вручав їх. Тепер колійка утворювалася біля протопресвітера Костельника, який підписував ці мандати і ставив на них свою печатку. Даниленко хотів підійти до отця Гавриїла, але раптом передумав і пішов до ресторану. За сусіднім столиком сиділо четверо священників і тихо про щось перемовлялися. Сергій Тарасович спеціально присів до них спиною, щоб мати змогу чути їхню розмову.

— Які настали тепер часи, отці! — бідкався старенький, згорблений і плішивий священник із Золочіва. — У запрошенні вказано, що нас тутай збирають на конференцію прихильників Ініціативної групи, а тепер, по приїзді до Львова, я довідався, що ми мусимо брати участь у Соборі.

— Я по-іншому сюди попав, — вступив у розмову отець Омелян, високий, русявий священник з відкритим, мужнім обличчям. — Вчора до мене прийшли двоє у цивільному. Коли показали своє посвідчення, то вирішив, що мені каюк: забирають в буцегарню. В мене вже був приготовлений мішок з сухарями. «Ходіте з нами! — наказали вони. Жінка розплакалася, діти за нею. — Дайте хоч мішок з провіантом візьму, — благав я. — То до Сибіру дорога далека, а там холодно...». Ці чоловіки так розсміялися, що і я не втримався! «Ми вас забираємо до Львова, на Собор! Там все для вас є: і горілка, вино і всякі солодощі. Тепер головне, щоб ви встигли». Ті чоловіки, то були з міліції. Ось так я опинився в цьому готелі. Скажу вам, що такої розкоші, як тут, я не видів нігди! А нинька я призначений делегатом на те зібрання!

– В мене було те саме... – долучився до розмови третій чоловік.

– А в тебе, отче, як було? – поцікавився старенький священник.

– Як було? Та так і було...

Даниленко периферичним поглядом глянув на того четвертого, усміхнувся і зрозумів, що це співробітник НКДБ.

«Добре поставлена робота... Добре!» – похитав головою полковник.

Ситно повечерявши, Сергій Тарасович подався до полковника Богданова. Треба в нього взнати про священників, котрі ще не визначились в голосуванні, ще потрібно уточнити кошторис на видатки, пов'язані з проведенням Собору. Про це не раз наголошували в облвиконкомі.

В п'ятницю, 8 березня, першої неділі Великого посту делегати Собору, поніживши своє тіло теплим душем і виспавшись після розбитої розмовами, емоціями та дехто після надмірного вживання алкоголю вночі, добротного поснідали і попрямували на автобусах на Собор. Звичайно, Даниленко ще вдосвіта пройшовся по території Святоюрської гори, а також оглянув усі закутки Собору всередині і, не знайшовши чогось підозрілого, вийшов на подвір'я. Глянув на годинника. До початку молебню «О призначенні Святого Духа» залишалося ще трохи часу.

– Не властиво протопресвітеру запізнюватися на такий відповідальний захід! – про себе мовив полковник, знову глянувши на годинника. – А може, він в останню мить злякався народного осуду і просто втік?

Сергій Тарасович підійшов на оглядову площадку напроти Митрополичих палат і побачив за брамою Костельника і отця Мельника, які про щось розмовляли між собою.

– Не наговорилися ще вчора? – похитав головою Даниленко. – Недарма мене бісить, коли бачу їх обох разом!

Доктор отець Костельник і отець Михайло Мельник йшли по бруківці площею перед Собором до Митрополичих палат, не поспішаючи. Отець Гавриїл узяв на площадці Даниленка-Каріна і кивком голови привітався з ним. Той непомітно відповів йому тим же.

– Ось бачите, отче Михайле, як при радянській владі людина, будучи фотографом в минулому, раптом отримує таку велику посаду як уповноважений у справах релігії...

– Може, воно й так, але мені говорили про нього, що він професійний військовий НКВД і до того ж дуже обдарований!

– Невже то й справді так? – ніби вперше це почувши, здивовано запитав отець Гавриїл.

– Думаю, що саме так воно і є...

Привіталися з Даниленком. Отець Михайло відразу ж відійшов, пославшись на те, що йому потрібно ще перевірити кількість крісел у приміщенні.

– Щось дуже втомленими виглядаєте, отче? – підмітив Даниленко, по-дружньому поклавши руку отцю на плече. – Напевно, кохана жінка не дала спочити, чи трохи випили зайвого?

– Та ні, ні одне, ні друге, пане Сергію, – нахмуривши брови, тихо мовив Костельник. – Ось думаю, що я, напевно, звалив на свої плечі завелику ношу не тільки собі, але й усім греко-католикам. Не по собі... Страшно за людей, страшно за синів...

– Давайте пройдемося трохи... – запропонував Даниленко отцю, взявши його під лікоть. – Відразу ж полегшає і вам, і мені, бо я також хвилююся не менш за вас...

Сірий туман піднімався десь з дна міста. Видавалося так, що знизу кипить котел і пар піднімається вгору, обігриваючи мури храму Святого Юра. Ось пролунав один дзвін, напевно це з найвищої у місті дзвіниці Корнякта, що притулилася до Волоської церкви. Він дав зрозуміти іншим дзвонам великих і маленьких церков, що пора вставати й виганяти з напівсонних вулиць Львова таємну ніч. І справді, раптом усе загуло, заметушився у повітрі сполоханий віддзвін, шукаючи у закутках вузьких вуличок спокою. Та його не було, бо то тут, то там далеко на периферії, немов маленькі песики, загавкали сором'язливі, сопрано-дзвіночки на таких же маленьких церквах, як і їх жалюгідний голос.

Раптом з Святоюрської гори один раз бамкнув баритон-дзвін, і все навколо припинило. Здавалося, що в цьому звукові було вкладено одне єдине, але сильне, вагоме, непідвладне людині слово «Вистарчить! Тепер слухайте, говорити буду я!».

Даниленко не сподівався цього звуку й сам здригнувся. Це відчув Костельник.

– Страшно? – запитав отець.

– Ну, напевно...

– Ось так і нас згадають нащадки після сьогоднішнього дня, пане Даниленко...

– Не говоріть такого, отче! – в голосі полковника прозвучали нотки роздратування. – Вам довірено виконати велику історичну місію. Доречно сказати ту, про яку ви не раз писали у своїх працях і яка звучала у деяких ваших висловлюваннях. І ще: виступає спочатку єпископ Пельвецький, а за ним виступите ви, отче Гавриїл! Читати потрібно лиш те, що там написано, зрозуміло?

– Відколи ви пхаєтеся у церковні справи, Сергію? – Костельник почав нервувати. – Ах, вибачайте на слові, я й забув, що ви добре обізнані у церковному статуті!

– Я скажу навіть більше, отче Гавриїл, – в очах у Даниленка засвітилась зеленкувата злість. – Виконувати потрібно те, про що я тільки що говорив, бо в іншому разі буде зірвано храм разом з усіма, хто в ньому знаходитиметься.

– Мені буде надзвичайно приємно полетіти разом з вами, дорогий друже, в самісінькі небеса! – пожартував Костельник. Правда, той жарт в нього вийшов доволі кострубатим.

– Я не жартую, отче! – серйозно сказав Сергій Тарасович. – Тепер не до жартів. Сьогодні на карту поставлено багато чого, якщо не все...

– То чому ви забракували виступ єпископа Михайла?

– Він не викликає в нас довіри.

– Як до цього поставляться делегати, ви думали? – здвигнув плечима отець Гавриїл. – Там ж будуть представники з його парафій?

– Тепер це вже не має жодного значення, отче!

– Припустимо, що ви, точніше ті, хто задумав зірвати Храм разом з нами, виконають цей ганебний, нелюдський вчинок, що тоді?

– А нічого, нічогісінько! – спокійно відповів Даниленко.

– Ця резонансна подія миттю облетить світ. «Хто ж міг зробити це? – подумують там. – Звичайно, бандерівці, бо вони були

категорично проти возз'єднання греко-католиків з російською православною церквою». Чи не так?

– Тонко задумано, пане Сергію, – в голосі Костельника Даниленко почув нотки жалю. – Як все ж таки підло з їхнього боку! Я не виню вас, Сергію, бо ви цивільний і не маєте жодного стосунку до тих нелюдів!

– Звичайно... Дякую вам, отче Гавриїл, за довіру до мене... – Даниленко від цих отцевих слів зніяковів. – Я просто по старій дружбі попередив вас про можливі неприємності. Ну, вам пора, отче! Якраз маєте час підготуватися до молебню.

– А ви?

– Я йду у справах. Ваш Собор – для греко-католиків, і він повинен бути закритим для нас. Ви залишаєтеся у своїй хаті одні, бо лишень вам вирішувати, як поводитися на зборах...

Ці слова насторожили отця Гавриїла. «Значить, є велика ймовірність підриву! Як тоді вчинити: завчасно сповістити делегатів про це, чи покластися на волю Божу? – не міг визначитися з думкою отець. – А коли це всього лиш пастка, тоді що? Як тоді відбудеться реалізація моїх планів?»

Рівно о десятій тридцять розпочався Собор молебнем. Його провадили три священники: Костельник, Мельник і Пельвецький. По закінченню слово було надано єпископу Пельвецькому. Все розпочалося згідно з регламентом. Доктор отець Костельник пильно вдивлявся в присутніх делегатів, шукаючи когось з представників влади чи київського духовенства. Але серед них нікого так і не знайшов. Не було нікого і в дверях при вході до Храму.

– Значить, правду говорив Сергій Тарасович! – в отця мороз пройшов по шкірі. – Вибуху не минути!

Костельник тепер уже не слухав, про що говорив єпископ Пельвецький, хоча напередодні двічі переглядав його доповідь, думки тиснули на голову: «Що ж робити?».

–...нас визволив могутній Радянський Союз від німецько-фашистської неволі, яка нам загрожувала повною загибеллю... Коли національне визволення українського народу від вікового поневолення стало довершеним фактом, то воно мусило потягнути за собою і церковно-релігійне возз'єднання українського народу... з Православною Церквою, – єпископ Пельвецький уважно

поглянув в зал, чи немає там священників, котрі не погоджуються з ним. – Зазначені умови покликали до життя ініціативну групу під керівництвом доктора отця Костельника, батька нашого возз'єднання, якому належить почесна та історична роль в утворенні та керівництві ініціативної групи... Для чистоти понять, насамперед, треба ствердити, що цей нинішній Собор є Собором Греко-Католицької Церкви, скликаний ініціативною групою для того, щоб у нових умовах нашого державного життя, коли український нарід з'єднався, переглянути постанову Берестейського собору з 1596 року і вирішити питання нашого возз'єднання з Православною Церквою»¹.

Біля входу до Храму почулося гупання чобіт. Отець Гавриїл прихилився до отця Михайла Мельника:

– Давай готуйся до виступу, але читай те, що ми з тобою написали. Люди повинні знати правду, бо через кілька хвилин ми, непростені людьми, вознесемося у пригорщі Господні.

Якусь мить отець Михайло замешкався: чи то страх заволодів ним, що в одну мить він разом з іншими священниками прощається з життям, чи страх перед московською репресивною машиною...

Але сталося чудо: до зали зайшли єпископ Львівський і Тернопільський Макарій (Оксіюк), єпископ Мукачівський Нестор (Сидорук) і митрофорний протоієрей Костянтин Ружицький, керуючий справами Українського екзархату Російської православної церкви. За ними увійшли полковник Даниленко та полковник Богданов, які відразу ж присіли на стільчики, що стояли біля дверей, напевно, спеціально приготовлені для них.

Гавриїл Костельник та Михайло Мельник здивовано переглянулись між собою. Так, кожен з них у душі чекав приходу тих людей, але в цю мить очам своїм не могли повірити.

– Сідайте! – тихо сказав отець Гавриїл, затримавши отця Мельника за рукав, коли той вже піднявся, щоб вийти на амвон. – Господь управив по-своєму, тож підкорімося йому!

¹ Фрагмент доповіді єпископа Пельвецького на Соборі 8 березня 1946 року.

Костельник представив делегатам Собору гостей, а потім сам виступив з доповіддю.

Стоячи на амвоні, якесь мить обводив присутніх очима. Зараз йому здалося, що перед ним сидять досвідчені обвітрені життям професори, а він, над ними, на самій вершині людської слави, буде вчити-навчати їх розуму. Отець Гавриїл вирішив не повторювати доповідь, сказану єпископом Пельвецьким, а продовжити його думку:

– «...сам Рим і Польща, за другої Польщі, засудили нашу галицьку уніатську Церкву на ліквідацію. А ми ще й нині мали б її продовжувати? Нащо? Щоб, на втіху Римові, культивувати вічний розбрат у нашому народі? Щоб продовжувати вічний розбрат навіть всередині нашої галицької Церкви? Адже відомо, що унія навіть наші три єпархії поділила на три різні Церкви, які одна одну вічно оскаржували в Римі. Бо в унії, тому що це штучний твір, ішла вічна борня між партіями: хто з уніатів справжній католик, а хто прихований схизматик? Невже ми б мали продовжувати унію за те, щоб з Риму, для нашого упокорення, прислали нам своїх ченців візитаторів, які будуть нас судити?»¹.

Доктор отець Костельник замовк. Делегати сиділи мовчки і, здавалося, втиснули свої плечі в крісла. Вони уважно слухали людину, священника, вченого, реформатора всього церковного руху... Отець Костельник добув із внутрішньої кишені пальта дуже важливий папірець, розгорнув його, розпрасував долонею і на мить замислився. «Що далі? Як бути з тим тривожним, але важливим папірцем? Що буде після закінчення читання останнього слова в цьому папірці: душевна перемога чи фізична смерть. Боротьба життя зі смертю! Вічна життєва боротьба з обома моїми половинками тіла і душі! Ось ця, моя людяна сторона світла, відкрита для людей, а та... Зараз, як ніколи, я відчував себе розп'ятим, як колись Господь: серце своїм стукотом прокладало дорогу на Схід, а розум, розум ятрив Заходом. Як, як пояснити цим людям, що так надіються на мій розум, як пояснити, що іншої дороги, яку вислало нам життя, поки що немає». Костельник

¹ Фрагмент доповіді о. Костельника на Львівському Соборі 8 березня 1946 року.

кілька разів ковтнув води, відклав папірець убік і продовжив: – «... поломилися всі історичні основи унії! Хто ще й нині хотів би унії триматися, той у тіні ховається...».

Отець знову взяв до рук той папірець, пальцям несила було втримати такий тягар, написаний власною рукою. Папірець тремтів, немов останній листок на дереві перед смертю. Отець підвів свої очі і глянув у зал. І знову відклав його вбік.

– «... в нашій державі Церква відділена від держави. Церква і духовенство вповні залежні від народу. І ми в журбі за те, щоб усі зміни в нашій Церкві, і в дисципліні, і в обряді, і в звичаях, – ішли так мудро і обережно, щоб не відпихати народу від Церкви і не гасити в ньому релігійного духа...».

Отець взяв до рук склянку з водою, пригубив і поставив назад. «Ось тепер час підійшов сповістити делегатів про своє бачення Церкви, української незалежної Церкви!» – говорила кожна клітинка його мозку, а слова не хотіли народитися. З острахом Костельник глянув у напівтемний закуток церкви, де падала тінь колони і творила марево, холодне, смертельне марево, пронизане таким же смертельним поглядом полковника Даниленка. «Як діяти далі?»

Делегати мовчали, чекаючи продовження доповіді свого кумира, людини, яка залишилася після смерті Митрополита та арешту верхівки ієрархів зовсім одна з проблемами не тільки особистими, але й проблемами Церкви...

– «...виходячи з щойно сказаного мною, прошу Собор відкинути постанови Берестейського Собору з 1596 року, зліквідувати унію, відірватися від Ватикану і повернутися до нашої батьківської святої православної віри і... – отець Гавриїл кашлянув, раптом у горлі пересохло і в очах привиділось, ніби з поміж двох образів, що висіли праворуч на стіні, виривався на волю з-за проржавілих ґрат смерті, до нього, до батька, його син Богдан, скривавлений своєю і кров'ю товариша. Об'їдки пальців рук тюремними щурами кровили, відгортали сталеві прuti ґрат, ніби хотіли завадити тому, про що збирався сповістити Собор його батько. «Батьку, не роби цього! Не роби, я благаю... заради дитячої пам'яті... Бо тебе і нас проклянуть люди!». Отець Костельник навіть стріпнув головою, чи, бува, йому й справді це привиділося. Але тут, же

без передиху, насунулась інша картина, яка не меншою мірою вразила його: в лівій частині церкви, між колонами, отець побачив мільйони ходячих мерців, знедолених людей у кайданах, виснажених, із запалими очима, які показували своїми зсохлими в кістку руками вбік ще не освоєних цими мерцями та прийдешніми простори вічно мерзлої Сибірської землі. Людський стогін настільки заглушував його думки, що отець навіть думав, що його, напевно, полишає здоровий глузд. З його грудей вирвалося глибоке зітхання і він насилу вимовив: – «...і повернутися в лоно Руської Православної церкви...».

...Гості та новоспечені владики вийшли з Храму, а за ними й делегати Собору. Процесія з хоругвами рушила площею повз Митрополичі палати донизу, до брами. Натовп прихильників, опонентів та просто зівак зробили живий людський коридор. Отець доктор Костельник йшов ліворуч трохи обабіч процесії. Здавалося, що його зараз просто витіснять як відпрацьований матеріал. Він відчув це одразу ж у перший день Собору, після того як виступив з доповіддю. Отець Гавриїл йшов у глибокій задумі. «Що ж ти натворило?» – питав розум серця. Отець Костельник ішов, опустивши очі додолу. Він не міг витримати поглядів людей, які так довіряли йому. То тут, то там лунали притишені, можна сказати шиплячі, мов у змії, голоси: «Зрадник!», «Чужинець, який прийшов на нашу землю, щоб вкрати у людей найцінніше – Віру, Бога!», «Будь проклятий навіки, чужинцю!». Отець ступав по бруківці, немов по битому склу, він відчував на собі презирство тих, за кого молився повсякдень і повсякчас, заради яких пожертвував життям своїх синів! Отець Костельник підняв голову і тепер дивився на цей живий коридор своєї ганьби. Дивився зряче, свідомо.

«Пригадайте нашу ще зовсім недалеку історію, – кричали його очі в натовп. – Австріяки, поляки, німці і нарешті москалі, всі вони силкувалися стерти у нашій свідомості почуття вартості, почуття нації. Та ваша національна живучість живилась нами, священниками, нашими проповідями, молитвами, стійкістю. Моє завдання, яке б воно не було, а по ваших вигуках і несприйнятті, бачу, що невдачне, полягало і ще довго, довго полягатиме у збереженні хоч якої, але Церкви. Доля закинула на мої плечі

важкого, невдячного, не кожному посильного хреста. Я ніколи не вважав себе чужинцем на цій батьківській землі. Життя привело мене за руку і поставило на коліна. І я поцілував цю галицьку землю, мовчки, клятвено. Коли стало зле і більшість зі Святоюрської гори повтікали на Захід, я залишився з вами, я не зрадив ані вас, ані Віру. Більшовицька чума випалила в Росії церкви, священників, і нарешті вбила в людині найсвятіше – Віру, Віру в Бога! Але пам'ятайте: річку якби не перекривали дамбами чи іншими загородами, вона колись та й прорве їх і понесе свої чисті, життєдайні води за Господнім призначенням. Моя ціль, як і багатьох священників, полягала в тому, щоб врятувати Церкву і Віру від нищівної руїни. Тому більшість священників вибрало менше зло. Ставши перед Богом на коліна, вони склали клятву завжди і в горі, і в радості залишатися зі своєю паствою, навіть... під покровом православ'я. А коли б ми вибрали інший шлях, шлях нескореності, шлях відкритої боротьби з безбожниками, то що тоді? – отець стишив ходу, напевно, хотів вкластися роздумами в той час, допоки проходитьиме живим коридором ганьби. – Що буде тоді? Не знаєте? А я знаю! Доки ми будемо тут сперечатися, усіх священників вивезуть до Сибіру, а ті, що залишаться, покинуть свої парафії, залишивши напризволяще нужденних у порадах один на один з бідою. Уявіть собі села, містечка без священників. А так, в Росії є... Хто, як не священник вислухає, порадить чи поспівчуває їм у горі, питаюся вас, хто? Може, ті православні священники, що прийдуть зі Сходу, вишколені співробітниками НКДБ чи висвячені на швидку руку, які ніколи не зрозуміють свого земного призначення служінню дітям Господнім? Кажете: піти Греко-Католицькій Церкві у підпілля, у катакомби? Так, монахи можуть піти, а одружені священники як? Тому вони не підуть у катакомби. Значить, їх чекає одне: або всіх знищать, або відправлять безповоротно до Сибіру! Я вибрав один єдиний спосіб вижити – і, як бачите, я йду ось цим коридором ганьби... Та все в цьому житті минуще. Все. Через плин літ багато що зміниться у вашій свідомості і свідомості ваших нащадків. І ще: я вірю у свою єдину, національну Церкву. Церкву майбутнього!».

Думаючи про це наболіле в душі, отець Костельник не зауважив, як відділився від процесії. Тепер виразно і чутно було

за спиною істеричні голоси тих, кого сповідав, повчав, кому давав дієві поради: «Зрадник», «Чужинець», «Безбожник», «Енкаведист», «Проклинаємо вас до сьомого покоління!».

7.

Полковник Даниленко сидів на лавочці напроти оперного театру і смакував морозиво. Давно йому хотілося цього дитячого дива. Все якось не виходило: то термінове відрядження, тоді було не до того, то ця постійна ангіна... Тепер все: можна поніжитися на сонці, поїсти досхочу морозива, та й хильнути оковитої ніхто не заборонить. Заслужений відпочинок. Військовий мундир, яким пишався і постійно милувався, на жаль, більшу половину його кар'єри провисів у шафі. Тепер, вийшовши на пенсію, йому не личило одягати його, хіба що на свята... Три великі зірки на погонах, підірване здоров'я у слідчому ізоляторі Москви і надзвичайно важка і небезпечна робота на незримому фронті розвідника, ось і все, чим нагородила його влада, якій із собачою вірністю прослужив усе своє життя... Нудно було Сергію Тарасовичу сидіти вдома, в Києві, та й в сім'ї не складалося. Стільки років в розлуці, пов'язаній з постійними відрядженнями по службі. Донька виросла напівсиротою, при живому батькові. Зате Даниленку доля постелила справді веселе, кавалерське життя. Ніяких застережень, виправдань перед дружиною щодо пізнього приходу додому не було. Вільному – воля! Розміняна п'ятдесята весна його зовсім не змінила. Все те ж, що в юності: і здавалося, що літа щедро приносили йому на своїх крилах жіночі пристрасті, пестоші і неповторність дедалі нових й нових любовних пригод. А монотонне київське сімейне життя змушувало Даниленка тепер тут, у вічно свіжому, мерехтливому від жіночих ніжок і спідниць Львові, компенсувати тимчасово втрачене...

Сергій Тарасович довго чекав дзвінка з управління НКВС. Він сподівався і навіть вірив, що тут, у Львові без його таланту не обійдуться. Він чекав цієї миті, і вона віддячила йому за терпеливе чекання! Дзвінок. Розмова. Згода на співпрацю без будь-яких обіцянок й угод. І ось Львів. Алея перед оперним. Лавочка.

Смачні, як львівське морозиво, жінки... Даниленку пригадалася тепер вже давня історія, пов'язана з місцем, на якому зараз він сидить. За туманом прожитих літ Сергій навіть не зможе пригадати, коли це було, а воно справді було, бо навіть донині щемить серце і душу рве печаль за тим часом, коли вони з Елеонорою Костельник зустрілися тут... вдруге і знову випадково... Всього двісті кроків відділяє його від дому жінки, яка так і не стала його жертвою, яку він, мисливець, не зумів дістати своїм пострілом.

Морозиво тануло в роті, як танули у безконечності короткі хвилини жіночих пестошів. Даниленко піднявся, випростався, виставив груди вперед і... намагаючи руками лавку, присів знову. Збоку виглядало так, ніби він, немов той молодий півень, піднявся з бантів, оглянувши своїм досвідченим оком володіння, вирішив приступити до своїх прямих, повсякденних обов'язків. Сергій Тарасович ще ого-го! Хоча... час од часу лапає, як ось і зараз, радикуліт. Маслянистим поглядом провів кількох жінок у коротких спідничках. Бамкнули дзвони Преображенської Церкви. Встав. Спам'ятався. Хотілося раптом перехреститися, але рука так і не піднялася.

– Що робити і з чого почати своє останнє доручення НКВС? – запитав сам у себе і усміхнувся од того, що останнім часом зауважив на собі першу старечу деталь – розмовляти з собою вголос... Напевно, Даниленко пов'язував це не з насуванням старості, а зі своєю минулою роботою, де мовчання було золотим надбанням розвідника.

Знову бамкнули дзвони...

Той дзвін переслідує його все життя! Даниленко здригнувся, і ноги враз, як в далекій юності, самі повели його туди, звідкіля доносився цей тривожний гул. Двері Преображенки були відчинені навстіж. Людей тьма. Зсередини лунав знайомий Сергію Тарасовичу голос, впевнений у своїй правоті, але... але якось трохи приторний, покритий коралами пережитого горя, гіркої неоправданої поразки і... самотності. Хотів зайти, постояти, послухати захопливе казання, але не наважився, бо Костельник тепер усе знав про свого колишнього приятеля. Напевно, у священника виникла до нього неприязнь, коли довідався, що він, Даниленко – полковник комітету державної безпеки.

Вранішнє сонце припікало, і чи то від тепла, чи ще за старою звичкою не впадати в око, Даниленко став у тінь, яка падала з даху будинку на Корнякта, 1. За спиною напроти Храму з пивнички, надбання радянського способу життя, чути було п'яні, дратливі чоловічі голоси. Якось магічна сила примушувала повернутись вліво, підняти голову і глянути вверху! Він не хотів, але... але піддався тій спокусі і глянув на вікно другого поверху на розі Краківської та Корнякта. Гардини якось судомно затріпотіли, а потім раптом зімкнулися. За ними Даниленко побачив відблиск знайомої постаті. То була Елеонора.

З церкви почали виходити парафіяни. Здивувало Сергія, що поміж старших людей були молоді, одягнуті у вишивані сорочки.

«Слабка, виходить, ще радянська влада, коли не поставила на коліна галичан і не вбила в них віру в Бога! – подумав Даниленко, звично для нишпорки піднявши комірцець маринарки, повертаючи за ріг будинку. – Щось є в тих душах незламне, святе, бунтівне і водночас якась м'яка покірність. Тоді, навесні 1946 року Львівський Собор не зіткнувся з обуренням потужної, революційної частини галичан. Що вони вичікували? На кого покладали надії на повернення до візантійського католицизму? На тих заляканих священників, котрі отримали запізнілі літні листи ОУН з погрозами зректися свого відступництва, полишити накинute тому наказові, але влада довго не панькалась з такими і поповнила бідаками табори смерті в Сибіру. Друга частина священників дивилася на це видовище з іншого боку: немає нічого страшного, коли перейдемо на бік православ'я, бо прийняття рішення і дії людей, які спонукали до цього, були під моральним і психологічним тиском. Тому з погляду канонічного права і морального богослов'я дії ці вважалися нелегітимними. Це був змарнований час, коли можна було вишкірити свої зуби тодішній виснаженій війною владі. В бою між двома знекровленими борцями виграш упав на стійкішого...».

Повернутися думками у ті пройдешні, буремні часи спонукав Даниленка виклик його з Києва до Львова органами НКВС. Тепер тут нарешті назрівав бунт, запізнілий, безперспективний бунт одинаків. І очолив його, звичайно той, хто дав привід для цього – отець Костельник!

На прохідній обласного управління наркомату державної безпеки Сергій Тарасович привітався з черговим, який зрадів, побачивши старого товариша у відмінній фізичній формі.

– Вас чекають! – доповів, підморгнувши давній приятель. – Буду радий випити з вами після розмови по п'ятдесят грам з канапкою.

– Звичайно, не відмовлюся, але якщо дочекаєтесь! – усміхнувся відставний чекіст. – Така розмова може затягнутися до світанку...

За час відсутності Даниленка в приміщеннях управління нічого не змінилося. Навіть прибиральниця Станіславівна, яка розміняла вже, напевно, восьмий десяток, якщо не більше, мила підлогу тою ж шваброю і накрученою на нею тією ж самою шматою. За старою звичкою, Сергій Тарасович поправив на собі маринарку, виструнчився, ніби хотів здатися начальству ще вищим, постукав у двері. Зайшов. Кабінет начальника задихався від диму, і Даниленко од цього навіть закашлявся.

– Радий бачити тебе, друже! – розпустив свої великі й незграбні руки для обіймів начальник обласного НКДБ генерал-лейтенант Воронін. – Ось знову потребуємо твоєї допомоги...

– І я радий прислужитися вам, якщо дозволить мені моя компетенція і можливості... – Даниленко поспіхом привітався з усіма присутніми, серед яких був лише один знайомий, колишній старший лейтенант, а тепер уже майор Овсянников.

Генерал коротко доповів присутнім про стан речей у країні, а потім конкретно зупинився на церковній ситуації в області:

– Після скасування Львівським Собором унії, збоку ОУН/УПА почалося полювання за членами Ініціативної групи. Нами було прийняте рішення про охорону Костельника, як голови. Встановлено цілодобове чергування біля його будинку та негласне стеження за ним. Ще до проведення Собору нами встановлено, що Костельник деяким священникам видавав посвідчення від «Ініціативної групи» лишень для того, щоб їх не заарештувало НКДБ. Насторожує ще й такий факт, що делегати і сама голова негативно сприймали те, що «Ініціативна група» повинна передавати Раді у справах нашої церкви списки всіх церковних служителів та монастирів, хто відмовляється від возз'єднання

греко-католицької церкви з російською православною церквою. Вони вважали, що мають усі права користуватися тим, чим користувалася їхня церква до возз'єднання, – генерал-лейтенант Воронін пройшовся кабінетом до дверей, постояв спиною до присутніх, потім різко повернувся до свого столу, став, обіпершись об нього зап'ястями рук, і глянув на присутніх. – Останньою краплею, яка в цій історії для органів стала неприпустимою, була поїздка отця Костельника до Москви з нагоди святкування 500-річного ювілею російської автокефалії. В нас є матеріали, які засвідчують його розмови з іноземними гостями. В готелі Костельник жалівся їм про нехтування з нашого боку домовленостей щодо його пропозиції релігійного устрою після об'єднання з православною церквою. Серед іноземців була наша людина, яка і зафіксувала цю розмову на плівку. Крім цього, я запросив на сьогоднішню нашу зустріч уповноваженого у справах РПЦ у Львівській області товариша Вишневського, який також перебував у Москві. Правда, він раптом захворів і тому сьогодні написав пояснюючу про своє перебування там і заодно пояснив, чому пиячив разом з Костельником і ще з кількома особами, серед яких були іноземці. З Києва прийшов лист з вимогою розібратися з фігурантами цієї неприємної історії. Прослуховуючи плівки, ми зрозуміли, що Костельник після Собору різко змінив думку про те, що сталося у суспільстві. Він скаржився іноземним гостям про те, що наші органи постійно його переслідують, як й інших священників, і навіть записують на Службі Божій його проповіді. Тепер він не дає спокою органам радянської влади тут, на місцях, вимагаючи відкрити знову у Львові духовну семінарію... Не мені вам говорити, колеги, що Костельник дуже багато знає того, про що навіть не здогадуються наші співробітники, а саме про те, як і чому велась підготовка до Собору і хто за цим стояв. Враховуючи все це, я вирішив податися за допомогою до свого доброго приятеля, людини-легенди, яка свого часу зробила багато такого, з чим не змогли собі дати раду не тільки наше управління, але й там, наверху. Отже, Сергію Тарасовичу, прошу поділитися з нами своїм баченням розв'язку такого складного для нас питання, – генерал протягнув руки вбік до Даниленка, запрошуючи його поділитися своїм досвідом. – Для молодих офіцерів, які особисто

незнайомі з полковником, представлю його: Даниленко-Карін Сергій Тарасович, полковник запасу, який зумів сам один нахилити Католицьку Церкву до землі. Хочу сказати, що прізвище Карін, то чекістське псевдо.

Полковник Даниленко встав і виструнчився. Останні слова генерала додали йому впевненості, бо після дворічної відсутності роботи в органах він відійшов від таких доповідей.

– Насамперед, хочу сказати, що у ваших словах, товаришу генерал, я не бачу такої неприємної ситуації, а можливо, навпаки: ситуація сприяє нам. Живучи в Києві, я ні на хвилинку не був поза життям нашого управління і про вибрики Костельника знаю добре. Наскільки мені відомо, ані Ватикану, ані бандерівцям Собор не приніс нічого доброго. Від Ватикану Собор відняв ласий кусок сала, для бандерівців лишив трибуни для виступу і заохочення молодиків до лав нескорених підпільних борців, – Сергій Тарасович замовк, спокійно оглянув присутніх, ніби вагаючись, чи варто говорити їм про це.

– Продовжуйте, товаришу полковник! – порушив тишу Воронін. – Ми уважно слухаємо вас.

– І одні, і другі захочуть помститися Костельнику за причинене зло, – Даниленко примружив очі, ніби збирався усміхнутися, але це в нього або не вийшло, або, можливо, він так хотів показати свою приховану усмішку. – Є в Україні прекрасне прислів'я: «Де двоє чубляться – третій користує...».

– Звичайно, звичайно! – вперше за весь цей час подав голос секретар Львівського обкому КП(б)У товариш Грушецький. – Україна багата на крилаті вислови, але я не розумію, до чого ви це сказали?

– В мене народився план дії і, якщо ви дозволите, то я сьогодні його не оприлюдню. Я не звик вилами по воді писати, а маю дати конструктивну пропозицію. Про це дуже добре знає мій колишній начальник генерал-лейтенант Воронін.

Начальник НКДБ Воронін підійшов до Грушецького, щось тихо сказав йому, і вони разом вийшли в іншу кімнату. Настала тиша, в якій Даниленку не особливо приємно було перебувати в такому товаристві. За хвилину Воронін і Грушецький повернулися.

– Ми порадилися з секретарем обкому і зійшлися на думці дати нашому шановному товаришеві Даниленку тиждень для підготовки плану.

Даниленко вийшов від начальника, зосередившись на щойно придуманому плані, забувши, що обіцяв старому знайомому черговому випити по п'ятдесят грам. Він пригадав давні часи, коли молодим чекістом отримав перше в житті завдання зтягнути генерал-хорунжого Тютюнника в пастку. З цього і почалась в нього службова кар'єра чекіста.

– Тепер для того, щоб реалізувати задумане мною, знадобиться моя стара любов, Марія! – полковник аж потер долоні, так цей миттєвий план сподобався йому самому. – Щось давненько не бачив я подругу...

Спустився по Коперника додолу. Зупинився. Глянув праворуч і пригадав вулицю Оссолінських і тих жінок, що тинялися по під вікнами його квартири. Пригадав Ґандзю, яка так його любила і так підвела з отим Митрополитом Сліпим. Прикро було її вбивати, але так уже в них заведено, що свідки мають мовчати вічно, і найнадійніше для цього – не лишати їх серед живих...

Даниленко просидів до півночі у своєму номері в готелі «Бристоль», розробляючи важливий, навіть надважливий план операції. За своїм характером педантичний до хворобливості, він старався розрахувати все, щоб ця операція не зазнала провалу, як тоді з отим Митрополитом Сліпим. Правда, Сергій Тарасович тепер вагався тільки в одному: залучати на сей раз до операції жінку, чи обійтися... Він добре знав народне прислів'я, щоб не брати на палубу корабля жінку, бо тоді біди не минути, але... але в його житті жінки, oprіч того, що дарували насолоду, ще завжди допомагали в його кар'єрі. Вони для нього слугували талісманом і маяком, до якого завжди тягнулась удача... Перебравши в пам'яті усіх своїх жінок, він зупинився на двох, яких вважав найвірнішими і надійними: Людвіга чи Марія? А може... залучити Елеонору?

«Ах, та Елеонора! – полковник потягнувся в кріслі, навіть при одному спогаді про неї сон як рукою зняло... – Моє професійне чуття підказує, що до цієї операції примкне жінка, яка так і не стала підвладною моєму тілу! Поки що...».

З цією думкою полковник у відставці пішов на самотнє, прохолодне ліжко, можливо, вперше поринув у міцний сон без додаткових пестощів.

Прокинувся, коли сонце вже вигравало на давно немитих шибках вікон раніше престижного готелю «Бристоль», а тепер перейменованого на «Першотравневий». На вулиці було людно й гамірно. Тривожно продзеленькав трамвай на вулиці Першого травня¹, перехожі, які хаотично прогулювались на проїжджій частині, розбіглися, немов сполохані кури. Даниленко усміхнувся: «То не Польща!». Наспів випив кави, загризши приємною на смак канапкою, подався на вулицю. Настрій був молодецьким, незважаючи на літа, бо в його руках тепер був ключ для реалізації плану.

– Зайду на Площу Ринок! – запропонував сам собі полковник і, перейшовши на другий бік вулиці, повз Костел Єзуїтів подався на площу, яка завжди пахла свіжими яблуками, смаженими пиріжками з повидлом і бульбою, а також подобалися Сергію Тарасовичу постійні сварки між сільськими жінками з місцевим діалектом і міщанками. Ступивши на площу, Сергій Тарасович відразу ж подався до молочного ряду, йому так захотілося сільського молока. Він часто в минулому заходив сюди і навіть тут знайшов свою «мілосць», проте кохання скоро, як львівська погода, стало хмарним і з набагато більшими запитаннями ніж відповідями. Доречно буде сказати, що вона також допомогла йому успішно завершити важливе церковне питання. «Знову жінка! – майнула думка. – Значить, я на вірному шляху».

Даниленко пройшовся поміж стелажів, на яких було багато виставлено трофейної військової білизни. Заглянув на курячий ряд, усміхнувся, побачивши, як примхлива покупець роздмухує на куприку качки пір'я, перевіряючи її жирність. Залишивши позаду галасливий пташиний ряд, Сергій Тарасович пірнув у зелений гай овочів та фруктів. Купивши кілька ранніх яблук, він хотів йти геть, але тут йому в очі кинулася жіночка з чорним, як гайвороння, волоссям, що вилискувало на полудневім сонці. Даниленко вирішив підійти ближче, щоб оглянути її личко. Та вона щезла у

¹ Нині проспект Свободи.

натовпі. Він поспішив за нею, на своєму шляху скинувши кілька кошиків, що висіли на продаж. Раптом побачив юнака, що перебирав розкладені на бруківці овочі. Власне його погляд завмер на вогняно-рудій шевелюрі, яку так вдало описав кілька літ назад молодий старший лейтенант.

— Монах! — пригадав собі полковник, — таємничий монах з Святоюрської гори! То ж треба так. Звір сам летить на мисливця!

Даниленко повернувся трохи вбік, щоб цей юнак не побачив його пильного погляду. Думка прийшла миттєво: «слідкувати за ним!». Молодий чоловік озирнувся, і полковник, окрім рудої шевелюри, тепер уздів глибоку зморшку у міжбрів'ї. «Так, тепер це вже стовідсотково монах!». Побачивши міліціонера, «монах» різко повернув убік. Даниленко відчув, що цей молодик має проблеми із законом.

«Його поведінка, обережні, нашвидкуруч обдумані рухи говорять про те, що він тривалий час переховувався від людей, які могли своїми діями нашкодити йому! — аналізував Сергій Тарасович, переслідуючи рудоволосого чоловіка. — А побіжний, як у нишпорки, погляд по перехожих контролював ситуацію навколо себе».

На базарі, за оперним театром, молодий чоловік купив дитячу іграшку і ще деякі дитячі речі, все це поклав у мішок, який ніс ще з площі Ринок, і подався по вулиці Полтв'яній уздовж залізничного насипу на Варшавську. Даниленко добре знав цей маршрут, бо не раз йому доводилося йти сюди попід міст до пересильної тюрми НКВС. Йдучи Варшавською, Даниленко наздогнав літню жінку, з якою почав пліткувати про різні побутові справи, аби зняти з себе підозру. Рудоволосий кілька разів озирнувся, але не звернув уваги на слідкуючого за ним чоловіка. Старша пані зупинилася, щоб попрощатися з цікавим новим приятелем, бо їй треба було йти наліво догори. Даниленко периферичним поглядом глянув на рудого, що повернув у браму церкви. Тепер йому потрібно було якомога довше притримати нову знайому, щоб не викликати підозри в молодого чоловіка. За якийсь час чоловік вийшов з церкви і, пройшовши повз них, привітався з жінкою і звернув у вуличку, якою треба було йти його новій знайомій.

– Який симпатичний молодий чоловік і дбайливий батько, – здалека почав Даниленко, – в таку післявоєнну скруту ще й іграшки купує для своєї дитини!

– Так, пан Василь дуже добрий чоловік, – погодилась жінка, – не раз він допомагав мені: то води піднесе, коли мене побачить з відром на вулиці, то полагодить лопату... І жінка в нього хороша. Спокійна така і красуня. Доня вся в неї, від батька немає нічого. Тепер до них підселився старший чоловік, напевно, батько чи родич її, бо дуже вже й подібні між собою троє...

– Тепер важко знайти таку ідеальну сім'ю, як ця... – підтримував розмову полковник, – важкі часи, навколо безгрошів'я. То ж, напевно, вони обоє працюють зранку до ночі, щоб можна було прогодуватись?

– Так, ви правду сказали, – похитала головою жінка. – Марія зранку спішить на роботу, а весь цей час Василь Розочку доглядає. Тепер добре, на дворі тепло і канікули в доньки. Дитина в них ой яка талановита... Вона піаністка. Виступає на різних конкурсах!

– То тато ніде не працює, зате донька має час музикувати... – вів далі своє Даниленко.

– Та ні, прошу пана! Марія приходить з роботи, а Василь потім на цілу ніч йде, щоб заробити на шматок хліба, – не погодилась жінка, – а вранці, ще вдосвіта, приходить і такий замучений, бо я живу напроти них, встаю, як то виходить у старших людей, ще до сходу сонця і все бачу...

– Маєте онуків? – перевів розмову на іншу тему, перебивши на півслові жінку, запитав Даниленко.

– Так, маю...

– Ось передайте їм мій маленький презент! – він дістав з маринарки кілька шматочків цукру і простягнув жінці. – Діти всі люблять солодощі... Вибачте, але мені пора, дуже поспішаю... Треба ще їхати...

– А ви хіба нетутешній? – здивувалася жінка. – Говір чисто наш...

– Тутешній, пані, тутешній! – Сергій Тарасович чемно вклонився, подав руку на прощання. – Вибачаюся, але мені пора.

Зараз йому так хотілося потерти руки від задоволення, що вони аж засвербіли. По дорозі зайшов до церкви. Поспіхом

перехрестився. Озирнувся навколо і зробив висновок, що після собору в оснащенні церкви нічого не змінилося. Зліва біля ікони Ісуса Христа поралась старша жінка, скручуючи хідника. Вона не звертала уваги на чоловіка, який з цікавістю розглядав розписи на стінах, бо сюди часто заходили люди.

– Ниточка в руках! – зробив висновок Даниленко, виходячи з церкви. – Чує моє серце, що сьогодні день мені вдався добрим!

Йдучи до готелю «Бристоль», а це було десь хвилин двадцять ходу, полковник ще раз складав, перетасовуючи свій план, вводячи до нього нових персонажів. Пів на сьому, одягнувшись в непомітну для перехожих одіж, Даниленко вже стояв неподалік Василевого дому. Щоб не викликати підозри, він робив вигляд, що збирає навколо плоту сміття.

Десь близько сьомої почув дитячий сміх, на який відразу ж повернувся. На маленькому подвір'ї він уздрів дівчинку років десяти не більше, а за нею вийшов вогненно-рудоволосий Василь. Даниленко пригнувся ще нижче, але погляд залишив на них. Закриваючи хвіртку, дівчинка помахала рукою вбік прочинених дверей веранди, і в них показалися голови жінки і старшого чоловіка. Полковник напружив зір і від здивування мало не вигукнув: в жінці він упізнав... Марію.

– Оце тобі й удача! – Сергій Тарасович навіть почухав себе за литку, чи, бува, не привиділось йому! – Шукайте жінку! – пригадав собі французьке повір'я полковник. – Ось тепер вже й план готовий з усіма досі невідомими персонажами! Залишається тільки розписати кожному свою роль. Тут мені більше робити нічого!

Наступного дня Даниленко вже стояв біля управління, очікуючи свою колишню пасію...

– О, яка зустріч! – вдавши, що не очікував Марію побачити тут, емоційно промовив Сергій Тарасович.

– Я теж не сподівалася зустріти тебе тут, – доволі спокійно відповіла Марія, ніби вони бачились щодня. – Тільки не розумію, яким вітром тебе занесло в наші краї? Наскільки мені відомо, ти тепер грієшся в Києві у ліжку своєї підстаркуватої дружини?

– Можеш не поспішати до управління, – Даниленко не так собі уявляв мить зустрічі з Марією, тож тепер вирішив без усяких

услесливих слів на її адресу перейти до суті, – генерал попереджений про тебе, і маю від нього дозвіл залучити тебе до важливої справи!

– Ти ж знаєш, що я вже давно не займаюся відстрілом! – читаючи наперед думки свого колишнього коханця, випередила жінка. – Напевно, тобі доведеться шукати кого молодшого...

– Хочу нагадати тобі, що ти працюєш там, де не питаються твоєї думки, це по-перше, а по-друге, не будемо стояти тут, щоб усі співробітники нас оглядали, і не варто світитися, що ти співробітник цієї установи. Тобі, напевно, зрозуміло, про що я?

Марія промовчала. Вона себе вважала в цю мить рабинєю і, можливо, проклинала за те, що раніше не пішла у відставку... Тепер спробуй відв'яжися від цього, колись такого коханого, типа.

– Пропоную посидіти в моєму номері у «Бристолі». Вип'ємо свіжої кави і поговоримо по-діловому! – запропонував Даниленко.

– Видно, що ти живеш ще минулим, – усміхнулася Марія, – тепер це вже готель «Першотравневий». Очі в тебе, друже, ой як блищать... Видно, що не на розмову ділову вони налаштовані...

– Ти, як завше, прониклива, бо не тільки я налаштований... гм., але й ти... – Даниленко й собі видувив кволу посмішку. – Але спершу про справу.

– Добре, але попереджую, більше ніж на ділову розмову не розраховуй!

– Що, завела коханця?

Марія опустила голову, промовчавши. Їй добре було відомо, що Даниленко все і так знає. Це людина монстр! Потрапивши до нього в пастку, не втечеш...

– Пішли... – сказала тихо.

Вікно номера готелю виходило на центральну вулицю Першого травня, з бурхливим людським потоком. Шум-гам тут стояв навіть вночі. Даниленко, напевно, спеціально вибрав цей номер для того, щоб тим, хто прибирає, або проживає тут, не було чути розмови. Відчувши холодність і байдужість до себе, Даниленко не посмів домагатися Марії і тому відразу ж приступив до ділової розмови.

– Я не перший рік знаю тебе і тому зараз, отримавши надскладне завдання, зупинив свій вибір на тобі, – Сергій глянув у вічі жінки, але прочитав в них не цікавість, а радше якусь пустотливу байдужість... – Все, що ти зараз почуєш з моїх вуст, вмирає в тобі, про це не буду нагадувати...

Марія замріяно дивилася у вікно, монотонно киваючи головою чи то в знак згоди, чи просто так, думаючи про своє.

– Про Костельника ти знаєш не менше за мене, – обережно повів розмову Даниленко, – і добре обізнана, що зараз творить цей чоловік, не оцінюючи наслідків своїх вчинків...

– Який стосунок я маю до цього чоловіка тепер? – порушила мовчанку Марія, зрозумівши натяк Сергія. – Запам'ятай: я не намірена забруднювати свої руки об нього. Я покінчила з цим давно, ти ж знаєш.

– Ні, я не планую тебе особисто спонукати до цього...

– Тоді що ти хочеш від мене?

– Нічого особливого...

– І все ж?

– Ти знаєш, чим раніше займався і, швидше за все, зараз займається твій... коханий чоловік? – полковник вийшов на фінішну пряму, щоб тепер конкретно, без усяких натяків, пропонувати Марії.

– Ти про що? – здригнулася від почутого жінка. – Ні, я не знаю цього, бо ніколи не цікавилась його минулим! – Марія говорила правду, хоча і розуміла, що не потрібно цьому паршивцю чинити опір, бо все це даремно... – Скажи прямо, що тобі потрібно від мене?

– Всього лиш трішки...

– Не тягни!

– Твій Василь свого часу робив замах на голову ініціативної групи Гавриїла Костельника... – Даниленко витримав психологічну паузу, – на Святоюрській горі, коли проходив Собор, але ми його сполошили... – тепер він увімкнув своє дедуктивне мислення, яке його ніколи не полишало і завжди підтверджувало той чи інший факт. – Було б нічого, коли б це виходило з нашого боку, але... на жаль, це була ініціатива бандерівців... Тепер тобі зрозуміло, чим все це загрожує тобі... і дитині!

Сергій побачив на обличчі в Марії такий жах, що вона, будучи відмінним чекістом, не змогла його приховати.

– Що тобі потрібно, кажи... – у голосі жінки полковник почув те, чого домагався, капітуляцію. Це була лишень прелюдія перемоги.

– Уяви собі, коли в управлінні державної безпеки визнають, що їхня співробітниця працює на бандерівців?

– Неправда! – Марією аж затіпало од злості. Вона зараз годна була задушити руками ту гадину, яку колись любила і, напевно, ще любить донині.

– Бачиш, який нечесний твій чоловік, що не ввів тебе у свої справи! Чи таки ввів?

– Чого ти хочеш? – через стогін запитала Марія.

– Я дуже поважаю наші минулі почуття... – вів далі Сергій, час од часу пестячи руку жінки. Дивно, але вона не протидіяла. «Таку тепер можна брати голими руками!» – Я зроблю так, щоб вівці були цілі і вовки ситі...

– Благаю, не тягни!

– Я проробив до найменшої деталі план, що унеможливилює будь-який ризик цієї операції, – Даниленко від хвилювання сам передихнув, адже зараз на карту було поставлено все і це «все» залежатиме тепер тільки від рішення Марії!

– Не тягни, пошкодуй мої нерви!

– Ти повинна переконати Василя...

– В чому переконати?

– Переконати вбити ... Костельника...

– Ні, ніколи, за жодних умов!

– Не кажи ніколи «ніколи»! – єхидно усміхнувся Даниленко. – За твоїми плечима життя того малого жиденятка, якого ти прихистила... До того ж у проведенні операції немає жодного ризику. Авто чекатиме Василя на сусідній вулиці...

– Ні... – але це вже був радше крик душі, що тонула у безодні...

8.

Гавриїл Костельник повернувся з Москви без настрою і це відразу ж помітила Елеонора. Вона давно зауважила, що після Собору її чоловік якось збляк і втратив інтерес до навколишнього, чого раніше вона не помічала. Не раз він скаржився їй про відчуття гіркоти обману, несправджених обіцянок з боку влади та навіть мізерних поступок... Та й ще та розмова на високих тонах з протопресвітером Колчицьким, який домагався, щоб на Галичині було пришвидшене введення православних обрядів. Мало того, він ще й втручався у процес і рекомендував, як усе це повинно виглядати. Така поведінка казила отця Гавриїла, бо хто, як не він сам, добре знав, що і для чого. І ще не настав час для цього, бо все повинно відбуватися поступово і переконливо для парафіян. Тоді отець Костельник нагадав протопресвітеру про духовну семінарію, яку обіцяли відновити у Львові. «Яка ще гімназія?» – ніби вперше про це чув отець Колчицький. І таких розмов в отця Гавриїла тепер було безліч. Усі ніби вперше чули про те, що ґрунтовно обговорювалося перед собором.

– Габоре! – якось сказала жінка після обіду. – Ми маємо запрошення до Вирова, на празник до отця Олександра Содомори. Подякуй йому листівкою за запрошення і привітай зі святом Спаса.

– В мене нема бажання їхати, – важко зітхнув отець Гавриїл.

– Щодо собору, ти прийняв одноосібне рішення, – й собі за чоловіком зітхнула їмость. – Чи воно було правильним і, головне, вчасним, не нам тепер судити. Твоя біль душі, то моя рана на серці... тож нам куди її нести – на весілля чи похорон, невідомо, але ми тепер одні, одне серце в обох наших грудях... Коханий, повір, я не звинувачую тебе ні в чому. Знаю лише одне, що вляжеться намул у склянці з водою і, можливо, колись спраглі за Господом люди скуштують її. А провідати людину, яка у такий важкий час підтримала тебе, потрібно! Це, напевно, один з тих небагатьох друзів, хто не цурається тебе, навіть якщо ти й упав зі своєї вини...

– Дякую тобі, моя люба... – Костельник пригорнув Елеонору до грудей і ніжно поцілував в чоло. – Щоб я робив у житті без тебе?

Авто поволі рухалося розбитою дорогою, мінаючи одну яму за другою. Минули Торфовисько, Малі Підліски, і дорога повела догори до Жовтанець. Непомітно повернули направо на кам'яну дорогу. Авто перекачувалося з колеса на колесо, немов жирна качка. Звичайно, отець не зник вести безпредметну розмову, але сьогодні це швидше виняток з правил, бо водій і супроводжувач хоча й були у цивільному, однак їх видавала військова виправка. Правда, Костельнику хотілося дістатись до Вирова подорожнім транспортом, ніж тримати закритими уста. І так влада дивиться на нього косо. І ніхто не дасть гарантії, що їхню розмову з Елеонорою не будуть знати в НКВС. Ось чому вони спеціально виділили для Костельника транспорт, мотивуючи тим, що тепер у такому стані після собору отцю Гавриїлу буде безпечніше... Отець Гавриїл першим вийшов з авта, подав руку своїй жінці. Супровід залишився на місцях. Гості вже були в хаті, і коли довідалися, що приїхав сам Костельник зі Львова, тієї ж миті висипали на подвір'я плебанії. Отець звисока глянув на присутніх і першим підійшов до Софії, жінки отця Олександра Содомори. Вони тричі привіталися, скронями притулившись одне до одного, а потім підійшов сам господар, як завше трохи ніяковіючи перед Костельником.

— Слава Ісусу Христу! — привітався господар дому. І хотів поцілувати руку отцеві Гавриїлу, але той делікатно викрутився від такого ритуалу, що навіть присутні не здогадалися.

— Як дібралися до нас, чи не втомилися?

— То запитайте в їмості, — усміхнувся отець Гавриїл, — вона ніяк не може дочекатися, коли ж нарешті буде добра дорога до Вирова.

— Власті обіцяють нам з року в рік, але, як кажуть: дурень думкою багатіє... — відповіла Софія. — Своїми танками порозривали нам дороги, ті, що попередні власті зробили нашим коштом... Тож нам не лишається нічого іншого, як чекати...

— Од них дочекаєшся, як взимку погожих і теплих літніх днів... — з сумом відказав отець Костельник і запитав: — Як розпорядиться надалі отець Олександр?

— Підемо до церкви, люди чекають.

Парафіяни стояли навколо церкви. Здавалося, що був храм огорнутий вишитим рушником, так багато було людей у різних

вишиванках. Доки священники готувалися до відправи, Елеонора та Софія підійшли до активісток народного дому і жваво розмовляли про новини сільського життя, а також про музику. Елеонора навіть пообіцяла особисто приїхати до них на репетицію, прихопивши з собою власні обробки народних пісень. Святу Літургію провели священники разом, а проповідь по закінченню оголосив сам Костельник. Люди заповнили церкву так, що ніде й стати. А нарід все напивав і напивав. Тоді було вирішено проповідь провести на повір'ї.

Для Костельника це було дуже важливо, бо собор, який відбувся офіційно півтора року назад, не вирішив усіх нагальних питань і поділив села на дві конфесії. Офіційно греко-католицька церква була зліквідована, але люди збиралися підпільно в хатах і проводили свої богослужіння. Це наражало їх на велику небезпеку і часто парафіяни підлягали під радянські карні закони. Отцю Гавриїлу зробили постамент замість амвону, і тепер йому добре було видно парафіян. Він обвів поглядом натовп, і серце записалося любов'ю до тих простих, але щирих людей. Він отримав задоволення від того, що, незважаючи на те, що у Львові багато хто говорив про нього зле, а люди таки вірять йому й досі.

– Дорогі моєму серцю люди! Чесно кажучи на початках, після повернення до Львова з Москви, мені нездужалося і навіть хотів відкласти побачення з вами... Моя їмость сказала прості, але відповідальні для мене слова: «Тебе чекають люди», і ось я тут! Віра, наша свята віра вкоренилася в нас і стала нам за повітря, без якого не прожити й кілька хвилин. Сьогодні, стоячи на цьому, зробленому вашими натрудженими руками, амвоні, я ще і ще раз переконався, що для нашого люду немає неможливого і заради Віри, заради нашої віри, ми можемо зректися найсвятішого – свого життя! Чи є ще в світі такий нарід, як наш? Не знаю... і знати не хочу, – отець оглянув парафіян і очам своїм не вірив: у багатьох були заплакані очі. – Багато хто говорить, що йдучи до церкви, людину штовхає повинність. Чи то правда? Напевно, що не зовсім, бо повинність, то якесь насильство над собою. Людей, котрі йдуть до церкви, щоб вистояти і взяти участь у Святій Літургії, можна порівняти хіба що з почуттям материнської любові до свого дитинчати, яке вона боїться залишити й на

мить... Так, саме ні на мить кожен з вас, стоячих тут перед святою церквою, не може та й не має права перед вірою своїх предків відцуратися від неї... – отець Костельник замовк, відчув, як тиша навколо тисне на вуха, як блищать не тільки од сліз, але й від щастя очі отих простих струджених людей. Хіба можна залишити їх без Церкви, без Віри і Надії на відродження того, що поки тимчасово зів'яло? – Повірте, мені приємно сьогодні бачити ось цих прекрасних дітей, ваших квіток у сімейному саду. Вірю, що вони зростають разом з батьківською любов'ю і прищепленою Вірою. Одне без одного немислиме! Вчора я повернувся з Москви. Яке враження? А ніякого! Бо майже все там порожньо... Спалена віра в серцях тих, предків яких свого часу охрестив у Дніпрі святий Володимир. Стільки віків вони несли Господнє благословення і тут, протягом двадцяти з лишнім років більшовики сплюндрували, обезчестили святе почуття, почуття Віри! Сидячи у вагоні поїзда, повертаючись додому, я ще і ще раз питав своє сумління: чи правильно і чи вірно я направив вас, мої дорогі галичани, в тимчасове русло ріки, яке збиралося потопити нашу віру і нашу Святу Церкву? Не хочу сказати, що в Росії змирилися з такою дією влади. Більшовики ведуть боротьбу відкрито, не стидаються. Вони не зупиняться ні перед чим, і коли для своєї перемоги їм потрібно буде стратити чверть кровної народності, то вони це зроблять, навіть не скривившись! Там зараз йде боротьба не на життя, а на смерть. Там ставлять віруючих на коліна, але не перед Богом, а перед більшовиками. І, на жаль, час їх, нещасних, катастрофічно збігає... На безмежну мою радість і велике щастя, сьогодні на цьому Храмовому празнику я побачив і вкотре переконався, що майбутнє нашої Церкви за ось цими дітьми. Прийде час і він, як суддя, розсудить нас тодішніх і їх завтрашніх! Чи правильно я тоді, на Соборі вчинив? Не знаю! Але знаю одне, що допоки мої далекі задуми є нездійсненими і для декого примарними, я не маю права бути спокійним і купатися у славі! «... бо, з одного боку, я почуваюся довжником супроти моєї релігії, її носієм, проповідником, свідком її правдивості та спасенности, її діячем, отже мушу й хочу діяти для її добра та поширення; а з другого, доки моя релігія не є поширена довкруги мене, доти

і сам не можу, як слід, користуватися її благами...»¹. Сьогодні я проголосив не таку проповідь, на яку ви сподівалися. На цьому Храмовому празнику я сказав те, про що повинен був говорити на Соборі, але... – отець Гавриїл промовчав, бо не хотів сказати, що раптом злякався, що сказав би лиш тоді, коли справді насувалася б загроза підриву Святоюрського Храму. І що цю доповідь він тримав на останні хвилини свого життя. – І ще, мої ж дорогі країни, на вашій парафії служить отець Олександр, якого ви дуже добре знаєте, поважаєте за порядність, чесність й відданість не тільки Господу нашому, але й вам. Отець Олександр зрозумів весь тягар, який впаде на його плечі після Собору. З іншого боку, його рідний брат отець Микола, якого ви також добре знаєте, залишився вірним Греко-Католицькій Церкві. Хто з них зробив правильно? Не знаєте? А я знаю: один і другий, бо вони вважали, що ті, котрі не перейшли у православ'є, будуть жорстко переслідувані, можливо, й страчені. Хто буде біля них в цю страшну останню хвилину? Звичайно, священник. Ось яку потрібну і водночас небезпечну місію взяв на себе отець Микола. І на остаток скажу, що звір, який запримітив собі жертву, використає різні способи, щоб заволодіти своєю здобиччю. Тільки через пожертву собою ми прийдемо до спасіння Церкви. Прошу вас взяти за взірєць вчинок ваших отців...

Отець Олександр стояв в тіні від колони і ще раз обдумував щойно почуту проповідь свого не тільки друга, але й радника і кумира. Проповідь отця Гавриїла настільки вплинула на парафіян, що вони, повертаючись з церкви, бурхливо обговорювали її.

За обіднім столом говорили про все, тільки не про сьогоднішню проповідь отця Гавриїла, бо кожен хотів зберегти її в душі в такому стані, яка ще бриніла у їхніх вухах.

Доки гості частувалися обідом, отець Гавриїл і господар виїшли на веранду. Перепросивши гостя, отець Олександр відлучився до кухні, давши вказівку нагодувати водія і охоронця.

– Водій і охоронець вже обідали кілька разів, доки ви були в церкві... – поспішила заспокоїти чоловіка Софія. – Ще й дали випити, бо дуже просили. Зараз я ще раз їх погодую, не переживай!

¹ Г. Костельник. «Релігійні війни».

Отці Костельник і Олександр, попередньо не радячись, відлучилися подалі від дому. Не спам'ятались, як опинилися на цвинтарі.

– Хочу зауважити, отче Гавриїл, що ваша проповідь кимось обов'язково буде подана в НКВС. Я... я дуже переживаю за вас, адже останнім часом ви відкрито виступаєте проти влади...

– Значить так і треба, бо вони не виконують те, про що ми домовлялися! – пожалівся отець Гавриїл.

– Так воно і є, бо така в них вже натура, отче! – похитав головою о. Содомора.

– Ноги останнім часом підводять... – Костельник присів на лавку біля могили й промовив. – Напевно, старість вилазить з кишені на волю.

– А як сини, отче, даються чути? – обережно запитав отець Содомора. – Зараз вам як ніколи потрібно поради молодих...

– Сини у Британії, на студіях... Христина деколи дає про себе чути... – похвалився Костельник.

– Не тягне вас до них?

– Чого не тягне, тягне. Ще й як тягне, але...

– Звичайно, я не маю права вам радити, але ...

– Договорюйте до кінця, отче! – отець Гавриїл озирнувся навколо. Не було нікого. – Що ви пропонуєте?

– Виїхати до них! – твердо сказав отець Олександр. – Взяти і виїхати!

– Я багато думав над цим питанням, і Леона часто говорить про це... Але яка буде реакція людей, коли довідаються про мою втечу?

– Головним було для вас завданням, щоб вижила Церква! – притишено сказав отець Олександр, озирнувшись. – І як бачите, сьогодні ось навіть тут, у закинутому Богом селі, доведено невмирущість наших традицій, як запоруку існування Церкви! Тепер потрібно залагодити питання вашої безпеки!

– Мені зараз вже нічого не страшно, отче! – Костельник встав з лавки, пройшовся туди-сюди і знову повернувся до отця Олександра. – Жаль мені лишень Леону, бо все життя віддала для мене, а нічого не отримала взамін... п'ятірко дітей і... пуста в хаті!

– Ви щойно самі говорили, що шкода вам їмость... Батьки без дітей якомсь компенсують втрату, а ось матері... як вирване з грудей серце! Непосильного хреста завдала доля вам на плечі, непосильного! – отець Олександр підвівся, став напроти Костельника, глянув йому у вічі і сказав: – Послухайте мене, людину, що бачить вашу ситуацію збоку. Єдиний варіант – покинути цю землю... живим – виїхати таємно! Нехай все залишиться так як є. Поки що... а там буде видно. Можливо, більшовики відійдуть...

– Звичайно, в мене є один варіант, який я бережу про всяк випадок, то емігрувати... в Австралію.

– Чому саме туди? Невже не кортить податися до синів?

– Туди виїхати, значить підставити себе на вірну смерть! – якомсь холодно відповів отець Костельник. – Там таке не пробачають! А ось в Австралію хоч завтра!

– На мою думку, те, що ви сказали, це правильне рішення, – погодився о. Олександр, – а щодо сумління? Не переживайте! Час розсудить. Його не зупинити, як не зупинити круговерть Землі...

Відповідальний за безпеку Костельника військовий, хоча був у цивільному, набрався зайвого, вирішив відпочити у саду. Водій також хильнув через край, але ще тримався і тепер його потягнуло на подвиги ... з сільськими дівчатами. Це було на руку отцю Гавриїлу. Тут, у Вирові, він справді відпочив від своїх праць та вічних самотніх роздумів. Напевно, найбільше раділа Елеонора, бо бачила, що чоловік за цих кілька годин отримав здоровий вигляд. Скориставшись ситуацією, що раптом так на руку усім склалася, отці Костельник і Содомора пішли трохи поміж люди. Отця Гавриїла дуже цікавила думка простих людей щодо майбутнього Церкви. Їх радо зустрічали на кожному подвір'ї, запрошуючи до себе, до хати скуштувати приготовлених господинями різних смаколиків.

Давно Костельник не був таким щасливим, як зараз серед тих простих, але щирих селян, хіба що коли на початках вперше провадив у церкві самотійно Службу Божу. Він багато розповідав парафіянам про те, як він бачить свою самотійну, незалежну від нікого українську Церкву. Були й такі, хто вороже поглядав на нього, але він не сприймав цього, мотивуючи, що загалом все

те, що відбулося в сорок шостому році, то недолік просвітницької роботи інтелігенції. «Щоб до чогось більшого дійти, неодмінно потрібно щось менше втратити!» – раз у раз наголошував доктор отець Костельник. Отець Содомора погоджувався з його думкою і запевняв, що свого часу недостатньо велась просвітницька робота в газетах, а що важливіше – майже не велась пропагандистська робота безпосередньо по селах і містах Галичини. А, окрім цього, по часу все вийшло майже зненацька. Втратили час ще задовго до приходу більшовиків. Обережна, але повсякденна, наполеглива, роз'яснювальна і просвітницька робота отцем Олександром пом'якшила події, які відгомонам відізначалися після Львівського Собору і у Вирові.

Вечоріло. Охоронці вже отямилися і тепер знову наминали поставлену на столи вечерю. Вони навіть не помітили, що отець Костельник, якого так потрібно було охороняти од бандерівців, про що постійно в інструктажі наголошували в обкомі партії, стільки часу провів без їхньої опіки.

– Через пів години виїздимо! – зиркнувши на свого годинника і надувши щоки від незадоволення, так йому не хотілося їхати звідси, оголосив «старший». – Час небезпечний, товаришу Костельник, навколо снують бандерівці!

– Мені нічого боятися! – сухо відповів отець Гавриїл. – Не такий страшний чорт, як його ви малюєте...

– То чого так наказували мені пильнувати вас, товаришу Костельник?

– Це того, щоб, бува, правда не вилізла з-за пазухи! – усміхнувся на те отець, поплескуючи охоронця рукою по спині. – Ви їжте, наїдайтеся, бо такого на Московії не знайдете.

– То правду кажете, товаришу батюшко! – наминаючи пиріг з яблуками, мовив «старший». – Ось візьму і женюсь на котрійсь з галичанок!

– А вдома немає сім'ї? – поцікавився Костельник.

– Чого нема, є! Але тут ліпше жити, ніж там... і жінки роблять! В нас можемо женитися, чи жити на віру, бо для держави немає різниці... А у вас церква, вона стримує людей.

– Так, так, – примкнув до розмови шофер. – Тут гарні дівчата, як ружі! Я тільки демобілізуюсь, то відразу й залишусь тут!

Давайте, як то кажуть у вас: ще по «стопці» на дорогу, щоб не було страшно за порогом!

Отець Гавриїл лиш похитав головою і вийшов до господині. Звичайно, отцю не хотілося розмовляти з тими примітивними людьми, але хотілося ще раз переконатись у бракові виховання молодого радянського покоління на батьківщині «вождя усіх народів»...

Рушили. Виїхали на кам'яну, витовклу ковбаннями, центральну дорогу і повернули наліво вбік села Великого Колодязя. «Старший» охоронець дрімав на передньому сидінні біля водія, а того чомусь заносило вліво. Елеонора притиснулася до Гавриїла, їй було страшно їхати з п'яними, але нічого не могли подіяти, бо то був радше наказ охоронця, ніж прохання. Авто їхало повільно, і це почало дратувати Костельника. Нарешті зупинилися. Водій знесилено поклав руки на кермо і наліг на них своїми грудьми. Пасажири зрозуміли, що їхні вожаті «перевтомилися» за день і потребують нагально перепочинку. Вони вийшли з авто і спустилися вниз до річки Горпинки, що тихо несла свої води у безвість... Передосінній туман, пропахлий з учорашнього дня печеною бульбою, вклонився прибулим, облизуючи невідомим ноги.

– Як для справжнього щастя мало потрібно, Габоре! – Елеонора притулилася щокою до руки чоловіка. – Як мало...

Молодята, що сиділи неподалік на лавочці під плакучою вербою, підвелись, налякані невідомими постатями, поспішили залишити нагріте собою особливо романтичне місце.

– Зачекайте, чого ви йдете? – Костельник простягнув руку, ніби хотів затримати молодих. – Ми ж тільки на хвилинку...

Та молодята, обнявшись, пішли впродовж берега і розчинилися в сіромую тумані.

– Присядемо, Леона? – запитав Гавриїл і, не чекаючи відповіді, першим сів на лавочку. – Дійсно гарно... урочисто загадково, змушує бунтувати таємницю душі...

– Скільки ми не знаємо в цьому світі речей... – Елеонора здригнулась від однієї лишень думки, яка її мучить упродовж багатьох літ. Але вона стримала себе, щоб не розслабитися. – Може, то й на краще, що ми прийшли сюди...

– Зараз хочеться говорити про щось неземне, щось святе...

– Мене вразила історія братів Содоморів... – задумавшись, тихо вимовила Елеонора. – Батько цих синів міг пишатися плодами свого виховання. Двоє вирішили спірне питання по-своєму, залишившись у добрих родинних стосунках і, головне, що греко-католики і православні також залишилися не ущемленими...

Доктор отець Костельник дивився крізь віття плакучої верби на клаптик неба, котре майже затуляло лелече гніздо на даху похиленої хатини, повністю заповнене бузьками. «Яке щастя в цьому гнізді!» – подумав отець. Він знав, коли Елеонора побачить цю картину, то жіночих сліз не минути. Він притулив жінку до себе, щоб не побачила цього щасливого видовища, а вона, відчувши чоловічу ласку, пригорнулася до нього ще дужче.

– Наше життя, заклопотане вічними проблемами, не дає змоги відгорнути думи вбік і заглянути у мізерне віконечко щастя, як ось зараз... – тихо, особливо збентежено мовив отець Гавриїл. – Людині не сидиться на місці: вона постійно шукає, йдучи дорогою життя, ключа для нагального залагодження тих чи інших духовних і матеріальних проблем. Вона постійно в пошуку, не зауважуючи, що зовсім поруч неї є ось таке прекрасне життя! Господь благословив нас, вклавши у душу кожного сенс буття і людського призначення. І тому кожен з нас має виконати тут, на землі дане звище завдання. Лишень по тому душа має спокійно відлетіти у пригорщі рук нашого володаря Творця Всесвіту! «...куди нас несе човен життя? – турбота вічна, турбота людського роду... від небуття – до Бога, від неба до пекла... Дві речі відвічно мучать людський рід: Звідки й куди? Звідки взялося життя й куди веде?»¹.

– Коханий мій, Габоре! – затиснувши своєю ніжною рукою зап'ястя чоловікові, перебила його думку Елеонора. – Давай сьогодні тут, в такому милому і божественному місці не будемо говорити про філософію слова, а, обережно, щоб не налякати блаженну тишу, поговоримо лишень про філософію таємниці земної душі...

Давно Костельник не відчував такої неземної жіночої ласки, поєднаної з тією природою, як ось тепер, як тут, а можливо, вона

¹ Г. Костельник. «Пісня Богів».

постійно була з ним та він, пірнаючи у рутинність своєї науки, не помічав цього... Сьогодні він відчував себе, ніби на сповіді, оголеним і відкритим для Господнього ока... Отець повернув трохи голову вліво і на рівні своїх очей вперше побачив, а насправді ніколи не зауважував раніше глибоку, зорану мовчазними літами та покорою, бездонну борозну-зморшку на чолі Елеонори. Ця, небачена раніше новина, роззброїла його. «Як я міг протягом всього минулого життя не зважати, не цінити цей дар Господній, так щиро дарований мені, щоб наостанок вона отримала від мене холодне, пусте гніздо...». Отець Гавриїл прихилив свою голову ще ближче і... поцілував цю невідому досі, до країв берега наповнену минулою печаллю жіночу передосінню борозну. Здавалося, що вона, ця повноводна борозна, цілована ним, тепер мільчає, але зате віддає гіркотою... гіркотою минулої невинуватої ревності... Отцю Гавриїлу нагадалися далекі розмови з сестрою Меріям, з незабутньою Настею Волошин, і він подув на цю зморшку, ніби відганяючи од себе ці страшні, до болю душі виснажливі думки. Повіяло холодом, і це відчула Елеонора.

– З тобою все гаразд? – потормосила за плече їмость.

– Так, так, нічого! – прокинувся од спомину отець. – Все добре, моя люба Леоно!

– То чому враз стало знову так буденно?

– Ти, ти мене не зрадила, Леоно? – з важким стоном з глибини витиснулися з вуст Костельника, виношені немов важку, наповнену до країв оловом амфору слова. Їмость Елеонора здригнулась від щойно почутого. Правду кажучи, вона не чекала впродовж усього життя почути таке запитання від свого єдиного, коханого чоловіка. І ось зараз вона має змогу нарешті вилити назовні заховану десь далеко у безодні своєї душі правду, пророслу вічною тривоگوю...

– Коханий... – Елеонора обірвала те, про що хотіла сказати на пів слові. За вербами, в якихось тридцяти метрах від річки, раптом заклекотіли бузьки. І то так голосно заклекотіли, що не чути було жодного слова Елеонори. Здавалося, що помах їх крил у гнізді сколихнув віття на вербах. Елеонора подалась всім тілом вперед, ніби збиралася податись туди, до гнізда. Отець Гавриїл навіть простягнув руки, щоб дружина, бува, не впала...

Вітер розслонив віття дерев, і тепер було добре видно пташине гніздо. Четвірко бузьків один за одним вилетіли з гнізда, залишивши в ньому лиш тужливий, холодний спомин. Елеонора глянула на чоловіка, потім знову на гніздо і... заридала так несамовито, так жалібно, немов над покійником. Вона нагадувала пташину, п'яту пташину, що запізнилась, не встигла за вирієм, залишившись самісінькою в цьому холодному, згорьованому світові...

– Діти випромінюють тепло, особливе тепло своїх душ і тому батьки, навіть якщо їм надзвичайно важко, відчувають це тепло, яке змушує їх долати неймовірні труднощі... – Елеонора опустила свою голову на руки отця. Гарячі, щирі материнські сльози обпекли йому не стільки долоні, як душу...

Отець Костельник обережно поклав свої руки на жіночі плечі, а потім притулив її до себе.

– Не плач, кохана моя, – пестячи руками її скроні, тихо, але впевнено повів розмову далі отець Гавриїл. – Я довго боровся думками з своїм сумлінням. Не так було легко зробити вибір поміж подвійним злом: і так зле, і так недобре... Сьогодні чудовий день, подвійний святковий і, на жаль, сумний день: світлий, передосінній день свята Спаса і... відліт бузьків у далекі, теплі краї... Залишаючи тут насиджені, теплі гнізда вони летять туди, де не усім пощастить приземлитися. Ось так і нас, кохана моя, чекає далекий, нелегкий переліт...

– Що ти маєш на увазі, Габоре? – Елеонора перестала схлипувати, насторожилась. – Не розумію...

– Зараз, в цю хвилину я вирішив, що ми виїдемо звідси...

– Куди?

– В Австралію... – зовсім тихо, майже нечутно сповістив жінку отець, оглянувшись. – В Ав-стра-лі-ю...

– А діти?

– Діти прийдуть до батьків, – упевнено сказав Костельник. – Так буде безпечніше!

– Ти не уявляєш, як мені хочеться до дітей... – Елеонора знову сплакнула, але це були вже сльози надії на зустріч. – Я так надіюся на тебе...

– В кінці вересня сповниться твоя мрія, кохана моя Леоно! – отець Гавриїл ще раз глянув навколо себе. – Тільки нікому ні слова... Чуєш? Ні-ко-му!

9.

Всі ці дні Елеонору переслідували різні відчуття: з одного боку, довгоочікувана зустріч з синами та донькою, з іншого – вона не знала як вчинити з могилою свого первістка, Святослави. Зустріч з одними і прощання зі Святославою. Хто провідуватиме її первістка, хто помолиться над її могилою? Хто? Невгамовна радість з одними і вічна журба по другій. Тепер до таємного клопоту про виїзд додався інший, Святослава. Ніколи не буде материнське серце у спокої, доки не буде доглянута могила її дитини! Що робити? Як вдіяти? Нікого з рідних не залишилося у Львові. Нікого!

– Але, стривай! – осінила здорова думка жінку. – Кому, як не вірній подрузі дитячих літ, я можу довірити свою дитину!

Елеонорі здалося, що вона навіть отримала силу піднятися не тільки над думкою, що тривожила її упродовж вересня, але й перелетіти через океан без спочинку. Навіть отцю Гавриїлу, який ніколи досі не помічав такої активності у своїй дружини, стало все підозріло. Але він гонив нездорову думку від себе. Бувало, що деколи й ревнував її. Та він ніяк не міг позбутися того навіюваного невідомо ким і чим відчуття, хоча й сам часто признавався собі, що то дурне...

Після поїздки до Вирова отець Гавриїл став зовсім іншим і навіть деколи запитував себе, що стало причиною його такої різкої зміни. Можливо, це гніздо, а можливо, ці четверо бузьків, що знялись з Вирова у вирій?

Доктор отець Костельник вирішив усі питання щодо виїзду за кордон зі своїм другом, з яким навчався у духовній семінарії. Канал надійний і неодноразово перевірений при переході через кордон переслідуваних в Галичині священників. Збою не повинно статися, і це заспокоювало отця. Тепер його турбувало інше: чому знята охорона біля його будинку і за ними не видно

тіні НКВС? Все стало, як колись вільно і незаангажовано: ходи, спілкуйся з ким доведеться, нікому до тебе немає діла... Навіть приходили додому «лісовики» і залякували вбивством, але тоді Костельник не заявив до міліції:

– Нехай собі страшать, – відговорювався він. – Якщо це і є справді реально, то таке рішення не виходить зверху, а десь там з низин. Тож не буду лякатися.

Їмось Елеонора прийшла пізно, коли отець Гавриїл вже давно був у кабінеті і завершував переглядати свої статті: важливі записав у схованку, щоб забрати з собою, а менш важливіші ховав до сейфу. Він здивовано глянув на жінку, бо такого хорошого настрою він не бачив у дружини давно...

– Де тебе так пізно ноги носять? – не то серйозно, не то жартома запитав отець, підозріло глянувши на її пом'яту спідницю. – Не подобаються мені ці вечірні прогулянки!

– Я ходила у справах, коханий! – щасливо усміхнулася Елеонора. – Була на побаченню... Але ні, я тобі не зрадила... я була з Людвігою.

– Я ж тобі заборонив з нею зустрічатися. Ти забула? Тим більше, що роботи в хаті багато, сама знаєш!

– Так, роботи справді багато, але ти, як завше, не подумав, що можливо ми навічно залишаємо Львів, а з ним і нашу Святославу...

– Як це стосується нашої покійно доньки? – Гавриїл пройшовся біля жінки, скося оглядаючи її ззаду. – І до чого тут Людвіга?

– А до того, що вона, на превелику радість для тебе, залишається у ... Львові!

– Ну і що ж?

– А те, що я попросила її доглядати за могилою нашої доньки!

– Як? – отцю від почутого стало зле. Зараз він здогадувався, що скаже його кохана дружина. Він боявся почути ці слова, бо вони можуть спричинити атак серця. – Господи, що ж ти їй сказала?

– Чому ти так бурхливо реагуєш на те, про що ти мусів сам попідкуватися як батько!

– Що ж ти сказала тій подрузі? – Костельник присів на фотель, заклавши руку за ліву пазуху. – Говори нарешті...

– Я попросила її доглянути за нашою Святославою...

– А мотиви, які мотиви цьому? – здавалося, що отець Гавриїл зараз проковтне людину, яку обожнював і кохав усе своє життя. – Що ти їй повідала...

– Розповіла все як є...

– І... і те, що ми збираємося до ... Австралії?

– Саме так, коханий...

Отець Костельник зляпався за голову і так просидів хвилини зо дві. Елеонора стояла напроти і дивилася на нього. Вона ніяк не могла зрозуміти такої бурхливої реакції її чоловіка.

– Ти хоч усвідомлюєш, що ти натворила?

– Ні...

– Завтра, а можливо зараз вже стало відомо про нашу втечу Каріну.

– До чого тут Карін?

– Кажеш, до чого тут Карін?

– Саме так!

– А до того, що твій Сергій Тарасович є співробітником НКВС, а ніяким повноваженим у справах релігії...

– Не може такого бути! – заламала руки Елеонора. – Звідкіля тобі стало це відомо?

– Мені доповіла одна знайома людина...

– Я її знаю?

– Так...

– Хто це?

– Це... Людвіга!

– І... і що вона тобі ще казала?

– Що вона була і, напевно, так гадаю, є коханкою твого Каріна...

– Чому ти постійно наголошуєш, що Сергій Тарасович є моїм?

– А того...

– Не розумію?

– Ти зрадила мені?

– Звичайно, що ні! – глянула у вічі чоловікові Елеонора. – Навіть не питаю з ким, бо справді чиста перед тобою...

– Тоді не розумію, хто з вас говорить неправду?

– Кого ти маєш на увазі, коханий?

– Звичайно, Людвігу...

– Людвігу?

– Так, саме її я маю на увазі! – отець встав, походив навколо фотелю, щось розмірковуючи. Елеонора тим часом думала: чи говорити чоловікові про Каріна, чи поховати його у своєму серці назавжди...

– Не знаю, як ти і за яких обставин взнав усе це, – піднявши дуги брів догори, спокійно сказала їмость, – але я, як це роблять мудрі жінки, не буду вдаватися у такі подробиці, а скажу лиш те, що я не зрадила тобі. Хоча Карін більше двадцяти років спокушав мене, переслідував і натякав на близькість у стосунках. Я не могла переступити червону лінію шлюбного життя. А те, що я колись його поцілувала, то було лишень з міркувань безпеки його життя. Можливо, тоді, у під'їзді будинку напроти нас, я зробила благородний жест, врятувала йому життя!

– З одного боку, ти справді вчинила гуманно, рятуючи йому життя, а з іншого – ти приголубила підступного ворога, який ставив за ціль розорити наші святі почуття, розвалити святу Церкву і знищити наших дітей! – отець поволі похилив додолу голову. – На жаль, про все це я довідався дуже пізно... безповоротно пізно. Але все можна було б давно поставити на свої місця, коли б ти мені сама розповіла... Не було б багато чого мною зроблено необдуманого. Цей чоловік приклався до святого і переміг...

– Я кілька разів хотіла розповісти тобі цю історію, але вагалася... – Елеонора клякнула, поклавши свою голову отцю Гавриїлу на коліна.

– Так, що ж заважало тобі?

– Що ти не зрозумієш мене... і боялася твоєї ревності...

– Свого часу Настя Волошин сказала мені пророчу правду...

– Про що ти?

– Про твою зраду...

– Але я, повір мені на слово, не зрадила тебе!

– Ти зрадила, ввівши у нашу потаємність ворога, Людвігу...

– Що ж робити, Габоре? – збирала всередині душі сльози великої провини.

– Треба негайно випередити задум Даниленка!

10.

Марія, міцно тримаючи Василя попід руку, старалася йти з ним в ногу. Вересневий вранішній туман обіцяв сонячний день. Хоч тут, у Львові, жоден календар не міг вгадати прогнозу погоди. Напевно тому, що місто заховалося у велику яму і скидалося на те, що зверху нечиста сила помішує у казані чарівні хмари. Повернули вліво з вулиці Скарбковської на Краківську. Василь зупинився, глянув на вікна другого поверху на розі вулиць Корнякта 1 та Краківської, де мешкав отець Костельник, і між його лопатками пронісся холодок. «Може не треба?» – запитав сам себе молодий чоловік, та сильна і впевнено спокійна жіноча рука затиснула його ліктя, і вони повернула вліво, до чайної, що своїми вікнами дивилася у глибінь входу у Преображенський храм. Незважаючи на ранню пору відвідувачів тут було немало, і столик біля самого вікна був, на жаль, зайнятим. Довелося сісти неподалік, щоб як тільки звільниться, відразу ж осідлати його. Відвідувач перекинув чарку з горілкою і, витерши вуста рукавом, подався геть. Тож Марія полегшено зітхнула і першою сіла до столика. Тепер їй добре було видно плац біля храму і все навколо нього. Василь піднявся, щоб йти за Марією, по дорозі збив на підлогу два крісла. Буфетниця косо глянула на нього, проте нічого не сказала.

– Візьми себе в руки, хлопче... – нахилившись до Василя і затиснувши йому рукою передпліччя, тихо прошептала жінка. – Запам'ятай, що спокій в цій операції, то твій порятунок.

– Не один раз вбивав, але... – Василь затявся, – але такого ще не було, щоб на ворога нації рука не піднялась...

– Ти повинен це зробити, адже на тебе поставлено все: я, наша Розочка та й наше спільне життя! Даниленко ніколи не прощає промаху... Хоча... на «ікону» з усіх сторін полюють. Навіть, кажуть, що й власні сини...

– Тож треба так, що допік усім! – пробурмотів Василь.

– Спокійно підійдеш і виконаєш завдання, а далі за планом, – налаштовувала Марія, – тим більше, що ти вже робив спробу два роки тому...

– Невдало... Так, але то було тоді, а то тепер! – констатував Василь.

– Що могло змінитися за тих два з гаком роки?

– Я полюбив тебе і нашу Розу... і тепер по-іншому уявляю дане Господом життя!

Звідкись, напевно з глибини храму, бамкнуло раз, а люди все йшли і шли. Василь здригнувся. Піднявся з крісла, ніби той звук був сполохом для нього.

– Може, нехай хтось інший? – нахилившись до жінки, тихо тремтячим голосом запропонував хлопець.

Марія так глянула на Василя, що йому відразу ж просвітліло в голові. Вона могла хлопцеві пояснити, що все те тепер не від неї залежить. Що доля звела до купи їх не випадково... якщо буде осічка, то вона разом з Василем опиниться в камері НКВС, а там... в ліпшому разі розстріл. Але не такі довготривалі, нестерпні, передсмертні муки. Марія добре знала це і тому альтернативи в цьому не бачила. Знадвору було чути, як почалась Служба Божа. Марія і Василь здивовано переглянулись: відправляв інший, незнайомий голос.

– Що то має значити, Василю? – запитала пошепки жінка. – Невже хтось попередив його?

– Не знаю... – знизав плечима Василь і здалося так, по голосу, що йому відлягло од серця. – Піду як християнин висповідатись перед тим, як....

Він піднявся з крісла, поклав свою спрацьовану, важку селянську руку на Маріїне плече і нахилився, щоб поцілувати жінку.

– Не зараз! – Марія ухилилась од поцілунку.

Василь вийшов і впевнено подався у глибін тємних церковних дверей. На сходах озирнувся, глянув на вікно чайної, махнув рукою.

Перед сповідальницею було кілька жінок, які спокійно чекали своєї участі перед тим, хто мав би відпустити їм гріхи. Василь оглянув найближчих присутніх. Він старався здалеку заглянути в маленьке віконечко, щоб зрозуміти, хто сповідає. Та, окрім руки, нічого не було видно. Підійшла черга. Клякнув на сходинку сповідальниці. Щось защеміло під серцем. Озирнувся. За ним вже нікого не було.

– Що привело вас, дитя Господнє, до сповідальниці? – пролунав чіткий, соковитий голос з-за віконечка. Василь мало не втратив свідомості. Його і потенційну жертву розділяло віконечко.

– Я прийшов до вас, щоб розповісти про свої гріхи, покаятись і, можливо, більше не чинити людям горя! – на якусь мить він замовк. Напевно все ж таки роздумував, чи справді розповісти священнику ціль свого перебування тут. – Я маю... я маю вбити людину. Як мені треба вчинити?

– Це ваш особистий ворог?

– Ні, це людина, дії якої призвели до сотні тисяч замордованих і знищених у Сибірських таборах! – впевнено сказав Василь, бо сам був у ролі вбивці, а слово священника зараз мало відіграти особливу роль у подальшому житті.

– Щоб ви хотіли почути з моїх вуст, чоловіче? – спокійно запитав священник.

– Пораду, правдиву пораду, отче...

– Якщо я скажу робіть, або не робіть цього, ви приймете своє рішення і ця сповідь нічого не принесе вам, лиш одну затрату часу, – голос за віконечком сповідальниці замовк. – Питання ви поставили мені не просто складне, але й надскладне, і тільки моя проповідь може якось вплинути на ваше рішення. Ви християнин?

– Так, отче...

– Чи можу я сказати тут, у сповідальниці те, про що не говорили в світі ще жодні вуста? – сам себе запитав священник, і сам відповів собі: – Можу... Що таке гріх? Напевно, це порушення людською свідомістю цілісності тої незримої червоної стрічки, яка дана кожному з нас при хрещенні... Це нехтування заповідями Господніми. Ми грішимо, надіючись на доброту Господню в тім, що гріхи кануть з Його доброї волі у безвість, у небуття. Людина, маючи безмежну фантазію, вирішила для себе, що вседозволеність покриється так чи інакше всепрощенням. А чи так воно насправді? Думаю, що ні... Сповідь... Ніхто нікого не тягне сюди примусово. Ніхто. Кожен, клякнувши на сходинок сповідальниці не перед священником, а перед Богом, добровільно визнає свій гріх. Чуєте, мій щирий приятелю – доб-ро-віль-но! Попросту кажучи, ми усвідомлюємо, що натворили і хочемо, щоб це знав,

окрім нас, ще хтось інший! Прощення гріха не виражається у його таненні, як на весні снігів, чи висохлі сльози горя на обличчі. Гріх він і є гріхом, і ходить за кожним з нас, як тінь, впродовж всього життя. Чим більше гріху, тим важче не тільки його відчувати нам, але й близьким і рідним. Особливо чутливі і не мають імунітету до наших гріхів діти... Чи є у вас діти, шановний?

– Як вам сказати, отче? – Василь не чекав такого запитання взагалі, а тут особливо. – Напевно, є...

– Як це розуміти? – усміхнувся священник. – Або є, або їх немає...

– Ми з дружиною удочерили сироту...

– Ось бачите, насправді ви непогана людина, як мені видалося на початках вашої сповіді! – піднесено мовив священник. – Ви самі прийшли до висновку... І нарешті: я не буду пропонувати вам нести важку покуту за содіяні гріхи і ті, що ви збираєтесь ще зробити... дочекайтеся моєї проповіді, можливо, вона дасть відповідь на те питання, з яким ви прийшли до мене, і на яке мені важко зараз відповісти!

Василь вийшов з церкви. Він більше не міг перебувати там, біля своєї жертви й хвилини. Зайшов до пивнички, де на нього чекала його кохана жінка.

– Щось довго ти там перебував, чоловіче? – підозріло запитала Марія. – Я й не знала, що ти такий грішний... «Ікона» там?

– Так...

– Це тішить...

Вже добігала кінця Служба Божа, а люди все йшли і йшли. Людський натовп заповнив плац перед храмом. Люди стояли, нервуючи гомоніли, чекали проповіді Костельника. Через давно немите вікно чайної, сидячим за столом Марії та Василеві було видно, як в сіро-срібній імлі всередині храму, ніби по головах парафіян, поволі сходив на амвон священник у позолоченій ризі. Костельник любив стояти на амвоні, бо звідти добре було видно не тільки тих, хто стояв всередині, але й весь плац, заповнений людським натовпом. Такої миті він відчував себе не просто священником, не просто талановитим проповідником, але й батьком-пастором ось цих простих божих ягнят. Багатьох отець Гавриїл знав в лице і навіть тих, хто приходив з інших церков, щоб

послухати його проповідь. Деколи поза свідомістю отця проповідувала гординя, але це було так раптово і миттєво, що він навіть не міг спам'ятатися. Раптом з середини хвилеподібно рознеслося невдоволення збуреного люду: «Ти-хі-ше, отець проповідь говорить!». Плац змовк як за командою. Навіть у чайній люди піднялися зі своїх крісел, щоб уважити, чи краще почути отця Костельника. Лиш один відвідувач, який встиг набратися з самого ранку, не зрозумів, в чому річ. І він тужливо завив: «Шумів комиш, дерева гнулися, а ніч то темна так була...». Буфетниця Клара, яка по війні приїхала з Брянська до Львова на постійне місце проживання, кожної неділі з насолодою слухала ці проповіді, працюючи в пивничці, не могла себе зараз стримати і запустила стільничкою, на якій щойно різала з підозрілим запахом рибу, у відставного єфрейтора, також, напевно, з тих далеких країв. Він, бідака, не зрозумів, що з ним такого трапилося, однак вдало приземлився під стіл.

– Завтра, брати і сестри мої, день осіннього рівнодення. Осінь помалу, непомітно вступає у свої законні права, а сьогодні, двадцятого вересня, день тиші. Всі птахи на землі замовкають, щоб дати змогу осені увійти в свої права. Птахи дуже чутливі до всього навколишнього, бо вони – діти землі. А хто ж тоді ми, люди? Вдихнувши в людину душу, Творець наш Господь дав їй найвищий і безцінний дар – життя. Тим самим дав їй волю в її діяннях. Господь зробив людині дарунок – давши їй в руки існування невидимого відчуття, що поза межами землі є ще щось вище. Ось це невидиме і тривожить людину досі. «...дав Ти нам знати про Твою вічність, силу і славу, що вони десь є... Два світи боряться в людині від народження й до смерті: світ видимий і невидимий, світ тіла й світ духа»¹ – статурна постать Костельника, його барвіста, чиста мова влучно били туди, де найболючіше, особливо влучно стріляли слова в серця і свідомість парафіян.

Отець оглянув присутніх і повів далі: – Головне призначення людини на Землі – творити подібних собі, творити добро. На жаль, людині властива заздрість, бажання отримати те, чого вона не заслуговує, будь-яким чином, якщо навіть це йде всупереч

¹ Г. Костельник «Пісня Богів».

заповіді Господній. Людина мріє стати Богом на землі, забрати у Всевишнього його славу, щоб стати врівень з Ним, тим самим отримати в дар його вічність. Людина, йдучи дорогою життя, старається дотримуватися заповідей Божих навіть тоді, коли їй призначено долати тернистий шлях, терпіння, навіть загрози життю. Пройшовши цю дорогу гідно, людина отримує великий дар, дар людського щастя! Тоді людина дитя неба і землі. І навпаки: людина, котра шукала легкого шляху, часто нехтувала заповіддю Господньою, озирнувшись вкінці свого земного шляху і отримала незадоволення: їй захотілося чогось вищого, неземного, Божого, таємничого, чого не можуть досягнути інші люди. Тоді в такої людини з'являється заздрість, заздрість Всевишньому. Маючи повну волю у пошуку, людина часто чинить хибні кроки, людське начало переважає в її існуванні, а духовне відсувається на задній план. Людина тоді, маючи бурхливу фантазію, вимальовує собі необґрунтовану, надто завищену вартість життя, і саме це провокує людину на необдумані вчинки, а попросту на гріх. До мене часто звертаються миряни на сповіді, щоб я міг якось порадити в тій чи іншій проблемі. Я не є ясновидець, бо не можу влізти в людське нутро. Одне, чим я можу прислужитися, то порадити звернутися людині до своєї душі й чесно зазирнути їй у вічі. Тіло навіть грішне вже тим, що торкається бруду на дорогах життя, а душа залишається в тілі. Тіло грішне і тому воно тлінне, а душа вічна. Через душу одвічний зв'язок людини з Богом. Сьогодні до мене звернулася молода людина з проханням поради, як вчинити їй у важкій життєвій ситуації. І що ви думаєте? Я порадив їй звернутися з тим питанням до своєї душі. До свого сумління. Думаю, що воно його не підведе, – отець доктор Костельник завжди робив паузи у своїх проповідях, щоб люди могли осмислити те, що говориться. – Діти Господні! Кожного з нас приводить життєва дорога до останніх земних роздумів: як я прожив життя, дане мені Всевишнім? Що подарував мені Господь за той час, відведений Ним для мене? І що ж ми маємо з того? Смерть – подяка людині за прожите нею життя!

Василя ніби хтось стусонув од почутого. Він навіть зірвався з крісла і тихо повторив: «Смерть – подяка людині за прожите нею життя!». Хлопець знову присів на крісло, зігнувшись, охопивши

голову долонями. Зараз йому хотілося вичавити з голови ці слова, вимовлені отцем Гавриїлом ніби спеціально для нього.

– Що з тобою, Васильку? – Марія поколошкала хлопця за плече. – Ставай, люди вже вийшли з церкви. Тобі вже час. Я чекатиму тебе...

Василь нехотячи підвівся, перехилив горілку, що залишилася на денці склянки, витер пересохлі од хвилювання губи рукавом. Переклав пістолет з кишені штанів до внутрішньої кишені кужайки. Ще раз намацав обойму з патронами.

– Хай Бог помагає тобі живим повернутися до мене... – тихо перехрестила Василя Марія. – Я чекатиму на тебе...

Хлопець, почувши ті слова, глянув на жінку мертвим, скляним поглядом, тихо відповів:

– Не рухай Бога! Він тут ні до чого.

– Тобі пора, бо запізнишся...

Василь ступив крок до Марії, хотів обняти, але раптом передумав, бо вона лиш помахала від себе злегка рукою, і це був знак, що не потрібно цього робити.

Василь вийшов на вулицю, глянув на небо. Вперше у житті воно здалося йому таким близьким і рідним. Десь таким прибіжно воно видавалося йому і в дитинстві, у рідному Рогатині. Якесь невідома сила змусила його опустити свій погляд з неба. За кілька кроків йому назустріч йшов з гордо піднятою головою отець Гавриїл. Його жертва. Василь запахав руку за пазуху і намацав холодний метал ручки пістолета. «Смерть – подяка людині за прожите нею життя!» – стукотіло у скронях.

– Отче! – Василь перегородив дорогу Костельнику. Його кинуло в жар. Якусь долю секунди він не міг оволодіти собою. Перед ним стояла його жертва! – Я хочу, щоб ви дали нам з Марією шлюб!

– Який шлюб, яка Марія? – здивувався отець.

Василь зрозумів, що зовсім не те говорить, напевно, він марить.

– Отче Гавриїл, я маю вас вбити! – нахилившись до Костельника впритул, просичав Василь. – Чуєте? Я маю вас в-би-ти!

– Йди проспись, молодий чоловіче! – і Костельник відштовхнув Василя від себе, ступаючи сходами донизу. Василь оторопів

від почутого. Він глянув у бік чайної. У вікні стояла Марія, її смертельний погляд спопеляв його. «Що тепер робити?»

– Отче! – Василю здавалося, що він кричить на всю вулицю, що всі озираються на нього, тикають в нього пальцями.

На розі Корнякта і Краківської отець Костельник зупинився, напевно, роздумував, кудю піти до квартири: через Корнякта 1, чи по Краківській 17.

Раптом пролунали два постріли, один за одним. Костельник озирнувся і побачив на Краківській дві двійки на стіні будинку, а поруч у вікні приціл, який нагадував око, колір якого мінявся од потрапляння світла, а за ним ще пара очей з відтінком смарагдового кольору...

За соту долю секунди в його пам'яті прокрутилося все його життя: настанова батька, застереження Насті і єврея з Жовкви... і враз виразно побачив ангела, якого зустрів колись під час екстазу Насті, і знову почув його слова: «...в часі осінньої тиші, коли усі птахи світу замовкають на мить, бачу твоє тіло лежачим, розплас-таним і сумним, а душу щасливою...». Все як в кіно. Отець хотів глянути у вікно своєї квартири, звідки до нього після кожної від-прави махала рукою його кохана Леона... Він намагався підвести голову, але якась сила поставила його на коліна перед Церквою, яку все своє життя обожнював, якою жив і яку зрадив у важку годину.

«Дякую Тобі, Господе, що нарешті звільнив мене від непосильного тягара, принизливого докору мого сумління... Дякую, Тобі, Господе, що нарешті від'єднав мою душу од грішного тіла. Воно залишиться лежати в землі проклятим тими мільйонами людських доль, що несуть свого хреста у вічній мерзлоті Сибіру. Тепер я не в силі і не маю часу оправдовувати свої вчинки перед ними. Можливо, моя поки що гаряча кров хоч на мить зігріє їхні страждання і попросить прощення у їхніх матерів, сиріт... Минуло стільки літ нестерпного душевного болю, а мине ще стільки ж, а, можливо, й більше, допоки люди й Господь не розсудять мої вчинки...» – промовили у життєву бездну його посинілі, але ще теплі вуста. Кров, що струмочком пульсувала з його привідкритих вуст, віддавала своє останнє тепло, ніби старалася зігріти осиротілу пустоту Церкви...

Василь зрозумів, що його хтось випередив чи продублював. Значить, у ньому не були впевнені. Він глянув ще раз на вікно чайної, Марії там уже не було. Інстинкт самозбереження штовхнув його, і він побіг вперед на будь що буде... За ним погнався якийсь незнайомий чоловік, а спереду йому назустріч бігли ще двоє. Василь добув пістолет і, як у важкому сні, не усвідомлюючи до кінця всього, що тільки-но відбулося, підставив тремтяче дуло до підборіддя і... душа його отримала волю!

Прислуга Дозя прибігла до кімнати Елеонори і, заїкаючись, сповістила їмось про вбивство її чоловіка. Вона, Дозя, хотіла навіть вибігти до господаря, але двері парадного входу кимось були зачинені на ключ...

Елеонора підійшла до вікна, відсунула фіранку і поглянула вниз. Тіло її коханого Габора лежало на хіднику. Здавалося, що він збирався відлетіти далеко, далеко за хмари, у таємничу далечинь, якою марив усе своє життя і, напевно, навіть хотів присісти біля самого Господа..., але чекав її, Елеонори, благословення. Його обличчя було повернуто до церкви. Права частина лиця світилася якимось дивним неземним світлом, а ліва притінена. Елеонора зрозуміла, що тепер уже ніколи не дізнається про другу половину його життя.

– Габоре, коханий! – Леона притулилася скронєю до прохолодної з першим промінням осіннього сонця шибки і голосно затужила: – Я все своє життя кохала тебе... точніше кохала твою утаємничену частинку життя... Я так хотіла потрапити туди і зігріти її відданим тільки тобі, жіночим теплом... Ти лежиш, ось тут, напроти наших вікон, напроти мого серця... І знову ж таки ти зараз один, без мене... тут. Ти відлітаєш у далекі краї, звідкіля через небагато часу повертаються душі на землю, але вже іншими, чужими для тих, хто так безмежно кохав і кохатиме, допоки тектиме у жилах гаряча кров, допоки житиме на цій землі...

Тим часом по Краківській, у бік Катедрального Собору, на службу Божу йшов до костелу римо-католик, ксьондз Йозеф. Він побачив лежачого забитого священника, навколо якого зібралося багато парафіян. Ксьондз Йозеф попросив людей відступитися од покійника і провів йому, греко-католицькому священнику, ритуал розрешення у потойбіччя...

Епілог

Минають роки... Народжуються, стають на ноги діти. І так з покоління в покоління батьки за ручку водять їх у Преображенську церкву, що у Львові, на Краківській... З плином часу затерлася людськими ногами кров, пролита настоятелем Костельником. Здавалося, що безповоротно відійшла людська пам'ять про ті буремні, незвичні й надзвичайно важкі часи для галичан. Підростає покоління, і, звичайно, не всі, але багато хто з них отримує переповідки від своїх рідних чи знайомих про осуд цієї талановитої людині як філософа, письменника, логіста, вченого, священника і, без сумніву, талановитого проповідника Гавриїла Костельника. Органи КДБ зробили все для того, щоб чесне ім'я отця Гавриїла залишилось у своїй суті на довгі літа забруднене людським осудом. Органи робили це настільки вміло, щоб навіть смерть священника стала утаємниченою, і вони цього домоглися.

Маючи п'ятеро дітей, Елеонора Костельник залишилась одна... з сірим котом. Не дожила всього лиш кілька років, щоб побачити свою Греко-Католицьку Церкву знову вільною, доля якої відродилась з попелу. Пророчі слова Митрополита Шептицького здійснилися: «Якщо на нашій землі залишиться хоча б один греко-католик, то Церква наша відродиться!». Самотня, дощова, холодна осінь тривала в Елеонори Костельник більше тридцяти років. У переддень календарної осені тридцятого серпня тисяча дев'ятсот вісімдесят другого року на дев'яносто другому році життя, вимучену тугою за рідними душу їмось отець Костельник забрав до себе, на небеса.

Нелегка доля на чужині спіткала її синів і доньку. Краща гімназійна подруга їмості Людвіга так і не змогла пережити цієї трагедії, зрозумівши, що й вона причетна до смерті коханої людини, і в тисяча дев'ятсот сорок дев'ятому році вкоротила собі віку.

Марія залишилася з Розочкою і дідусем Арнольдом, народивши йому в пізніх його літах ще й синочка. Після пологів вона залишилась назавжди прикутою до ліжка...

Полковник комітету державної безпеки Даниленко-Карін, пішовши у відставку, осліп і останні роки свого життя провів у темні підвалу свого сумління, переживши свою так і не зваблену здобич всього лишень на три роки.

І ще: доктор отець Костельник похований на другому полі Личаківського цвинтаря. І можливо це містично, бо місце його могили віддзеркалює місце його загибелі на розі Краківської та Корнякта. В день тиші птахів двадцятого вересня зупинило свій біг його серце, у переддень астрономічної осені. Кожного двадцятого числа вересня на куті вулиць Корнякта і Краківської стоїть на бруківці свічка, плам'я якої тягнеться до широко розпахнутих дверей Преображенської церкви, звідки пролунали на проповіді, наче постріл, останні в житті слова протопресвітера і настоятеля отця Гавриїла Костельника: «Смерть – подяка людині за прожите нею життя!»...

Через сімдесят років після вбивства Костельника почала сповнюватися його заповітна мрія: Православна Церква України отримала Томос, тобто Україна має вже незалежну (автокефальну) православну церкву...

Зміст

<i>Від автора</i>	3
Розділ перший.....	5
Розділ другий	80
Розділ третій	114
Розділ четвертий.....	195
Розділ п'ятий	254
<i>Епілог</i>	345

Рибчинський, Олег Григорович.

Ри 49 Карма священника : роман / О. Г. Рибчинський. – Львів : СПОЛОМ, 2019. – 352 с.

ISBN 978-966-919-509-8

В романі описано яскраве і трагічне життя Гавриїла Костельника, талановитого науковця, письменника, теолога, філософа, блискучого проповідника, соратника Митрополита Шептицького, настоятеля Преображенського Храму у Львові, голови ініціативної групи зі скасування Унії та заборони Греко-Католицької Церкви в Україні на Львівському псевдособорі 1946 року.

Для широкого кола читачів.

УДК 821.161.2

Літературно-художнє видання

Рибчинський Олег Григорович

КАРМА СВЯЩЕННИКА

Роман

Редактор – Галина Капініс

Макетування – Галина Хомуляк

Дизайн обкладинки – Роман Цуркан

Відповідальний за випуск – Олег Дук

Підписано до друку 20.08.2019 р.

Формат 60х84/16. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 20,46. Зам. № 87/7-08.

Видавництво «СПОЛОМ».

79008 Україна, м. Львів, вул. Краківська, 9. Тел.: (380-32) 297-55-47.

E-mail: spolom_lviv@ukr.net. Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності:

серія ДК, № 2038 від 02.02.2005 р.

Друк ФОП Гуменецький М. В.

81630 Львівська обл., Миколаївський р-н, с. Гонятичі, вул. Польова, 10.

Свідоцтво фізичної особи підприємця: № 083613 від 18.08.2008 р.